

ЛЪМА-
НАХ

УНС

НА

1985

PIK

А Л Ь М А Н А Х
Українського
Народного
Союзу

1 9 8 5

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1985

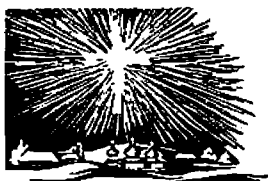

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Редактор: ЗЕНОН СНИЛИК
Коректор: ЛЮДМИЛА ВОЛЯНСЬКА
Обкладинка: БОГДАН ТИТЛА

Printed in U.S.A.

"Svoboda" - 30 Montgomery Str., Jersey City, N.J. 07302

Січень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 В	Боніфатія, мч.	НАЙМЕН. ХР. ВАС. ВЕЛ. Сильвестра, папи Малахії пр., Гордія Собор 70 Апостолів Навечір'я Богоявлення
2 20 С	Ігнатія священомученика	
3 21 Ч	Юліани, мч.	
4 22 П	Анастасії, мч.	
5 23 С	10 мучеників у Криті	
6 24 Н	НЕД. ОТЦІВ, Навеч. Різдва	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОД. Собор Ів. Христителя Юрія, Омеляна, Домніки Полієвкта, мч. Григорія з Нісси, Домет. † Теодосія, пр. Тетяни, мч.
7 25 П	РІЗДВО ХРИСТОВЕ	
8 26 В	Собор Пресв. Богородиці	
9 27 С	Степана, первомуч.	
10 28 Ч	Мучеників у Нікомидії	
11 29 П	Дітей убитих у Вифлеємі	
12 30 С	Анісії, мч., Зотіка, пр.	
13 31 Н	НЕДІЛЯ по Різдві, Меланії	Н. по ПРОСВІЧ., Єрмила Отців із Синаю і Раїфи Павла і Івана, пр. Поклін оковам Ап. Петра † Антонія Вел., пр. Атанасія і Кирила, св. Макарія з Єгипту, пр.
14 1 П	НАЙМЕН. ХР., ВАС. ВЕЛ.	
15 2 В	Сильвестра, папи	
16 3 С	Малахії, пр., Гордія, мч.	
17 4 Ч	Собор 70 Апостолів	
18 5 П	Навечір'я Богоявлення	
19 6 С	БОГОЯВЛЕННЯ	
20 7 Н	Н. ПО ПРОСВІЧ. С. Ів. Хр.	32 Н. п. ЗШЕСТЯ. † Євтим. Максима, ісповідника Тимотея, ап., Анастасія Климентя, свцм. Ксені Римлянки, пр. † Григорія Богослова Ксенофонта і Марії, пр.
21 8 П	Юрія, Омеляна, Домніки, пр.	
22 9 В	Полієвкта, мч.	
23 10 С	Григорія з Нісси, Дометіяна	
24 11 Ч	† Теодосія Вел., пр.	
25 12 П	Тетяни, мч.	
26 13 С	Єрмила і Стратоніка, мч.	
27 14 Н	32 після ЗШЕСТЯ	Н. про МИТАРЯ І ФАР. Єфрема із Сирії, пр. Перен. мошів Ігнатія Бог. Трьох Святителів Кира й Івана, чуд.
28 15 П	Павла і Івана, пр.	
29 16 В	Поклін оковам Ап. Петра	
30 17 С	† Антонія Вел., пр.	
31 18 Ч	Атанасія і Кирила, Олекс.	

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Макарія, преподобного	Трифона, мученика
2 20 С	† Євтимія Вел., пр.	Стрітення Господнє
3 21 Н	про МИТАРЯ Й ФАРИСЕЯ	Н. про ВЛУДНОГО СИНА
4 22 П	Тимотея, ап., Анаст., прмч.	Ісидора, пр.
5 23 В	Климента, свщ., Агатагела	Агафії, мч.
6 24 С	Ксені Римлянки, пр.	Вукола, свт.
7 25 Ч	† Григорія Богослова	Партенія і Луки, пр.
8 26 П	Ксенофонта, Марії, пр.	Теодора, Страт., Вмч.
9 27 С	† Перен. мощів Івана Зол.	Никифора, мч.
10 28 Н	про ВЛУДНОГО СИНА	Н. М'ЯСОПУСНА, Хар.
11 29 П	Перен. мощів Ігнатія Богон.	Власія, свщ.
12 30 В	Трьох Святителів	Мелетія з Антіохії, свт.
13 31 С	Кира й Івана, чуд.	Мартиніяна, пр.
14 1 Ч	Трифона, мч.	† Кирила, ап. Слов'ян
15 2 П	Стрітення Господнє	Онисима, ап.
16 3 С	Симеона й Анни, прор.	Памфіла і Порфірія, мч.
17 4 Н	М'ЯСОПУСНА, Ісидора	Н. СИРОПУСНА, Теодора
18 5 П	Агафії, мч.	Льва, папи
19 6 В	Вукола, свт.	Архипа, ап.
20 7 С	Партенія і Луки, пр.	Льва Катанського, свт.
21 8 Ч	Теодора, Страт., пр.	Тимотея, пр. Євстахія
22 9 П	Никифора, мч.	Відн. мощів у Євгенії
23 10 С	Харлампія, мч.	Полікарпа із Смир., свщ.
24 11 Н	СИРОПУСНА	Н. 1 ПОСТУ,
25 12 П	Мелетія з Антіохії, свт.	Тарасія, свт.
26 13 В	Мартиніяна, пр.	Порфірія з Гази, свт.
27 14 С	† Кирила, ап. Слов'ян	Прокопія Декаполіта, ісп.
28 15 Ч	Онисима, ап.	Василія, ісп.

Березень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 16 П	Памфіла і Порфирія, мч.	Євдокії, прмч.
2 17 С	Теодора Тирона, вмч.	Теодота, свщ.
3 18 Н	1 ПОСТУ, Льва	Н. 2 ПОСТУ, Євтропія
4 19 П	Архипа, ап.	Гарасима, пр.
5 20 В	Льва Катанського, свт.	Конона, мч.
6 21 С	Тимотея, пр., Євстахія	42 мучеників з Аморії
7 22 Ч	Відн. мощів у Євгенії	Василія, Єфрема і ін. мч.
8 23 П	Полікарпа із Смирни, свщ.	Теофілакта, ісп.
9 24 С	† 1 і 2 найд. Год. Ів. Хр.	† 40 муч. із Севасті
10 25 Н	2 ПОСТУ, Тарасія	ХРЕСТОПОКЛІННА
11 26 П	Порфирія з Гази, свт.	Софронія, парт. Єрусал.
12 27 В	Прокопія Декаполіта, ісп.	Теофана, ісп.
13 28 С	Василія, ісп.	Перен. мощів Никифора
14 1 Ч	Євдокії, прмч.	Венедикта, пр.
15 2 П	Теодота, свщ.	Агапія й інших муч.
16 3 С	Євтропія, Василиска, мч.	Савина і Папи, мч.
17 4 Н	ХРЕСНОПОКЛІННА	Н. 4 ПОСТУ, Олексія
18 5 П	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.
19 6 В	42 мучеників з Аморії	Хризанта і Дарії, мч.
20 7 С	Василія, Єфрема і ін. мч.	О. уб. ман. св. Сави. Пок.
21 8 Ч	Теофілакта, ісп.	Якова, ісп.
22 9 П	† 40 муч. із Севасті	Василія, свщ.
23 10 С	Кіндрата, Віктора, мч.	Нікона, прмч.
24 11 Н	4 ПОСТУ, Софронія	Н. 5 ПОСТУ, Захарії, пр.
25 12 П	Теофана, ісп.	БЛАГ. ПРЕЧ. БОГОР.
26 13 В	Перен. мощів Никифора, свт.	Собор Арх. Гавриїла
27 14 С	Венедикта, пр. Поклони	Матрони, мч.
28 15 Ч	Агапія й інших муч.	Іларіона, пр.
29 16 П	Савини і Папи, муч.	Марка, пр. Кирила, мч.
30 17 С	Олексія, пр.	Івана Лівстичника, пр.
31 18 Н	5 ПОСТУ, Кирила	КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ

Квічень - Апрі́л

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Хризанта і Дарії, мч.	Марія Єгиптянки, пр.
2 20 В	От. вбитих у ман. св. Сави	Тита, чуд.
3 21 С	Якова, ісп.	Никити, ісп.
4 22 Ч	Василія, свщ.	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсти)
5 23 П	Нікона, прмч.	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
6 24 С	Захарії, пр.	ВЕЛИКА СУБОТА
7 25 Н	КВІТНА (Верб.) БЛАГОВЩ.	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
8 26 П	Собор Арх. Гавріїла	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК
9 27 В	Матрони, мч.	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК
10 28 С	Іларіона, пр.	Терентія й ін. мч.
11 29 Ч	ВЕЛИКИЙ ЧЕТВЕР (Страсти)	Антипи, свщ.
12 30 П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ	Василія, ісп.
13 31 С	ВЕЛИКА СУБОТА	Артемона, свщ.
14 1 Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	НЕДІЛЯ ТОМИНА
15 2 П	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК	Аристарха і ін. ап.
16 3 В	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК	Агапії й Ірини, мч.
17 4 С	Йосифа і Юрія, пр.	Симеона й Акакія, пр.
18 5 Ч	Теодула й Агатопода, мч.	Віктора, Івана, пр.
19 6 П	† Методія, ап. Євтихія, свт.	Йони, пр.
20 7 С	Юрія, еп.	Теодора, пр.
21 8 Н	НЕДІЛЯ ТОМИНА	НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ
22 9 П	Євпсихія, мч.	Теодора, пр., Віталія
23 10 В	Терентія й ін. мч.	† Юрія, великомученика
24 11 С	Антипи, свщ.	Сави Стратилата, мч.
25 12 Ч	Василія, ісп.	† Марка, ап. і еван.
26 13 П	Артемона, свщ.	Василія, свщ.
27 14 С	Мартина, папи ісп.	Симеона, свщ.
28 15 Н	НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ	Н. про РОЗСЛАВЛЕНОГО
29 16 П	Агапії й Ірини, мч.	9 мучеників в Кизиці
30 17 В	Симеона й Акакія, пр.	† Якова, ап., брата І. Бог.

Травень - May

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 С	Віктора, Івана, пр.	Сремії, пророка
2 19 Ч	Йони, пр.	Атанасія Вел., свт.
3 20 П	Теодора, пр.	† Теодосія Печ., пр.
4 21 С	Януарія, свц.	Пелагії, мч.
5 22 Н НЕД. про РОЗСЛАВЛЕНОГО	НЕД. про САМАРЯНКУ	НЕД. про САМАРЯНКУ
6 23 П	† Юрія, великомученика	Йова многотрадального
7 24 В	Сави Стратилата, мч.	Поява Чес. Хр., Акакія
8 25 С	† Марка, ап. і еван.	† Івана Богослова
9 26 Ч	Василія, свц.	† Перен. м. св. Миколая
10 27 П	Симеона, свц.	† Симона Зилоти, ап.
11 28 С	Ясона і Соспатра, ап.	† Кирила і Методія, ап. С.
12 29 Н НЕДІЛЯ про САМАРЯНКУ	Н. про СЛІПОНАРОДЖ.	Н. про СЛІПОНАРОДЖ.
13 30 П	† Якова, ап. брата Ів. Богос.	Гликерії, мч.
14 1 В	Єрмії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 С	Атанасія Вел., свт.	Пахомія, пр.
16 3 Ч	† Теодосія печ., пр.	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
17 4 П	Пелагії, мч.	Андроніка, ап.
18 5 С	Ірини, мч., Никифора, пр.	Теодота Анк., мч.
19 6 Н НЕД. про СЛІПОНАРОДЖ.	НЕД. ОТЦІВ, Патрикія	НЕД. ОТЦІВ, Патрикія
20 7 П	Поява Чес. Хр., Акакія	Талалея, мч.
21 8 В	† Івана Богослова	† Константина й Олени
22 9 С	† Перен. мощ. св. Миколая	Василіска, мч.
23 10 Ч ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	Михайла, еп.	Михайла, еп.
24 11 П	† Кирила і Методія, ап. Сл.	Симеона Дивногор., пр.
25 12 С	Епіфанія і Германа, свт.	† 3 Найд. Гол. Ів. Христ.
26 13 Н НЕДІЛЯ ОТЦІВ, Гликерії	ЗШЕСТЯ СВЯТОГО ДУХА	ЗШЕСТЯ СВЯТОГО ДУХА
27 14 П	Ісидора, мч.	Пресвятої Трійці
28 15 В	Пахомія, пр.	Никити, еп.
29 16 С	Теодора Освящ., пр.	Теодосії діви, прмч.
30 17 Ч	Андроніка, ап.	Ісаакія Далмат., пр.
31 18 П	Теодота Анк., мч.	Єрмія, ап. Ермея, мч.

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Патрикія, свц.	Юстина філософа, мч.
2 20 Н	ЗШЕСТЯ СЯТОГО ДУХА	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ
3 21 П	Пресвятої Трійці	Лукиліана й ін. муч.
4 22 В	Василіска, мч.	Митрофана, свт.
5 23 С	Михайла, еп.	Доротія, свц.
6 24 Ч	Симеона Дивного., пр.	Пресвята Євхаристія
7 25 П	3 найд. Гол. Ів. Хрест.	Теодота, свц., Богдана
8 26 С	Карпа, ап.	Теодора Страт., мч.
9 27 Н	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ	2 після ЗШЕСТЯ
10 28 П	Никити, еп.	Тимотея, свц.
11 29 В	Теодосії діви, прмч.	† Вартолом. і Варнави, ап.
12 30 С	Ісаакія Далмат., пр.	Онуфрія, пр., Петра Атон.
13 31 Ч	Пресвята Євхаристія	Акилини, мч.
14 1 П	Юстина філософа, мч.	Христа Чоловіколюбця
15 2 С	Никифора, ісп.	СОСТРАД. ПР. БОГОРОД.
16 3 Н	2 після ЗШЕСТЯ	3 після ЗШЕСТЯ
17 4 П	Митрофана, свт.	Мануїла й ін. муч.
18 5 В	Доротія, свц.	Леонтія, мч.
19 6 С	Висаріона, Іларіона, пр.	† Юди Тадея, апостола
20 7 Ч	Теодота, свц., Богдана	† Методія Патар., свц.
21 8 П	Христа Чоловіколюбця	Юліана з Тарсу, мч.
22 9 С	СОСТРАД. ПР. БОГОРОД.	Євсевія, свц.
23 10 Н	3 після ЗШЕСТЯ	4 після ЗШЕСТЯ, Агрип.
24 11 П	† Вартоломея і Варнави, ап.	Різдво Івана Христителя
25 12 В	Онуфрія, пр., Петра Атон.	Февронії, прмч.
26 13 С	Акилини, мч.	Давида, пр.
27 14 Ч	Єлисея, прор., Мет. свт.	Самсона, пр.
28 15 П	Амоса, прор., Єроніма, пр.	Перен. м. Кира й Івана
29 16 С	Тихона з Амафуні, свт.	Петра і Павла, верх. Ап.
30 17 Н	4 після ЗШЕСТЯ, Мануїла	5 п. ЗШЕСТЯ, † С. 12 Ап.

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 П	Леонтія, мч.	Косми і Дам'яна, чуд.
2 19 В	† Юди Тадея, ап.	† Пол. Ризи Пр. Богород.
3 20 С	Методія Патар., свщ.	Якinta, мч.
4 21 Ч	Юліана з Тарсу, мч.	Андрея з Крети, свт.
5 22 П	Євсевія, свщ.	† Атанасія Атон., пр.
6 23 С	Агрипини, мч.	Сисоя Великого, пр.
7 24 Н	5 після ЗШЕСТЯ, Різ. Ів. Хр.	6 п. ЗШЕСТЯ, Том. і Акак.
8 25 П	Февронії, прмч.	Прокопія, вмч.
9 26 В	Давида, пр.	Панкратія, свщ.
10 27 С	Самсона, пр.	† Антонія Печ., пр.
11 28 Ч	Перен. мощів Кира й Івана	Ольги, укр. кн., Евфимії
12 29 П	Петра і Павла, Верх. Ап.	Прокла й Іларія, мч.
13 30 С	† Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14 1 Н	6 після ЗШЕСТЯ, Кос. і Дам.	7 після ЗШЕСТЯ, Акили
15 2 П	† Пол. Ризи Пр. Богор.	† Вол. Вел. кн. України
16 3 В	Якinta, мч.	Антиногена, свщ.
17 4 С	Андрея з Крети, свт.	Марини, мч., Богдана
18 5 Ч	† Атанасія Атонського, пр.	Якinta і Єміліяна, мч.
19 6 П	Сисоя Великого, пр.	Маркини, пр. Дія, пр.
20 7 С	Томи і Акакія, пр.	† Іллі пророка
21 8 Н	7 після ЗШЕСТЯ, Прокопія	8 після ЗШЕСТЯ, Симеона
22 9 П	Панкратія, свщ.	Марії Магдалини, мирон.
23 10 В	† Антонія Печерського, пр.	Трофима, Теофілі, мч.
24 11 С	Ольги, кн. Київ. Евфимії	† Бориса і Гліба, мч.
25 12 Ч	Прокла й Іларія, мч.	† Успіння св. Анни
26 13 П	Собор Архангела Гавриїла	Єрмолая, свщ., Параскевії
27 14 С	Акили, ап.	† Пантелеймона, вмч.
28 15 Н	8 п. ЗШЕСТЯ, † Володимира	9 після ЗШЕСТЯ, Прохора
29 16 П	Антиногена, свщ.	Калиника, мч.
30 17 В	Марини, мч., Богдана	Сили, Силуана й ін. ап.
31 18 С	Якinta і Єміліяна, мч.	Євдокима, пр.

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Ч	Макрини пр.	7 Макавейських мучен.
2 20 П	† Іллі пророка	Перен. м. Стефана, мч.
3 21 С	Симеона й Івана, пр., Єзик.	Ісаак. Далмат. Фавста, пр.
4 22 Н	9 після ЗШЕСТЯ, Марії Маг.	10 п. ЗШЕСТЯ, 7 мч. з Еф.
5 23 П	Трофима, Теофлії, мч.	Євсигнія, мч.
6 24 В	† Бориса і Гліба, мч.	Преображення Господне
7 25 С	† Успіння св. Анни	Дометія, прмч.
8 26 Ч	Єрмолая, свщ. Параскевії	Єміліяна, ісп.
9 27 П	† Пантелеймона, вмч.	† Матія, ап.
10 28 С	Прохора й ін. апостолів	Лаврентія, архид. і мч.
11 29 Н	10 після ЗШЕСТЯ, Калиника	11 після ЗШЕСТЯ, Євпла
12 30 П	Сили, Силуана й ін. ап.	Фотія й Анікити, мч.
13 31 В	Євдокима, пр.	Максима, ісп.
14 1 С	7 Макавейських мучеників	Перен. м. Теодосія Печ.
15 2 Ч	Перен. мощів Стефана, мч.	УСПІННЯ ПР. БОГОРОД.
16 3 П	Ісаакія, Далматія, Фавста, пр.	Діоміда, мч.
17 4 С	7 мучеників з Ефезу	Мирона, мч.
18 5 Н	11 після ЗШЕСТЯ, Євсигнія	12 після ЗШЕСТЯ, Флора
19 6 П	Преображення Господне	Андрія Страт., мч.
20 7 В	Дометія, прмч.	Самуїла, прор.
21 8 С	Єміліяна ісп.	Тадея, ап., Васси, мч.
22 9 Ч	† Матія, ап.	Агатоніка, мч.
23 10 П	Лаврентія, архид. і мч.	Луппа, мч., Іриней, свщ.
24 11 С	Євпла, мч.	Євтиха, свщ.
25 12 Н	12 після ЗШЕСТЯ, Фотія	13 п. ЗШЕСТЯ, Вартоломея
26 13 П	Максима ісп.	Адріана і Наталії, мч.
27 14 В	Перен. мощів Теодосія Печ.	Пімена, пр.
28 15 С	УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ	Мойсея, пр., Августина
29 16 Ч	Діоміда, мч.	† Усік. Гол. Івана Христ.
30 17 П	Мирона, мч.	Олександра, Івана, Павла
31 18 С	Флора й Лавра, мч.	† Полож. Пояса Богород.

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Н	13 після ЗШЕСТЯ. Андрея	14 п. ЗШЕСТЯ, † П. ц. р. Маманта, мч.
2 20 П	Самуїла, прор.	Антима, свщ., Теоктиста
3 21 В	Тадея, ап., Васси, мч.	Вавила, свщ. Мойсея, пр.
4 22 С	Агатоніка, мч.	Захарії, прор.
5 23 Ч	Луппа, мч., Іриней, свщ.	Чудо Арх. Михаїла
6 24 П	Євтиха, свщ.	Созонта, мч.
7 25 С	Вартоломея і Тита, ап.	
8 26 Н	14 після ЗШЕСТЯ, Адріана	15 п. ЗШЕСТЯ, Р. Пр. Бог. Йоакима й Анни, Север.
9 27 П	Пімена, пр.	Мінод., Мітрод., Німфод.
10 28 В	Мойсея пр., Августина, свт.	Теодори, преподобної
11 29 С	† Усік. Голови Івана Хрест.	Автонома, свщ.
12 30 Ч	Олександ. Івана, Павла, свт.	Корнилія, мч.
13 31 П	† Полож. Пояса Богород.	Воздв. Чесного Хреста
14 1 С	† Початок церк. року	
15 2 Н	15 після ЗШЕСТЯ, Маманта	16 після ЗШЕСТЯ, Никити
16 3 П	Антима, свщ., Теоктиста	Євфимії, мвч.
17 4 В	Вавила, свщ., Мойсея, пр.	Софії, Віри, Надії, Люб.
18 5 С	Захарії, прор.	Євменія, пр.
19 6 Ч	Чудо Арх. Михаїла	Трофима і Савватія, мч.
20 7 П	Созонта, мч.	Евстатія і Плакиди, мч.
21 8 С	Різдво Пр. Богород.	Кондрата, ап.
22 9 Н	16 після ЗШЕСТЯ, Йоакима	17 після ЗШЕСТЯ, Фоки
23 10 П	Мінодори, Мітрод. Німфод.	Зачаття Ів. Христителя
24 11 В	Теодори, преподобної	Теклі, мч.
25 12 С	Автонома, свщ.	Євфросимії, пр.
26 13 Ч	Корнилія, мч.	† Івана Богослова, ап.
27 14 П	Воздвиження Чес. Хреста	Калістрата і друж. мч.
28 15 С	Никити, мч.	† Харитона, ісп.
29 16 Н	17 після ЗШЕСТЯ, Євфримії	18 після ЗШЕСТЯ, Киріяка
30 17 П	Софії, Віри, Надії, Любови	Григорія, свщ.

Жовтень ~ October

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 В	Євменія, пр.	Покров Пр. Богородиці
2 19 С	Трофима і Савватія, мч.	Кипріяна, свщ.
3 20 Ч	Евстатія і Плакиди, мч.	Діонисія, свщ.
4 21 П	Кондрата, ап.	Єротея, свщ.
5 22 С	Фоки, свщ.	Харитини, мч.
6 23 Н	18 після ЗШЕСТЯ, За. Ів. Хр.	19 після ЗШЕСТЯ, † Томи
7 24 П	Теклі, мч.	Сергія і Вакха, мч.
8 25 В	Євфросинії, пр.	Пелагії, пр.
9 26 С	† Івана Богослова, ап.	† Якова Алфеева, ап.
10 27 Ч	Каллістрата і друж. мч.	Євлампія і Євлампії, мч.
11 28 П	† Харитона, ісп.	Филипа, д., Теофана, мч.
12 29 С	Киріяка, пр.	Прова й ін. мч., Косми
13 30 Н	19 після ЗШЕСТЯ, Григорія	20 після ЗШЕСТЯ, Карпа
14 1 П	Покров Пр. Богородиці	Назарія, Гервасія й ін. мч.
15 2 В	Кипріяна, свщ.	Євтимія, пр., Лукіяна, мч.
16 3 С	Діонисія, свщ.	Монгина сотника, мч.
17 4 Ч	Єротея, свщ.	Осії, прор., Андрія, прмч.
18 5 П	Харитини, мч.	† Луки, ап. і еван.
19 6 С	† Томи, ап.	Йоїла, прор., Уара, мч.
20 7 Н	20 після ЗШЕСТЯ, Сергія	21 п. ЗШЕСТЯ, Артемія
21 8 П	Пелагії, пр.	Іларіона Вел. пр.
22 9 В	† Якова Алфеева, ап.	Аверкія, свт.
23 10 С	Євлампія і Євлампії, мч.	Якова, ап.
24 11 Ч	Филипа, дияк., Теофана, мч.	Арети, й ін. мч.
25 12 П	Прова й ін. мч., Косми, пр.	Маркіана і Мартирія, мч.
26 13 С	Карпа й ін. мч.	† Димитрія Великомуч.
27 14 Н	21 після ЗШЕСТЯ, Назарія	22 п. ЗШЕСТЯ, Нестора
28 15 П	Євтимія, пр., Лукіяна, мч.	Параскевії, Неоніли, мч.
29 16 В	Монгина сотника, мч.	Анастасії, прмч., Артемія
30 17 С	Осії, прор. Андрія, прмч.	Зиновія і Зиновії, мч.
31 18 Ч	† Луки, ап. і еванг.	Стахія й ін. ап.

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Йоїла, прор., Уара, мч.	Косми і Дам'яна, чуд.
2 20 С	Артемія, вмч.	Акиндина й ін. мч.
3 21 Н	22 після ЗШЕСТЯ, Іларіона	23 п. ЗШЕСТЯ, Акипсими
4 22 П	Аверкія, свт.	Йоанікія, пр., Ермея, мч.
5 23 В	Якова, ап.	Галактіон. й Епістим. мч.
6 24 С	Арети й ін. мч.	Павла, ісп.
7 25 Ч	Маркіана і Мартирія, мч.	Ерона й ін. мч., Лаз., пр.
8 26 П	† Димитрія Великомуч.	† Собор Михаїла Арх.
9 27 С	Нестора, мч.	Матрони і Теоктисти, пр.
10 28 Н	23 після ЗШЕСТЯ, Неоніли	24 після ЗШЕСТЯ, Єрста
11 29 П	Анастасії, прмч., Артемія	Вінкентія, Віктора, мч.
12 30 В	Зиновія і Зиновії, мч.	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.
13 31 С	Стахія й ін. ап.	† Івана Золотоуст., свт.
14 1 Ч	Косми і Дам'яна, чуд.	† Филипа, апост.
15 2 П	Акинда й ін. мч.	Гурія, Самона, Авіва, мч.
16 3 С	Акипсими й ін. мч.	† Матея, ап. і сванг.
17 4 Н	24 після ЗШЕСТЯ, Йоанікія	25 п. ЗШЕСТЯ, Григорія
18 5 П	Галактіона й Епістимії, мч.	Платона і Романа, мч.
19 6 В	Павла, ісп.	Авдія, прор., Варлаама
20 7 С	Ерона й ін. мч., Лазаря, пр.	Григорія, пр., Прокла, свт.
21 8 Ч	† Собор Михаїла Арх.	Введ. в Храм Пр. Богор.
22 9 П	Матрони і Теоктисти, пр.	Филимона й ін. апост.
23 10 С	Родіона, Єрста, ап.	Амфілохія і Григорія, свт.
24 11 Н	25 після ЗШЕСТЯ, Вінкентія	26 п. ЗШЕСТЯ, Катерини
25 12 П	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.	Климен. папи і Пет., свщ.
26 13 В	† Івана Золотоустого, свт.	Алігія, пр.
27 14 С	† Филипа, апост.	Якова, мч., Палладія, пр.
28 15 Ч	Гурія, Самона, Авіва, мч.	Стефана, прмч.
29 16 П	† Матея. ап. і сванг.	Парамона і Філумена, мч.
30 17 С	Григорія Неокес., свт.	† Андрія, ап.

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 Н	26 після ЗШЕСТЯ, Платона	27 п. ЗШЕСТЯ, Наума
2 19 П	Авдія, прор., Варлаама	Авакума, прор.
3 20 В	Григорія, пр., Прокла, свт.	Софонії, прор.
4 21 С	Введ. в Храм Пр. Богор.	Варвари, вмч., Ів. Дамаск.
5 22 Ч	Филимона й ін. апост.	† Сави Осв., пр.
6 23 П	Амфілохія і Григорія, свт.	Миколая Чудотв. свт.
7 24 С	Катерини, вмч., Меркурія	Амвросія, свт.
8 25 Н	27 після ЗШЕСТЯ, Климента	28 п. ЗШЕСТЯ, Патапія
9 26 П	Аліпія, пр.	† Непороч. Зач. Богород.
10 27 В	Якова, мч., Палладія, пр.	Мини, Ермогена, й ін. мч.
11 28 С	Стефана, прмч.	Даниїла стовпника, пр.
12 29 Ч	Парамона і Філумена, мч.	Спиридона, пр.
13 30 П	† Андрія апостола	† Ореста, Євген. й ін. мч.
14 1 С	Наума, прор.	Тирса, Левкія й ін. мч.
15 2 Н	28 після ЗШЕСТЯ, Авакума	НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ
16 3 П	Софонії, прор.	Агея, прор.
17 4 В	Варвари, вмч., Івана Дамаск.	Даниїла, прор.
18 5 С	† Сави Осв., пр.	Севастіяна і друж. мч.
19 6 Ч	Миколая Чудотворця, свт.	Боніфатія, мч.
20 7 П	Амвросія, свт.	Ігнатія Богоносця, свт.
21 8 С	Патапія, пр.	Юліанії, мч.
22 9 Н	29 після ЗШЕСТЯ, Непор. За.	Пер. Різдвом, Отців
23 10 П	Мини, Ермогена, й ін. мч.	10 мучеників у Криті
24 11 В	Даниїла стовпника, пр.	Навеч. Різдва, Євгенії
25 12 С	Спиридона, пр.	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
26 13 Ч	† Ореста, Євгена й ін. мч.	Собор Пр. Богородиці
27 14 П	Тирса, Левкія й ін. мч.	Степана Первомученика
28 15 С	Єлєвтерія, свщ., Павла, пр.	Мучеників у Нікомидії
29 16 Н	НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ, Агея	НЕД. п. РІЗД., Діт. уб. Виф.
30 17 П	Даниїла, прор.	Анісії, мч., Зотіка, пр.
31 18 В	Севастіяна і друж. мч.	Меланії Римлянки, пр.

„ВЕЛИКИЙ ІСХОД”

Написав ІВАН КЕДРИН

Коли 17-го вересня 1939 року радіо у Польщі проголосило, що „Перша українська армія” переступила кордони Польщі, щоб „визволити братів українців від польського ярма”, то реакція українських людей була різна. Одні зраділи: „Хай і комуністична, коби рідна держава. А видно, що Україна є державою, коли має свою армію”. Це були ті найбільш незрячі наші патріоти, які нічого не знали про суть і характер большевизму. Були такі, які підходили до всіх справ з погляду своєї ненависти до Польщі. Боротьба галицьких українців протягом двадцяти років за збереження стану посідання в усіх ділянках життя, що існував за Австрії, боротьба за мову, школу, Церкву, землю, за свободу слова і друку, за все те, що здобули собі вже галицькі українці в роках 1848-1918, просто втомила або засліпила наших людей, і у приході большевиків вони бачили тільки загин Польщі. Вони були політично надто короткозорі і політично замало зрілі, що забули правдиві слова Шевченка: „Польща впала і нас задавила”. Це стосувалося до розподілів Польщі у XVIII сторіччі, але повторилося і в XX сторіччі. Тільки тоді не було ще історичної перспективи, яка згодом продиктувала історикові Василеві Кучабському, колишньому членові Стрілецької Ради у Києві, мудрий запит: Чи кращою є соборність всіх земель під чужим володінням, чи краще зберегти такий поділ рідної землі, щоб із її клаптика можна ширити визвольницьку ірреданту? Він покликувався на прецедент поярмленої Італії, коли вільним був тільки П'ємонт, звідкіля полководець Гарібальді і державний муж Кавур повели визвольну війну, яка у 1961 році завершилася визволенням і об'єднанням Італії. Щойно сьогодні маємо ту історичну перспективу, з якої можемо бачити добро, яким було існування своєрідного „Українського П'ємонту” в Галичині. Тоді, у 1939 році, наші люди думали зовсім іншими категоріями.

Другим табором, що прихильно поставився до приходу большевиків, були „ліві”, які вже за Польщі були радянофілами. Були між ними й давні та нові москвофіли, які хоч і зукраїнізувалися, як лідер Сель-Робу лівіці, насправді зближеної до комунізму, Кирило Вальницький, все ж вони дивились на УРСР „Українську

Радянську Соціалістичну Республіку", як на українську державу. Не забуваймо, що навіть між націонал-демократами були такі, як Василь Панейко, колишній головний редактор львівського „Діла" й перший міністер закордонних справ проголошеної після Першо-Листопадового перевороту 1918 року Західньо-Української Народної Республіки — автор книжки „З'єдинені Держави Східньої Європи", де пропагувалась орієнтація на Схід, а не на Захід. Існувала в Західній Україні „Комуністична партія Західньої України" (КПЗУ), існував і „Сель-Роб правиця", існували і давні „старорусини", які ще не перейшли на 100 відсотків процесу національного усвідомлення, хоч їхній сантимент до Росії, чи пак до визнавання теорії „одного великого руского народу" (з одним „с" або двома „сс") проявлявся тільки у нечисленних псевдомосковських висловах: „до свиданія", „моє почитеніє" і „господін". Було їх вже мало; явище „старорусинів" зникало; процес національного усвідомлення захопив вже найширші маси народу і увійшов углиб всіх верств суспільства, — але такі одиниці були. Були теж просто наївні патріоти, безпартійні, які повірили, що „Українська армія" йде визволяти братів-українців. У своїх споминах „Життя — події — люди" з-перед восьми років я згадував свого близького приятеля, колишнього українського Січового Стрільця, високого банкового урядовця Миколу Шипайла, який працював у Варшаві у промисловій фірмі „Теспа". Він, почувши те радіоповідомлення, всіма способами пробивався до Львова, що його ось-ось мали зайняти большевики. Задзвонив до дверей нашого спільного приятеля д-ра Леонтія Максимонька, доброго окуліста, в кам'яниці „Дністра" у Львові, а той, відчинивши двері, визвірився на Шимка, як ми називали Шипайла: „Ти чого тут?" Той збаранів, почувши таке „сердечне" привітання, але послухав поради приятеля і мерщій подався на Захід.

Не всі, навіть найрозумніші одиниці з політичної еліти, хотіли втікати. Голова УНДО і колишній голова Української Парляментарної Репрезентації Дмитро Левицький, який мав кам'яницю у Берліні і тому не мав би найменших труднощів переїхати на німецький бік, вважав, що „Провід народу мусить залишатися з народом у всіх обставинах". Мій аргумент, що народові ніякої користи не буде з виводу, що його винищать большевики, не переконав того великого патріота й людини понад пересічної міри. Не можна було переконати також таких видатних громадян, як Остап Луцький, Володимир Кузьмович чи д-р Володимир Старосольський, адвокат-націолог, голова Соціал-демократичної, але антимарксистської партії. Всі вони були переконані, що „большевики змінилися" і що приявність у Україні їх, цих свідомих галицьких інтелігентів, допоможе народові. Всі вони впали жертвою свого ідеалізму, всі вони згинули, без уваги на те, які розумові і психологічні причини змусили їх залишитися, а не втікати.

Але були й такі, які не хотіли залишатися ані одну добу під

владою большевиків і втікали пішки з течкою чи малим клунком в руці, пішки, в сторону Городка Ягайлонського і Перемишля, або в Карпати, в сторону Ворохти-Вороненки, чи на Лемківщину. По нинішній день нема статистики, скільки українських людей, мужчин, жінок і дітей, втекли, не захотівши залишатися під ворожим режимом. Як згодом показалося у таборах втікачів, — то втекло й багато таких, які повинні були без школи для свого життя, здоров'я і майна таки залишитися, — це були селяни, які не належали до громадського активу. Большевицька влада вивозила й винищувала весь український національний актив, — большевицька поліція дістала у цьому ревного помічника в постаті польської поліції, якої большевики не рухали, тільки запрягли до свого воза, та серед іншої групи, що була ворожа українцям.

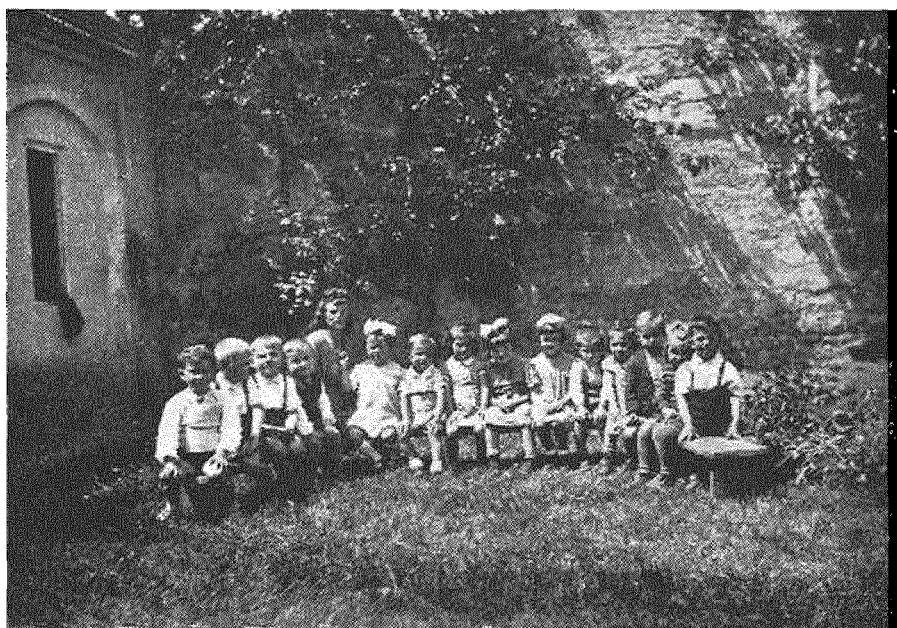
Довідник „Українські поселення“, що його зладив Український Соціологічний Інститут в Нью Йорку (він вийшов друком під фірмою НТШ і при фінансовій допомозі СКВУ в Нью Йорку в 1980 році), подавши масу корисного фактичного матеріалу, все ж непроглядний і не можна на його підставі перевірити (цього не могли вчинити автори відповідних статей у Довіднику), скільки теперішніх поселенців у вільному світі є втікачами з України після запанування там большевицького режиму, а скільки було вже передвоєнного, тобто неначе „автохтонного“ елементу. У цьому Довіднику названо 15 країн Західної Європи, дві країни в Північній Америці, п'ять — у Південній Америці і дві в Океанії. Розбриті українці по всьому світі, і вірно автори Довідника назвали його „Українські поселення“, а не „українські емігранти у вільному світі“, бо від 1939 року минув вже шмат часу і з тодішніх перших втікачів залишилися тільки ветерани. Виросли вже два нові покоління — діти й внуки, які народилися поза Україною, не бачили її і пізнають її поверховно хіба із кількадечних прогулянок в Україну. Ці молоді люди не можуть вважати чужиною країн, в яких вони виросли, мають свої родини і стали частиною вже цих чужомовних народів, — хоч і зберігають рідну мову та бороняться перед невідхильним наступом природної асиміляції в чужомовне оточення, — ці всі колишні втікачі-емігранти є вже поселенцями. Правильною виявилася теорія покійного д-ра Луки Мишути про „дві батьківщини“. Не можна народженням і вихованням тут дітям, з яких чимало вже мають власні родини, дітей, казати, що це „чужина“, тим паче, що ми пропагуємо, щоб не варитись у власному сосі „гетта“, тільки активно включатися в громадсько-політичне життя країн поселення. Але тоді, в 1939 році, коли пішла у вільний світ перша хвиля втікачів, після того у роках 1943-44-му, коли з прогрою німців під Сталінградом почала сунутись на захід Червона армія і почалась друга фаза втечі українців, — тоді ніхто з оцих наших втікачів-емігрантів не мав найменшого уявлення, що з ним станеться. Ішли в невідоме, з парою білизни в мішку чи течці, бо тільки нечисленним щасливцям вдалося втікати возом із парою коней, чи навіть автом і залізни-

цею, і забрати з собою більше придбаного добра.

Ішли на захід, не знаючи властиво — куди. Хто мав якихось свояків чи приятелів на захід від Сяну, той там зупинився. Ніхто не припускав, що першим етапом маси втікачів стане Краків, що саме у Кракові постане Український Центральний Комітет як перший зорганізований осередок втікачів, який заснує спершу тижневик, опісля щоденник „Краківські Вісті” та Українське Видавництво книжок. Ніхто не міг передбачити, що саме у Кракові збереться поважний гурт вчорашніх українських політичних в'язнів, які чудом врятувалися завдяки такому блискавичному походу німців, що вся адміністрація і сторожі в'язниці втекли, залишивши в'язням відкриті ворота на волю. Ніхто теж не міг передбачити, що там, у тому старовинному польському місті із такою польською культурною фортецею, як Вавель, і такою архітектурною пам'яткою, як „Суєннице” чи „Брама Флоріанська”, прийде до першого розколу в одноставній Організації Українських Націоналістів, — розколу, що його наслідки по нинішній день поверх 40 років пізніше будуть даватись в знаки громаді.

Краківський етап ізгоїв із рідної землі — це тема для окремих студій і для написання твору в кількох томах. Коли наближувалась до Кракова большевицька навала — ті, що не хотіли бути під ворожим режимом, подалися далі на захід, — знову, не знаючи, куди властиво їдуть, де зупиняться і що їх чекає. Хто не вірить в існування Вищої Сили, яка керує долею світу, той міг переконатися тоді на долі отієї маси українських втікачів, що таки Сила існує. Це було чудо, як всі ці члени Великого Ісходу могли врятуватися від голодової смерті, що вони могли пережити Другу світову війну і зберегтись, розбившись у діаспорі. Думали ми тоді, що війна триватиме коротко, бо чейже тільки трьох тижнів було досить, що перестала існувати Річ Посполита. Тямимо, як змобілізовані напередодні війни польські вояки кричали один до одного з вагонів поїздів: „До побачення в Берліні!” Якою нікудишньою була польська військова і політична розвідка у передвоєнній Німеччині, включно з цілою польською амбасадю у Берліні та її військовим аташе, що можна було обманювати себе і свій нарід бундючними заявами про власну воєнну перевагу.

Ніхто теж не міг передбачити, що переможна Німеччина з її „фюрером” поведе таку божевільну жорстоку політику на окупованих нею землях — спершу у Польщі, опісля і в Україні. Мало хто з нас читав гітлерового „Майн Кампф” і ще менше осіб вірили, що Гітлер, автор цього твору, переводитиме в життя свої теорії про німецького „юберменша” і про расову нижчість всіх не-норманів, та що „фюрер” вищість германської раси доказуватиме фізичним винищенням народів на окупованих землях. Спершу ніби фаворизовані українці, що їх переможні німці наставляли проти поляків, а поляків нацьковували проти українців, швидко переконалися про наївність надії, що Німеччина допоможе Україні відзискати

Велику увагу по таборах Ді-Пі було уділено дітям. На світлинах — дитячий садочок у Веярн та ялинка дітей у Регенсбурзі, в Американській зоні Німеччини. Рік 1949.

державну волю, коли диктаторські уповноваження в Україні дістав Еріх Кох, кат, що переводив безглузді вбивства українських діячів на Волині й опісля — на Наддніпрянській Україні. Вигинули всі ті, які вірили, що до Західньої України прийдуть від сходу „свої”; в концентраційних таборах опинилися ті, які вірили, що можна буде використати прихід німців в Україну для відбудови якщо не ні від кого незалежної української держави, то бодай української культури.

Чудом для українських втікачів була поява УНРРА й IPO, чудом було дістати у таборах гарячу страву. Період таборової еміграції — це теж ще нерозсліджена й неописана доба. А шкода. Були там ясні світлі і були там похмурі тіні. Виявився подиву гідний український організаторський хист: школи, хори, оркестри, театр, газети. І поруч з цим загоріле партійництво, боротьба за „владу”, непримиренність і страшенно мізерна дрібничковість. Наче не існувала десь там далеко Україна з її трагедією, а вся суть була в отому таборі і його маленьких справах.

Можна почути голоси критики, а то й обурення на адресу покійного журналіста-письменника і справжнього — як німці кажуть — „шенгайста” (краснодуха) — Василя Софронова-Левицького, що його, видана вже після його смерті вдовою Іванною, книжка „Республіка за дротами” у поганому світлі представила таборову еміграцію. Але так було і було ще гірше. Він писав спомини і це був тільки один жмут світла. „Республіка за дротами” не охоплювала цілості таборового життя втікачів, яке було куди ширше й буйніше, із світлами і тінями. І багато залежало від того, хто був командантом табору, який був його формат, якою була його цивільна відвага, організаторський хист і такт ладнати щоденні турботи й конфлікти. Там теж був доказ на неписаний закон історії, що всі діла роблять люди і від людей залежить, в якому напрямку підуть події.

Скінчилася таорова еміграція з хвилиною, коли долею скитальців, отими скитальцями, чи — як дехто каже — скитальниками, активно і конструктивно з величезним вкладом гроша, енергії і добросердечного харитативного співчуття зайнялися американські й канадські замялки. Подиву гідна переселенча акція, переведена Злученим Українським Американським Допомоговим Комітетом, (ЗУАДК), що його мізком і душею був покійний д-р Володимир Галан, акція — так само тільки дуже побіжно і наче мимоходом згадана автором книги „Брат Братові” Остапом Тарнавським. Але він пояснював це тим, що писав „Книгу про ЗУАДК”, а не про переселювання скитальців з Європи в різні країни світу, головню в ЗСА і Канаду, чи також про Аргентину й Австралію. Дехто тоді, як пригадуємо, навіть захопився був думкою про переїзд до Парагваю, не знаючи нічого про тамошній край і підсоння.

Хто з тих, які з течкою чи клуночком в руках втівав пішки із Львова у другій половині вересня 1939 року в і пізніших роках, хто з них міг хоч у ві сні передбачити, що перевезуть його без centa

видатку кораблем за море, до Америки чи Канади, до Аргентини чи Австралії. Початки для кожного були важкі. Тільки одиниці якимсь чудом привезли з собою трохи гроша і знання місцевої мови. Величезна більшість, крім лікарів, мусіла переживати гіркі роки фізичної праці, та й навіть лікарі мусіли трохи бідувати, з трудом перебиватись почерез „інтерншіпи“, заки станули на власних ногах. Але сталося чудо, якого не було, якби не було Того, хто вміє творити чуда. Кругло сто чи двісті тисяч українських людей втекли з рідної землі на скитання по світі, аби тільки не залишитись під большевицьким режимом. І сьогодні існує в діаспорі, включаючи ЗСА, яких два до трьох мільйонів українських людей, у величезній більшості людей заможних, з своїми домами, автоами, на видатних становищах. Є й бідні, є спожаління гідні старці-каліки по старечих домах, є й розгублені, є й такі, які не в силі позбутися розпачу після втрати найдорожчих членів рідні чи приятелів. Але назагал є добробут, є церкви і народні дома, здвигнені за мільйони доларів добровільно пожертвованих людьми, які „доробились“. У самих ЗСА є кількасот професорів високих шкіл, є великі наукові осередки, є віцепрезиденти великих банків, є українець-пластун генерал і є пластуни полковники, є десятки різних установ і організацій, і понад всіма ними стоять широко розбудовані по всій діаспорі українські Церкви. Величезним авторитетом втішався Ісповідник Віри, Глава Української Католицької Церкви, який 18 років перевів на каторжних роботах і не вирікся своєї віри й віровизнання та який вимагав Патріярхату для Української Католицької Церкви. Папа римський, як Вселенський Архирей, не залегалізував патріярха для УКЦеркви, але вірні її переважаючою більшістю визнали в Отцеві Йосифові, Верховному Архiepіскопі-Кардиналові, свого патріярха.

Маліє-корчиться на наших очах українська громада під тиском природної асиміляції, але коли й скорчиться, то все одно на першому місці залишиться Церква. Мужем Провидіння для Української Православної Церкви став колишній посол до Варшавського союму Степан Скрипник, як Митрополит УПЦеркви в Америці на ім'я Мстислав здвигнув церкву — пам'ятник, зорганізував цвинтар, що став своєрідним Пантеоном поселенців, заснував Дім Української Культури, заснував власну друкарню, з якої виходить твір за твором. І на митрополичих престолах в ЗСА обох наших традиційних Церков засіли, — коли писані ці рядки — два духовники-громадяни, Степан Сулик і Мстислав, за світським ім'ям теж Степан, які є екуменістами не за словами, а ділами, бо здають собі справу, що в сучасному стані Церкви, віри й релігії в Україні не може бути, корисної тільки ворогам України, війни між двома вільними Українськими Церквами поза Україною. В Америці залишиться Церква і залишиться українська фортеця — Український Народний Союз.

Світла й тіні сплітаються в житті колишніх членів Великого Ісходу та їхніх дітей й онуків, поселенців у діаспорі. Коли станути

*В таборах Ді-Пі процвітало шкільництво. На світлині українська кляса і хор
Української гімназії в таборі в Байройті.*

збоку і приглянутися цьому нашому життю поза Україною, то здається, що найбільшою помилкою було перенести поза океан „старокрайові” політичні партії та ще й побільшити їх число новоствореними. Як у добі таборової еміграції, так і тепер виявився подиву гідний організаторський талант, але водночас повна відсутність почуття реалізму і почуття відповідальності перед історією. Збереглась державницька політична думка, щорічно у всіх навіть найменших осередках скупчення українських людей в різних вільних країнах світу відзначається роковини 22-го Січня і відзначаються у березні місяці „Шевченкові дні”, у поклоні Пророкові, великому пробудникові української нації і справжньому творцеві новітньої української політичної думки, схопленої в невеличкому вірші „Заповіт” і в невеликій поемі „Юродивий”. І виконує українська громада другу свою місію — творення культурних цінностей, що їх не можна творити в Україні під ворожою цензурою. Але й покутують давні гріхи особистого амбіціонерства і гуртково-партійницького самолюбства. Кажуть: політичні партії як організації ідеологічних однодумців потрібні і konieczні. Але водночас: який глузд мають 10 українських політичних партій в Америці з її конституцією з її способом життя, з необхідністю вийти з українського гетта, включатися в американське громадсько-політичне життя і здобувати собі видатні становища, на яких перебуваючи — можна приносити куди більше користі рідній справі, як виголошування гурра-патріотичних і 105-відсоткових революційних промов, що не мають ніякогісінької реально-політичної вартості?! Щоправда добився високого становища в Канаді колишній український дивізійник і пластун, канцлер Альбертського університету в Едмонтоні д-р Петро Саварин і правильно радив іншим українцям наслідувати Марусю Бек (ЗСА), яка, будучи піонеркою українського життя в Америці, авторкою книжок для українських дітей і меценаткою української культури, вміла ввійти в американське життя і стала членом міської ради та згодом діючим посадником центру автомобільного промислу — Дітройту.

Великий Ісход з України вплив нову кров в українські громади у вільному світі. Ця нова свіжа кров дала поштовх створенню великої мережі установ і організації і витворила дійсність, сповнену парадоксів. Поруч із доказами великої творчої роботи для української культури й економіки є повторювання „княжих крамол” з перед близько тисячі років. Бож відзначатимемо тисячу років Хрищення України, а вже перші деякі наші князі запламити свої імена в усобицях у боротьбі за владу. Навала ж татарська у XIII сторіччі створила жалюгідне явище ‘татарських людей’, тепер також маємо їх. За царської неволі, що існувала фактично понад двісті років, від битви під Полтавою 1709 року до упадку царату у 1917 році, Київ перетворено на матір ‘руських городів’, і не лунало там вільно українське слово. А тепер є ще гірше. Проте провалився

царат, і 1-го квітня 1917 року сотні тисяч людей, які невідомо відкіля взялися, маршували Великою Володимирською вулицею на площу Святої Софії, співаючи „Заповіт”. І це напевно повториться, коли впаде остання колоніальна імперія світу, створена кров'ю десятків мільйонів невинних людей.

Але ми не були як слід приготувані до тодішньої історичної шанси. Чи ми проготовані тепер до нової історичної шанси, яка невідомо, коли прийде, але напевно прийде?

Ті, які творили Великий Ісход, пережили трагедію, яка скінчилася для них щасливо. Але трагедію ще більшу переживає і Україна. Вона переживає тепер період, що його можна прирівняти до трагедій за часів татарського наїзду „Великої руїни”, брунатної навали нацистів, чи великої голодової облоги 30-их років; але пережила Україна всі трагічні періоди — тож переживе й нинішній. Народу з тисячорічною християнською культурою числом понад 40 мільйонів душ, на великому просторі від Попраду до Дін, не можна знищити. Поляк Станіслав Грабський казав у 20-их роках існування Польщі, що за 25 років не буде в Польщі української проблеми, бо не буде вже українців. Опинившись у одній в'язничній келії на Бутирках у Москві з Володимиром Целевичем, він кався, що став був грабарем українського шкільництва в Польщі, що колись говорив такі нісенітници. Сьогодні (коли писані ці рядки) у Москві засів у Кремлі президент СРСР змосковщений малорос, генсек Черненко. Але й за Миколи II головою петербурзької Думи був змосковщений малорос Родзянко. Це все хиткі й малі люди, які не мали й не матимуть впливу на хід історії. І коли розвалиться імперія, то ніхто з колишніх членів Великого Ісходу, ані їх діти чи онуки та ще дальші нащадки, не гратимуть ніякої ролі у відбудові української державности. Гратимуть ролю ті, які вернуться з мордовських ГУЛагів і, якщо це станеться незабаром, повернуться деякі з колишніх політичних в'язнів — дисидентів, які відісталися у вільний світ.

Українські емігранти, тепер поселенці в діаспорі, вросли в новий ґрунт, і відсіля, не повертаючись, вони, чи їхні діти-онуки, будуть помагати відбудові України. Коли вони займатимуть видатні становища в Америці, Канаді й інших вільних країнах, то зможуть принести більше користі батьківщині батьків і дідів, — ніж тоді, коли будуть кваситися в рідному ґетто і думати про свої фікційні титули та бавитися далі мишодкраківкою. Ніхто в Україні таких не згадає добрим словом.

Сорок років тому закінчилася Друга світова війна, під час якої втекли з України між сто до двісті тисяч земляків. За той час можна було вже зглибити аксіомну політичну мудрість, що державна Україна воскресне, коли, перше, буде відповідна сила рідного народу; друге, коли буде пригожа міжнародна кон'юнктура, і третє, коли котрась з чужих великих держав вважатиме, що це в її інтересі є самостійна Україна і допоможе постати їй. І було вже

досить часу зрозуміти вільній українській громаді у діяспорі, що глумом над нами самими є одночасно співати у церквах „Боже, нам єдність подай”, або „В єдності сила народу”, а не допускати до цієї оспіваної єдності, бо на перешкоді є амбіціонерство, прагнення для себе високопарного титулу та ставляння на перше місце своєї партії, а на друге — народу. Але Україна переживе і це. І знаючи, що добро перемаже зло, треба вірити, що і тут, у вільній українській громаді, перемаже політична думка, до якої закликали Володимир Великий, Мазепа і Шевченко, і що на місце самозакохання прийде усвідомлення, що для державного визволення України треба перемоги Прометейської ідеї: єдиного фронту всіх поневолених Московщиною народів. Треба вірити, що перемаже в найширших колах українського суспільства аксіомна правда, що в політиці рішає розум і тільки розум, а не почування — сантименти і ресантименти. І коли це станеться — то не задарма сотні тисяч людей покинули сорок років тому рідну Українську землю.

Українці в таборах Ді-Пі активно займалися різними видами спорту. На світлині хокейна дружина УСТ „Лев” з Гарміш-Партенкірхену.

THE PROBLEM OF DISPLACED PERSONS IN GERMANY, 1939-1950

By
MICHAEL PALIJ

One of the most tragic aftermaths of World War II was the problem of displaced persons. From the first day of the war, the victorious German armies routed people indiscriminately from the conquered European countries. Mass displacement of people was revealed at the very beginning of the German retreat from the occupied territories, but its full extent became known only after the capitulation on May 8, 1945.

THE ORIGINS OF THE PROBLEM

The first group to be displaced in large numbers were prisoners of war who, as a rule, were first concentrated in large camps and subsequently distributed to smaller work camps in Germany and in the German-occupied territories. They were employed in agriculture, industry, road construction and other public works. About 540,000 captives from the Polish campaign, including Poles, Ukrainians, Byelorussians and Lithuanians, were transferred to Germany.¹ Later they were followed by the soldiers of other European countries. On April 1, 1941, there were 31,000 Danes and 1,400 Norwegian prisoners of war working in Germany.² Prisoners from the Netherlands were gradually released and only the officers were held in captivity. Some Belgians were also released, but over 80,000 remained in the German camps.³ The majority of the West European prisoners of war in Germany were French; according to official Vichy statistics, they numbered 1,426,000.⁴ Information concerning Soviet prisoners is very contradictory, for even Hitler gave different figures on different occasions. E. M. Kulischer stated that by December 1, 1941, the Germans held 3,806,865 Soviet prisoners.⁵

¹ Kulischer, Eugene M., *The displacement of population in Europe*, Montreal, International Labour Office, 1943, p. 135.

² *Ibid.*, p. 139.

³ *Ibid.*, p. 143.

⁴ *Ibid.*, p. 145.

⁵ *Ibid.*, p. 152.

In conjunction with the German occupation of foreign countries, Hitler's government applied a harsh policy of deportation of the civilian population, particularly in Eastern Europe. Men, women and even children were removed from their homelands. This policy had a dual objective; first, to remove a large part of the native population from their respective countries and thus make room for future transplanted Germans; and second, to ease a manpower shortage. The war required ever-increasing production of war material and food, at a time when the bulk of young Germans had been called into military service. To fulfill this need, the German government organized a separate ministry of labor to recruit foreign workers, which subsequently set up offices in occupied countries to obtain the labor required for work in Germany and her occupied territories. By September 1942, there were 238 such offices in the occupied part of the Soviet Union;⁶ in Poland, 20 main offices with 63 branches.⁷ The result was a huge influx of foreign workers into Germany, mostly from East European countries which supplied by the end of 1942 about 2,000,000 workers. Of this number, according to the German General Commissioner for Ukraine, 710,000 came from Ukraine alone.⁸ By January 1944, foreign workers in Germany, including prisoners of war, totalled some 8.5 million.⁹ Hence in the last years of war, one-third of the German labor force was composed of foreigners.¹⁰ Fritz Sauckel, Commissioner General for Manpower in Occupied Territories, stated that out of 5 million foreign workers, only 200,000 were volunteers.¹¹

Another group of displaced persons were political prisoners in German concentration camps. The purpose of these camps was not to offer a solution to labor problems, but to exterminate those who resisted or were potentially able to resist the Nazi regime. There were also groups of people held because the Nazis considered them undesirable because of race, nationality, creed or political opinion. The foundation of the German concentration camp system had been laid by the Hitler regime six years before the war. The magnitude of the problem is reflected in the growth of the number of camps, from six at the beginning of the war to 500 by 1944.¹² The survivors, released after the war, were from every country in Europe and from every walk of life — men, women and children; Catholic, Orthodox, Protestant and Jewish; farmers, workers, artisans and professional people.¹³ Although the number of people exterminated

⁶ *Ibid.*, p. 153.

⁷ *Ibid.*, p. 137.

⁸ *Ibid.*, p. 155.

⁹ Proudfoot, Malcolm J., *European refugees: 1939-52. A Study in forced population movement*, Evanston, Ill., Northwestern University Press, 1956, pp. 79-81.

¹⁰ *Ibid.*, p. 86.

¹¹ *Ibid.*, p. 85.

¹² *Ibid.*, pp. 603-604.

¹³ *The Facts about Refugees*; Geneva, International Refugee Organization, 1948, p.2.

in these camps cannot be estimated with any degree of accuracy, the minimum estimate is 6.65 million.

Toward the end of the war, many people fled their homes in East and Central Europe before the westward advance of the Red Army, prompted by fear of Russian Communist terror. These refugees constituted another part of the displaced population. Thus, through the combined circumstances of the prisoners of war, the civilian forced labor, the political prisoners and refugees, there was a vast number of foreigners present in Germany when it was occupied by the Allied Forces. On VE-Day there were more than 8 million displaced persons in Western Europe who required repatriation.¹⁴ Following the SHAFE Plan, the displaced foreigners were segregated in assembly centers by nationality and gradually repatriated to their native countries. Under this plan, the friendly nationals liberated from concentration camps were to be given first priority, followed by the friendly prisoners of war. Next were displaced persons (D.P.'s), with Italians at the bottom of the list because the lowest priority was specified for nationals of former enemy countries.

REPATRIATION

West European DP's were repatriated without delay, facilitated by the Allied Forces, and therefore, represented only a minor problem to the Western powers: "...by rail, highway, and air, more than 4,000,000 had been repatriated by July 31, 1945..."¹⁵ The repatriation of French nationals was carried out very smoothly. By the middle of September more than one and one-half million Frenchmen had been repatriated. Tens of thousands of them disregarded the officially prescribed routine and returned directly to their homes. Repatriation of the nationals of the Low Countries was comparable to that of the French: 305,000 Dutch nationals were repatriated by the end of July; by the end of September, 298,132 Belgians and approximately 26,000 Luxembourgers had returned home. The Danes and Norwegians presented no difficulty because there were only about 12,000 of them.¹⁶ The repatriation of the 851,000 Italian DP's was delayed because they were ex-enemy nationals, but the process was virtually completed by the end of September, 1945.

The repatriation of Central European nationals was generally more complex because of political considerations. The simplest case was that of the 367,000 Czecho-Slovaks in Germany and German-occupied territories. The return to Czecho-Slovaks from the Soviet areas took place mainly on an unorganized basis; those in Western Europe were repatriated mostly by rail. Yugoslav repatriation was initially delayed by civil war. Tito's communists opposed the return of former members of the

¹⁴ U.S. Congress, *House miscellaneous reports, 81st Congress, 2nd Session*, Vol. 1. Washington, Govt. Print. Off., 1950, p. 6.

¹⁵ Clay, L.D., *Decision in Germany*, N.Y., Doubleday, 1950, p. 231.

¹⁶ Proudfoot, *op. cit.*, p. 191-204.

Yugoslav Royal Army and the Mikhailovich partisans. In all, about 443,000 Yugoslav nationals were involved.

Next to the Soviet nationals, the Poles formed the largest group of displaced persons. The majority of the Poles were undecided about repatriation. Initially they were willing to return and many of them did. However, some repatriated Poles returned to Germany with bad news about Poland, which hampered further repatriation. Moreover, the Polish government in London counseled their people against repatriation. The so-called ex-enemy nationals — Hungarians, Rumanians and Bulgarians — in the Soviet zone repatriated themselves on foot or as best they could. Some ex-enemy nationals in the Western zones were sent home by trains.

SOVIET REFUGEES

Repatriation of Soviet citizens, Russians and non-Russians, was a major operation. Approximately 3 million were liberated by Soviet forces, while in Western Germany and Austria one-third of the displaced persons were of Soviet origin. By the end of September over 5 million of them had been repatriated.¹⁷ After the completion of voluntary repatriation, those remaining were primarily natives of the Baltic states, Ukraine, Byelorussia, Jews and others. The Soviet government, not recognizing individual reasons for exile, insisted that all displaced persons be returned to their respective countries, and succeeded in incorporating this policy into the Yalta Agreement: "Soviet displaced persons will be repatriated regardless of their individual wishes."¹⁸

At first the Allies observed the Yalta Agreement and repatriated Soviet citizens forcibly. Several hundred Soviet nationals were delivered against their will to the Soviet Command from a camp in Rimini, Italy, which was under British control, and also from another in Pisa, under American control. Many of these individuals committed suicide. A similar example occurred in Mannheim, Germany, in the American zone, where 3,000 Ukrainians lived.

Soviet officials came to the camp and:

"demanded the surrender of Ukrainians to them. The American authorities ordered the Ukrainians to prepare themselves to leave. The Ukrainians refused to obey the order...Women and children began to cry and threw themselves at the feet of the American officers. The American officers threatened to shoot...Finally one American officer ordered them once more to prepare to leave and those who refused were beaten with rubber clubs...The Ukrainians did not give in...To this the officer said: "If that is the case, I will give you four days to think the matter over."¹⁹

¹⁷ *Ibid.*, p. 212.

¹⁸ *Ibid.*, p. 461.

¹⁹ Hlynka, A., "On behalf of Ukrainian Displaced Persons," *The Ukrainian Quarterly*, 2:172, Winter, 1946.

Moreover, efforts were made to shield the DP's from the influences which might dissuade them from returning. There is, for instance, evidence that in one camps the military authorities confiscated an entire edition of 5,000 copies of George Orwell's *Animal Farm* which had been translated and printed by Ukrainian DP's.²⁰ However, at the same time, Russian propaganda was distributed in camps and Russian films were shown with UNRRA approval. Mr. Elliot Shirk, director of the American Zone, stated:

*"We have long been aware of forces at work in our camps inimical to the human and legal rights of the displaced persons. Lately these forces have been weighted so heavily in favor of the USSR that freedom of speech is disappearing and active fear replacing it."*²¹

Another reason for the use of force was ignorance of the problem. When, for example, a group of DP's in a Yugoslav camp in North Africa told Fiorello LaGuardia, then director of UNRRA, that they could not return home because they did not agree with communism, he replied:

*"That's no reason for refusing repatriation. I've disagreed with the government in my country for more than 20 years now — but you don't see me running away from America on that account."*²²

The policy of the Allied Powers toward refugees from Soviet and other East European areas can be divided into three phases. The first phase was the of forced vepatriation *en masse* which lasted roughly for the first six months after the cessation of hostilities. The second can be described as repatration by pressure and inducement. This policy had come to an end by mid-1946. In the final phase the Allies began to display a certain understanding and willingness to find a humane solution to the problem. The change came as a result of the resistance of DP's and protests from distinguished personalities. On January 19 and again on February 23, 1946, Pope Pius XII protested against forced repatriation. Eugene Cardinal Tisserant made two further protests. Mrs. Eleanor Roosevelt voiced the opinion that the individual has rights which must be respected and that DP's should not be forced to return against their will. In contrast to Mrs. Roosevelt's view, Andrei Vyshinsky, Soviet Deputy Minister of Foreign Affairs, expressed the view that the state is paramount and the individual must bow unquestioningly to its dictates.²³ Also Molotov told the Council of Foreign Ministers in Paris on April 25,

²⁰ Martin, D., "Not 'Displaced Persons' — but Refugees," *The Ukrainian Quarterly*, 4:113, Spring 1948.

²¹ *Ibid.*, p. 110.

²² *Ibid.*

²³ Dean, Vera M., "Tug of war over the DP's," *The Nation*, 163:576, November, 1946.

1946, that these displaced persons "constitute a danger to the neighboring democratic states," and proposed an agreement for their "imperative and urgent" evacuation.²⁴ Furthermore, he stated that the "successful accomplishment" of this evacuation was a necessary prerequisite to restoring full independence to Austria.

The struggle over displaced persons had entered a phase which called for radical changes. Therefore, on May 27, 1946, the Allied Forces issued orders that "The British and the United States Governments have not recognized any territorial changes brought about by the war and that all persons from such areas will not be returned to their home..."²⁵ This order exempted Balts, Poles, Ukrainians and Byelorussians from being classified as Soviet citizens. After that the question of forcible repatriation underwent considerable reinterpretation. In fact, many earlier repatriates, and some others, began escaping to the Western zone:

*"As soon as the news spread about eastern Europe that the Western Allies were treating displaced persons with consideration, additional thousands began seeping into our zones."*²⁶

The government and voluntary organizations, as well as the humanitarians of the Western World, were aware of the results of the total war and the conditions created by the Nazi regime in Europe. They foresaw both the necessity and the difficulty of bringing the millions of uprooted human beings into a normal life. In August 1942, a preliminary draft of an agreement to establish the United Nations Relief and Rehabilitation Administration had been drawn up. The final form was approved on November 9, 1943, by delegates of the 44 member-nations.²⁷ The first Director-General of UNRRA, H.H. Lehman, began to make preparations and arrangements for the return of prisoners and exiles to their homes. UNRRA began its refugee operations on May 1, 1944, in the Middle East and in 1945 it became responsible for the administration of DP camps and the repatriation of their inmates.

In 1946 it became apparent that the DP problem would not be resolved by July 1, 1947, when UNRRA was scheduled to end its operations. Therefore, on December 15, 1946, the General Assembly approved the constitution of the International Refugee Organization. When UNRRA was dissolved in June 1947, the responsibility for refugees was temporarily assumed on July 1, 1947, by the Preparatory Commission for the International Refugee Organization (PCIRO) until the IRO's constitution went into force on August 20, 1948. IRO's functions in carrying out repatriation included the identification and classification of DP's; provision of medical care, transportation, legal assistance, and

²⁴ Byrnes, J.F., *Speaking frankly*, New York, Harper, 1947, p. 165.

²⁵ Proudfoot, *op. cit.*, p. 215.

²⁶ Eisenhower, D.D., *Crusade in Europe*, New York, Doubleday, 1948, p. 440.

²⁷ Proudfoot, *op. cit.*, p. 100; A. Voskresenskii "Chto takoe UNRRA," *Voina i rabochii klass*, no. 2, p. 19, 1944.

political protection; as well as the resettlement of DP's.²⁸ When IRO assumed control, 794,735 displaced persons were still in camps in the Western zones of Germany, Austria and Italy, while 242,669 lived outside the camps — a total of 1,037,404.²⁹ When the IRO was dissolved in June 1951, its place was taken by the United Nations High Commission for Refugees. This organization, unlike its predecessors, was not competent to carry out repatriation or resettle refugees. Its task was to inform world public opinion about the refugee problem and to persuade countries to admit the refugees.³⁰

Besides these organizations, there were other voluntary agencies which provided material and moral support. They also actively sponsored immigration into free countries. Among these organizations were the National Catholic Welfare Conference, the Lutheran World Federation, the World Council of Churches, the National Committee for Free Europe, the United Ukrainian American Relief Committee and the American Polish War Relief.

THE DP CAMPS

The era of the DP's can be divided roughly into four periods: 1) 1945-46; 2) 1946-48; 3) 1948-52 4) 1952-(-.1)

The first period can be characterized as a time of fear and chaos. No one knew what to do, where to live, what to eat or what would happen to him tomorrow. But the DP's, in spite of such conditions, decided to stay where they were and organize their lives under the Western Allies. In the organized camps the population varied from fewer than 100 to more than 10,000 persons. The housing problem was severe and rooms were overcrowded. Very often more than ten persons were living in one room. Food rations were low. Each camp had its own aid station and small hospitals. IRO utilized the services of the DP's themselves. More than 2,500 DP physicians and 2,000 nurses collaborated with a small staff of IRO medical personnel to maintain the health of the displaced persons. The camps were also practically self-administered by the DP's through democratically elected camp committees, which carried out orders originating in IRO Headquarters, maintained order in the camps and distributed rations.³¹ In the first years after the war, the life of the DP's was seriously disturbed by members of the Russian Repatriation Commission, who visited camps in all zones searching for refugees from Soviet areas in their residences. Even in the face of terror and force, however, the DP's resisted repatriation. The truly unfortunate were those who, for

²⁷ U.S. Department of State Office of Public Affairs, *Germany, 1947-1949*, Washington, D.C., U.S. Prt. Off. 1950, p. 127.

²⁹ U.S. Congress. House miscellaneous reports, *op. cit.*, p. 7.

³⁰ Vernant, J. *The Refugee in the Post-War World*, New Haven, Yale University Press, 1953, p. 41.

³¹ *The Facts about Refugees*, p. 8.

one reason or another, no longer had homes or who did not want to return home for fear of further persecution.

The second period might be defined as an attempt to establish a "normal" life under abnormal conditions. Inmates faced the problem of establishing a cultural and religious life in their isolated camps. In a short time churches and theaters were adapted from garages or other buildings. The need for education led to the establishment of schools for youngsters, vocational training projects and language courses (English, Spanish and Portuguese) for adults, since the camps contained a large percentage of educated people. Vocational trainees were enrolled in a wide range of 50 or more courses of a basic nature, including motor mechanics, machine shop work, carpentry, farming, sewing, bricklaying, electrical work and other vocations. In addition to these fundamental vocations, training also was given for nurses' aides, cooks, bakers, typists and others. Many young people attended German universities. The publication of books and newspapers was undertaken in the larger camps as early as 1945.

During this period the UNRRA and IRO officials conducted intensive screening to ascertain personal background data about the DP's, as a basis for further resettlement. Of the 625,000 screened, 340,000, or 54 percent, were employable. The remainder were children under 16, mothers of young children, and a small number of sick and disabled. One-third of the males of working age were skilled workers, one-fourth were agricultural workers and about 13 per cent were professional people. Among employable women surveyed, 19 per cent were skilled workers and the remainder were largely agricultural and professional workers. Eighty-five per cent of those in camps were under 45 years of age.³²

The third period is distinguished by the appearance of "emigration fever." As early as 1947-48, the first possibilities of emigration to Belgium, Britain and France became apparent. France sent many DP's to her African possessions. However, the main stream of the emigration movement commenced with the passage by the United States Congress of the Displaced Persons Act on June 25, 1948, which provided for the entry of 205,000 DP's over a two-year period. Shortly before its expiration, in April and May 1950, the Act was amended by liberalizing the eligibility provisions, increasing the maximum number admissible to 341,000 and extending it to June 30, 1951.³³ During this period, most of the DP's left West Germany seeking new homes outside of Europe. Most of them settled in the United States, Australia or Canada.

Up to December 31, 1951, according to the IRO statements, Argentina had accepted 32,712 people for resettlement; Australia — 182,159; Belgium — 22,477; Bolivia — 2,485; Brazil — 28,848; Canada — 123,479; Chile — 5,108; France — 38,445; French Morocco — 1,446; Israel

³² *The Facts about Refugees*, op. cit., pp. 13-19.

³³ *The American Yearbook 1950*, N.Y., Thomas Nelson, 1951, p. 9.

— 132,109; Netherlands — 4,355; New Zealand — 4,837; Norway — 1,105; Paraguay — 5,887; Peru — 2,340; Sweden — 4,330; United Kingdom — 86,346; United States — 329,301; Uruguay — 1,461; Venezuela — 17,277; and all others — 13,094. The total number was 1,039,601. Among them were 357,437 Poles, 113,677 Ukrainians, 82,090 Yugoslavs, 81,215 Latvians, 62,001 Hungarians, 55,165 Lithuanians, 34,900 Czechoslovaks, 27,096 Estonians, 23,010 Rumanians, 41,375 Russians and other Soviet citizens, and 161,687 others.³⁴

THE HARD CORE

The last period began with the centralization of peoples of different nationalities into fewer camps, since many DP's had been resettled. The most unfortunate DP's were those remaining, who, for one reason or another, had been unacceptable for resettlement. The selection for immigration was carried out on narrow preferential grounds rather than on the basis of humanitarianism. The selection missions of the receiving countries accorded priority to the young and able-bodied and to the highly skilled, leaving behind a "hard core" of disabled, old and many so-called "uneconomic" families with many children, totalling as of June 1, 1949, 174,300 persons.³⁵

Some countries had demonstrated that the hard core problem could be solved. Norway, for instance, took some 450 old or tubercular and 41 blind refugees, along with their families. Sweden accepted more than 700 refugees suffering from active tuberculosis and their 600 dependents. Another 300 were hired by the Swedish State Archives.³⁶ The excellent work of the Father Georges Pire of the Dominican Order on behalf of the hard core DP's was recognized with the Nobel Peace Prize in 1958. Through his organization, Aid to Displaced Persons, he sponsored the adoption of some 15,000 refugee families and built three "European Villages" in Austria, Belgium and Germany for the rehabilitation of hard core refugees. There were plans for the construction of several more villages in the near future.³⁷

The phenomenon of the displaced persons was a problem exclusively of East and Central European countries, those occupied or dominated by Russia. All people are known to be very attached to their countries, their homes and their families. If the DP's had fought desperately to remain outside their homelands, there must be a serious and genuine reason for it. An American expressed his opinion about this problem in these words:

³⁴ Proudfoot, *op. cit.*, p. 427.

³⁵ *Ibid.*, p. 429.

³⁶ Zellerbach Commission on the European Refugee Situation, *European Refugee Problems, 1959, a special report*, p. 28.

³⁷ *Ibid.*, pp. 34-35; Nobelstiftelsen, Stockholm, *Nobel, the man and his prizes*, Amsterdam, Elsevier Pub. Co., 1962, pp. 627-628.

*"A great mass of people, mostly prisoners of war and slave laborers of an enemy nation at whose hands they have suffered persecution and humiliation, find themselves outside their native country at the climax of a world war. Their country has emerged as the winner, haloed in glory and enhanced in power. One naturally expects them to embrace the liberating victory in joy and hasten back to their homeland. But to the utter amazement of the other victors, they resisted repatriation, in hundreds of cases even to the death, preferring suicide to returning...An American can realize the strangeness of all this only by imagining that vast numbers of American prisoners, released through victory, had fought desperately to remain in Japan or Germany."*³⁸

The Russian Communist Government has foreseen the probability of "non-returners" long before the end of the war. Therefore, Stalin demanded an agreement at the Yalta Conference on the principle that all "Soviet displaced persons would be repatriated regardless of their individual wishes." The Russians fought desperately to force the refugees out of their camps to their "homes," but in vain. This fact itself caused the Western World to think seriously about the conditions under the Russian "democratic" distatorship. However, Stalin's greatest fear was of dispersion of the DP's all over the free world. He realized that they were able and well prepared to inform the world about the real conditions under Russian communism.

³⁸ Lyons, E. *Our Secret Allies*. N.Y., Little, Brown, 1953, pp. 254-55.

ВИ — НЕ САМІ!

Написав МИХАЙЛО БОЙКО

Такими підбадьорюючими словами дихає з документів американських українців, які в тривожні часи після закінчення Другої світової війни ставали на захист перед злощасною репатріацією братів-українців у Західній Європі. В тому часі зібралось — по волі чи неволі — в Західній Європі приблизно 200 тисяч українців, спільною журбою яких стало за всяку ціну рятуватися від большевицьких висланників та шукати зрозуміння й рятунку в західних альянтів.

На жаль, вже тоді підступна большевицька політика осягнула і на тому відтинку не абиякі успіхи, а недавно відсекречені розпорядки англійських та американських урядів кидають понуру тінь на тодішніх, відповідальних за долю світу, провідників. Зокрема позакулісові аранжери договору в Ялті про видачу до СРСР всіх так званих советських горожан, щоб не порушувати сумління світу, подбали про те, щоб схвалені тоді методи поступування не дійшли до відома ані англійського парламенту, ані американського Конгресу, а в висліді — гуманне слово репатріація принесло страх, муки та загибель неповинних жертв. На підставі того договору, слідом за наступаючими військами західних союзників, з'являлися большевицькі „зв'язкові” та в дозволений і недозволений спосіб, часто при допомозі незорієнтованих західних військовиків, вишукували своїх „громадян” і під терором примушували повертатися „на родину”. Коли додати, що дуже часто працівниками УНРРА, організації, покликаної для допомоги скитальцям, т. зв. ДіПі особам, міжнародної установи, були якщо не явні комуністи, то їхні симпатисти, — тоді можна зрозуміти трагічне положення тих, переважно українських мас, які були рішені рятувати своє життя.

Ситуацію українців-неповоротців погіршувала передусім та обставина, що урядові чинники не визнавали нас особною національною групою, а національну приналежність приписували українцям на підставі місця їхнього народження, чи навіть замешкання в передвоєнному часі. Про це ясно та авторитетно говорить інструкція генерального ад'ютанта Головної Командатури Альянтських Військ, генерала Р. Ловета, який в імені головного коменданта, генерала Д. Айзенгавера стверджує:

"The Theater directive of August also dealt with Ukrainians, stating that they did not constitute a nationality, and that their status with reference to repatriation would depend upon the existing rules relating to the determination of Soviet citizenship. The majority of the liberated Soviet citizens remaining in United States jurisdiction after the completion of the mass repatriation were Ukrainians who did not desire to go to Soviet Union."

(Див. збірник: *Occupation Forces in Europe Series, 1945-1946*, стор. 69).

Згідно з цією інструкцією, Секція G-5, DPE, яка діяла при Головній Кватирі Альянтських Військ в Європі (SHAEP), видала Розпорядок, де в 5-ій точці виразно кажеться:

"Instructions have been issued by this Headquarters that persons styling themselves as Ukrainians are to be dealt with according to their nationality status as Soviet citizens, nationals of other countries, or as stateless persons, according to facts in each individual case. Ukrainians are not recognized as a nationality by this Headquarters."

На цей розпорядок довго покликувалися низові урядові одиниці в практичному поступуванні, що потягало за собою прикри і понижуючі переживання. Тут належить пригадати, що інші народи Східної Європи (балтійці чи поляки), маючи урядові представництва, які могли боронити їх перед насильством, не переживали тієї непевності та небезпеки, на які були наражені українці, бо згадана вище SHAEP вже 13-го травня 1945 року секретним розпорядком заборонила їхню репатріацію. На підставі такого формального і фактичного стану українці стали першим і найважливішим об'єктом турбот большевицьких репатріаційних представництв. Все таки український гін до самозбереження та творчого життя був такий сильний і переконливий, що по двох роках ми не тільки успіли проломити льоды незнання, упередження, чи прямо заперечування нашої ідентичности, але й здобути ширих оборонців серед відповідальних чинників західного вільного світу. Нема найменшого сумніву, що важливу роль в обороні рідних братів сповнили українці у вільному світі.

Відзначаючи сьогодні 40-ліття тих подій, беру як тему статті один аспект тієї оборони, а саме — виявлення документів, що стосуються правної оборони американських українців; вони зберігаються в Державному Архіві у Вашингтоні. Щоб належно оцінити вартість цих документів, треба пригадати, що урядова політика Америки під кінець та безпосередньо після Другої світової війни була настільки просоветська, що спробу протидіяти такому станові речей уважалося прямо „зрадою американських інтересів”, а товариства чи особи, які мали відвагу висловити правильну думку про суть большевизму, були наражені на особисту небезпеку від всесильної тут лівіці. Тому, коли українська громада в ЗСА почала проводити акцію в обороні своїх братів за залізною заслоною, — тутешні комуністи і комунізуючі повели неперебірливу пропаганду так супроти самих „фашистів”, як і проти всіх, хто мав відвагу стати в обороні переслідуваних союзними „ворогів демократії”. На жаль, ті

справи забуваються. Тому оприлюднення відносних документів є прямо історичною повинністю.

Придержуючись хронологічного порядку, подаємо найважливіші частини поодиноких документів та відповідні коментарі, які допоможуть зрозуміти краще суть речі.

I. Перші, що поспішили з моральною підмогою, були владики Української Католицької Церкви, Єпископ Константин Богачевський і його помічник Єпископ Амврозій Сенишин, які в імені українців-католиків 20-го вересня 1945 року виспали на руки Дж. Маршала, шефа штабу Американської армії, до Департаменту війни меморандум, в якому між іншим говориться:

"According to official statements by American and British authorities and also U.N.R.R.A., there are several millions of displaced persons of Eastern European origin now in Germany, Austria, Czechoslovakia, France, Belgium, Switzerland and Italy. A great number of these poor unfortunates are in the American and British zones of occupation. Of those remaining in the American-British zones of occupation under the protection of the American and British armies, Ukrainians constitute the large number.

These Ukrainians, who are classified as Russians or Poles, live in deathly fear and dread the thought of being sent to Soviet Russia or Poland. Reports from semi-official and private sources revealing tales of relentless, horrible, barbaric religious, social and political persecutions, imprisonments, and executions of Ukrainians, especially the intellectuals, clergymen, etc., by the Soviet authorities give the Ukrainians good cause for fear and anxiety.

We have received hundreds of letters from these unhappy Ukrainians pleading for assistance and intervention in their behalf."

Кінчиться меморандум проханням признати українцям: право азилу та охорону перед насильною репатріацією, право створення власних харитативних комітетів, та допомогу Червоного Хреста та УНРР-и.

Мабуть меморандум був прийнятий з належною увагою, бо вже три дні пізніше (28-го серпня) був відісланий "as matter of primary interest" до Державного департаменту.

Жаль, що в прихильному тоні написане „мемо” на супровідному письмі не має закінчення — з невідомої причини даний аркуш паперу коротший, як звичайно (!?).

II. 22-го вересня 1945 року на руки самого генерала Дж. Маршалла вислав Союзу Українок Америки, за підписом голови Олени Лотоцької, секретарки Анни Сивуляк та референтки зовнішніх зв'язків Аннет Кмець, обширний Меморандум. Після вступних загальних інформацій та опрокинення невластивої класифікації національної приналежності (подібно, як це було в меморандумі Владик), письмо докладніше з'ясовує положення українських неповоротців, а передусім жінок:

„Our Allied Military Government authorities in the American Zone of occupation are obviously not cognizant of the fact that Poles and Russians are bitter enemies of Ukrainians. As a consequence they very often succumb to the

misinformation handed out by the Soviet military commissars, and wrongly interpret unwillingness of Ukrainian refugees to return under Soviet rule, as a kind of sympathy to Germans. Accordingly they treat them as enemies. We have reliable information of such cases where American officers unknowingly played into the hands of the Soviet Police by forcibly delivering these unfortunate Ukrainians into the toils of the Russians "Gestapo". This occurred when Ukrainian women, slave laborers in Germany, although unwilling to return to Soviet Union, have been forcibly delivered by American military detachments to Russian military guards in spite of these women's desperate pleadings not to be delivered into the hands of their wellremembered persecutors.

We have been reliably informed of the numerous instances where Ukrainian girls, rounded up in their high-schools in the native Ukraine by the conquering Germans, and forbidden even to return home for clothes, let alone to bid farewell to their families, had been herded into railroad box cars and shipped to Germany as slave laborers. Their fate was never learned by their families for years. Nevertheless, many of these girls would prefer to remain where they are, rather than be returned to their Soviet-ruled homeland, where they would be abused and persecuted, or be banished to Siberia or to Solovki.

Крім домагань, що їх висловили в своєму Меморандумі Владики, Меморандум СУА має ще дві важливі точки:

a) to instruct our military authorities in occupied zone Germany, Austria and Czechoslovakia, that people of Ukrainian origin should be treated as a separate group, should be segregated in separate camps and not be mistaken for Poles or Russians.

b) to allow our representatives to be sent abroad as intermediaries between our military authorities and Ukrainian refugees.

На жаль, ані на самому письмі (як це звичайно є практиковане) нема жадних урядових печаток чи заміток, ані нема долученої якоїсь особної відповіді, так що неможливо сконстатувати, наскільки цей солідно опрацьований меморандум сповнив своє призначення.

III. 28-го вересня 1945 року. Дуже одверто та твердо ставить справу в листі до президента Америки Геррі Трумана Б. Зелений з Лос Анджелесу:

Dear Mr. President:

As an American citizen, I am protesting the action of the American military officials in Germany towards thousands of innocent Ukrainian refugees from all Ukraine including those who were forced out of their homeland by Nazi and Russian dictators. These unfortunate people are spotted out by Russian agents and with the American consent are being herded into trucks and driven to the Russian authority where they are either murdered or sent to Siberia.

For sake of Humanity and justice I beg you, Mr. President, to please intervene and put an end to this horrible atrocity.

Thousands of Americans who served America courageously are of Ukrainian parentage. Surely they did not sacrifice their lives to see their brothers by blood receive this kind of treatment.

Very sincerely yours,
B. A. Zeleny

На письмі видніють якісь печатки (значить хтось його читав), але жодних заміток чи окремої відповіді нема.

ІУ. 30-го вересня 1945 року. Українська католицька парохія св. Дмитрія та п'ять прицерковних товариств вислали до конгресмена В. Бирна збірний Протест, схвалений на спеціальній, для цієї мети скликаній нараді. З огляду на особливий характер цієї акції містимо текст цілого документу.

A Protest Against the Treatment of Ukrainian War Refugees at the Hands of the Allied Occupation Forces

Honorable William T. Byrne
House of Representatives
Washington, D.C.

Through letters received from American soldiers of Ukrainian descent, we are notified that our brothers and sisters who, forced under German military rule to work as slaves and later remain as refugees in Germany, are now forcefully ejected from the area occupied at the present time by American Occupation Forces to Siberia or other concentration camps instead of their native homeland, Ukraine.

We, Americans of Ukrainian descent, gathered for the purpose of bringing relief to the Ukrainian refugees or victims of this war, at a mass meeting held at the Ukrainian Citizens' Club at Cohoes, N.Y., on September 30, 1945, under the auspices of Sts. Peter and Paul congregation representing twelve religious, fraternal and civic societies, unanimously resolve:

1. To plead with you, Honorable Congressman Byrne, to stop the persecution of Ukrainian refugees now under the Allied Occupation Forces and permit the above refugees to stay in above zones and not be transported against their will or receive ill treatment at the hands of the Occupation Forces of the Soviet Government and the other Allied Occupation Forces.

2. Also, to plead with you, Honorable Congressman Byrne, to use your good offices and powers of jurisdiction with a view of making possible the establishment of separate camps for these Ukrainian refugees in the Allied Occupation Zones and to permit the United Ukrainian American Relief Committee with headquarters in Philadelphia, Pa., (Central Charitable Institution of Americans of Ukrainian origin) to send directly aid and relief to these camps for these Ukrainian refugees and victims of war.

ST. PETER'S AND ST. PAUL'S UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH
198 Ontario St. Cohoes, N.Y.

Wasył Debrlica, Pres. of
St. Peter's and St. Paul's
Brotherhood Society

Rev. Michael Martinick
Pastor

Mrs. Emma Liberty,
Pres.
Sisterhood Sodality of
Immaculate Conception

CATHOLIC WAR VETERANS ST. DEMETRIUS POST NO. 293
COHOES, N.Y.

Michael Zablocky,
Pres. Ukrainian-American
Citizens Club

George Malesky
Commander

UKR Girls Bugle' Drum
Corp.
196 Ontario St. Cohoes,
N.Y.
Mrs. Anna Warnick,
Chairman

Andrew Mazurek, Pres.

До документу долучене письмо конгресмена Бирна до ад'ютанта міністра Війни, генерала E. Witsell-а, в якому конгресмен домагається офіційного рапорту. Чи була дальша процедура і яка, — нема сліду.

У. Акція Українського Конгресового Комітету Америки.

а). Загально інформаційний, без дати, адресата та підпису, лист з різних причин заслуговує на увагу, тому залучуємо повністю його текст:

ON BEHALF OF UKRAINIAN DPs IN AMERICAN ZONE THREATENED
WITH FORCIBLE REPATRIATION BY THE SOVIETS

Although at the Foreign Ministers Council meeting in London our country's representative took a stand against the forcible repatriation by Soviet authorities of displaced persons in the American zone of occupation in Central Europe, and although at about the same time General Eisenhower directed that no American soldiers lend themselves in any way to the forcible repatriation of the DPs, of whom the Ukrainians form the majority, nevertheless forcible repatriation of them continues to this day and threatens to get worse.

The latest and most tragic incident of such repatriation is reported in a cable from the Ukrainian Relief Committee in Belgium, "received December 16, by the Ukrainian Canadian Committee in Winnipeg, and relayed to the Ukrainian Congress Committee of America. Text of cable follows:

"Brussels (Belgium) is advised that Office Military Government APO 758 ordered all Soviet displaced persons must be sent December eight to Soviet Repatriation Camps at Neumkirschen and Stuttgart 19001 East 3000 West Side American Zone. Threatened forcible repatriation. Food will be refused to unwilling persons. Ukrainians have requested delay limit for two weeks to prepare to die christianly. Authorities agreed. Eight self-murders reported at Mannheim. Urgently request the obtaining of cancellation of above order."

A cable confirming the above Brussels cable was received December 18 from the Ukrainian Relief Bureau in Paris, France by the United Ukrainian Relief Committee. Its text follows:

"According to order of Col. Newman and Capt. Wallach of Grosshessen Military Government in Wiesbaden of November 27, 1945 all Ukrainian

former Soviet subjects have to cease work as German civilians before 22 December of this year and to gather in Soviet camps to be sent back to (Soviet) Union. Please do your utmost to have order rescinded."

The Ukrainian Congress Committee of America, together with its affiliated societies, parishes and institutions, appeals to our American government officials to do everything within their power to help rescind the above quoted inhuman order that would doom the Ukrainian displaced persons to certain persecution, suffering and even death under the totalitarian Soviet misrule.

б). 17-го грудня 1945 року. Ідентичного змісту лист без другої (паризької) телеграми — з проханням про втручання, вислав від УККА голова Степан Шумейко до шефа штабу Департаменту Війни генерала Д. Айзенгавера. Відповіді на обидва листи нема.

УІ. Старання Злученого Українського Американського Допомогового Комітету.

а). 19-го грудня 1945 року. ЗУАДК, за підписом президента В. Галана, секретаря д-ра Павла Дубаса і скарбника Євгена Рогача, залучуючи ці самі телеграми, які цитовано в листах УККА, просить шефа штабу генерала Айзенгавера про інтервенцію.

б). 28-го січня 1946 року. Ті самі урядники ЗУАДК-у вислали до генерала Айзенгавера обширного листа, в якому з'ясували небезпеку, що в ній знаходяться українці в повоєнній Європі. Наводимо з нього два помітні уступи:

While the tens of thousands of Ukrainian refugees are in the category which guarantees to them asylum against forcible deportation, as defined both by General Eisenhower and General McNary, forcible deportation has occurred in many cases, as evidenced by attached description of the pogrom in the Camp Mannheim ^{*)}, Germany, and the respective investigation by the War Department.

^{*)} Мимо старань, нам не вдалося віднайти того литовського джерела, що на нього покликуються автори, в якому мали бути описані події в українському таборі в Маннгеймі.

Involuntary "repatriation" of Ukrainians is facilitated by a classification of displaced persons which fails to recognize or take into account distinct and separate Ukrainian nationality. Ukrainians are classified as Russians, Poles, Romanians, etc., and not as Ukrainians. The existence of strictly Ukrainian Displaced Persons camp was exception and is forbidden by military authorities at the present time, although Jewish homeless persons who are in a very much the same category as Ukrainians are reported to be segregated into their own camps just as are the homeless people of other European countries. Such mixed camps are reported as causing disintegration of the morale of the inmates and are particularly harsh on the Ukrainians because of racial and national tension which lead to abuse and discrimination."

Щоб у майбутньому уникнути трагічних переживань, підписані домагаються:

а). відділення українців від інших народів та приміщення їх у виключно українських таборах,

б). встановлення належної охорони, яка не допустила би до насильної репатріації,

в). щоби представники ЗУАДК-у мали можливість безпосередньо нести різного роду поміч українцям в американській окупаційній зоні.

Як відповідь на ту петицію є авторитетна інформація з 12-го лютого 1946 року Major General-а J. Hilldring-а, Director Civil Affairs.. Опрокинувши закид відносно „погрому” в таборі Маннгайм та ствердивши, що спосіб діяння різних допомогових організацій (в тому випадку ЗУАДК) лежить в компетенції УНРР-и, генерал Гіллдрінг *перший раз дуже ясно* висловлюється в найважливішій справі, а саме репатріації українців:

“The policy of the United States Government, which is being implemented by the United States military authorities, is to deal Ukrainian displaced persons according to their national status as Soviet citizens, Polish citizens, Czechoslovak citizens, nationals of other countries of which they may be citizens, or as stateless persons. In view of this policy, it has not been considered appropriate to segregate all Ukrainian stateless and displaced persons and to place them in exclusive Ukrainian camps as you request.

With respect to forcible repatriation, Ukrainian displaced persons are not being repatriated to their countries of origin unless they so desire. The only exception to this rule, as established by United States Government policy, are those Ukrainians covered by the US-USSR Yalta Agreement of February 1945, who were both citizens of and actually within the Soviet Union on 1 September 1939 and who come within any of the following categories: (1) those captured in German uniforms; (2) those who were members of the Soviet Armed Forces on or after 22 June 1941 and were not subsequently discharged therefrom; (3) those who on the basis of reasonable evidence have been found to be collaborators with the enemy, having voluntarily rendered aid and comfort to the enemy.”

УІІ. 10-го березня 1946 року. Управа Українського Воєнного Допомогового Комітету на західній Ньюйоркський стейт з осідком в Баффало, за підписом І. Колотила, П. Сандуского, М. Кортеського, П. Пуцаби та В. Цьопи, вислала до шефа Штабу генерала Айзенгавера протест проти насильної репатріації.

Відповідаючи в імені ген. Айзенгавера, генерал О. Еколс, наводить точно той самий документ, що його вжито перший раз у відповіді до ЗУАДК-у. Крім того в „мемо” є завага, що та відповідь є така, як „in the past in numerous communications to various Ukrainian organizations.” З того виходило б, що подібних листів-меморандумів українських організацій мусіло б бути більше, як ми їх знаходимо в архіві.

УІІІ. 22-го березня 1946 року. Відповідь того самого генерала Ехолс-а на телеграму голови Українського Американського Допомогового Комітету в Рочестер, Н. Й., Константина Шевчука. На жаль, самої телеграми чи хоч би її копії нема.

Зміст відповіді подібний до обох попередніх, а крім цього є два характеристичні додатки:

1. On 8 March 1946, in release No. 167, the Department of State made public the text of the Yalta Agreement concerning repatriation of Soviet citizens and summarized United States policy in implementation of this Agreement.

З того виходить, що постанови договору в Ялті з лютого 1945 року були опубліковані щойно після одnorічного їх застосовування.

2. Attached draft letter for signature of Chief of Staff summarizes United States Governmental policy with respect to forcible repatriation of Ukrainians and states that the *United States Army is bound to carry out this policy*.

Остання (нами підкреслена) думка potwierджує вкінці, чого дотепер міродайні чинники оминали, що американська армія однак мала обов'язок "carry out forcible repatriation".

IX. 25-го лютого 1946 року. Вкінці серед документів знаходимо листа голови Філії Союзу Українок Америки в Дітройті Ірини Козаченко, в якому вона дякує комусь, — на жаль, в документі нема прізвища, — за успішну оборону українців перед насильною репатріацією. Для утвердження адресата в його правильному поступуванні, авторка залучує статтю визначного канадського літератора професора Ватсона Кіркконелла в торонтонському періодикові "The Evening Telegram" (на жаль, нема ані дати, ані дотичного числа часопису)" "The Ukrainian Agony". Оперуючи фактами, автор обширної статті з'ясовує ситуацію українців в Советському Союзі (голод 1933 року, масові депортації на Сибір, переслідування Церков) та не щадить „твердих” висловів на адресу західніх альянтів, які, сприяючи насильній репатріації, стають співвинними в найновіших злочинах комуністичної Москви.

Ось помітніші уступи статті:

"While Eisenhower was in Europe, a temporary stop was put to enforced repatriation; but since December, 1945, the Soviet kidnap squads seem to have persuaded the American officers in charge that the Yalta agreement prescribes compulsion for all persons from Eastern Europe."

Для характеристики ситуації автор статті наводить повідомлення Associated Press з 19-го січня 1946 року про те, як

"10 Soviet citizens committed suicide and 21 others injured themselves in trying to avoid repatriation to Russia — general Joseph T. McNarney, commander of the United States forces in the European theatre, said that United States was determined to fulfil its Yalta promises to return Soviet nationals "by force, if necessary", and used tear gas to subdue the recalcitrantes."

Автор боїє, що

"Atlantic Charter has become a mockery, clotted with the blood of murdered millions" та питає "what have six years of war gained for us if before our eyes the weak and helpless are sacrificed to propitiate the tyranny of Stalin?"

Вкінці стверджує

"It is not surprising that many suicides are taking place , that those who can get it are carrying vials of poison with them as last resort, and that the Ukrainian clergy in the western zone have petitioned the American authorities at Frankfurt for an extension of time so that they may try prepare their people to die christianly and so that the sacrament can be administred to those thus treatened"

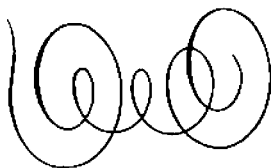
Велика шкода, що бракує документів, які могли б. устійнити, чи і яка була реакція урядових чинників на згадані інформації, але в світі тодішніх обставин(в Державному департаменті були комуністи, як і в інших урядових інстанціях) коротка, ручно написана нотатка: "Note. Article is inaccurate in many aspects", кидає світло на наше несприятливе положення.

* * *

Сьогоднішня стаття займається лише однією (в тому часі напевно найважливішою) ділянкою життя української еміграції безпосередньо після Другої світової війни. На жаль, відсутність відповідних доповнюючих документів не дозволяють ствердити з цілою певністю, наскільки ота оборонна акція мала рішакучий вплив на зміну ставлення урядових чинників у нашу користь, але нема найменшого сумніву, що такий вплив мусів бути.

Доводячи до загального відома про цю маловідому ділянку допомоги — „Бодріться — ми з вами!", як вона задокументована в Державному Архіві Америки, ми з вдячністю згадуємо імена осіб-оборонців (більшість з них відійшла вже з цього світу до Творця по заслужену заплату!) та інституцій, які в тривожний час стали на висоті національно-громадських завдань.

При цій нагоді напрошується думка про потребу Збірника, який вичерпно в цілу широчінь задокументував би той, хоч і короткий, але важливий в наслідки період української еміграції.

THE DP EXPERIENCE FROM A PERSONAL PERSPECTIVE

By
OSTAP TARNAWSKY

The life of a displaced person — a refugee or escapee, any person expelled or impelled to flee from his country — is always miserable and frustrating. One big dilemma pursues him constantly: to return to his native land or to find a new and better place for a new life. Wars give rise to the problem of displaced persons and the last war raised this problem to a peak. At the end of World War II millions of displaced persons found themselves in Germany — without food, without lodging, without protection. The United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA), organized by 43 allied countries in November 1943, was established to solve economic and social problems on the territories destroyed by the war. The presence of more than 6 million displaced persons on the territory of Germany, however, drew attention to this international humanitarian organization to the problem of displaced persons, to the task of feeding and sheltering them and helping them to return to their native lands. Repatriation, conducted by the UNRRA, did not solve the problem of displaced persons in Europe. Two years after the end of World War II, in May 1946, the number of displaced persons still living in Western Europe, according to the International Refugee Organization, was 1,200,000 persons, and out of this number more than 850,000 people refused to return to their native countries.

The International Refugee Organization (IRO) was established after it became known that hundreds of thousands of DP's refused to return to the Soviet Union for fear of political and religious persecution. IRO was organized with the opposition of the Soviet Union. At the United Nations Assembly meeting in June 1946 out of 43 allied countries, which in 1943 organized the UNRRA, only 20 supported IRO, with five opposing and 18 abstaining. (IRO existed as a Preparatory Commission only because of the lack of a majority in the United Nations). The most important paragraph on the IRO resolution was a solemn assurance that "nobody could be repatriated without his consent." It was the first great victory for human rights. It was a declaration related to the protection,

care, and rehabilitation of human beings who had been deprived of their rights as the result of injustice and violence.

There were many Ukrainian displaced persons among those listed by IRO as not wishing to return to their native country. Over 200,000 Ukrainians remained in Germany and Austria after the repatriation. About 90 per cent of them were under the protection of UNRRA and then of IRO in camps, especially set up for the purpose, the Ukrainian displaced persons showed great vitality and organizational ability in the camps. This thriving existence, however, flourished on a temporary basis while waiting for a final solution to the DP problem. And the final humanitarian solution for displaced persons was emigration. The homeless man has to be given a chance to rebuild his life, to become self-supporting, to regain his human dignity, independence and self-respect. The Ukrainian displaced persons did not accept the life in the camps with gratitude. They preferred to emigrate even at the beginning of their long four, and in some cases, five or six years of camp-quarantine, and some emigrated to Belgium, France and England as miners. The great majority of displaced persons in the camps lived with the hope that possibilities will open up to go overseas and to find a new life in America where large Ukrainian settlements have been in existence since the turn of the century.

I have learned of life in the camps from first hand experience. I was one of those displaced persons myself. I did not get as far as Germany. I stayed in Austria, a smaller and poorer country, with less international attention and fewer possibilities for mobility and initiative. As a student at the Technical University in Graz I was advised not to plan to stay and look for a professional job in Austria after my graduation. Thus my personal aspiration and hope was emigration — not unlike the hopes of my other countrymen in the DP camps. I started to look for contacts with the Ukrainian community in America and at that time I began my cooperation with the Ukrainian daily newspaper "Svoboda". It was through "Svoboda" that I learned about the United Ukrainian American Relief Committee (UUARC) which was organized as early as 1944, when UNRRA began its operations in Europe, and its aim was to coordinate the efforts of Ukrainian American community in providing assistance for their brothers in the old country. The presence of hundreds of thousands Ukrainian displaced persons in the camps in Western Europe, however, changed the efforts of this Ukrainian humanitarian organization to new activities: to bring help to Ukrainian displaced persons in cooperation with UNRRA and IRO.

When in November 1946 the President of the UUARC, Walter Gallan, came to Europe and visited Austria, I had a first hand opportunity to learn about his organization which promised to provide all kinds of relief to Ukrainians rendered homeless and needy by the war, and to bring care, rehabilitation, and protection to those Ukrainians deprived of their rights because they fled from political and religious oppression. W. Gallan believed in the kind of social service that helps people achieve their self-

sufficiency and self-respect. His first idea was to bring all Ukrainian displaced persons to America and to help them start a new life under new and better conditions.

I respected this view of my future boss and mentor because I myself did not return to my native country where democracy and human dignity have been denied under a totalitarian rule. A year later I already joined the staff of the Austrian branch of the UUARC, which opened its office in January 1948 in Salzburg, in the old bishop's residence next to the offices of IRO, and stayed with this humanitarian organization for the next 30 years, working first in Austria and then, after my arrival in the United States, in its headquarters in Philadelphia, performing initially the duties of an immigration officer and then as executive director for 15 consecutive years.

Support of human rights, aid to refugees and people deprived of human rights became the basic task of the UUARC which was officially registered with the State Department of the United States as one of the voluntary agencies assigned to operate in different countries outside the U.S. When in December 1948 the Universal Declaration of Human Rights was promulgated, the UUARC included similar principles in its by-laws:

- ... to promote by all means and to respect human rights and freedom defined in the Universal Declaration of Human Rights as well as to promote the Declaration of the United Nations on the elimination of racial discrimination;

- ... to aid refugees, escapees, displaced persons deprived of their human rights and especially to help them obtain permanent asylum from persecution and help them establish a new residence;

- ... to cooperate in promoting human rights with the United Nations Economic, Social and Cultural Organization and its commissions and sub-commissions in accordance with its Charter.

I am proud to have had an opportunity to work with this very special Ukrainian organization. The UUARC helped more than 100,000 Ukrainian displaced persons to immigrate to America where they found a new independent life in a democratic society. I remember to this day the happy faces of all those old and young as they were leaving the gray barracks of the camps for a long journey to America under the auspices of their own Ukrainian organization. Dr. Walter Gallan, whom they called "Mr. Zudak," as he personified the organization he headed, was for this mass of immigrants a new Moses who was leading them to the new promised land.

The task was not easy. A home and a job for the head of the family had to be found in advance. And there were tens of thousands of those unskilled for the available jobs, with no knowledge of English. What a problem it was to find a sponsor and to convince him to sign an affidavit for an unknown family of a refugee. What patience and perseverance were needed to guide every immigrant through long hallways of

screenings and examinations to reach the consular office, to get a visa and permission to go to America.

I remember one special case. One day an older man came to our office in Salzburg and I greeted him with joy: Thanks God, tomorrow you will go to Bremerhaven and then on the ship and to America! Congratulations, Pane Shkilny. He looked at me with sorrow and frustration and said: "Ba, koby ya shkilny, ale ya ne Shkilny (If any I were Shkilny, but I am not Shkilny). I became speechless for a moment and then I said: Let's go outside. There in the corridor of our emigration office building, I started to talk to him without digression: How could you do something like this in the last moment? For your own sake and for the sake of your family do not touch this subject and go tomorrow to Bremerhaven. You will have many opportunities to clear your documents and to explain the changes you have made in your data for fear of forced repatriation.

This emigrant was very special. We had many problems with him to prepare his case for emigration. He could not even pass medical examination and only with the help of a local doctor he got his positive roentgenogram to pass the screening. I sympathized with him. He was a veteran of the Ukrainian War of Liberation with a rank of captain and he wanted to go to America with his real name as a Ukrainian officer. I met him later in the United States, even helped him to buy a nice home with a mansard he liked very much. He did change all the improper data in his documents at the time of his naturalization and when he died his both names appeared in the obituary: the real one with his military rank and the adopted one that helped him to avoid repatriation and to come to America.

Dedication to human rights and humanitarian programs specified in the UUARC by-laws guided our activities in the following years when the UUARC helped escapees from the Soviet Union in Iran, participated in bringing political refugees from Hungary after the uprising, with many Ukrainians among them, and organized aid to Ukrainian victims of an earthquake in Yugoslavia.

The problem of human rights exists in our world continuously. It is a world problem, and in helping promote human rights we cooperate in the building of a new and better world. Denial of human rights, denial of man's right to pursue his aspirations, leads to dissension and violence.

I am very happy that in the difficult time of this abnormal life in the DP camps I have had an opportunity to join a Ukrainian humanitarian organization responsible for promoting human rights in its social service activities. I had a chance to work in a resettlement program that helped tens to thousands of Ukrainian displaced persons to abandon this abnormal life in temporary camps, to emigrate and find a new and real life in this promised land of opportunity and happiness.

УКРАЇНСЬКІ ТЕАТРИ В ЗАХІДНІЙ НІМЕЧЧИНІ

(Роки 1945-50)

Написав ЯРОСЛАВ КЛИМОВСЬКИЙ

Після Другої світової війни із-за великого Ісходу чимало наших акторів драми, опери та балету опинилося на теренах Західньої Європи, головним чином — Західньої Німеччини, Австрії і Франції.

Очевидно, порушена тема велика і одна стаття не в силі охопити всіх найважливіших моментів, проте у цій ширшій статті згадаю дещо, що діялось у той час на театральному полі, і то, як кажуть, тільки приторком, особливо в т.зв. американській зоні Західньої Німеччини. І тому то це будуть дуже коротенькі згадки, тим більше, що буде мова аж про дванадцять театральних ансамблів, а хотілося б і при цій нагоді згадати ще деякі інші мистецькі одиниці, які, як і театри, поза своїм осідком відвідували навіть далеко віддалені місцевості, де проживали наші люди. Докладніші відомості читачі знайдуть у книгах діячів українського театального мистецтва — у першому томі й у другому, який саме друкується у видавництві „Свободи”.

АНСАМБЛЬ УКРАЇНСЬКИХ АКТОРІВ ПІД МИСТЕЦЬКИМ КЕРІВНИЦТВОМ В. БЛАВАЦЬКОГО

Безперечно, що найкращим театральним ансамблем під поглядом мистецького рівня був Ансамбль Українських Акторів під мистецьким керівництвом Володимира Блавацького. У репертуарі цього театального ансамблю були п'єси, драми, комедії й опери.

Обличчя театру було виразно показане в таких спектаклях, як — „Украдене щастя” Франка, „Одержима” і „На полі крові” Л. Українки, „Земля” Стефаніка, „Народний Малахій” і „Мина Мазайло” М. Куліша. Також велике признание не лише серед своїх, але й серед чужих, здобув театр за „Антифону” Ануї в перекладі Миколи Понеділка. За винятком „Одержимої”, яку поставив Володимир Шашаровський, згадані спектаклі режисерував Володимир Блавацький. Сливе всі вистави в Регенсбурзі, місці осідку театру, йшли кількакратно, навіть „Новорічну салатку”

(рев'ю з текстами Ярослава Климовського та Богдана Паздрія), розраховану на одноразовий спектакль, грано тричі. І на виїздах деякі спектаклі прийшлося повторювати.

У режисерському складі цього театру були: Володимир Блавацький, він же і мистецький керівник; Ярослав Давидович, Олекса Левитський, Богдан Паздрій і Володимир Шашаровський; режисером-асистентом був Ростислав Василенко. Музичний керівник — Ярослав Барнич. Сценографами були: Мирослав Радиш і Володислав Клек-Клекновський. Адміністрацією керував В. Шашаровський; адміністративними помічниками були: В. Варварів і М. Кульчицький.

В акторському жіночому складі крім інших були: Ніна Горленко, Евдокія Дичко-Блавацька, Олена Бенцаль-Карп'якова, Віра Левицька, Марія Степова, Ліза Шашаровська; і актори — Володимир Блавацький, Ярослав Давидович, Микола Кавка, Володимир Карп'як, Володимир Королик, Степан Крижанівський, Євген Курило, Богдан Паздрій, Роман Тимчук і Володимир Шашаровський. Тут я подав тільки відомі акторські прізвища — всіх 60 осіб, разом із членами оркестри. Вважаю, що цей театр за скромно було називати лише „ансамблем” не з уваги на кількість, але з уваги на якість — це ж був справжній театр.

А тепер декілька слів про „Антигону”. Антигону грала Ліза Шашаровська, Ісмену — Віра Левицька, Няню — Марія Степова; Креона грав Володимир Блавацький, Стражника — Богдан Паздрій.

Коли театр загостив із „Антигоною” до Мюнхену, на виставу прийшли актори місцевого німецького театру, який саме грав цю п'єсу. Їхній директор, мистецький керівник, режисер і сценограф, не згадуючи самих акторок, акторів, хоч не знали української мови, прямо не мали слів захоплення „Антигоною” у виконанні українських акторів.

Після Одержимої й Офелії ролі Антигони слід вважати черговим сценічним осягом талановитої Лізи Шашаровської. Взагалі ціла обсада „Антигони” була на висоті: Віра Левицька, як Ісмена, імпонувала тембром голосу, високомистецькою подачею і створенням відповідного персонажу, включно до самого вигляду. Володимир Блавацький створив тип твердого під поглядом характеру володаря. І решта обсади виконувала свої ролі згідно наміченого режисером загального плану сценічної дії. Був на висоті і переклад Понеділка. Микола Понеділок у той час був актором таборового театру в Шляйсгаймі коло Мюнхену. До речі, всі тогочасні наші театри можна назвати „таборовими”, бо всі театральні групи мали свій постійний осідок у якомусь таборі: там же була театральна зала, в якій відбувалися щоденні зайняття театального ансамблю.

Понеділок любив відвідувати німецькі театри. Одного разу він сам натрапив на „Антигону” Ануї. П'єса припала йому до вподоби до тієї міри, що він вирішив її перекласти на українську мову. Німецьку

мову знав дуже слабо, тому постановив так довго ходити на „Антигону”, доки докладно її не зрозуміє і не відчує, а тоді зробить вільний переклад. Ходив на цю виставку щодня, купуючи квиток кожного разу на це саме місце; можливо купував квитки на декілька вистав уже заздалегідь. Треба подивляти сильну волю і впертість такої людини, що хоче щось довершити. І коли одного разу таке постійне відвідування „Антигони” вже стало підозрілим адміністрації, тим більше, що Понеділок пильно вдивлявся не лиш у дію, але в кожний персонаж, наче гіпнотизер, що, само-собою зрозуміло, почало бентежити поодиноких акторів, — його чемно попрошено до канцелярії театру. Там адміністрація в присутності тайного поліційного функціонера запитала Понеділка про мотиви його такого частого відвідування „Антигони”. Вислід „допиту” був такий, що дирекція театру з приємністю подарувала Понеділкові примірник „Антигони”.

Не важко тепер уявити собі вияв настрою, відбитку Миколиного почуття на обличчі й у очах. Маючи в руках неоціненної вартости для нього примірник, обклавшись словниками, забрався він до перекладу. Справившись із ним, запропонував його Блавацькому. Видно, що переклад був настільки добрий, що Блавацький не тільки радо його прийняв, але включив його в репертуар театру, ба, щобільше, — зразу взяв його „на верстат”. Очевидно, деякі місця, головним чином синоніми й ідіоматичні вислови, характерні для німецької мови, прийшлося Блавацькому вигладити — наприклад, вислів „маю його вже повний ніс” змінити на „маю його вже по самі вуха”, чи щось у цьому сенсі. В кожному разі перипетії Понеділка і турботи зв’язані з перекладом, оплатились: „Антигону” на українській сцені сміло можна назвати мистецькою подією.

ТЕАТР КАМЕРНА СЦЕНКА ПІД МИСТЕЦЬКИМ КЕРІВНИЦТВОМ ВОЛОДИМИРА ШАШАРОВСЬКОГО

З черги коротенька згадка про Камерну Сценку. Репертуар цього театру був ідеально пристосований до роз’їздів, як і його сценічне оформлення. В особовому складі театру були відомі акторські сили. На деякі ті самі прізвища натрапимо і в інших театральних ансамблях, та це так часто-густо буває, що актори переходять до других театрів, чи то з чисто особистих мотивів, чи із-за кращих матеріальних умов.

Отож виказ акторок-акторів за весь час існування цього театру був такий: Раїса Дуброва, Валя Нагірняк, Володимира Стрийська-Палидович, Галина Поченюк, Ніна Тарновецька, Соня Троян; Іван Колосів, Василь Кострицький, Євген Курило, Євген Мельник, Юрій Поченюк, Ярослав Рудакевич, Петро Тимошенко, та шість подруж — Горняткевичі, Гранати, Ількові, Козловські, Лаврівські, Шашаровські.

У репертуарі, крім рев’ю і вокально-музичних вечорів із балетними вставками та „Пошились у дурні”, були „Чортиця” Карла Шенгера,

„Поїзд до Венеції” Люї Верне, „Потойбіч” Юрія Косача, „Через ненависть до подружжя” Н. Бендікса; мистецький керівник театру був і режисером. Музичним керівником був Юрій Лаврівський; у різному часі мінялися хореографи — і так спершу була Рома Прийма, - згодом Соня Троян, а ще іншим разом — Марія Маріоза. Це саме можна сказати про піяністів, що водночас були хормайстрами. По черзі були в театрі Іванна Прийма і Люся Бачинська. Сценографія і проекти костюмів — Ростислав П'еньонжко.

У різних періодах театру адміністрацією керували: Ю. Горняткевич, Я. Климовський і Р. Мусій.

Театр тішився успіхом, ансамбль був зіграний (гнали без суфлера). Спектаклі з-під режисерської руки Володимира Шашаровського були по-мистецькому цікаві, сповнені режисерської інвенції, творчої сміливості й оригінальності. Ансамбль і віком був молодий: найстаршому з усіх Шашаровському, коли почав працювати в цьому театрі (він же основник Камерної Сценки) було 40 років. Театр мав прихильні відгуки в пресі.

УКРАЇНСЬКЕ ТЕАТРАЛЬНЕ ТОВАРИСТВО „БОГЕМА” В ЕЛЬВАНГЕНІ

Цим театральним ансамблем, що скромно назвав себе театральним товариством, керував Ярослав Масляк.

Табір українських скитальців у невеликому старовинному місті Вюртенбергу Ельвангені (у ньому зберігся досьгодні монастир з 1136 року, — часи Ярослава Мудрого) нараховував приблизно 3.000 осіб.

Як бачимо, існування театру в ельвангенському таборі було повністю оправдане, тим більше, що меткі та з ініціативою організатори зуміли представити справу потреби театру перед організацією „УНРРА” в такій площині, що в самих початках (1946 рік) півсотні членів цього театального ансамблю були на етаті цієї організації, що піклувалась скитальцями, і побирали місячну платню. Щоправда, це довго не тривало, бо згодом лише 35, а далі тільки 20 членів театру одержували місячну платню, все таки допоміжний склад театру — хористи, танцюристи та деякі члени оркестри, діставали збільшені харчові приділи.

У режисерському складі були: Сидір Дем'яненко, Дмитро Гонта й Іван Стерпак, — усі вони водночас входили в склад Управи театру та були наче мистецькою радою до помічі керівникові, чи пак директорів — Ярославові Маслякові. Особисто я не мав нагоди познайомитися з режисером Сидором Дем'яненком; Дмитро Гонта, знаменитий бандурист і добрий актор, був широковідомим мистцем сцени; Іван Стерпак, як абсолювент драматичної школи Миколи Вороного, працював професійним актором у Західній Україні. Директор Ярослав Масляк був літератором, заки опинився на еміграції, з театром мав стільки спільного, що був автором сценічних текстів для „Веселого Львова”.

Рев'ю „Вітай весно!“ у виконання Театру „Богема“.

З настроєвої сценки „Вечір на селі“, в опрацюванні і постановці В. Шашаровського в театрі „Камерна сценка“, Німеччина, 1946 р. Сидять зліва: О. Ільків, Н. Мелех-Горняткевич, З. Троян, В. Нагірняк, Г. Поченюк, Л. Шашаровська-Чепіль; стоять (зліва): Г. Колосів, Ю. Зорич-Горняткевич, Ю. Поченюк, А. Ільків, Я. Пінот-Рудакевич.

У репертуарі „Богеми” крім кількох рев'ю були: „Наталка Полтавка”, „Ясні зорі”, „Степовий гість”, „Дай серцю волю”, „Ой, не ходи, Грицю...”. В останньому етапі свого існування театр ще заблистів двома ефектовними спектаклями — „Мужчина з минулим” і „Людина без маски”. Припав теж до вподоби „Вертеп” із текстами І. Стерпака, що його він сам і режисерував. Із рев'ю дуже подобалось „Теті УНРР'і вже кінець” (прем'єра 18-го липня 1947).

Музичним керівником був М. Козаренко, хормайстром — Т. Дратвінський; хореографія — Віра Станько, сценографія і проекти костюмів — Н. Батманов.

ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР ТЕОДОРА ВЕРЕЩИНСЬКОГО

У цьому ж Ельванґені існував єдиний поза рідним краєм український ляльковий театр, про який невимовно приємно згадати. Ляльковий театр — рід театру, акторами якого є ляльки, приман-дрував до Європи із старинного Єгипту наприкінці XV століття, а оформився щойно на переломі XVI і XVII століття. Ляльковий театр останнім часом буйно розцвів і став дуже популярним у ЗСР, доказом чого є часті виступи ляльок у телевізії.

Теодор Верещинський, що керував цим українським Ляльковим Театром в Ельванґені, в особливий спосіб умів відтворити на мініатюрній сцені театру ляльок „фантастичне, кольоритне, повне пригод життя чи то людини, чи звірятка”, що було найкращим подарунком для української дитини. За допомогою ляльок засобами театральної дії режисер Теодор Верещинський запевняв хвилини розваги нашим наймолодшим вигнанцям. У парі з цим виховував він глядачів оцього театру в християнській любові до ближнього, до своєї батьківщини, що її ці малі глядачі напевно не пригадували, а то й зовсім не знали. Саме в цьому полягала велетенська заслуга Т. Верещинського та його помічниці, його дружини Клавдії. Своєю невсипущою працею для наших найменших обоє Верещинські (разом із помічниками) проводили велику патріотичну роботу. У цьому неоціненому, як сказано, ділі допомагала йому його дружина. Як скульптор, вона виготовляла постаті сценічної дії, одягала їх у костюми згідно з поодинокими сценічними образами-малюнками, а що тематика була наскрізь українська, — то головним чином — у народні та козацькі одяги. Клавдія Семененко-Верещинська в невеликій кімнатці проводила роботи над ліпленням ляльок, виготовлюванням моделей, декорацій, костюмів; як акторка, на спілку із своїм чоловіком, говорила за сценою мовою лялькових персонажів.

У репертуарі театру були: „Червона шапочка” (прем'єра 11-го жовтня 1946 року), „Пригоди Івасика Скитальця” — тексти І. Стерпака (до теми Т. Верещинського), „Колядка”, малюнок на дві картини М. Кушніра. Оцей Ляльковий Театр, подібно, як свого часу в Галичині „Вертеп наших днів”, для якого тексти писали Галактіон

Чіпка-Купчинський і Ле-Ле (Льоньо Лепкий), не забув і про старшого глядача. Тож для старших поставив „Параду ляльок” з текстами М. Ломацького і „Таборову зоологію” Я. Масляка.

Ляльковий Театр Т. Верещинського виступав часто в українських таборах. У розмальованні декорацій допомагав театрові молодий Михайло Яцина, студент Школи образотворчого мистецтва.

Розсміяні обличчя наших наймолодших глядачів, їхнє щире, тепле, радісне сприймання подій ляльок, мікролюдей світу казки, — це була тривала винагорода для подружжя Верещинських за їхню неоціненну працю.

Ляльковий Театр Теодора Верещинського, як також Балетну Студію Валентини Переяславець, ще й досі мило згадують колишні найменші глядачі скитальських таборів, а тепер — всі вони батьки — про ці блискучі імпрези розказують своїм дітям і навіть унучатам.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР „РОЗВАГА” В НОВОМУ УЛЬМІ

Одним із перших наших театрів у Західній Німеччині був театр „Розвага”, бо вже восени 1945 року почав він свою діяльність.

Не буду говорити про початкові труднощі, що їх треба було подолати, бо їх не бракувало кожному українському театрові, що поставав в умовах таборового життя.

У початковій фазі існування театру директором був Йосип Мандзенко-Сірий; згодом провід театру перебрав Мирослав Антонович, коли попередній керівник театру відійшов на власне бажання.

При театрі існували драматичні курси, на яких викладали: проф. Леонід Білецький — український класичний театр; Ігор Костецький — історія театру; Йосип Мандзенко-Сірий — дикція й міміка; Мирослав Антонович — музика; Василь Бокій — спів; Іван Богомаз — грим (характеризація), Н. Алмазова — ритмопластика та балет.

У складі театру було приблизно 45 осіб. У режисерському складі були І. Богомаз, Л. Дорошенко, Т. Дем'яненко; сценографами — В. Клех-Клехновський і Л. Василів.

Репертуар театру: „Бояриня”, „Украдене щастя”, „Ріка”, „Облога”, „Ніч під Різдво”, „Лісова пісня”, „Мина Мазайло”, „Назар Стодоля”, „Катерина”, „Мартин Боруля”, „Бурлака”, „Безталанна”, „Бондарівна”, „Тітка”, „На маневрах”, „Лісовий цар Ох”, „На перші гулі”, „Куди вітер віє”, „Зозулина дача”, „Адвокат Мартіян”, „Казка старого млина”, „Людина без маски”. Ще в репертуарі була п'єса Миколи Понеділка „Лейтенант Флаєв”, та її не виставлено, бо в той уже час із-за масового виїзду за океан не було повної обсади.

Театр гостинно виступив сливе у всіх українських таборах скитальщини. Крім цього дав ряд вокально-музичних вечорів і рев'ю для американського війська. У загальному дав понад 200 спектаклів для сотень тисяч глядачів.

Таборові аматорські театри ставили чимало патріотичних п'єс, серед них п'єсу про трагедію під Базаром — загин 23-го листопада 1921 року 359-ох героїв Другого Зимового походу з рук большевицьких посіпак. На світлині учасники походу, замкнені в церкві, перед розстрілом їх М. Лацісом. Табір Райне-у-Вестфалії. Рік 1949.

ТЕАТРАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ В АШАФФЕНБУРЗІ ПІД МИСТЕЦЬКИМ КЕРІВНИЦТВОМ ЯРОСЛАВА РУДАКЕВИЧА

У цьому театрі були відомі професійні актори — Ярослав і Оксана Рудакевич, Юрій та Ірина Лаврівські, Юні і Наталка Горняткевичі та Марійка Лисяк. Доповненням ансамблю були молоді та здібні адепти театрального мистецтва. Не дивно, що, крім інших, у репертуарі театру були такі п'єси: „На полі крові” (ролю Юди грав Я. Рудакевич), „Ріка”, „Поїзд мариво”, „Паркова 13”, „Мій бебі”. П'єси переплітали веселі вечори, які втішались не абияким успіхом, бож у них брали участь колишні передові актори „Веселого Львова” — Юрій та Ірина Лаврівські. У вокальних точках отих вечорів, крім Юрія Лаврівського, виступала з успіхом Марія Лисяк, а кращої конферансьє, як Ірина Лаврівська, годі собі уявити. У коротких сценках (скетчах і діалогів) виступали Ярослав і Оксана Рудакевичі які своїм гумором, експонованим на високому акторському рівні, розвеселяли численних глядачів Ашаффенбургу і на виїздах.

УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР У МЮНХЕНІ-ФРАЙМАНІ ПІД АДМІНІСТРАЦІЙНИМ КЕРІВНИЦТВОМ ОМЕЛЯНА УРБАНСЬКОГО

Фрайманський табір щодо кількості населення був другим після регенсбурзького. Крім українців, у таборі були ще інші національності, все таки українців там було найбільше, — понад 4.000 осіб.

У складі театру були такі професійні актори як Олекса Левитський, Опар, Головка, Муратів, Клименко і подружжя — Урбанські, Ількові, Радванські, Федчишини і Максимишини; крім них в ансамблі були ще із сценічним хистом аматори, так що в загальному було коло 40 осіб, враз із невеликою, складеною з німців, оркестрою. У репертуарі були: „Ой, не ходи, Грицю...”, „Запорожець за Дунаєм”, „Наталка Полтавка”, „Невольник”, „Хмара”.

Усі п'єси режисерував Олекса Левитський, колишній актор Театру Миколи Садовського; як людина, він був м'якого серця, тому відчувався брак твердої руки мистецького керівника; може, тому інколи виходили деякі проблеми з Мистецькою Комісією, між іншим, дуже часто, як звичайно трапляється, позбавлені достатніх підстав.

Олекса Левитський, як актор, був одним із найкращих поза рідним краєм. Був неперевершеним у „Наталці Полтавці” в ролі Возного.

У репертуарі було декілька рев'ю, в яких дуже добре себе почували ті актори, що в свій час виступали в оперетах (Й. Штрауса, Оффенбаха, Легара, Кальмана та інших). Це були: Стефа Тарасевич-Радванська, Анатоль Радванський, Максим Опар і Муратів, колишній актор „Веселого Львова”.

У народному репертуарі, крім знаменитого Ол. Левитського, були дуже добрими в своїх ролях Юля Урбанська, Оля й Іван

Федчишини, Андрій Ільків і згаданий уже Іван Головка. Між іншим, я бачив „Запорожця” у виконанні акторів цього театру і був мило здивований тим, що драматичний характерний актор Іван Головка в ролі Карася впорався з нелегкими аріями, дуетами й ансамблями; він акторсько дещо нагадував славного Донця.

Театр мав успіх як у Мюнхені, так і на виїздах.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТРАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ У МЮНХЕНІ-ШЛЯЙСГАЙМІ ПІД МИСТЕЦЬКИМ КЕРІВНИЦТВОМ ЙОСИПА МАНДЗЕНКА-СІРОГО

Табір був наполовину менший за фрайманський, тим то і склад театру був невеликий, та все ж у деяких народних п'єсах гуртові сцени були навіть дуже великі з уваги на те, що сам табір був місцем осідку найкращого хору на еміграції — Хору-Капелі, що ним диригував славний Нестор Городовенко.

Йосип Мандзенко-Сірий був у самих початках в Ельванґені, але тому, що в Шляйсгаймі жив його брат із дружиною — обоє дуже добрі актори — тож, зрозуміло, його тягнуло до родини тим більше, що кожний режисер любить жити там, де є славні театри, а їх чейже в Мюнхені не бракувало. Саме родина Мандзенків і Микола Понеділок створили стрижень ансамблю. Звідтіля почалося наше знайомство, а згодом і дружба з Миколою Понеділком.

Годі забути, коли автор оцих рядків, як імпресаріо, влаштував цьому театрові гостинний виступ у фрайманському таборі. Це було найкоротше турне в моїй, так сказати б, театральній практиці — повіз я театр із Шляйсгайму до Фрайману, до якого навряд чи буде два кілометри віддалі.

Спектаклі проходили, як у театрі говориться, чисто, — тобто без якихось спотикань. Шляйсгаймський театр грав цілий тиждень, переважно відомі народні п'єси; міг грати ще декілька днів, але вже не було більше репертуару.

Актори прийшли із Шляйсгайму, очевидно, пішки, на дві години перед виставою, а після вистави — знов веселі, бадьорі, розспівані — „пер педес у свояси”. Імпресаріо з квартирами і прохарчуваннями не мав ніякої мороки, подбав тільки, щоб перед початком гостинних виступів і після них перевезти вантажним автотом декорації, бутафорію і гардеробу.

УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТИЧНО-МУЗИЧНИЙ ТЕАТР У БЕРХТЕСГАДЕНІ

Цей театр із двома секціями — драматичною й оперною, відкрито 12-го червня 1946 року.

У складі театру були відомі прізвища — Федоровичева, Тимченко-ва, Раєвська, Мілянська, Тедор, Тимченко, Мілянський. У репертуарі: „Гайдамаки”, „Лісова пісня”, „Наталка”, „Мартин Боруля”, „На перші гулі”, „За щастя матері”, „Одруження” (Гоголя), „Мірандоліна”, „Рожеве павутиння”. Це репертуар драматичної секції. Музична Секція поставила „Катерину”, „Запорожця”, „Майську ніч” і, як собі

пригадую, в пробах була опера Пуччіні „Мадам Баттерфляй”. Чи її виставлено, — не пригадую собі.

Скорочена назва цього драматично-музичного театру була — Театр „Орлик”, режисер — Теодор Федорович; оперною секцією керувала Ірина Туркевич-Мартинцева; музичне оформлення: Ніна Пашенко; хореографія: Олександра Саєнко; сценографія: О. Булавицький; світло: Н. Гуторів.

В оперних виставах вирізнялися: Туркевич-Мартинцева, Тимченкова, Рейнарович, Шведченко, Мальців.

З перспективи пройденого слід подивляти отой ентузіазм і запал до праці, де усе треба було починати прямо „з нічого”. Ось, що читаємо на 401 сторінці першого тому книги „Наш Театр”: „Не було жодного устаткування, лаштунків, костюмів, реквізитів; не було нічого; і з цього ‘нічого’ треба було створити щось...” Тут невтомно працювали проф. Козловський і Г. Мартинець (чоловік оперної співачки) наспіл із образотворчими мистцями — Булавицьким, Анастазієвським, Островським і другими, над перебудовою гаражу на театральну залю. „Кожну дощечку, цвяшок треба було придбати і прибити на своє місце власними руками: всі столярські, мулярські, декоративні, електричні праці зроблено самотужки. Актори за власні скромні харчові приділи придбали необхідні речі з костюмерії та характеристизації”. — Зумисне на наведених словах показую, що, якщо б наша спільнота хотіла мати театр, який за словами Цукмаєра „є дзеркалом нації”, то на мою думку, актори і тут, у ЗСА, жертвували б собою так, як у таборі, коли віднімали собі з уст, щоб тільки придбати потрібні речі на сцену.

Так було в кожному таборі, де організувався український театр, тільки тому, щоб із сцен несло українське живе слово.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТРАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ ПІД МИСТЕЦЬКИМ КЕРІВНИЦТВОМ БОРИСА ҐРІНВАЛЬДА В ЛЯНДСГУТІ

Подібно, як Регенсбург, так і Ляндсгут, тобто табір у ньому, мав дуже добрі мешканеві умови, тож із театральною залею було менше турбот.

Тому що я мав у Ляндсгуті приятелів, то частенько відвідував їх і при цій нагоді бував на виставах згаданого театру. Маючи діло в Мюнхені, було дуже вигідно приїхати до Ляндсгута під вечір, щоб там же переночувати і вранці поїхати до Мюнхену, тим більше, що Ляндсгут був у половині дороги, їдучи з Регенсбургу до головного міста-серця Баварії.

Мистецький керівник і режисер театру Борис Ґрінвальд умів з'єднати собі членів ансамблю, тому його вони не тільки шанували, але й любили.

У складі ляндсгутського театрального ансамблю, крім інших, були: подружжя Ґрінвальдів, Мазурків, Кусенків. Ці подружжя звичайно грали, як партнери на сцені. Крім них була ще Ірина Гузар, Надя Недільська, Люба Попик, Ірина Ружицька, Лонгин Пенькало,

Віктор Сигалів. У репертуарі серед інших п'єс йшли — „Запорожець за Дунаєм”, „Наталка Полтавка”, „Назар Стодоля”, „Невольник”, „Пан Твардовський”, „Король стрільців” і декілька рев'ю з перевагою вокально-музичних точок. Театр поповнив свій склад талановитими аматорами, яким дано можливість виступати поспіль із професійними акторами так, що сливе всі п'єси мали подвійну обсаду роль. У цьому театральному ансамблі були співаки-солісти, хор і танцювальна група. Диригентом, водночас і хормайстром був Олег Сохан.

Приємно згадати, що деяким молодим членам ансамблю замало було слідувати за режисерськими вказівками від самого початку, тобто від читання сценічного тексту, почерез перші репетиції та чергові ситуаційні проби, — вони прохали про додаткові приватні лекції в режисера на те тільки, щоб вчитися, підвищити вміння. До таких належало молоде подружжя — Стапан та Іванна Мазурки. У висліді сильного хотіння підвищити свої кваліфікації і впертої праці над собою вони дійшли до першого акторського положення.

Одного разу мені пощастило бути в цьому театрі на естрадній програмі, точками якої були короткі сценки, монологи, діалоги, вокальні виступи, гумор і куплети на злобу дня. У сценічному малюнку „Циганка-ворожка” виступила Іванка Мазурок. Гра акторки була настільки переконливою, щирою, що в одному моменті наче щось підказувало: „Підійди до ворожки, може якраз вона тобі щось доброго виворожить”, та хоч за мить спущено завісу, а все ж ще далі під лісом жевріла ватра, а перед шатром над картами вродлива циганка.

* * *

В більшості наші еміграційні театри в Західній Німеччині мали майже той сам народно-побутовий репертуар — та сама „Наталка”, той сам „Гриць” чи „Запорожець” — наче востаннє бажалося нам бачити наше незаймане село з його radoшам, смутками, відчутти його життя-буття, атмосферу і рідний антураж.

ТЕАТР-СТУДІЯ ЙОСИПА ГІРНЯКА Й ОЛІМПІЇ ДОБРОВОЛЬСЬКОЇ

Ця мистецька одиниця з подвійним характером себевиразу, як театру і як драматичної школи, була єдиною такого роду на чужині. Цей надзвичайний у театральному відношенні театр-студію засновано 1-го січня 1946 року.

Постараюсь подати важливіші моменти з мистецької діяльності цієї двоєдиної мистецької одиниці.

Старт цього театру-студії був прямо подиву гідний — упродовж 1946 року поставлено п'ять спектаклів, у цьому числі три тематичні рев'ю пера І.Алексевича (д-ра Іллярія Чолгана). Згодом цей автор написав ще один подібний сценічний текст („Хожденіє Мамая по другому світі”).

У першому рев'ю І. Алексевича „Замотеличене теля” взяв участь цілий склад театру, на чолі з керівниками ансамблю — Йосипом

Гірняком і Олімпією Добровольською. Решта обсад: С. Залеський, В. Змій, В. Кемпе, А. Кривецький, Т. Кривецька, В. Куліш, Д. Нижанківська, Б. Пальчевський, Т. Позняківна, Н. Пошивайло, Л. Руда, Л. Сай, Б. Хабурський, М. Чолган.

Черговим спектаклем були „Гайдамаки” і Шевченківська вистава.

Як бачимо, що в Театрі-студії актор мусів бути, так би мовити, еластичним — з легкого жанру переходив у серйозну гру і навпаки.

Після того виставлено „Блакитну авантюру” І. Алексевича.

Наступною виставою була „Мати і я” М. Хвильового в обробці Ю. Дивнича та І. Кошелівця.

Богдан Бойчук про цю складну п'єсу пише: „Мати і я” упродовж років тішилася, з одного боку, великою популярністю, була ставлена 35 разів, а з другого боку, довкола неї розвинулася дуже жива, бурхлива і гостра полеміка у пресі...”.

І знов тематичне рев'ю „Сон української ночі” І. Алексевича, друга назва — „Мандрівка чумака Мамая довкола світу”. Цей сценічний текставтор назвав музичною казкою-каруселею; у ньому зображена мандрівка Мамая „через історію, через пекло, чистилище і 'рай' нашої сучасності”. Це тонка сатира на поточні події, переплетена гумором, співами і музикою. Сценічні картини міняються, як візерунки в калейдоскопі — Україна, Відень, Париж, Голлівуд, Індія, Сан-Домінго.

З черги Театр-Студія переходить до комедій. Це є початок 1947 року.

Вибір упав на Карльо Гольдоні може тому, що його комедії, як у театрі говорили, „виграшні” — тобто дуже сценічні, сповнені життєрадості та кольоритності, а крім цього в них покладений акцент на дидактичну сторону баченого, подібно, як це робили Лессінг чи Дідро.

Конкретно вибрано комедію „Слуга двох панів”. Не маю змоги зупинитись над кожним спектаклем. У цьому випадку наведу лише фрагмент рецензії Гр. Шевчука (Ю. Шереха, Ю. Шевельова), „...П'єсу поставлено просто як комедію жвавого темпу, комедію блискучого розгортання дії, як вправу на комедійну легкість гри акторів. Цьому сприяло й те, що текст Гольдоні взято в сильно скороченому вигляді, а переклад усучаснено виразами наших днів і навіть льюкалізовано. Спектакль вийшов дуже яскравий — як вічно іскрометний, прійнятий молодістю, веселістю, безпосередністю, — заразливий у цих своїх властивостях, такий захопливий, що навіть не хочеться визнати, що з погляду не студійного, а театрального, він трохи спрощений”. Переклад зладив І. Алексевич.

У цьому спектаклі впроваджено чотирьох нових акторів-студійців.

З черги поставлено „Пошились у дурні” М. Кропивницького в оновленій злободенній редакції І. Алексевича.

І тут подамо лише фрагмент із рецензії Гр. Шевчука (Ю.

Шевельова) — „... В осучасненні п'єси Кропивницького зникла музейність нашого так званого етнографічно-побутового театру, а натомість показалися на світло невмирущі коріння мольєрівської театральності. Як воно і буває нормально при кожному творчому успіхові: європейське виявляється в національному, національне обіймає собою європейське”.

Про чергову виставу — „Оргію” Лесі Українки — І. Кошелівець висловився: „... Можна сперечатися про окремі деталі, але треба ствердити, що ‘Оргія’ в постанові реж. О. Добровольської — це справжнє досягнення молодого театрального колективу за два роки його існування...”.

„Зайві люди” М. Хвильового в обробці І. Кошелівця так, як і „Мати і я” цього ж автора, викликали суперечні думки. Можливо, що причиною цих думок було замале ознайомлення наших людей із Галичини (яких на еміграції було більше, ніж із центральних земель України) із відносинами в Україні після революції; а втім, як кажеться в книжці про Театр-Студію (ст. 145) „... П'єса ця дуже статична і дуже несценічна. Всю сутність передається не динамічними засобами, а діалогами, і то прозаїчними діалогами. Кольорит прози Хвильового, розмах його, крилатість романтичних висловів цілком загубився. Інсценізація зроблена сухою мовою інсценізатора, яка ніяк не віддає динамічної і кольоритної персональності Хвильового”.

Також, мабуть, якщо б у цій п'єсі грав сам Йосип Гірняк, „Зайві люди” не стали б „зайвою п'єсою”. Часто-густо в театральній практиці буває, що один персонаж є в силі ґрунтовно змінити обличчя цілого спектаклю.

Передостанньою виставою було „Ходженіє Мамає по другому світі” І. Алексевича. Це властиво „Сон української ночі”, II частина. У цій казці-каруселі, як каже автор, є шість сцен — „Морське дно”, „Чистилище”, „Консолідація”, „Олімп”, „Ад”, „Рай”; крім цього чотири вставки-інтермедії.

Про цей спектакль наведемо фрагмент рецензії О.Л. (Олега Лисяка). „... Режисер Й. Гірняк зміг, розпоряджаючи силами свого дисциплінованого студійного ансамблю, виткати мереживо вдалих мізансцен, особливо гуртових, режисерських засобів та нюансів акторської гри...”.

Між першою а десятою виставою Театру-Студії зайшли зміни в особовому складі ансамблю. До згаданих на початку акторів-студійців дійшли: Ю. Бельський, Ф. Позняків (відповідальний за технічну сторінку), А. Добрицький, Н. Безкоровайна, В. Чужакова, І. Варцаба, М. Герус, Ю. Поченюк, В. Лисняк, П. Ковальчук, І. Куліш, В. Куліш, М. Василик.

Сцену оформляли: Є. Блакитний і М. Чолган („Ходженіє Мамає...”).

Хереографію в поодиноких спектаклях виконували — Д. Нижанківська, Н. Сулима, В. Переяславець.

Члени Театру-Студії вивчали такі дисципліни: мистецтво актора, мистецьке читання, дикція, постава голосу, історія театру, відомості з драматичної літератури, техніка драми, історія українського письменства; з практичних занять — ритмопластику, акробатику, фехтування. Керівники Театру-Студії були водночас режисерами і педагогами.

Останньою виставою Театру-Студії в Європі були „Примари” Генріха Ібсена якраз у нервовий час масового виїзду наших людей у заокеанські країни. Тому „Примари” йшли тільки чотири рази.

Ю. Корибут (Ігор Костецький) у своїй рецензії так висловився про „Примари”: „...Вистава ‘Примари’, керована Олімпією Добровольською, являє з себе тріумф режисерської праці... Це вистава, де все від початку до кінця зобов’язане режисерові, але режисерові, що не є володарем акторів, а їхнім помічником, режисерові педагогові... Театр-Студія витримав перший свій іспит на право називатись театром....”

Дуже вимовним є той факт, що Театр-Студія з усіх українських театрів в Європі (хоч не маючи меткого адміністратора) дав найбільше вистав. Це 306 вистав у протилежність до північно-американського періоду, в якому Театр-Студія всього-навсього дав піше 33 вистави і на цьому припинив своє існування.

ТЕАТРАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ У МІТТЕНВАЛЬДІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ОСИПА ПОЛЯКОВА

Після виїзду Театру-Студії до ЗСА, від половини 1948 року до половини 1949 року, діяв у Міттенвальді мабуть останній театральний ансамбль.

У театральному ансамблі в Міттенвальді, крім Олексі Левитського, як режисера й Осипа Полякова, як керівника театру і колишнього соліста Оперного театру у Львові, були ще О. Шепарович, Ярослав Климовський і дві вродливі співачки Л. Яцушко та Н. Яворська. Дібрано ще декілька молодих осіб із сценічними здібностями, — так що в короткому часі не важко було поставити „Наталку-Полтавку”. У репертуарі був „Мартин Боруля”, два „Пестрі вечори” та ще один концерт, у програмі якого були вокально-музичні точки. Згаданий репертуар мав успіх, тому деякі вистави повторювано. Це саме можна сказати і про виїзди.

Адміністрацією керував Ярослав Климовський.

Український Оперний Театр під мистецьким керівництвом Богдана П’юрка обов’язково вимагав би окремої статті. Скажу тільки, що мистецький керівник цього театру зумів заангажувати найкращі наші оперні сили з усіх трьох окупаційних зон — американської, англійської і французької, як також з Австрії.

Адміністрація цього театру була в добрих руках, нею керував Іван Менделюк, дуже культурна людина, колишній директор українського театру в Станиславові.

Англійська зона Німеччини також мала кілька своїх театральномистецьких одиниць, серед яких на перше місце вибивається Театр Ренесанс, під мистецьким керівництвом Григорія Манька-Ярошевича, в складі якого працювали такі корифеї української сцени, як Марія Малиш-Федорець, Ілько Миколаєнко, Михайло і Ганна Тагаїви, співачка-піяністка Антоніна Степняк-Манько та чимало талановитої молоді, серед якої — найбільш відомий Володимир Довганюк (тепер у театрі „Заграда” в Торонто); у театрі „Ренесанс” був він адміністратором і актором. Але про цей театр англійської зони слід би дати окрему статтю.

*Ляльковий Театр
Теодора Верещинського:
Група ляльок.*

*Іванка Мазурок у сценічному
малярстві „Циганка-ворожка”.*

ВОЄННІ ЗУСТРІЧІ ЗІ ЗЕМЛЯКАМИ

(ІЗ СПОМИНІВ МОЄЇ МАМИ О. ФЕДАК)

Зібрала ОЛЬГА КУЗЬМОВИЧ

НЕВЖЕ ЗЕМЛЯК?

Зимою 1943 року я мешкала у Кракові при вулиці Зеленій 26 і піднаймала кімнату в помешканні німецької родини. Я старалася вдержати наше співжиття у ввічливій, але не в товарисько-приятній площині. Часом мої господарі запрошували мене до вітальні „на радіо”, але я рідко і нерадо з того запрошення користалася.

Господар, партійник, нацистський „гурра-патріот”, чванився своєю кар’єрою та радів усіми благами переможця-завойовника на чужій території. Його дружина, більш інтелігентна, бачила ситуацію радше реально. Раз випадково я почула їхню суперечку: „Це все обман, — казала вона, — ця хата, ці обильні харчі. Чому не маємо цього в Німеччині, а на чужині?” — „По війні ще не так заживемо”, — переконував він, свято вірючи у перемогу німців.

Одного вечора при кінці січня вона запросила мене знову „на радіо”, мовляв, має бути важливе воєнне звідомлення. Коли я увійшла до вітальні, застала там з ними незнайомого сотника німецької армії (не СС-а).

— Вибачте, не буду вам перешкоджати? — спитала я.

— Але ж ні, сідайте і дозвольте, що вас познайомлю: сотник Шульце, а це наша співмешканка українка.

— Саме почалася відома мелодія, що попереджувала важливе повідомлення, а відтак надійшли слова: „Сталінград упав! Обличчя німців закам’яніли, а пані дому попала в гістичний плач: „Це програна війна, це вже кінець, я забираю дітей і їду до Німеччини”, — і вибігла з вітальні, а за нею вийшов чоловік, щоб її заспокоїти. Я залишалася зі сотником Шульце сама. Мить — і він нахилився до мене і почав взірцевою українською мовою без будь-якого акценту деклямувати уривок із „Contra spem spero” Лесі України: „Без надії таки сподіватись”...

Я оніміла, не сказала ані слова, а в душі ставила собі питання: хто

він — земляк чи німецький розвідчик, що вивчив українську мову?

При третій стрічці цієї поезії ми почули кроки господаря дому, і Шульце в ту мить почав говорити про лещатарські терени в Закопаному, начебто продовжуючи нашу розмову.

Я не запитала мого господаря, хто він був. Бувають у житті такі хвилини, коли ставити питання зайво, бо знаєте, що ніколи не дістанете справжньої відповіді.

ДІЙСНО ЗЕМЛЯК

Восени 1946 року в Берліні задзвонив дзвінок до мого мешкання. Була вечірня година і я з острахом відкрила двері, хоч жила вже у французькій зоні. На порозі стояв капітан французької поліції.

Доволі гостро кажу йому на привітання: „Я вже перейшла допити вашої поліції, невже треба ще раз — у так пізній порі?”

— Ні, я хотів би поговорити з вами більш приватно, — дещо несміливо відповів мій гість.

Прохаю сідати і настає мовчанка.

— Скажіть, будь-ласка, — починає вкінці капітан ще більше несміливо. — Я прочитав ваше дівоче прізвище. Чи це якийсь ваш родич виконав свого часу атентати на Пілсудського?

— Це мій брат, — відповідаю. Капітан аж підскочив на кріслі: — „Значить ви українка? Я теж українець, — дещо збентежено падуть слова — вибачте, що говорю по-французьки, але я вже мало пам'ятаю рідну мову.

І незнайомий капітан поліції розказав, як у 1918 році був він у армії УГА в Ярославі, а коли залишився там жити, посипалися на нього доноси, що він буцімто вбив одного поляка, і довелося йому тікати. Пішки, майже без сотики в кишені помандрував він до Франції. Спершу працював у копальні, відтак у винницях, а згодом завдяки знанню польської мови, з нагоди приїзду до Парижу Ридза Сміглого, дістався до паризької поліції. Доволі скоро устаткувався, одружився з французенкою. Тепер він — уже „буржуа”, має гарний дім, добру платню, а до Берліну його приділили через знання російської мови. Прізвища не змінив, тільки вимовляє його по-французькому.

Ми говорили як старі знайомі до пізньої ночі. Капітан засипував питаннями, як людина, що 27 років відстала від українського життя і майже не зустрічалася з українцями. Згодом пробував уже навіть говорити по-українському, але його мова була так погана, що ми знову перейшли на — французьке.

Якого щирого і відданого приятеля я найшла в цьому замлякові, — переконалася скоро після того, коли завдяки йому дістала добру працю у французькому командуванні. Він, його мила жінка та син заступили мені серед чужого моря родину, а їхній дім був довший час найкращим прибіжищем.

„ЗЕМЛЯЧКА”

— Ніяких розмов у поїзді зі советськими людьми! Взагалі говоріть тільки по-французьки! — З такими словами остероги вручив мені мій шеф пропуск до альянтських вагонів берлінської підземки зимою 1947 року. Хоч від провалу Німеччини минуло вже майже два роки, то комунікаційні умовини у Берліні були далі жахливі. Я мусіла щоденно їхати на другий кінець міста до праці у французькому секторі окružною дорогою, частково через советський сектор, і це була єдина можливість. При тому через зламану руку кожна їзда для мене не була легкою, і тому я скористала з пропуску до альянтських вагонів, хоч вони так дуже пригадували мені недавні поїзди та вагони „нур фюр дойче”.

Перших кілька днів я їхала у переділі вагону сама. Але одного ранку застала у вагоні советську пару. Вона — сіра пригашена жінка, одягнена в лихий плащик; він — дещо більше жвавий з інтелігентним обличчям, одягнений у військовий однострій, але без відзнак. З першого погляду мені видавалося, що вони якісь інші, не такі голосні, дикі, як советські вояки. Чи знаєте, як це інколи буває, що ви серед чужинецького моря побачити людину і всіми нервами, немов звіриним інстинктом, відчуваєте, що це ваш земляк.

Так і в цьому випадку я була певна, що це українці, хоч вони говорили „советською” мовою і ніякий знак не міг підтвердити мого переконання.

Згідно із дорученням, я поздоровила їх по-французькому, вони ввічливо відповіли по-російськи, а відтак запанувала мовчанка. Я старалася опісля прислухатися до слів, якими вони тихо перекидались, але почути рідну мову не змогла.

Ми зустрічалися від того часу щоденно, здоровкалися чемно двома чужими мовами, а там... мовчали. Вже другого дня советський вояк чекав на стації, де я всідала, щоб допомогти відчинити двері, — бачив, що я маю зламану руку; а вона вітала мене тихою усмішкою. По кількох днях ми були вже „старі знайомі”: вони в переконанні, що я французенка і не розумію російської мови, почали дозволяти собі на деякі завваги щодо мого одягу.

Так проминуло понад два тижні, та дивним дивом — ми були завжди самі у тому переділі потяга. Аж одного ранку, коли мій „знайомий” відчинив мені двері, я побачила вагон переповнений советськими вояками.

— Треба зробити місце — це наша землячка прийшла, — звернувся він до інших в переділі.

— Та яка вона тобі землячка ця французька дама? — глузливо гукнув один із вояків.

— Їздить з нами кожного ранку в цьому переділі, так значить землячка, — спокійно відповів він та ввічливо зробив місце для своєї дружини.

На слово „наша землячка” я просто задеревіла — серце билось,

немов молотом. Яка іронія долі! Невже ж я дійсно була їх землячка? Я затиснула зуби подякувала чемно за місце і, висідаючи, попрощалася з ними французькою мовою.

На другий день вагон був порожній, а згодом я вже їздила автобусом.

Моїх „земляків” уже більше ніколи не зустріла...

ДЕСЯТЬ ДНІВ У ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ

Написав БОГДАН ОСТАП'ЮК

Пакт про неагресію між ССРС і Німеччиною, підписаний 22-го серпня 1939 року в Москві Рібентропом і Молотовим, — був дуже короткотривалим. Це було потрібно Німеччині на те, щоб у війні з Польщею забезпечити собі нейтральність з боку ССРС. Німецький „блітцкріг” здобув небувалі осяги у воєнних діях. Гітлер хвалився, що здобув „моцарство” Польщу за 18 днів. Воєнна машина Німеччини котилася швидким темпом на захід, здобуваючи державу за державою, аж врешті опинилася на побережжі Атлантики. Гітлер був певен, що альянти не зважаться зробити десант, і що він спокійно може починати війну з ССРС та здійснити свій план „Дранг нах Остен”. Тому тихо, без попереднього повідомлення, без оголошення війни, удосвіта 22-го червня 1941 року розпочав воєнні дії проти колишнього свого союзника — червоної Москви.

Вибух німецько-більшевицької війни застав мене у поїзді, коли я вночі з 22-го на 23-го червня 1941 року повертався з „командировки” з Заліщик до Тернополя. Я зауважив великий рух поїздів, навантажених військом та військовим вирядом, але ні я, ні ніхто з подорожніх не знав причини цих рухів. Німецько-більшевицькі відносини були в останньому часі не надто приязні. Відчувалося брак довіри одних до других, і розпочалися взаємні нацьковування, зокрема через радіопередачі; але того, що вже почалася війна, — цього я не знав.

Про війну дізнався я щойно вдома, в Тернополі. Слідуючого дня одержав я „повідстку” від советського окупаційного уряду негайно з'явитися на військовий „участок”. За невиконання цього приказу грозила б кара розстрілу. Все це спало на мене несподівано, неначе бомба...

Військовий „участок”, до якого я зголосився 24-го червня 1941 року, містився на Заруді при вулиці Дубовецькій, у колишній австрійській касарні драгунів. На подвір'ї касарні застав я багато моїх знайомих, приятелів, які не з радісною усмішкою, але з сумовитим поглядом, мовчки прийняли мене у своє товариство. Ця військова частина, яку нашвидку зорганізовано, мала назву

„ВНОС”. Сьогодні я вже призабув значення поодиноких літер цього скорочення, але знаю, що це був відділ повітряної оборони. Першим кроком „асентерунку” було стриження волосся на „нульку”, а далі „мундіровка”. Не легко була найти до міри „гімнастьорку” чи штани, але найбільший клопіт був з чобітьми, які лежали на купі, з якої кожен тягнув до себе, щоб вибрати з них одну пару. Знайти одну пару чобіт було майже неможливо. Все один чобіт був замалий, а другий завеликий... Такі низької якості та поганої продукції чоботи глодали, ранили наші ноги.

Большевицькі старшини і „політруки”, які були приділені до нашої частини, не дуже поспішали навчати нас військового ремесла і муштри; хоч кожен з нас одержав „вінтовку”, але без набоїв, — не довіряли „западнікам” (українцям із Західної України). Усю свою увагу звернули вони на „політосвіту”. Тому кожного вечора втовмачували нам у голови військовий закон, конституцію СРСР та історію комуністичної партії. Пригадую собі, як одного вечора звернувся до нас політрук з такими приблизно словами: „Ми дуже добре знаємо, голубчики, що між вами є багато буржуазних націоналістів, які мріють про неньку Україну, про запеклого ворога совєтської влади Петлюру (мабуть і мертвий Петлюра був для них страшним ворогом...). Ми всіх цих замаскованих ворогів народу, — казав він, — скоро розкриємо та знищимо.” Такі зауваження політрука, що говорив навіть українською мовою, ще більше пригноблювали нас і все чорнішим було наше непевне завтра.

Вечорами налітали на місто німецькі літаки, які спершу світили „свічки” (фосфорові світла), що зависали у повітрі на парашутах, а згодом при їх освітленні німці скидали бомби. Побут у касарні за дротами, під охороною кадрових армійців, зганяв сон з очей і напружував наші нерви. Тому ми стралися хоч крізь дротяну загорожу побачити своїх рідних, які годинами вистоювали, чекаючи нас з різними харчами, — що їх тоді й так не багато було, — і з овочами, бо „казьонний суп” вже нам остогид. Опріч цього приносили наші рідні з фронту останні вісті, про які вони дізнавалися з німецького радіо.

З наближенням фронту почався в Тернополі страшний терор НКВД, яке ночами ходило по вулицях, арештувало культурно-освітніх діячів, визначних українських громадян і студентів та запроторювало їх у тюрму або гнало на схід. Одного дня одержав вістку, що й у мене вдома були енкаведисти-агенти, які шукали за мною. Були випадки, що НКВД приходило до касарні і декого забирало. Ніхто не знав, не був певен, що може статися з ним кожного дня і ночі, чи навіть години. Наші нерви були у постійному напруженні. Наше перебування в касарні наближалось до неминучого кінця.

Першого липня 1941 року удосвіта почалась евакуація моєї військової частини. На дорогу дали нам три солоні сушені рибки і малий буханець хліба на трьох. Перший раз дали нам 33 набої і

шоломи. Наш відділ оточили кадрові армійці з наложеними багнетами та ручними гранатами за поясом... Командир відділу наказав строго не відступати з рядів. Хто відступить на три кроки з ряду, — буде на місці розстріляний. Ще заки зорі світ заповідали — залишили ми Тернопіль, окутаний серпанком туману. Проходячи шляхом біля рідних Гаїв Великих, побачив я з радістю на лєтовищі розбиті німецькими бомбами советські літаки. І хоч як стерегли нас большевицькі посіпаки, — то все ж таки вдалося моему сусідові вискочити з лав і сховатися за дерево. Він був першим дезертиром.

Була чудова літня погода. Гаряче сонце пекло наші спітнілі обличчя, вкриті пилом, що курявою знімався над подільським шляхом. Ми проходили через Смиківці, Ступки, Романівку, Кип'ячку та іншими селами. Всі дороги були забиті колонами, автомашинами та тренами відступаючих советських військ. У повітрі появлялися щогодини німецькі літаки, які знижувалися над шляхом, кидали бомби та сіяли серії куль із скорострілів. „Новобранці” хвилювалися. Не помагали команди „командірів”, які закликали до порядку. Кожен при налеті падав, лягав на землю чи у придорожні рови, або в чистім полі у збіжжя. Крики і зойки поранених викликали ще більше замішання, ширили паніку. Гаряча смерть чигала на нас на кожному кроці. Бували випадки, коли я, притулившись до землі, бачив з-під відхиленого шолома, як наді мною, прямо наче сірники, сипалися німецькі бомби. Здавалося, ось-ось кілька секунд і — буде кінець моему життю. Але Мати Божа, образок якої дала мені моя мати на прощання і який носив я у нагрудній кишені, охоронила мене від смерті.

Під вечір дійшли ми до Підволочиськ, останнього галицького міста над Збручем. Втомлені цілоденним маршем та вичерпані нервово заснули ми на подвір'ї касарні твердим сном. Другого дня вранці перейшли ми невеликим дерев'яним мостом нашу історичну ріку Збруч. Ще в липні 1919 року, 66 років тому, мав я перейти Збруч 12-літнім хлопцем з моїм батьком, але бабуня не пустила, мовляв, — він ще дитина, замалий. Батько пішов без мене і більше не повернувся. Залишився на Великій Україні із тими 40-ма тисячами.

Перед очима відкрилася рівнина Центральної України, широкі українські лани, відібрані в селян брутальною советською владою, на яких почало вже біліти жито та пшениця. Де-не-де виринали убогі, обідрані хати, без плотів, без квітників, без садів. Яка велика різниця між українським селом по цей і той бік Збруча. Ось до чого довели геноцидний голод 1932-1933 років — проклята большевицька колгоспна система.

Налети німецьких літаків ставали частішими. Недалеко залізничної станції Гречана побачили ми довгий поїзд, що стояв на рейках під парою, готовий до від'їзду. Поїзд складався з вагонів і відкритих платформ. Його тягнули три лєокомотиви. Командир відділу дав наказ всідати до поїзду. Я зі своїм сусідом Богданом примістилися на платформі. Ми були задоволені, що не

треба буде дальше йти пішки і що наші зболілі та зранені ноги трохи відпочинуть. Поїзд незабаром рушив. За поїздом їхала ще одна льокомотива, яка великим гаком зривала рейки. Це був останній поїзд, що йшов на схід.

Та недовго довелося нам їхати поїздом. Було далеко після полудня, коли поїзд почав звільняти біг і нагло зовсім станув. Ніхто не знав, що сталося. Але за хвилину ми самі відкрили причину. На обрії з'явилися німецькі літаки, які, неначе дикі гуси, рядком злітали на наш поїзд. Зчинився страшний крик і вереск. Кожний рятувався, як міг. Для тих, що були на платформі, було легко зіскочити; але для тих, що були у вагонах, було страшне пекло. Вибухи бомб, торохтіння скорострілів — змішувалися з криками і зойками ранених. Зіскочивши з моїм Богданом з платформи, побігли ми до складених недалеко залізничного шляху парканів, що їх уживають зимою для стримання снігових заметів. У цьому тимчасовому сховку просиділи ми зо дві години, дожидаючи сумерку.

Після бомбардування командири почали скликати своїх людей, але ми вирішили залишитись тут, тим більше, що мали зі собою кріси і набої. Залишивши вбитих та важко ранених таки на місці, зібрали командири свої недобитки і рушили далі на схід. Тоді теж пішли з ними деякі наші товариші, з яких багато вже ніколи не повернулися. Під вечір, коли все стихло, вийшли ми зі своєї криївки і пішли в село. На краю села стояла невеличка хата, а біля неї хлів. На дворі вже сутеніло, коли ми зайшли до хліва. Нас привітали рохканням безроги. По драбині, що стояла під стіною, вилізли ми на стрих і з'їли рештки солоної риби та останній кусок хліба. Все те закусили ми цибулею, вінок якої висів над нашими головами. Солоня риба і цибуля страшенно збільшили нашу спрагу, але, не зважаючи на це, заснули ми сном праведних.

Удосвіта побачили ми малу дівчину, яка прийшла, мабуть, годувати свиней. Вона зауважила нас на стриху і швидко вибігла. Ми були в страху, думаючи, що вона приведе міліцію, яка може нас, дезертирів, розстріляти. Але яке було наше здивування, коли вона незабаром прийшла до нас вдруге, несучи в руках глечик холодної води. Вона неначе вгадала, чого нам найбільше потрібно. Вона загасила нашу спрагу та відсвіжила нас, неначе цілющий бальзам. Ми не зважилися гласити зі стриха і держали рушниці на поготові. Біля полудня почули ми, як недалеко від нас у верболозах розстрілювали когось. Це були якісь червоноармійці, що їх стріляли власні командири. Ми думали, що незабаром і з нами таке станеться, тому рішили боронитися до останнього набою. В жилах холонула кров, ми чули прохання-мольбу цих червоноармійців. Але наші господарі і їхня дочка були чесні українці — вони нас не видали. Ввечері принесла наша мала опікунка глечик молока і хліб. Вона сказала, що в селі спокійно і що немає жодної військової частини, ані міліції, — все виїхало.

У п'ятницю, 4-го липня, вранці прибігла до нас Оксана Петрівна (так називалася наша невідступна опікунка), і сказала, що в селі є вже „германці”. Ми подякували Богові, що охоронив нас, і Оксані Петрівні та її батькам за хліб-сіль та щире українське серце. І рушили в поворотну дорогу. По дорозі кинули „вінтовку” та набой, як лишній баласт, в кукурудзу. Напроти нас йшла німецька патруля, яка забрала нас під свою варту. З цим моментом закінчилася наша 10-денна служба в Червоній армії.

Ми почали новий період у німецькому полоні. Німці зібрали нас усіх у одну колону і повели до збірного пункту до Підволочиськ. По дорозі зустрічали ми багато молодих хлопців, одягнених по цивільному, які мали на рукавах такі нашивки, як „Слава Україні”, „Слава Степанові Бандері” та інші гасла. Це наші хлопці йшли на схід з надією відновити українську державність. Нам було дуже прикро, що ще не можемо йти з ними.

У Підволочиськах зібрали німці біля тисячі полонених, між якими були представники усіх поневолених Москвою народів: грузини, калмики, вірмени, кіргізи, азербайджанці, білоруси та інші. Зформувавши усіх нас у колони-сотні повели нас німці на Тернопіль. По дорозі кидалися голодні полонені на розбиті большевицькі кухні, шукаючи решток поживи. Вони зривали колоски недоспілої пшениці і жита, виривали зовсім малі цукрові буряки, щоб лише заспокоїти голод. Ані удари кольбами, ані шпигання багнетами німецьких вояків не зупиняли голодних полонених від шукання поживи.

В суботу, 6-го липня 1941 року, увечорі привели нас німці до Тернополя, примістивши на фільварку біля кладовища на Загробеллі. Йдучи вулицею Тарновського (популярно званою Смиковецькою), побачив я деяких знайомих, яких попросив повідомити мою дружину про мій поворот. В неділю рано стояла вже дружина біля огорожі нашого тимчасового приміщення. Саме у той час почали німецькі старшини завантажувати нас на тягарові автомашини. Ніхто не знав, куди нас повезуть. Я був певен, що нас вивозять з Тернополя до таборів полонених. Тому я звернувся до німецького майора по-німецькому, щоб дозволив мені хоч попрощатися з моєю дружиною.

Майор, побачивши мене зарослого і почувши німецьку мову, гадав, що я жид. Він, вихопивши револьвер, хотів мене застрілити. Рівночасно посипались на мої плечі удари патиками німецьких вояків. Лише розпучливий крик моєї дружини і запевнення, що я її муж і українець, врятували моє життя. Цей неприємний випадок пригнобив мене, бо він зразу виявив правдиве обличчя нового „визволителя”, якого чейже ми чекали. Всіх нас повезли німці на залізничну станцію в Тернополі, щоб її очистити та привести до ладу. Вечорі завезли нас німці назад на Загробелля.

Другого дня, 7-го липня, на свято св. Івана, передав післанець

командантові письмо від Тимчасової управи міста Тернополя, в якому д-р Степан Чумак та д-р Олександр Олійник прохали звільнити мене і мого сусіда Богдана з полону, тому, що ми як місцеві потрібні до праці у міській управі (крім того, німці звільняли з полону західних українців, знаючи, що всі вони були наставлені протисовєтсько і були насильно взяті до Червоної армії майже у своєрідні „штрафні батальйони”). Тож це письмове втручання закінчило наше коротке поневіряння у німецькому полоні. Ми нарешті стали вільними.

Тринадцять днів — це невеликий проміжок часу, але такі переживання, коли смерть стільки разів заглядала нам у вічі 44 роки тому, — залишилися тяжким спогадом на все життя.

TABOROVA POSHTA, UKRAINIAN CAMP POST

By AKSEL S. PEDERSEN

Perhaps more than in any other period of recorded history, our own twentieth century has been a time of amazing and rapid change. With two major world wars creating new territories out of old ones, philatelists collecting material from 1900 to 1950 are provided with a myriad of uniquely designed, historically relevant, and fascinating issues.¹ This is particularly true in terms of the nationalistic issues from the new and briefly independent republics outlying Russia just after the tsarist collapse during World War I, and of the wartime and post-war periods of World Wars I and II.

Some of the most unusual and interesting stamps come from the post displaced persons' camps found throughout Europe during the unsettled years between the end of World War II and 1950. What follows is an account of a lifetime philatelist's difficulties during this turbulent period, and of his work in stamp production and in the development of a postal service in several displaced persons' camps.²

Michael Wojtowycz was born in 1903 in the Western Ukraine village of Ozeriany, in Galacia. At that time, the Western Ukraine was part of the Austro-Hungarian Empire, and the postage stamps of Austria were in use.

After World War I, in 1918, the 15-year-old student joined the Western Ukraine freedom fighters. Because of the break-up of the Austro-Hungarian Empire, there was now a chance for national independence. Ukrainian nationalism, it must be understood, traditionally was strong in the Western Ukraine, and, although German was the official language of the area, the daily language and traditions were Ukrainian.

¹ See the article "Armenian Freedom Issues" in the September 1977 issue of *The American Philatelist*, page 706, which describes the stamps created by the Armenian-nationalist artist Arshag Fetvician.

² My sincerest thanks to Paul Spiwak for introducing me to Michael Wojtowycz, and for his help in bringing this story of hardship, adversity, and philatelic interest to light.

Wojtowycz fought at Peremyshl against Polish forces occupying the territory. The Poles, after defeating the Western Ukrainian army, maintained control over the area for the next 21 years.³

After World War I and the aborted attempt at freedom, Wojtowycz studied economics in Lviv for four years and worked for the Ukrainian Co-operative Association (an agricultural cooperative) there as a salesman and bookkeeper. He became the Director of the Cooperative, Union Workers Bank, in Stryi, and married Catherine Markus in 1926. As Wojtowycz worked and prospered with the cooperative, he also remained an avid philatelist.

In 1939, the Nazis attacked Poland and occupied Stryi. With the Germans came their occupational monetary system and their immediate control of the local economy. Wojtowycz's multilingual skills helped him to keep his family together and himself employed. Later in 1939, as per the Russo-German non-aggression pact, the Russian Communists occupied Stryi, brought with them their own monetary system, and, once more, acquired immediate control of the local economy. Again, Wojtowycz's linguistic skills helped him to survive.

By 1941 the Nazis were on the offensive once more, this time against the Soviets, and they returned to occupy Stryi. As the tide turned against the Nazis in Russia, the long retreat began, and the town of Stryi, located on a tributary of the Dniester River, became a line of defense against the onrushing Soviet army. The Stryi townspeople were forced to retreat with the Nazis into Austria, and then were herded into internment camps such as *Strasshof* near Vienna for worker classification. Displaced persons had the choice of working at an assigned job and receiving a subsistence wage, or being sent to one of the slave labor camps. The Wojtowycz's, striving to keep their family of four together and having virtually nothing but the clothes on their backs, were sent to Bamberg where they survived by working at a non-war-effort appliance factory. (Displaced persons were general or maintenance workers, custodians, watchmen, etc.)

After the war, the U.N. Relief and Rehabilitation Administration assembled displaced persons' camps according to nationalities in the U.S., French and British zones. Wojtowycz and his family were placed in Bamberg-Bayreuth camp No. 1 for Ukrainians. From time to time, Soviet officials would try to encourage the Ukrainian displaced persons to return

³ After World War I, partitioning of the Austro-Hungarian Empire proved quite nettlesome as the Czechs, Slovaks, Poles, and Jews (under the Balfour Declaration of November 2, 1917) had been pledged a country of their own in return for helping the Allied cause. Poles, Czechs, and Rumanians claimed Galicia and Silesia, and when France and Britain supported the Czechs' claim. Polish troops overran the regions. On October 19, 1918, in Lviv (Lemberg), Dr. Eugene Petrushevich organized a Ukrainian National Rada and proclaimed the Independent Republic of Western Ukraine. The autonomous state was created from eastern Galicia. As a result, the government of the Western Ukraine took refuge in Rumania and eventually settled in Vienna.

to their now Soviet-held homeland, but the Wojtowycz's were looking to the future and refused.

The need for organization stimulated Wojtowycz to work with others to create a cooperative association within the camp. One of the first projects was the printing of an English-Ukrainian dictionary.

There was no postal service within the camp. All mail sent to displaced persons went to a central location and had to be weeded out individually. Wojtowycz, with several philatelists and other concerned people from the camp, created a local postal service. They also designed and printed stamps and organized a philatelic club.

A set of seven stamps was issued by the Bamberg-Bayreuth camp committee on December 12, 1948. The denominations were based on the size and weight of the letters and/or packages. Printed by Neu Meister, in Bayreuth, on gummed, grey laid paper and perforated 11½ and 11 (they also were printed imperforate and proofs exist printed on different types of paper), the designs feature a number of patriotic Ukrainian motifs.

Utilizing the national Ukrainian symbol (used between 1919 and 1923 on overprints and new issues of the briefly independent Republic of Ukraine), the 5-pfenning design depicts the "trident" and two shafts of wheat radiated by a golden sun.⁴

Designed by Nicholas Yaroshenko, the olive-green stamp reflects the great fertility of Ukraine. (In the first printing the color die of gold wheat was missing). At the top and crossing horizontally is the 5-pfenning denomination and the words "Taborova Poshta" (camp post). At the bottom the stamp reads "Ukrainian Camp Post," and beneath that, "Bayreuth." All of the stamps in the set of seven contain the same inscription though some have additions, and of course the denominations are different. There were 5,080 of the 5-pfenning stamps printed.

The green, 10-pfenning stamp, also designed by Yaroshenko, again features a shining sun in the upper left corner radiating the "trident," and the famous monument of Bohdan Khmelnytsky in Kiev.⁵ Khmelnytsky is a well-known Kozak statesman who headed an uprising against Polish injustice. The stamp commemorates the three-hundredth anniversary of his victories over the Poles, and is dated 1648-1948. There were 4,992 stamps of this design printed.

Designed by the engineer Vasyl Dibert, the rose-colored 15-pfenning issue depicts (within an ornately flowered and ribboned garland) the sil-

⁴ The arms or "trident" shaped design is based on the arms of Grand Prince Volodymyr of Kiev, and was adopted as the emblem of the short-lived Ukrainian Republic. The use of the word "trident," although universally employed in various catalogues, is really a misnomer. Recent research has brought to light the true symbolic meaning and it will be the basis of a forthcoming article. For convenience, I have maintained the use of word "trident" in the article.

⁵ Bohdan Khmelnytsky, Hetman (Commander-in-Chief) of the Zaporozhian Kozaks, led the successful insurrection of 1646-1649 against the Poles.

houette of the famed composer and pianist Franz Liszt (1811-1886).⁶ Liszt was chosen as the subject of a stamp for his humanitarian nature, his symphonic poem of 1854, "*Mazeppa*" (about a Ukrainian hero), and because he died in Bayreuth in 1886.⁷

At that time, Bayreuth was a great opera center built by Richard Wagner who had married Liszt's daughter Cosima in 1870. Under the silhouette of Liszt, in German, are the words "Shoepfer der Symphdichtung. Mazeppa" (creator of the symphonic poem "Mazeppa").⁸ The lettering of this issue depicts a decorative scriptwork and is the most "classic" in its philatelic design format and color choice. 4,980 copies of this issue were printed.

Featuring a map of the historically greater Ukraine area, and a shield with the Ukrainian "trident" symbol, the red 20-pfenning issue was designed by Paul Lymarenko. 4,950 of these stamps were printed.

Reflecting a consistent design style, the last three stamps and the high values of the set were designed by an engineer named Leonid Kosciushko. They depict symbols of the past, the present, and the future.

Four flags and a wreath lie at the base of the monument commemorating Hetman Orlyk, the eighteenth century Ukrainian patriot who dedicated himself to the interests of a free Ukraine. In the background surrounding the monument is an acanthuslike, overlapping plant motif reminiscent of decorative architectural sculpture. In each corner is the 30-pfennig denomination, barely noticeable in the triangle-shaped maze of scribbled linework. The dates 1748-1948 commemorate the two-hundredth anniversary of the death of Orlyk. 4,872 stamps printed in blue were issued.

Looking to the future, the figure of a man with his arms outstretched moves through the debris and barbed wire of wartime toward the radiant light emanating from the torch of the *Statue of Liberty* and the Ukrainian "trident" symbol. A meaningful wish fulfillment to the thousands of displaced persons in the camps, this brown 35-pfennig

⁶ The garland motif is highly reminiscent of the 1918 Ukrainian issues, Scott Nos. 63, 65, and 66.

⁷ Liszt was born in Raiding, Hungary, studied in Vienna and Paris, and became a music director at the court of Weimar. Famous for his Hungarian rhapsodies, Liszt frequently gave benefit performances for worthy causes such as flood relief for Hungarian towns, etc. He also was most helpful to struggling young musicians and composers. His symphonic poem *Mazeppa* was written in 1854, the year of the Crimean War. Ivan Mazepa, Kozak Hetman, briefly was the ruler of an independent Ukraine in 1708 through an alliance with Charles XII of Sweden. However, Tsar Peter I's forces defeated the Swedes at Poltava on June 27, 1709, and later regained the Ukrainian territory.

⁸ Famed opera composer Richard Wagner (1813-1883) would have been a worthy choice to grace the Bayreuth stamps, except for the well-known fact that he was Hitler's favorite composer. Wagner began his *Festpielhaus* at Bayreuth in 1872.

stamp also features a complicated intertwining of the "trident" on the right hand side. 4,732 stamps were printed.

Kosciushko's last design, printed in violet, depicts a modernistic coat of arms showing the global earth, a palm frond, and the letters "I.R.O." in three-dimensional perspective, with wings sprouting from the "R." Commemorating the International Refugee Organization of the United Nations and world peace, the designer again utilized a scribbled maze of lines, this time in a square format at each corner of the stamp, as a background for the 50-pfenning denomination. Kosciushko also utilized "trident" design in a framework for the words "camp post" on the left and right vertical sides of the stamp. 4,956 stamps were issued.

An official document, listing the postal committee and philatelic society, and dated August 6, 1949, in Bayreuth, lists the following camp postal members: Osyp Olinkewycz, Michael Olijnyk, Dmytro Myskiw, Osyp Kornylo, Michael Wojtowycz, Jarema Wesolowskyj, and Roman Awdykow-skyj.

On May 28, 1949, a souvenir sheet was issued which featured two stamps with selvage. These were the 5-pfenning "trident" and wheat design and the 10-pfenning, which portrays the monument to Bohdan Khmelnytsky. 2,750 sheets were issued.

Commemorating the fifth year of the American forces occupation of Bamberg, the postal committee issued a semi-postal, 10-pfenning overprint (on the 35-pfenning stamp) with the date April 14, 1945. Of the 3,504 with the overprint, 56 copies exist with the overprint inverted.

Because of placement in other countries, deaths, etc., the camps became smaller and many were merged with other camps. Such was the case at Bayreuth. The new settlement at Neu Ulm also required postal organization, and Wojtowycz and his group set to work. They utilized the Bayreuth set of stamps and had them overprinted in a large sans serif, gothic type face, and in a condensed Palatino bold type face. The Neu Ulm overprint also was added to the souvenir sheet. The stamps were used last in June 1950.

Wojtowycz and his family came to America, as did many other displaced persons, and the camps finally were closed.

The men of the postal committee gave their time and energy toward the betterment of camp life. They did this through what we Americans certainly take for granted and, indeed even complain about: a postal service.

Bibliography

The American Heritage History of World War I, Alvin M. Josephy Jr., Editor, American Heritage Publication Company, 1964.

Catalogue of Displaced Persons, Prisoner of War, Concentration Camp and Ghetto Stamps During and After World War II in Germany, Chicago, Illinois. Stereo Stamps.

Hrushevsky, Michael, *A History of Ukraine*, New Haven Yale University Press, 1941.

Lloyd, Norman, *Golden Encyclopedia of Music*, New York, Golden Press, 1968.

Pedersen, A.S., "Armenian Freedom Issues," *The American Philatelist*, September 1977, page 706.

Standard Atlas of the World and Pictorial Gazetteer, New York, Funk and Wagnalls Company, 1911.

НАГОРОДА ВИЩА ЗА НОБЕЛІВСЬКУ

Написав ОЛ. ІВАНЧЕНКО

В Мюнхені 1946 року їду у приміському автобусі. Людей як оселедців у бочці. А я таки люблю спостерігати різноманітність людських облич: з плетивом зморшок — старих; заокруглених облич — молодих. А цього разу ще й щось знайоме у натовпі. Хто б це такий був аж так далеко? Звісно, не родич. Але щось дуже близьке. Знайоме. Отой би то? А яка в нього друга щока? Щоб краще приглянутися, відхиляюсь дуже вбік. І що б ти сказав? Вона! Вона — отая вовча, мов каналами пошрамована пика — був начальником охорони табору полонених в місті Ромен — капітан Гельмут. От же він!

Ну, це я тільки так по звичці напався на німецьких окупантів, як смертельних тоді наших ворогів. Але з цією персоною доля мене звела з кращих мотивів. Я був у німецькому полоні і вже на краю смерти від голоду. Їсти мені навіть перестало й хотітися. А тому був переляканий, передбачаючи отаку безславну смерть. Бо як у таборі полонених роздають їжу, то до неї не доступлю, сильніші затопчуть. Хитрування тут не допоможе — тільки сила, а вона втікає та втікає...

Можна стати до праці у німців, як вони набирають робітників зранку біля воріт, щоб доглядати їхніх хворих. Отам би наївся. Але туди вибирають здорових, а я ж ледве на ногах. В очах темніє. Гострота зору все зменшується, голова туманіє. Нічого було й пробувати: натовп сильніших затопче. А в таборі стає все тісніше та тісніше; запанувала повна антисанітарія. Великий цех фабрики — це наша нічліжня, вночі все позачиняно. Темно, хтось плюнув, куди впаде, як усі вже в безпорядку лежали. Хтось обурився:

— Та куди ти плюєшся, зараза, мені у вічі? — Ну і що же, смотрі, чістотка какая, все равно всем здесь нам подихать, — не забарилася відповідь.

За ніч всі нечисті відбувалися тут же поруч біля цеху, бо далеко вночі відходити не можна: вартовий стріпятиме без попередження.

Зранку німці вивели людей з п'ятнадцять, кого запопало, і добре вибили їх дрючками за антисанітарію, мовляв, свою біль передайте іншим. Води не стало. Зранку трохи крани працюють. Хто мав

казанок, той запасся водою, а вдень продає води менашку за 150 карбованців.

Хоч у таборі вже тіснота, а проте приводять і приводять нові групи. Появився якийсь полонений „Андрейка” з білою перев'язкою на руці з написом „Долметчер”, тобто перекладач. Сам малого росту, бігав по таборі з широким ремінним поясом у руках і завжди напоготові когось бити вже від імени коменданта. Про себе казав: „Я хоч і єврей, але не советський, а мадярський!” Ну, вже коли піймав кого, що їжу без черги хотів узяти, або після „одбою” ходив до виходка, то немилосердно ремінякою періщив такого „проступника” по голові, спині і нижче, приказуючи „ето я б'ю рукой коменданта!”

З'явилася в таборі кліка „свойських парней”. Бігали безтурботно поміж усіх, розштовхували дужими плечима натовп слабосилих.

В будівлі, що стояла серед табору, розмістився один чолов'яга, лагодив чоботи всім, хто прийде, безкоштовно! Гострозоріші підозрівали в ньому німецького агента між полоненими. При розмовах все озирався, ніби „щоб німаки не почули”. Сам брудний, розтріпаний і на загальний вигляд невідозрілий. Почали заходити туди люди, щоб побалакати про політику, а про советську найбільше. Більшість полонених спочатку симпатизували німцям, особливо за розправу з комуністами, і російськими і „інтернаціональними”, що їм німці перервали нагоду прислужуватися Москві та бути їй дорадником проти України, мордуючи та всіляко переслідуючи українців.

Ось Лев Троцький, командуючий Південним Фронтом большевиків, убивав і вішав українців за таку вивіску, як Українська Кооператива, бо вона написана була по-українському. Нищив він та подібні йому українську інтелігенцію, людей, що трималися українських традицій. Згодом він посварився із Сталіном за те, що ідею „суцільної колективізації сільського господарства”, яку придумав сам Троцький, Сталін і Кагановіч собі її присвоїли. Цей експеримент відбувався на головах українського населення. А 1932-1933 роки голоду? Роки, коли загинула четвертина населення України? А роки 1919-1921, коли М. Лаціс, архичекіст, голова „Всеукраїнського ЧеКа”, дав наказ розстріляти всіх полонених козаків Армії УНР під містом Базар в 1921 році, щоб заслужити довір'я Москви, піти на підвищення в ранзі.

Адже 80 відсотків советського начальства — це такі ж „Лаціси”, особливо в НКВД... — Тож у балачках полонених виливали всі жалі на них і на все їхнє плем'я. А вже німецькі сексоти, тут же плутаючися, всі ці балачки вилловлювали. Для цього й шевська майстерня була відкрита, де німці могли виявляти політично моральний стан полонених.

Сам швець говорить по-єврейськи і видає себе за киянина. Одні відходять, нові надходять балакуни із своїми жінками, що в сусідній кімнаті із шевцем політикують. А одна їм, полоненим, каже:

— Українці, українці, не варті ви доброго слова. Ви дурні, воевать не захотелі. Тепер радуйтеся, думали, що німці вам сала та ковбас привезуть, — ні, товаришочки, подохнете ви всі, як і ми, євреї, може тільки не разом... — Зі злости в неї аж борода трусилася.

Чорнява вона, красива і повна, ця советська єврейка, учителька за фахом, виговорювала свої скарги чомусь не на німців, а на українців. Чому? А хлопці її піддрочували, бо відчували, що взаємного співчуття між ними для себе не знайти.

— Ну, а як же ви попали сюди, — звертаються хлопці до українок, ніби залицяючись.

— Та разом на взуттєвій фабриці працювали з отими єврейками. Ну вони в нас ночували, але хтось доніс німцям, що переховуємо їх, то забрали і нас, — каже донька, а рядом і мати з нею сидить.

— Он і тую єврейку забрали також, — показує ця комсомолка на іншу, — вона й вихрестилася і тут між нами все хреститься. Дурна вона. Ось наші все одно прийдуть, — додала вона, бо чекала своїх, советських, вояків.

На подібне говорення хлопці тільки сміялися й кривилися з огидою.

А третя жінка — висока, груба, навіть гарно вдягнена, з вигляду інтелігентна, із тіла ще не спала, років під 35 їй. Вона не хотіла фліртувати із задираками. Полон, голод, неволя, а хлопці — хлопцями, жартують і обсипають її в'їдливими заувагами:

— От, буде пожива для німецьких солдат, ти ж хоч дешево не віддавайся. — На це була відповідь: „А тебе какое дело? Пашол к чорту, изменник”.

До того дівчат дратувала радість деяких ще свіжих полонених, що для них війна вже скінчена, а з сил ще не вибилися.

Одної ночі полягали спати. Як мій друг Грицько до мене, трусячись, прийшов і скаржиться: „Не можу заспокоїтися, — каже.

— Ти, брате, знаєш, що Андрейки вже немає. Ми працювали за табором, коли один німак привів його до нас, дав мені свій карабін і каже, щоб я його, „Андрейку”, застрілив. Я насилу відпросився. А німак так легко, як на жарт, схопив назад карабін, приклав до вуха Андрейці — і бах його у голову! ... Наказав нам присипати землю. І от, я собі не можу заспокоїтися. На фронті з кулемета днями торощив по людях, — а тут злякався! ...

— Ото ж тобі, Грицьку, треба заховатися між другими, щоб і тебе не бухнули німаки, як небажаного свідка! — кажу йому.

Після гуртового знищення жидів, ще ловили їх по схованках, зокрема по не-жидівських сім'ях. Німці приводили до нашого табору з пару десятків жінок, а між ними знову двох і не-жидівок, тільки за те, що переховували цих перших. Тримали жінок у вартівні. Вдень вони німакам цирували шкарпетки, латали одяжу, прали. І все так по-дружньому. Вночі? Не питайте, що тоді було. Так зо два тижні. А одної ночі вивезли в яр цих жінок і всіх постріляли. Згодом наловили нових...

Ось так німці жидів розстрілювали кулями, а нас виморювали голодом. Щось треба робити: щось, щось, але що? Вже уявляю, як мене вивозитимуть уночі возом разом із іншими мертвяками — з відкритими нерухожими очима, роззявленим ротом, голого (одяг зідрано їхніми ж товаришами, що ще осталися живими), недбало прикритого брезентом. Таке було минулої ночі. А ким навантажений буде віз наступної ночі? Може й мої голі ноги звисатимуть з воза:

Опріч хворіб, у таборі стали траплятися вбивства полонених. Ким? — невідомо. Поширилася гра в карти на гроші. Були щасливці, що носили товсті паки грошей, нікого не боячись, бо й з німцями вже побраталися і грають з ними вночі в карти. Особливо оцей капітан Гельмут.

Котроїсь ночі виїжджають бричкою, запряженою в „тройку” добрих коней. І де вони їх узяли? А Гельмут уже вимовляє поросійськи: „На тройке! На тройке!” Так оцей же Гельмут, два німаки і три вже наших їздили в села по здобич і привозили м'ясо, курей і самогонку. Уже став аж відгодований провідник картярів якийсь москвич „Мустафа”. Мали ми, отже, симбіозу советських „блатних” із німецькими пройдисвітами.

Проїздом на фронт зайшов до нашого табору якийсь високий офіцер з усіма відзнаками вищого рангу. Сам високий, старий уже, а ще, на диво, стрункий, обвішаний медалями, щільно виголений, зуби золотом латані та гачечками, штучні поприкріплювані до здорових. Всі ми при зустрічі з ним спершу дивилися йому в рот, бо мало бачене було щось подібне нашому братові. Цей офіцер зібрав величеське коло цікавих навколо себе, розпитував через низенького опецькуватого перекладача, викликував: „Хто говорить по-німецьки? Чи подобається вам грузин Сталін?” І далі: „Конечно, Росією должен управлять русскій человек”, тощо. А цікаві не спускали очей з його лица, — оце справжній німець. Хотілося торкнутись об його високої якості мундир, — от сукенце, зірочками виблискувало!

Та найшовся один, що й кругленьке словечко сказав на його адресу, тобто вилаяв його, думаючи, що цей офіцер по-тутешньому не розуміє. А другий з полонених ще круглішим слівцем першого підтримав. Мовляв, це код — таємний, тільки нашими односельчанами читаємий. Але ні, офіцер виявився знавцем і „тутешніх” мов, та відразу трісь того гостроязикового кулаком, тоді другого раз „по ево красной большевiцкой морде”; — а потім знову: — „Я те, твою мать, научу культурнаво обращенiя с людьми”.

Всі повідскакували й розбіглися, як від бомби. Офіцерина ще трохи постояв, сховавши руки глибоко в ґаліфе, а його перекладач вибухнув істеричним реготом. Та й зникли у вахштубе — у німецькому приміщенні. А потім ці два: німець і перекладач, ще й інтимніше знайомство завели з деякими полоненими; від них приходили й переказували, що ті обидва були солдати ще царської армії генерала Денікіна. Старший, офіцер, казав, що німець закидає

ую Росію товарами; „принесють порядок і закон. А папіроси, брат, які курить, — на, потягні один раз, це заграничні — турецькі”.

Навколо була тиша, як після мору, тільки чути запах турецьких цигарок. Німець завалить усю Росію товарами... — Щось не дуже вірилося нам...

Бував я по тюрмах і раніше, і 1932-1933-ий роки якось вижив. А викрутитися від цієї біди — мого простацького сприту ні хитрунства не вистачало.

Якось одного пообіддя появились серед табору поруч три шибениці. На кожній вітрець погойдував низько спущені дротяні петлі. Кого ж повісять? Не може бути, щоб це тільки для постраху. Але мене й це вже не лякає, — а шукаю, шукаю дорогу від безславної смерті — голоду.

В кінці табору провалля. Там же і смітник і вбиральні. Там десь, напевне, і вилазку звідціля треба шукати.

В цьому ж звалищі походжає і капітан Гельмут. Хоч і покрикує на всіх, але вступає з нами і в балачки. Ну, думаю, — отут я мушу скласти свій „іспит зрілості”. Перехрестився. Покликав усіх святих на свідкі, згадав свого батька й матір: мовляв, хай вам там наснитися, що ваш син потягне зараз номерок „виграв” або „програв”.

Я осмілюся підійти до Гельмута, земного бога. Рот у мене чомусь не зовсім стулявся. Губи мої порепані, із них текла не кров, а якийсь жовтий плін. А сухий язик при балачці не робив звуку, а тільки шелест, — трудно було мене зрозуміти. А все ж вишукав у думці підлабузницько-дипломатичний вислів: „Гер капітан, а знаєте, яку цінну службу я можу зробити вашій величності? Я вам можу зробити гарний портрет на оцім картоні! — Кажу йому, держачи в руках на смітнику найдену якусь обкладинку з книжки. — Пошлете до своєї дівчини, буде найкращий подарунок з фронту. А за це дасте мені скибочку хліба. — Насилу висловив по-німецьки свою думку. А він: „Що, вже й тебе здавило, здихаєш, тече з тебе сироватка? хі-хі-хі... Я ще на бачив такого личка, ти є перший. Ось мені личко Бог наділив, — так то було за що! — потягнув долонею по своєму зашрамованому обличчі капітан.

— Малюй! — каже. Але коли збрешеш, не застрелю, а заколю. — Ще й піддержався за свій при боці кортик (ніж), що свідчив за його високе походження. А потім зовсім потихеньку додав: — „А ти мене не бійся!” — Без найменших вагань я прийняв ультиматум. Ходив за ним неподалік, ловив на картон олівцем його шрами і їх підлабузницьки ушляхотнював. Може з півгодини то присідав, то забігав збоку і...сотворив йому чудо. Догодив, утішився він. А з ним і я, бо відтоді в мене появилася не тільки їжа, а й горілка — шнапс. Сталось нечуване диво, хоч в неволі, а я поправився. Щоденно мені доводилося забавляти солдатню малюванням портретів, — і все за їжу.

Сама ж охорона розп'янствувана, знижена дисципліна. Це вже

мені було найвидніше. По дорозі на фронт німецькі частини зупинялись на відпочинок біля цього ж табору. А коли заходили до вартівні, то їх гарненько частували новонавленими молодими жидівками. Ну, а я тут же рядом гостив новоприбулих своїм мистецько-портретним ремеслом.

А один раз наші орли в клітці повставали раненько, кожен поспішав щось робити по звичці. Хто найшов собі працю в німців якимсь замітайлом-поливайлом. Хто подався до воріт стояти, щоб якийсь німець узяв дрова рубати, помити авто чи якусь іншу роботу зробити і виграти щось на зуби. Хто сідав грати в карти. Ну і я поспішав, укладавав у свою торбу із протигазу інструменти, яких уже встиг назбирати: олівчиків, альбомів, фарб шкатулку, і, як на замовлення — біг до вартенштубе, готовий наскочити на свою жертву-німця і розмалювати його як „писанку” та отримати бодай недогризок якоїсь їжі.

Ще треба підкреслити терпеливість німця, бо скільки я не малював усяких типів (різних кляс, фахів, національностей), то ніхто не міг перевищити терплячого сидіння німецького солдата. Як сяде переді мною такий „зольдат”, то інколи цілу годину сидить, не рухне нічим, тільки сопє та очима лупає, і обов’язково заплатить грошима або якою там консервою чи цигарками.

Ну, цей раз тільки зайшов я у сіни, мене зупинив днювальний німець при дверях: — Сядь отам у куточку, — показав мені на стілець, — я тебе зараз пущу. — Сиджу. Чую у більшій кімнаті якийсь дивний галас-шум. Вдаю, що нічого не чую, тихенько насвистую нововивчену мелодію „For der Kaserne..”. Тут він і себе відкомендував, хоч ми й зустрічалися щодня може з два місяці в цій же „штубі” їхній. — Я, — каже він, звуся Білі Вассер, я гвинтівки чи чогось вогнестрільного в руки не беру і не буду брати ніколи. Ти ж бачиш, я на варті стою з порожніми руками. Нас три таких, три ми баптисти.

І ще більше він розговорився, вже ніби сам Ісус Христос проповідував на горі Сінаї довгенько і щедро, а я слухав уважно хоч і не все розумів. А тоді він сів, спиною затуливши заціпку дверей, щоб ніхто за неї не взявся. Голосом своєї проповіді він не міг проте заглушити звуків, які линули з-за дверей: — Шпріх дойч! — я чую, — шпріх дойч! — Інший голос відповідав: „Я не можу!” — А тоді знову котрий уже раз — луп-луп-луп, як у три ціпи на току.

При першому ударі „луп” хтось боляче-преболяче застогне, а тоді замовкає. Там було три молодих гітлер’югендів (німецьких „комсомольців”), вони своєю жертву підіймуть, побризкають водою і кажуть: — Іди додому; ти вже нам непотрібний. Геге, геге, геге нах гаузе, — кричать йому, а як побитий підійметься тяжко, дійде з трудом до дверей, то вони йому: — Ду біст феррюкт. Ком цюрік, ком, ком! — та й знову накидаються на побитого і несамовито б’ють дрючками знову, приказуючи, — „ду біст ферфлюкте, вонюча собако. Усі наші банки у ваших руках, усі наші гешефти у вас! Ви у

всьому світі організовуєте комуністичну ворохобню! Кричи 'рот фронт', кричи, зіжми отак кулак, і кричи! — Та й знову били по ногах, по п'ятах, по кісточках, і все один з них при тому перераховував гріхи жидів супроти німців.

Не знав я, як довго це ще продовжуватиметься, і пробував вийти. Е, ні. Це вже Вілі Вассер, баптист, мене зупинив: „Сиди тут поки я не скажу тобі йти”. — Я ще довго сидів. А Вілі на мене дивився ледве не крізь сльози, гірко плачевно кажучи мені: — Краще б його відразу вбили, чим ото мучити. — А то були так звані фрайвіліге (добровольці), солдати гітлерюгендці, молоді, років по вісімнадцять і робили вони ранкову „вправу” у вихованні в собі безпощадності й холоднокривності до мук над своїми ворогами. Тут і я перелякався. Я ж — небажаний свідок. На моєму обличчі виступив піт, хоч і було немилосердно холодно. Я молитвою склав руки перед собою, дивився в стелю і щось шепотів. Вілі зауважив це, уважав, що я молюся, та й відпустив мене. Я ж, вискочивши, як корок з пляшки шампанського, забув там усі свої рисувальні причандалля.

Мене покликали наступного вечора, коли якраз саме вечеряли. Тут частували й мене м'ясом, бо саме в селі в когось забрали доброго бичка, — горілкою і пивом. Дуже всі сміялися, особливо тоді, як подавали мені мої забуті в поспіху рисувальні причандалля в торбі з протигазу.

Коли заскочив начальник залоги міста Ромен до табору, то розлютувався, кричав на все ферфлюхте швайнерай, і декого звільнив геть, післав на фронт, декого покарав. Здається, ніхто не залишився без його уваги. А, вказавши пучкою на мене, запитав, чого „русіше” тут так нахабно розсівся між німцями.

Після вияснення він трохи заспокоївся: — Агааа, кунстмалер! — Привітався він до мене, кинувши пару слів, уже тут вивчених, „каряшо, кліб, колбаса, водка”.

Так я став слугою другого пана, почавши малювати йому великого портрета. Може, з мого підлабузництва (адже голод — гідність скрутить) теж до бараку, як увечері я повертався, то не мало приносив всяких кусків і кусочків життя — хліба. Тільки цей німецький старшина мені не платив стільки, скільки платили солдати. Він дав пару цигарок в якусь ганчірку загорнених. Солдати згодом питали, чи він платить. А коли я розповів як, то всі у штабі його позаочно висміяли, мовляв, він — „фердамте гунд!”

Однак його портрет вимагав декілька днів праці, та ще й далеченько було ходити від нашого табору. Не завжди була можливість мене „конвоїрувати” до його „гауптквартири”. Одного разу каже мені капітан Гельмут: „З дозволу начальника написав я тобі пропуск. Іди до нього сам, без супроводу конвоїра, бо всі солдати зайняті важливішою службою! Цей пропуск написав так, що ти можеш заблудити десь і до нас сюди не повертатись: поспішай додому! Тільки не йди пісом, чи десь навпростець полями,

а сміло шляхом. Як зустрінеш німецьке військо, — повчав він мене, — то ти посміхайся і кажи: „Гайль Гітлер!“ — Потис мені руку, побажав успіху. Я остовпів. Думаю, хтось із німців хоче робити вправи у стрільні по рухомій цілі. Хоч і з великим недовір'ям, але двигнуло мене, як мотором, і...

* * *

Це останнє розпорядження уможливило мені ось його самого, тобто капітана Гельмута, бачити через кілька вже років на еміграції, аж тут у Мюнхені, живого й здорового. Це була найвища нагорода за моє образотворче мистецтво, що залишила далеко позаду й самого Пікассо, чи якого іншого Рембрандта.

— Дай, думаю, зроблю йому несподіванку: підійду! Але завагався: а може не треба, ще пришиють „коляборацію“, бо, хто знає, що він ще робив після нашої з ним розлуки? А він, Гельмут, тепер ще й зашрамованою щокою дивно підморгує, видно, — нервово щось йому додалось. Може не впізнає? Не повірить?

Проте таки підходжу. „Гер... Гельмут?!“ — „Вас?“ — Подаю йому руку, він тисне з приємністю. Не впізнаєте? Пам'ятаєте Ромен, портрети, шнапс? — О, я, я! — зрадів Гельмут, а по павзі завагався: — Думаєте, що я вас знаю? — Найн, найн! Кайне анунг! Ніде і ніколи я вас не бачив.

Я пробував заперечити: — Ви ж мені допомогли звільнитися з полону. — Ум'готес віллен, то начальник гарнізону, гер Бенеке. Майн лібер гер, іх мус гір аусштайген! Кондуктор, лясен зі мір бітте раусгеген! — Ауфвідерзеген — прощайте, мій любий пане! А я йому наздогін гукнув, — тільки не в Ромні! — А він багатозначно поправив мене: — Цей раз побачимось хіба десь на цвинтарі!...

ШУМЕЙКОВИЙ ГАЙ

Написав ОЛ. ЗОЗУЛЯ

У Р И В О К

Зажурена небесна височінь розплакалась і множить сум-печаль. Дріботять осінні краплини й ненажерливо довбають ситий полтавський чорнозем. Віковічна дорога вибоювата й багниста. Колеса авта на всю потужність розбивають драглисту каламуть, але рушити з місця не в силі.

П'ять тритонних вантажних машин інтенданства зарились у глибоку твань Вовчої долини і, як кажуть, ні в тин ні у ворота. Об'їхати цю пропасницю не можна: обабіч пориті глибокі рови, маскувальні ями та висипки, горбків. Всі ці нехитрі перепони наповнені водою. Саме через них розкисла долина забльокувала шлях на схід.

Десь опівдні сіризна неба розповзлась і крізь вибоїстих хмар продірявився ясень-день. Впритул підійшли три танки й зупинились. Присадкуватий лейтенант вийшов з танка, зміряв очима загрузлий транспорт і співчутливо запитав:

— До якої частини належить транспорт?

— До евакоскладу інтенданства Південно-західнього фронту, — відповів капітан Семков. — Може допоможете вибратись?...

— Лейтенант, замість відповіді, відхилив брезентове запинало тягарівки, глянув усередину й наказним тоном мовив:

— Машина недовантажена. Доручаю вам двох пораних танкістів доставити до медсанбату.

Ранених поклали на паки білизни, накрили їхніми власними шинелями, до яких лейтенант пришпилював свої нотатки.

Танки минули загрузлий транспорт й поляпотіли навпростець Вовчої долини, залишаючи за собою синій хвіст смороду.

Шофер-механік, що стояв по коліна в багнюці, безнадійно махнув рукою й мовив:

— Надія тільки на Бога і власні ноги... А може в колгоспі лишився трактор?

Капітан інтенданської служби вхопився за цю ідею, як голодний

за окраєць хліба. Семков почував брудну щетину бороди й грізним голосом мовив: — „Пішли!”

Хоч село було недалеко, — дряглистий чорнозем чіплявся до чобіт і множив утому. Коли ж вийшли на погорбок, то побачили великий ожеред соломи, на верху якого стояв хлопчина й махав руками. Хлопчина побачив, що військові йдуть на його зов, стрімголов покотився додолу й почав бігти назустріч.

— Тут, — задихаючись, розповідав він, — лежать чотири убитих.

— Свої чи чужі?

— Наче свої...

Справді, біля ожереду на соломі лежало чотири трупи: молодший лейтенант, сержант і два рядових. Біля них сиділо ще два підлітки й розглядали особисті речі покійників.

— Хто ж це їх так упокоїв?

Хлопчина, що вважав себе за старшого, розповів.

— Ми тут бавилися у війну й під час дощу заховалися у свій бункер, що вирили в соломі, і навіть не помітили, як до нашого схову зайшли солдати. Оцей, що з кубіком, сказав: „Тут і почекаємо, пока випогодиться”.

— А що далі?

— Ще не встигли вони відпочити, як до ожереду приїхали два кіннотники. Викликали всіх із схованки, нас відігнали, а солдатів повбивали. Сказали, що дезертири. А що таке дезертири, — ми не знаємо.

Смерчовики, — подумав Семков, — і лагідним тоном наказав:

— Усі речі убитих віднесіть у село і віддайте старшим. А трикутник листя, що лежав серед особистих речей, з цікавості розкрив і почав читати.

„Дорога Христинко! Пишу тобі з дороги, якій нема кінця. Кляті німці нашу частину подробили й невідомо, скільки нас уціліло. У тому бою загубив я свого ‘калашника’ і торбину, в якій лишились твоє і Юрчика фота. Якщо треба буде грошей, продай мій костюм. А яблуньку, що я посадив у день народження синка, доглядай так: кожного тижня поливай, а на зиму хай дід Семен окутає її соломою, щоб зайці не наробили шкоди. Викопаєш картоплю, то зразу виділи: більшу для себе, меншу для поросяти та курей. Коли не буде чим топтити, — розбери курничок. Думаю, що німці до нашого села не дійдуть. Хіба може до Ворскли, а далі ні. Цілую обох і хай Бог вас береже. Семен”.

Воїстину, нерозгадана людина, подумав Семков. Земля під ногами горить, а він думає про яблуньку та поросятко. Як міцно вросла людина в особисте, хай навіть убоге добро. Очевидно, найкраще чується на війні людина без роду і плоду.

Хоч був лише підполудень, але в селі було мертво і тихо, що наводило нерозгаданий страх. Так виглядало село під час великого голоду в 1930-их роках. Але в сільраді двері були відчинені навстіж. Виглядало, що ця установа ще діє.

У першій кімнаті було порожньо, але в кабінеті голови в кріслі смачно спав старенький дідок. Перед ним лежала груба книга — „протоколи розкуркулювання”.

Семков легенько полоскотав старого по лисині. Дідок стрепенувся, як горобець в сільці, і, виправдовуючись, мовив:

— Цікавлюсь, кому пощастило...

— Кому ж це?

— Та ж розкуркуленим. З нашого села більше трьох десятків вивезли до Красноярська. Я теж там був, але по болезні відпущений. Край той незходимий, холодний і невідходящий. Бог змилосердився і вони вижили, а ті що їх розкуркулювали, всі чисто з голоду помирали. Знову ж їм там саяк-так, а тут німець напирєє.

— Чи голову сільради можна бачити?

— Утік.

— А голову колгоспу?

— Утік.

— А секретаря?

— Теж утік.

— Хто ж лишився в селі з найстарших?

— За віком, то буду я.

— Ми, дедушка, загрузили в тій чортовій долині. Може є якісь коненята...

— Нема. Усе бидло погнали на схід. Лишився один трактор і той не вартий слова.

Коли хочете, я вам його покажу.

Трактор був такий старий, як і дід. Але виглядав він так, що йому навмисне вкоротили віку. Шофер почав ворожити біля колгоспної техніки, а капітан далі напивав на безтурботного дідка.

— Чи є в селі людина, що хоч трохи знається на лікуванні?

— Є! Що є, то є! Віра Якімова, що живе за роєм. Зараз покличу.

Віра Якімова — це стара жінка, що до революції працювала акушеркою, а тепер помагає німичним усяким зіплям. Дізнавшись, про що йдеться, взяла свою торбину й кивнула:

— Пішли.

— Узуйтеся, гразюка ж холодна.

— Маю одні черевики — то мушу шанувати. Мої ноги до всього звичні.

Поки дійшла до Вовчої долини, завив трактор. Звуки його скидалися на рев недорізаного бика. І все ж досвідчений шофер примусив недобитка приповзти до болотяного плеса. За трактором, як звично, бігла ціла юрба хлопчаків.

Довгим ланцюгом з'єднали трактора з трьохтонкою, за який вхопилось півдесятка дитячих рук. Сержант подав команду:

— Взялі, Раз, два, три!...

Всуміж заревли обидва мотори. Драглиста каламуть загойдалась і колеса, натрапивши на твердий ґрунт, черепашим ходом лишили по собі ледь помітний слід. Не минуло багато часу і весь

транспорт було витягнуто з твані. Шофери приводили машини до порядку, а старенька акушерка оглядала ранених.

— Боже ж мій! Та вони ж при смерті. У цього обпеченого з голови просочується кров. Здається капілярна. А в цього бідолахи ліва ступня і зап'ясток розпухли, наче тут перелом. Ключиця теж перебита.

— Що ж маємо робити?

— Лишіть їх у селі, я їх доглядатиму.

Це була найрозумніша порада. Шофер притягнув з колгоспу старенького воза (разом з дідом Перевеслом), обережно поклали в нього непритомних і накрили шинелями. Акушерка попрощалася з капітаном й кинула до діда Перевесла:

— Поїхали.

Але дід не квапився, все поглядав на машини. Семков хитрість діда зрозумів і гукнув до сержанта:

— Винагороди рятівників, та не скупись.

Сержант кинув додолу паку білизни і кільканадцять пар черевиків. Дітлахи кинулись на взуття, як оси на стиглу грушу, й на ходу почали взуватись. А дід Перевесло, вичекавши, поки від'їдуть військові, суворо наказав все взуття покласти на віз. Мовляв, приїдемо в село, тоді будемо ділити.

Дід Перевесло в допомогу акушерці призначив двох дівчат як санітарок. Ранених перенесли до кімнати дитячого садка та почали санітарну обробку: сьак-так помили, обробили рани та переодягли в чисту білизну. Раненому в голову акушерка пов'язала шапку Гіппократа й почала заварювати зілля, що мало полегшити обпеченому біль. Аж тепер ранені почали приходити до свідомости: важко стогнали і просили пити.

У цей час біля сільради розпочалася боротьба за право на взуття. Щоб вгамувати юрбу, дід Перевесло коротко сказав:

— Розділити це добро, що нам лишили з війни, дуже важко. Маємо дванадцять і пів пари черевиків, тринадцять спідніх сорочок та стільки підштанників. Ділити будемо так: вдовам, що одержали ізвещення про смерть чоловіків, у пам'ять покійника оприділимо взуття. Решту розіграємо в лотерею. Так чи як?

Юрба мовчала. Хтось умироутворно й журно зітхнув. Раптом наперед протиснулася худенька жінка і не своїм голосом закричала:

— Що ж це воно робиться?! Мого чоловіка примусили з пляшкою керасину йти проти танка, який його роздавив. І ви, замість панахиди по покійнику, тичите мені нікчемні черевики. Хай вони згниють, а в руки я їх не візьму.

— Спалити! — закричала юрба.

— Порубати й закопати!...

Дід Перевесло глянув на взуття, подумав і мовив:

— Хай буде по-вашому. Закопаємо, але рубати не слід, бо для босоногих можуть пригодитись. Бог дав ніч, Бог дасть і ранок.

Саме в цей момент прибігли налякані хлопчачки і хором закричали:

— У Вовчій долині німецькі танки!...

Жінки кинулися врозтіч, а дід Перевесло у садку почав копати яму.

* * *

Вечір повільно відсував денне світло і неквапно лаштувався до відпочинку. Сивий степ, сиве небо, ніби підперте сірими туманами, сповіщало, що підкрадається осінь. Раптом передня машина зупинилась, бо шлях перетнула річка, через яку місток зірвано і обабіч спалено.

Семков оглянув берег, покликів водіїв і промовив:

— Хоч-не-хоч, а мусимо чекати на ранок.

Саме в цю хвилину з кукурудзи вийшло кільканадцять військових. Очевидно, щоб не створити паніки, перший вигукнув:

— Не стріляйте — свої! І спокійно по-військовому відрпортував: полковник медичної служби Південно-західного фронту Сторожук, три лікарі, чотири сестри та п'ять санітарів. Крім того двох штабних.

— Майор політвідділу Сверідов, — додав довгоносий.

— Начфін штабу Каган.

— Добре, що ви знайшлися, — сказав Семков, — гуртом буде легше пробиватися на схід. Відпочинемо, а на світанку...

— Поскілки всі в групі не строеві, командування приймаю на себе, — відрубав Сверідов. — Ніякого відпочинку, негайно лаштуйте переправу!

— З чого? — запитав сержант.

На цьому суперечки скінчено. Семков наказав сержантові встановити позмінну варту і на світанку підняти всіх на ноги.

* * *

Світанок не квапився, наче заплутався десь у лозняку. А мжичка просочується з осіннього туману і ліниво дзьобає розкислий м'якуш землі. Сверідов прокинувся першим, зазирнув під покривало машини і диким голосом завив:

— Де водії?

Сержант Ющик з автоматом на грудях ніби стеріг плесо річки, що мріла в клубах світанкового туману, безнадійно махнув рукою в бік кукурудзи, відповів: „Утікли”.

— Що в таких випадках треба робити?

— Стріляти, але...

Роздратований голос майора розбудив натомлених. Сторожук і Семков вискочили з халабуди й кинулись до Сверідова, що розмахував наганом перед носом вартового.

— Замовчіть і не демаскуйте постій!

— Спите, як на дачі, а всі водії й санітари розбіглися. Наказую: всю амуніцію вивантажити і нею перегазати річку, прикрити брезентами і дати повний газ. Поки вода підійметься, — машини проскочуть.

Хоч кожний знав, що безглуздий наказ — це марна витрата часу, але лікарі і сестри слухняно почали кидати в річку паки одягу, в'язки взуття, мішки з сухарами та скриньки з набоями. Вода швидко піднялась, а разом з нею і загата, що гойдалась на хвилях водограю. Сверідов зрозумів безглуздя і змінив наказ.

— Транспорт лишаємо, а самі проходимо річку і далі на схід. Тільки вперед! При зустрічі з ворогом, стіляти в ціль, у полон не здаватися. Останній набій лишити для себе, щоб з честю виконати присягу.

Полковник глянув на майора й спокійно промовив:

— Я склав клятву Гіппократа рятувати обездолених. Класти на себе руки — це подвійний злочин. Поки людина дихає, вона зараховує себе до сонму безсмертних.

— Ваша клятва — це зрада! Не ховайтеся за Гіппократа чи ще когось. Товаришу сержанте, відберіть у громадянина лікаря зброю.

Сержант Ющик неквапно зняв з плеча автомат, витер рукавом цівку, ступив два кроки вперед і... вигукнув:

— Громадянин Сверідов, киньте зброю і марш натойбіч. Стіляю без попередження!

Майор глянув на цівку автомата, кинув нагана під верболози і шубовснув у водну каламуть. І вже на лівому березі, заховавшись за куц каліни, відгукнувся матюком.

Полковник підійшов до сержанта і міцно потис руку.

— Сучий син міг усіх постріляти. Від самого Києва усіх матюками годував, двох найкращих санітарів до штрафного батальйону запроторив.

— Не хотілось рук паскудити, а то б...

Подих вітру розігнав рештки туману, сонце виглянуло із-за горба і золоті зайчики грайливо затанцювали в дзеркальній воді. Несподівано до постою приплив човном молодий рибалка. Всі зраділи, що тутешня людина розповість про найсвітші навколишні події. Полковник запросив пришельця на берег, але він, замість вийти з човна, показав свою березову „ногу” й жартовливо додав:

— Під Перемишлем лишив власну, а в шпиталі нагородили березовою. Щоб не даром хліб їсти, знайшов собі роботу — розшукую в річці трофеї. Учора витягнув мішок цукру, а сьогодні — сідло з клеймом — „Завод його імператорського велічія. Шкода, що коня чортма.

— Я як далеко німці?

— Далеко?! У селі ночувало сім „Тигрів”. Чортові німці дудлять шнапс та м'ясивом закушують. Ну, ще й курей стріляють.

— А наші війська що на це?

— Як вам сказати... Хто мудріший — чкурнув у кукурудзу й додому, а недотепа назавжди лишилися в Шумейковім гаю. Втікачі розповідають про цю трагедію так: Армія Південного-західного фронту стовбичила біля Києва, а німці тим часом вдарили на Чернігів, перерізали всі шляхи, й рештки армій опинились у мішку. Генерал Кирпоніс змикитив, що й до чого, дав наказ кавалерії прорвати кільце на річці Многа. Та ніхто не знав, що потойбіч на них чекає генерал Кляйст з „Тиграми”. Німці вдарили з усіх родів зброї так, що навколо горіла земля і небо. Шумейковий гай, в якому скупчилось військо, перетворився на цвинтар. Лишилися одні пеньки, покриті горами трупів.

— А що сталось з командуванням?

— Та ніби Кирпоніс, секретар партії Бурмістер і генерал Тупіков першими виконали присягу. За ними почали стріляти комісари.. та старші чини. Тепер німці зганяють людей, щоб закопати трупи. Раджу вам — переодягніться і на всі чотири сторони...

— Так нема в що.

— Хай сержант їде зі мною, щоб роздобути якісь лахи, а ви тим часом заховайтесь у кукурудзу.

Ще не встиг човен запливти за верболами, як з горба показалися німецькі молоциклісти. Ховатись вже не було потреби. Усі кинули зброю і руки підняли до неба.

За погорбком, наче отара овець, стояла німа юрба полонених, чекаючи на тих, хто мав вийти з кукурудзяних ланів. Обабіч стояло кілька танків й строчили по верховіттях рослин, наводячи страх на тих, що знайшли тут притулок.

Коли кулемети замовкли, унтерофіцер вишикував юрбу в колону, поглянув на мапу й по-російському гукнув:

— Давай, пошлі!...

МОЛИТВА МАТЕРІ

Написала ІРЕНА ВАНЧИЦЬКА

Тоді, як подав Третій Райх, а його фюрер у бункері вінчався з Евою Бравн, щоб вкортці покінчити разом з нею з життям; тоді як Марта Геббельс — були чутки — отруїла семеро своїх дітей, а славний архітект Альбрехт Шпер рятував заміновану столицю, що начебто на приказ Гітлера мала бути знищеною, — тоді сотні тисяч утікачів і насильно вивезених робітників з усіх країн Європи нетерпеливо очікували приходу альянтів і, діждавшись капітуляції Німеччини, — масово і радо поверталися до рідних хат. Але такого повороту панічно боялися українці, і галичани та волиняки і так звані „Ости“, бо вони знали, що поїдуть вони не на рідні землі, а повезуть їн на певну смерть у тундри Сибіру і степи Казахстану. Тому ці люди ставили завзятий опір переселенчим комісіям. Ці сцени рішучого опору, а навіть випадки самогубств, порушили сумління вільного світу і пануючих, тих, що так легко віддали в Ялті половину Європи червоній потворі, і вони зарядили припинити репатріацію. У всіх трьох зонах окупованої Німеччини і Австрії почали організовуватися табори для переміщених осіб, а опіку над ними перебрали американські харитативні організації — спочатку УНРРА, а опісля ІРО.

Коли Марта Яворівська прибула з родиною з баварського села Лябер до табору Ганггофер—Зідльонг у Регенсбурзі, таборове життя вже було наладнане. Тисячі мешканців примістилися в чистих домах колишньої німецької робітничої оселі, діставали приділи харчів та одягу, а також могли одержати працю в таборових майстернях. Оселя мала власну самоуправу, шпиталь, початкову і середню школи та крамниці, в яких розподіляли всяке добро.

У двох вигідних кімнатах примістилося подружжя Яворівських і троє дітей: п'ятирічний Юрчик, на рік молодша Дарочка та хлопчик-немовлятко Маркіян, який вже народився на німецькій землі. У третій гарно влаштованій кімнаті жили старші спокійні люди, панство Яричевські, з якими Марта ділила кухню і лазничку. Поважний пан Іван Яричевський працював у таборовій Управі, а його дружина пані Ірина господарила, як жартуючи казала, на „обійстю“, і не раз вона ставала в пригоді Марті, особливо коли

треба було постояти в черзі за харчами чи побігти за молоком для дітей у недалеке село. Молода жінка прив'язалася до родини Яричевських, а особливо любила Марта слухати, плетучи на дротах светерки для немовлят до таборової робітні, цікавих оповідань пані Ірини. За цю працю УНРРА давала, крім грошової винагороди, ще приділи чокляди, какао і цигарок, а звісно — за такі скарби можна було у німців все вимінати.

У довгі осінні чи зимові вечори пані Яричевська цікаво розповідала про блискуче життя дідичів Дідушицьких, у яких її чоловік працював агрономом. Щоб забути невідрадную дійсність, пані Ірина барвисто змальовувала ті часи, так що Марта, мов на екрані, бачила безмежні лани, пишний палац і багатих дідичів, та гарне привітне мешкання агронома Яричевського, а в нім трьох хлопчиків — Івася, Ігоря і Омеляна.

— Були ці хлопчики нашим неоціненним скарбом, — розказувала пані Ірина, — і гордістю наповнялися наші серця, коли вони пішли до школи та пильно вчилися. Ми й не оглянулися, як закінчили вони гімназію і настав час поступати в університет. Я так бажала, щоб хоч один з них став священиком, а вони всі три вибрали медичний факультет. Два старші постановили бути лікарями, а наймолодший Мільо, цей, що так любив коней, — думав студювати ветеринарію. Вибух Другої світової війни розділив нашу родину. Найстарший син Іван вже був лікарем у Познані, Ігор саме здав матуру і виїхав на студії до Праги, і тільки наймолодший Омелян лишився з нами. Після ліквідації советськими окупантами маєтків дідичів у Західній Україні — ми всі осталися без праці і засобів до життя.

— Пригадуєте 1941-ий рік? — запитала пані Ірина.

Так, Марта добре пам'ятає цей рік надій, коли, здавалося, колесо історії повернулося для України щастям. У Львові проголосили Українську Державу, і, хоч опісля творці цього Акту заплатили втратою особистої свободи, — все ж таки нові окупанти, німецькі цей раз, побачили велике стремління до волі.

— Пригадуєте літо 1941-го року? — питала далі пані Ірина, — коли здавалося непереможні, блискучо вивіновані німецькі полки маршували на схід, а їхній „фюрер“ хвалився, що він змінить карту Європи і світу. Тоді мій найстарший син пішов як армійський лікар на східний фронт. Спочатку досить часто від нього діставали ми листи, — його частина стаціонувала на півночі над Ільменським озером.

„Не журіться — писав наш Іван, — Бог допоможе, яюсь виживу, хоч зимою тут так холодно, що олива в крісах замерзає”.

А зима 1942-го року? Пам'ятаєте, яка була гостра? — продовжувала пані Ірина розповідь. — Спочатку тихо, а потім голосно заговорили про „відморожену армію”. Цілі ешелони молодих вояків поверталися каліками з відмороженими обличчями, руками, ногами, нездібними до військової служби. Найкращі частини, сам квіт нації! — Пані Ірина на хвилину перервала розповідь, а, упорядкувавши думки, вела далі: — Була весна, така свіжа, пахуча,

чарівна, коли ми одержали страшну вістку, що наш син Іван поляг смертю відважних на полі бою, рятуючи життя другим. Вкортці прислали його одержу і хрести відзначення. Знаєте, я навіть плакати не мала сили, а ходила по ночах і з болем вила, як пес до місяця.

Від другого сина, якого забрали до війська з університету у Празі, батьки рідко діставали листи. Був він спочатку на вишкільному курсі, а опісля його частину перекинули під Ленінград, „туди, де шаліли найважчі бої“, — зідхнула пані Ірина і наче хотіла скинути весь тягар з душі, згадувала:

— А одної гарячої літньої днини наймолодший син Мільо — вся наша поміч і надія, сказав: „Я зголосився до рідного війська, до Дивізії!“

— Сину, пожалій хоч ти нас, не залишах самітних — благами ми у сльозах. — „Мамо, ти вчила нас любити і боронити рідну землю, а тепер прийшов слухний час, — переконував. — Як не піду до війська, заберуть на працю до Німеччини“, — обстоював він вперто, і пішов, а ми залишилися самі, закаменіли з болем і печалю. Та скоро треба було кидати все, бо фронт був уже під Бродами і посувався під Львів. Ми подалися з утікачами на захід, щораз далі від рідної землі. Спочатку гостинні словаки радо продавали нам хліб і молоко, але чим далі ми утікали, тим більше зустрічали до нас вороже наставлення: — „Пречем сте утекали?“ — питалися багаті, ситі чехи, а німці, самі голодні, тільки чекали, коли ми підемо 'вайтер'. Голодні, змерзлі, з тяжким болем у серці, їхали ми під ворожими обстрілами і бомбардуванням у невідоме:

— Де наші два сини? Де вони, чи живі, чи не загинули в цім пеклі? — мучили нас страшні думки.

— Тямлю, як нині, — оповідала далі Юричевська. — Знову була чудова весна у Чеськім лісі. На горах білів ще сніг, а у підніжжі гір соковита зелень завітчалася різними кольорами. Аж очі разило, так було пестро-барвисто. Латинський Великдень припадав при кінці квітня, і тоді ми вже були на німецькій землі у Баварії коло міста Штравбінг. З початком травня на сам наш Великдень перші американські частини вмаршували до міста, і ми з полегшою відітхнули, що вже закінчилася та довга, жорстока війна.

З дальшого оповідання Марта дізналася, що з того дня почалася нова сторінка життя її сусідів. Вкортці вони перебралися до табору переміщених осіб у Регенсбурзі, де відшукав їх наймолодший син Омелян. Але він скоро одружився і пішов на другу квартиру, а управа табору приділила вільні кімнати родині Марти. І так їхнє спокійне, гармонійне співжиття перепліталася то радостями, то смутками.

Від сина Ігоря Яричевські не мали жодної вістки. Пані Ірина часто виходила на таборове роздоріжжя і довго вичікувала, ану ж прийде син, а, втративши надію, поверталася і просила у Марти: „Кладіть карти, може Ігор прийде додому“.

Марта, як могла, так і потішала і впевнено твердила, що

котрогось дня він прийде, напевно прийде, бо три королі стоять в картах разом, а це неодмінно — гість до дому.

І ось довгоочікуваний дорогий син прийшов тоді, як батьки поїхали за харчами на село, а як повернулися — то радості і щастю не було меж.

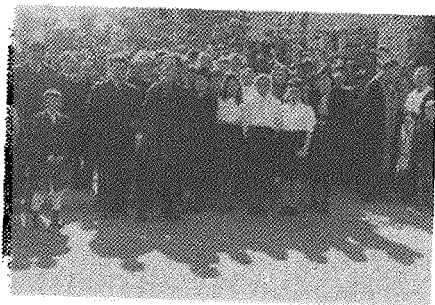
З цього часу у кухні сиділо вже їх троє. Марта плела светерки для немовлят, а щаслива мати очей не зводила із сина, який цікаво розказував про свою воєнну Одіссею. Марта, заслухавшись, забувала про плетиво, а потім довго роздумувала і не вірила, як це можливо людині видержати стільки терпіння.

Одного вечора Ігор оповідав, як, утікаючи у Східній Пруссії, їхні танки у день Христового Воскресення були оточені ворогом. Їх закидали ручними гранатами:

— Пізно вночі я очунав, — розказував він, — і, побачивши мертвих товаришів, здивувався, що я навіть не поранений. Спочатку не знав, що робити. Кругом було так тихо, що навіть здатися в полон не було кому. Побачивши на небі німецькі світляні сигнали, я попрямував у тому напрямі, і зрозуміти не можу, як, перейшовши ворожий табір, я опинився серед своїх. Дижурний старшина, вислухавши моєї розповіді, тільки коротко сказав: це справжнє чудо. — Чи можуть бути чуда в наших здичавілих часах? — запитав нас молодий лейтенант.

— Так, сину — перебила пані Ірина. — Це було чудо, а його спричинила моя молитва, материна молитва. Був, сину, латинський Великдень, — казала вона далі. — Ми зустрічали його в малім містечку в Баварії. І хоч це було не наше свято, якась сила тягнула мене до їхньої Кірхи. Святкові Богослуження вже закінчилися, але церква стояла відчинена. Я приклякнула перед образом Божої Матерії і молилася не словами, а всею душею, цілим серцем своїм розмовляла з Богоматір'ю. Я благала ласки у неї для моїх синів, просила Воскреслого, щоб Він, Хто смертю смерть подолав, відвернув її від вас. Не тямлю, як довго я молилася, — коли надворі смеркло, служачий підійшов до мене і просив вийти, бо він мусів замкнути церкву. Він підвів мене з долівки, де я хрестом лежала і розмовляла з Богом. Так, сину, Бог вислухав мого прохання і врятував тебе від смерті тоді, коли ваші танки вороги закидали гранатами.

Відвідини єпископа Івана Бучка, Владики скитальців — рятівника Дивізії „Галичина” і українських підсоветських громадян, що їх він не дозволив закатуреним советами альянтам насильно „репатріювати” на вірну смерть до ССРСР, перетворювалися скрізь по таборах переміщених осіб у велике свято. На світлинах Владика-рятівник і добродій скитальців на візитації табору Райне-у-Вестфалії, де його вітає зібраний хор таборян (перше фото), вітають отці духовні (оо. Ярема Гаврилук, Филімон Побігушка і Володимир Слабий), цілуючи хрест Владики (друге і третє фото), а малі діти посипають шлях Владики пелюстками квітів (четверте фото). Рік 1948.

Л И С Т

Написала Євгенія БОЙКО-ДИМЕР

Присвячую всім батькам.

В кожному народі пробігають, подібно швидким і дзвінким струмочкам, різноманітні звичаї і традиції. Деякі з них плинуть постійно на протязі віків, а інші губляться, поступово зникають, як, наприклад, подавання рушників при сватанні. Такий милий, зворушливий звичай, а все ж таки відійшов майже цілком у небуття. Згадаєш його, витягнеш зі скриньки споминів, як диво-троянду з гербарія, ніжно та обережно розглянеш з усіх боків, попестиш мрією та й годі. І зітхне, гріючи на сонечку свої старі кості, сива бабуся, яка ще встигла в молодих літах скористати з цієї традиції.

А ось в Америці дуже гарні свої звичаї. Один з них — на День Батка посилати поздоровлюючі картки. Їх в кіосках та крамницях багатий вибір. Це гармонійний ансамбль нехитрих фантазій для коротенького послання. В них побажання щастя і довголіття, гумор та слова подяки. Там на картці шляхетний, добродушний сенбернар з щирими, чесними очима; поруч з ним скаковий кінь. Для тих, хто віддає перевагу проведенню часу під відкритим небом, удачливий рибалка з казковим уловом чи пара відмінних фазанів. Для мандрівників — чудова яхта або сяючий хромом Роллс-Ройс. А для тих, кому милий комфорт власної хати — крісло-гойдалка біля палаючого каміну і стіл з шахами. Дбайливі руки виберуть картку відповідно до смаку і зацікавлення адресата.

Мою увагу притягнули двоє: поважний чорнявий чоловік — він по-молодецькому вистукував каблуками. З ним моторна дівчинка в барвистій суконці з густою гривкою до темних брівок. Їй було не більше семи років. Вони мирно вели розсудливу розмову.

— Ти не йди зі мною, деді, — почула я повчаюче дитяче щебетання. — Зачекай на мене біля дверей. Не підеш за мною — кросс юр гарт?

— Кросс май гарт, — відповів приємний низький баритон. Цілком зрозуміла подібна таємничість: донька збиралась зробити несподіванку для свого батька — вибрати йому подарунок. Спочатку її приваблювали картки, а пізніше — різні речі на прилавку. Вона час

від часу стежила недовірливим поглядом за батьком. Я запримітила лише пухленькі зап'ястки, ніби перетягнені ниточками, та рожеву щічку. Потім тато і доня разом ішли метушливою, сповненою звичайними міськими ритмами вулицею. Грайлива усмішка світилась на дитячому обличчі. Дівчинка обережно і гордо несла перед собою паперову торбинку з подарунками.

Спостерігаючи цю пару, яка ніби випромінювала щастя, я відчула, як у мене в серці натяглася до краю і жалібно задзвеніла якась невидима струна. То — відлуння давньої втрати: мені не було для кого в цей день готувати подарунка — мого тата немає в живих...

Це було давно на далекій, милій моєму серцю Україні. Бурхливі військові події зненацька затопили той день, що став для мене днем розлуки з батьком. Він прощався з нами, бо мусів негайно відійти. Обіймаючи і цілуючи мене в чоло, він виразно сказав мені, школярці: „Ти вже велика, піклуйся мамою”. Зробивши кілька кроків, тато раптово обернувся — великий, ще гарний, хвилясте волосся забілене ледь-ледь на скронях. Погляд його карих очей, напружений і зосереджений, мов намагався нас утримати назавжди. Він усміхнувся підбадьорююче, але разом з тим винувато, ніби то була його вина, що він мусів покинути нас. Незабаром тато зник з поля зору на вулиці, залитій соняшним промінням та шелестом буяного листа. Так вийшов він з нашого життя.

Ми з мамою ще довго заціпеніло стояли. Навкруги нас рідне місто, охоплене прифронтовою гарячкою, корчило бридкі гримаси: когось в останню хвилину заарештовували — чулось розпачливе жіноче голосіння. В алеї, спотвореній гусеницями танків, встановляли зенітку; поквално навантажувала свої пожитки на грузові авта міська еліта. Військові командири, виставивши груди колесом, ходили самовпевнено з удаваним героїзмом. А з-за обрію, з степу грізно наближалось щось жакливе, неблагане — гупала гарматна канонада, немов би хтось велетенський та незграбний безупинно топтався на одному місці.

* * *

Незабаром дійшла до нас вістка, підтверджена очевидцями, що батько загинув. Це була перша тяжка втрата в моєму житті, моє перше безутішне терпке горе. Залишилася тільки туга та спомини про нього, про того, який прикрасив мої юнацькі роки ласкою та піклуванням...

Згадка про тата неначе відкривала семафор для думок — вони линули нестримно до батьківського дому, до мого дитинства, що пройшло на березі блакитного і могутнього Дніпра, до моєї батьківщини. В пам'яті оживали забуті обличчя, впливали давні події. Минуле перетворювалося в реальність...

— Мамо, давай напишемо додому листа, — запропонувала я, повернувшись з крамниці, де зустріла незнайомця з донькою. На моє надзвичайне здивування і захоплення, моя мати — суворий

Українці по скитальських таборах Ді-Пі ревно відзначували всі річниці — свята національні та релігійні. На світлинах таборяни із транспарантами у поході до символічної Могили (перше фото), насипаної в таборі Райне-у-Вестфалії на спогад тих, хто впав в боротьбі за волю України, та в пам'ять 10-ти мільйонів жертв голодової облоги України в роках 1932-1933, — геноциду, створеного червоною Москвою скрізь по українських селах (друге фото). Тут же було відправлено Панахиду за поляглих

цензор, котрий до цього часу завжди накладав безапеляційне вето на всі мої старані та палкі епістолярні твори, призначені для України, — зразу погодилась:

— Та пиши вже. Тільки не чоловікам. Для них завжди більша небезпека. Зразу наліплять ярлик „ворога народу” за переписку з капіталістичною державою.

Наш вибір зупинився на старенькій тьоті, вдові батькового брата. Я їй написала коротеньку записку:

„Дорога тіточко Маріє!

Ми з мамою живі і здорові. Війна занесла нас до Америки, де ми перебуваємо вже кілька років. Багато нам довелось побачити, багато пережити. Про все докладно повідомимо наступного разу, коли пересвідчимось, що ти мешкаєш на старому місці і цей лист попав до тебе в руки”.

На ці дуже скромні і стримані рядки ми покладали великі надії, — як кажуть — ми закинули перший дослідний зонд в давнозабутий простір.

З того часу, як „батько” Сталін відійшов до своїх прадідів, а на троні опинився Нікіта-царевич — Микита Хрущов, почалося його „відлигове” панування, — листування з батьківщиною стало загальною епідемією серед наших емігрантів. Люди, відірвані від рідної землі, розлучені зі своїми близькими, намагалися встановити знову родинні зв'язки. Наша сусідка, яка знайшла сестру і матір, почала приходити з праці дуже пізно.

— У нас великий „морґедж”, грошей зайвих немає. Ось я й беру по дві понаднормові години щоденно, щоб їм посилати пакунки, — пояснювала вона.

Деякі отримали смутні вістки: хтось не повернувся з війни чи помер, але назагал пошта приносила радість: люди поважного віку довідувались, що мають внуків, батьки знаходили своїх згублених під час евакуації чи репатріації дітей, а деякі чоловіки, одружившись другим раз на чужині, — своїх перших жінок.

Лише ми не мали відповіді. Минав час. Промайнуло літо й наступила золота осінь. Коли ми вже зовсім згубили надію на вістку з дому, листоноша, зустрівшись зі мною на вулиці, несподівано простягнув мені конверт повітряної пошти з червоно-синьою облямівкою з України, але не від Марії. Не зважаючи на те, що на листі було її прізвище (воно ж і наше), але ім'я — Олександр.

— Це син Марії, названий в честь твого батька, — догадалась мама. — Боже мій! Де мої окуляри? — Вона дуже хвилювалась і метушилась по хаті.

Які вже там окуляри — вони були в її кімнаті на другому поверсі. Хто міг чекати?!

— Відкривай же скоріше! — квапила вона мене.

Я розірвала конверт. Руки в мене тремтіли, коли я читала:

„Для мене надзвичайна радість, що маю можливість вітати вас і побажати вам доброго здоров'я, повного щастя та довгих років...”

З листа ми довідалися, що тітка Марія загинула під час бомбардування, коли німці відступали. Коротенько згадувались і інші родичі, доля яких була в меншій мірі трагічною. Ми дослівно пили, абсорбували в себе кожну літеру, кожне слово. „Цього разу, — далі читала я, — освітлюю тільки головні питання, які можуть вас цікавити. Отже, як бачите, війна не знищила мене. Живу в нашій хаті Уже кілька років знаходжусь на пенсії...”.

— На пенсії? — здивувалась мама. — Сашко лише на три роки старший від тебе. Мабуть був поранений в час війни або на підприємстві, і ця пенсія — відшкодування за каліцтво, — припустила вона.

„...здоров'я не досить добре. Інколи дає себе знати серце, але рухаюся без задишки і палиці”.

— Зрозуміло... Він був серйозно поранений, — вставила я коментар.

„Роблю далекі прогулянки і сам доглядаю садок. У мене з минулого року живе двоюрідна внука. Все господарство в основному веде вона. З моїми очима трапилась цікава метаморфоза — не дивлячись на мої сімдесят років, останній час читаю та пишу без окулярів...”

— Що це?! Та невже?... — голос мами переривався.

Її блакитні очі палахкотіли якимсь дозовижним, несамовитим вогнем. — Господи, читай! Читай далі!

В очах у мене мерехтіло. Серце несамовито калатало в грудях. Я зрозуміла, що щойно довідалась про щось особливе та життєво важливе для мене. Але я ще не встигла повністю збагнути, досконало усвідомити значення цієї надзвичайної події. Ніби в якомусь оп'янінні, я продовжувала:

„По сусідству зі мною мешкає мій небіж Олександр. Він часто мене відвідує, вітає вас щиро та сам збирається написати до вас листа. Це він дав мені вашу адресу.

Чекаю з нетерпінням відповіді від вас.

Завжди ваш Олександр”.

— Він живий! Тато живий! — прешепотіла.

Лист випав з моїх рук на підлогу. Ми з мамою обійнялися, плачучи від щастя, та вже линули думками в блакитну далечінь, розмотуючи довгу нитку спогадів. Це був надзвичайно радісний шлях. Я з головою пірнула в дитинство. Там ми з татом разом читали казки Грімма, він мені допомагав вирішувати складні задачі з геометрії та записував мої перші несміливі експерименти у віршуванні. Здавалося, що час не мав меж. Я рвучко зірвалась з місця, піднялась в височінь, полетіла понад океаном, понад полями і лісами, невидимкою майнула через кордон, і місто, моє рідне місто, з'явилося переді мною в степовій імлі. Там я знайшла знайому вулицю з кучерявими деревами і батьківську оселю. Мої уста шепотіли:

— Тату, мій любий татусю...

Під час відзначування жертв „Забутого голокосту” — в 15-ліття штучного Великого голоду в Україні, в Мюнхені поширювано цю петючку, що пояснювала загибелі українського селянства Сталіном і червоною Москвою.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ПСИХІКА

КОРОТКИЙ ОГЛЯД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МИРОСЛАВ СЕМЧИШИН

1. ЧИ ІСНУЄ Т.ЗВ. НАЦІОНАЛЬНА ПСИХІКА?

Існує загальне переконання про те, що кожен нарід має власний окремий характер, який проявляється протягом усієї його історії і в усіх ділянках його життя. Вже від стародавніх часів були спроби пояснити собі існування національних різниць. Одні приписували ці різниці зовнішнім впливам, таким як клімат-підсоння, інші висували астрологію, тобто науку про зорі, а ще інші вказували на соціальні умовини життя. Зацікавлення цією проблемою почало зростати в добі ренесансу (відродження) — тобто в XV - XVI століттях, коли то виникли нові малоправдоподібні теорії. у XVIII столітті, в добі т. зв. раціоналізму і просвічености, почали підкреслювати необосновано чинник природи, мовляв, природа має рішальний вплив на формування психічних прикмет народу. Знову ж під кінець XVIII і на початку XIX століть в добі романтизму, письменники-мислителі почали підкреслювати органічність і деяку містичність так зв. національного духу, що вічно існує, є незмінний і всюди присутній в історії.

Більше наукових і систематичних спроб у цій ділянці бачимо в другій половині XIX століття. Психологи, історики та соціологи почали наголошувати значення історичних традицій, ідеалів та історично-зумовлених соціальних обставин життя, а з пізнанням різних людських рас значення набрав чинник расово-біологічний. Цими усіма питаннями почала займатися новостворена наука т. зв. антропогеографія. А проте справа наукового вивчення характеру якогось народу ще й досі не стоїть на міцному ґрунті. Ба, що більше, появились наукові праці, в яких доказувано, що т. зв. національний характер взагалі не існує, а німецький філософ Шопенгауер прямо висміяв намагання відшукати національні особливості якогось народу. Знову ж на думку англійського письменника Честертона, душу якогось народу важко визначити так само, як важко визначити якийсь запах, хоч кожний його сприймає. А все таки, каже один з сучасних українських психологів Богдан Цимбалістий, треба

прийняти, що щось таке як національна психіка таки існує. Бож як інакше, каже він, пояснити собі якийсь неповторний характер культури даного народу, його літератури, мови, фолкльору чи навіть архітектури? І було б дивно, каже він, якщо б якась етнічна спільнота, об'єднана мовою, традицією, культурою свого життя, не витворила чогось спільного у своєму способі думання, відчущання, поведінки.

А все ж таки, не зважаючи на мінливість у певних історичних, політичних чи соціально-економічних або культурних умовах, існують певні тверді засновки, певні якості-прикмети, які визначають збірну душу народу як індивіда та як збірноти. І цій важливій ділянці дослідження вдачі нашого народу, нашої української національної психіки чимало українських дослідників присвятило свої студії, більше чи менше науково обґрунтовані теорії. І ми найважливіші із них коротко розглянемо.

II. КОРОТКИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ДЖЕРЕЛ

Література цього предмету, тобто статті, розвідки чи окремі видання про українську душу, — доволі багата і різноманітна, і вона охоплює всі прояви життя народу в його минулому і сучасному. Охоплює його історію й праісторію, релігію, звичаї, письменство та мистецтво, як і взагалі культуру у найширшому цього слова значенні. Всі ці праці різної якості і вартості. Одні з них підставові — непроминальні, інші — випадкові і необґрунтовані. Одні — сучасні наукові, інші публіцистичні.

Спроби пізнати і визначити чи схарактеризувати українську психе, занотовані вже в початках нашої історіографії. Вже літописець Нестор у XII столітті дав нам першу характеристику окремих племен, з яких сформувався український народ, при чому найбільше позитивно він пише про плем'я полян, що створило зачаток нашої державности, як найкультурніше з усіх племен, а в той час про в'ятичів, які жили на півночі, пише, що „жили вони тваринним життям”.

Різні характеристики нашого народу подибуємо в записках або т. зв. діярях різних мандрівників, дипломатів, купців чи взагалі випадкових людей, які в подорожах навідувались на Україну.

Першу спробу зібрати і упорядкувати всі ці відомості зробив наш найбільший історик Михайло Грушевський. Згодом солідно опрацював це питання відомий історик української культури — Володимир Січинський, у своїй загальновідомій книжці, що появилася теж німецькою та англійською мовами під назвою „Чужинці про Україну”.

Але національна психіка чи національний характер, як це доводять дослідники цього питання, не є якоюсь постійною незмінною вартістю. Вона змінюється впродовж історії. Національної психіки не можна вважати за щось непорушне — вічне. Так, як характер одиниці міняється повільно, а часом прискішено, так теж,

треба припускати, діється з психікою народу, і на це маємо чимало прикладів.

Багатим і всебічним джерелом до пізнання прикметних рис нашого народу є безперечно твори українських письменників, вже починаючи з XVIII століття, через Котляревського — Шевченка — Франка — Лесю Українку, аж до новіших часів. Є ним теж українська пісенність, український фолклор, і цього питання не будемо тут розглядати. Чимало матеріялу знайде дослідник в „Історії Русів” з кінця XVIII століття, чи в історика Миколи Костомарова („Книги битія українського народу”) з половини XIX століття.

Спроби характеристики українського народу почались у половині XIX століття, коли то М. Костомарів дав нам першу характеристику українського народу у своїй статті п. н. „Дві руські народності”, в якій яскраво протиставив вдачу і спосіб життя українців і великоросів, як тоді називали росіян. Але був це лише поверховний огляд історичних і етнографічних різниць.

Дещо далі від нього пішов письменник Іван Нечуй-Левицький у нарисі „Світогляд українського народу” з 1875 року. Цікаву характеристику українців і росіян дав нам Лонгин Цегельський у брошурі „Русь-Україна і Московщина” (Львів 1900), а поет Василь Пачовський зробив таку ж спробу у брошурі п. н. „Українці як народ”. Багато інформаційного матеріялу на цю тему подибуємо в таких українських вчених як М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк чи Федір Вовк, тобто під кінець XIX і в перших десятиліттях XX століття. Наукові праці на цю тему почали появлятися щойно в 30-их роках цього століття у Галичині і на еміграції, де все таки існувала незалежна українська наука. Маємо на увазі праці з антропології І. Раковського та його учня Ростислава Єндика, який у 1934 році видав у Львові свою працю „Антропологічні прикмети українського народу”. Цікаві розділи на цю тему подибуємо теж у збірному виданні „Історії української культури”, що появилася у Львові за редакцією історика І. Крип'якевича у 1937 році.

Але названі праці не сягали до коріння проблеми. Бракувало їм аспекту психологічного і соціального, а це для поставлення проблеми на належному ґрунті дуже важне. Все ж таки ці праці уможливили студії про українську душу — українську духовість з погляду нових наукових позицій. А такими в 30 - 40 роках стали студії Якіма Яреми — „Українська духовість у її культурно-історичних виявах”, Дмитра Чижевського — „Головні риси українського світогляду в українській культурі”, Івана Мірчука — „Світогляд українського народу”, Вадима Щербаківського — „Формація української нації”, Юрія Русова — „Душа народу — дух нації”, Ю. Липи — „Призначення України”.

Ми не можемо тут обговорювати їх, але дещо більше зупинимось на студії Юрія Русова. Цей автор у своїй цікавій і повчальній студії, покликуючись на авторитетні наукові ствердження проф. В. Щербаківського, дає нам інформації про чотири головні раси, до

яких належать українці на всій соборній території, і як ці расові особливості віддзеркалюються у психіці українців.

Перша з цих рас — динарська. Вона виявляє в собі складники передньоазійської і індогерманської раси; і з'явилась на території України ще в дуже давніх передісторичних часах. А ось короткий огляд психічних рис українців динарської раси:

1. *„Динарська раса має такі ознаки:* це круглоголові (довголиці, чорняві) осілі хлібороби. Почуття приватної власності і людської гідності сильно розвинене. Дуже сильно прив'язані до своєї батьківщини, яку готові боронити до загибуні. Не завойовники, але оборонці свого краю. Гуманні навіть до ворога подоланого, не жорстокі. Почуття своєї людської гідності ставлять дуже високо і, будучи талановиті і дуже працездатні, завжди хочуть бути 'кимось', заслужити на хвалу і славу. Мають вроджене почуття чесності і гонору. Як у більшості народів, які належать до хліборобського культурного кола, у динарської раси виразно розвинена нехоть до мандрювання. В праці вперті і систематичні і особливо мають нахил до продуктивного господарства. Відношення до жінки, особливо матері — повне пошани. Фактично мати є голова родини і дому. Це т. зв. матріархат, в якому начальником родини є мати. Другою особою є не батько, а брат матері. Звідси у нас поширене звернення до шанованої особи — 'дядько'. Відношення до дітей є рівно строге і любовне. В суспільно-політичному відношенні, у зв'язку із високою розвиненістю почуттям людської гідності, — домінує лібералізм і здоровий демократизм з правильною гієрархією. Будучи, як то є типово для хліборобів, партикуляристами, шанують громаду і виборну владу. Мають сильну нехоть до абсолютизму. Зносять довго всяку владу і навіть утиски, але, доведені до крайності, боронять свою власну свободу і батьківщину — до загибуні!

2. *Медитеранська (або середземноморська) раса:* з прадавніх часів осіла в басейні Середземного і Чорного морів. Люди цієї раси стрункі, не високого росту, переважно з чорним волоссям і чорними очима. Вдача їх дуже змінлива, пристрасна, мова швидка, при чому завжди супроводиться жестами і мімікою. Завдяки очевидній очайдушності часто вдаються до небезпечних ситуацій, але швидко вимотуються з халепи. Палкі промовці і проповідники. Приймавши якусь ідею і захопившись нею, готові для цієї ідеї віддати все. Завжди готові до протесту і бунту проти всякого утиску. Працюють, як кажуть, з-гартяча і дуже мало здібні до систематичної буденної праці. Незвичайно здібні до мистецтва, головню музики. Почуття краси дуже сильно розвинене і смак дуже певний. Милуються у яскравих барвах, пишних маніфестаціях. Дуже талановиті. В політично-суспільному відношенні є прогресистами, завжди

прагнуть іти вперед, хоч би і революційним шляхом. Палко люблять свій край і свою родину. До жінки відносяться, як до окраси життя. Дітей люблять, хоч під гарячу руку можуть їх побити. Легко переходять від високого піднесення до повного упадку, від надмірної радості до глибокого смутку, хоч і не довготривалого, бо назагал вони веселі і життєрадісні. З чужинцями ввічливі і гостинні. Немає в них суворой жорстокости до ворогів, але в запалі можуть бути дуже небезпечні". Ця раса — каже Русов — складає поважний відсоток українського народу і ввійшла у його склад з прадавніх часів.

3. *Нордійська (або північна) раса*: люди цієї раси довгоголові, високі, з ясними очима і ясным волоссям (русяві). Вдача в них суворая, жорстока. Сильно розвинене почуття своєї вищости над другими. Чужої душі і вдачі не розуміють і кожного чужинця вважають за істоту нижчу. Сильний нахил до завоювань і насадження своєї влади або своїх ідей вогнем і мечем іншим. Певна прямота у поглядах і висловах і брак крутійства. Вдача лицарська. Дуже здібні до систематичної праці, порядку і дисципліни. Суспільно-політично мають нахил до абсолютизму — вождь є Бог і цар. Талановиті, мають нахил до мистецтва. Незвичайно сильно розвинений патріотизм із заборницьким характером і бажання підкорити під ноги всякого ворога і супостата. Сильно розвинений раціоналізм. Не легко захоплюються новою ідеєю, будучи консерватистами, але прийнявши якусь ідею, служать їй і вождеві, який її втілює, безкомпромісово, не жалючі ні себе ні других. Батько є голова родини, суворий начальник над дітьми, яких завжди готовий віддати на користь батьківщині. Дуже здібні до наук, особливо технічних і конкретних. Мають нахил до ендогамії тобто шлюбів в межах своєї раси чи свого народу. Будучи самі прямоплініні, часто піддаються підступові і провокації. Поповши в халепу, трудом з неї виплутуються, особливо коли втратять начальника, який ними командує".

4. *Остійська раса (або урало-алтайська)*: Розповсюджена у східній і середній Європі. Люди цієї раси круглоголові, незграбні, часто з неправильними пропорціями (обличчя) Руді, ясноокі. Вдача понура і дуже зависна. Не талановиті і не мають нахилу до мистецтва. Почуття людської гідности розвинене в них дуже слабо і замінене здібністю до егоїстичного себеулаштування, хоч би для цього треба було йти наперекір із совістю. У середньому ділі, яке не вимагає таланту, досягають добрих успіхів, але у справжній творчій праці — безпомічні. Почуття патріотизму замінене в них прив'язаністю до свого кута і родини. Суспільно-політично мають нахил до різних об'єднань практичного напрямку, не маючи виразної індивідуальности, завжди ховаються за гурт і замість свого 'я'

радо вживають слова 'ми'. Взяті своєю чи чужою владою у міцні шори, є дуже добрі службовці, але можуть рівночасно служити 'і нашим і вашим'. Легко міняють ідеї і напрями, причому можуть рівночасно служити двом протилежним ідеям. Будучи дуже підозрілими до всього, що перевищує їх поняття, легко ловляться на агітацію, в якій примітивно розхвалюється досягнення і вигоди. Відношення до жінки — як до вигідної господині. Дітьми пишаються перед іншими. Стараються вивести їх в люди але 'на легкий хліб'. Попавши в халепу, тратять голову і просять допомоги, і в цім шуканні помочі мають великий хист... Не войовничі, стараються захватись від обов'язку захистити батьківщину, користуються замішанням і воліють перечекати, чия візьме. Тоді швидко переорієнтовуються на нових можновладців з усією родиною... Не є консерватистами чи традиціоналістами, але рутинерами. Кожну нову думку наперед відкидають, як фантазію і тому шкідливу. Коли ж нова ідея заволодіє в даній ситуації, вони стають тоді поплентачами".

Це назагал більше чи менше характеристичні ознаки українців, на думку Ю. Русова, у яких можна спостерегти перевагу таких чи інших прикмет якоїсь раси. Але чистих рас шукати сьогодні тяжко. До того ж треба врахувати чужинецькі домішки. Але все таки, стверджує Русов, ця схема, зложена за Щербаківським, дає нам змогу легше орієнтуватись і легше класифікувати вдачу і характер українського народу.

В 60-их роках появилась у ЗСА праця А. Княжинського „Дух нації". Знову ж дуже оригінальним і цікавим інтерпретатором певних особливостей української душі був Микола Шлемкевич — „Загублена українська людина", „Галичанство" і інші. Спостереження цих авторів, зокрема Шлемкевича, цікаві, глибокі і здебільша правдиві, але бракувало їм емпірично-наукового підтвердження, себто так званої верифікації.

Тут до голосу прийшла психологія, яка може послужити суто науковими підставами для визначення саме такого явища, яким є душа в індивідуальному чи збірному вияві. Найповнішу спробу з цього аспекту дав нам визначний український вчений-психолог Олександр Кульчицький, який написав ряд статей на цю тему, а синтетичним завершенням його поглядів на цю проблему є його більша стаття в Енциклопедії українознавства під назвою „Риси характерології українського народу". Своєрідне доповнення поглядів Кульчицького і їх критичну аналізу подибуємо в студії нам добре відомого психолога Богдана Цимбалістого „Родина і душа народу", а теж, від ряду літ, цим питанням активно займається Володимир Янів, який, на підставі творів Шевченка, дав нам цікаві студії про українську духовість.

III. П'ЯТЯ ОСНОВНИХ ПРИКМЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДУШІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА МІРЧУКА

А тепер приходимо до розгляду основної теми, як українські дослідники визначають українську національну психіку, як характеризують вони збірну душу народу, якими прикметами визначається українська людина як індивід і як збірнота. За ілюстраційний матеріал послужать нам в основному погляди історика культури, соціолога і філософа І. Мірчука і психолога О. Кульчицького. Почнемо з Мірчука. У праці „Основні риси українського народу” він приходить до таких висновків:

Перша прикмета — селянскість. Український народ у своїй основі селянський, дарма що в умовинах советської влади Україна стала в великій мірі індустріальною країною. І ця перша прикмета — селянскість, зумовлена від праісторичних часів хліборобськими зайняттями нашого народу, його інтимним контактом з матір'ю-землею. Всі верстви, включаючи трудову професійну інтелігенцію, є селянського походження. Цей майже містичний контакт з землею наснажував і наснажує наш нарід до самооборони перед денаціоналізацією, колонізаторськими зазіханнями, політичними чи релігійними переслідуваннями. Цей політичний елемент української душі слідний навіть серед українських заморських поселенців, і вся українська духовість насичена ним. Переконливим віддзеркаленням того є вся наша література з такими велетнями як Сковорода, Шевченко, Франко, Стефаник. Всі вони вийшли з-під селянської стріхи, а Шевченкову селянскість підкреслюють всі його сучасники і дослідники. Вірний своєму народові Шевченко волів вибрати шлях мученика, ніж зрусифікованого кар'єриста (як от Микола Гоголь чи Володимир Короленко). Франко самий про себе говорив: „Я мужицький син. Але я пролог, а не епілог”, не кажучи вже про мандрівного філософа — українського Сократа — Григорія Сковороду. Він відкинув усі можливості зажити багатим панським життям ради свого зв'язку з українською землею, українським народом, серед якого ввесь час жив і серед якого помер. І всім нам добре відомо, що український селянин чи селянка — це головні герої нашої літератури, і що збереження української національної ідентичності в найбільше важких часах завдячуємо передовсім українському селу.

Друга прикмета українського характеру — це ідеалізм. У своїх діях і реакціях, у своїй поставі до зовнішнього світу, українська людина не кермується об'єктивною дійсністю, вона радше схильна до ідеалізування дійсності (реальності), а джерелом цього є уява і так зване „бажальне думання”. Прикладом цього є месіаністичні концепції „Книг битія українського народу” М. Костомарова, твори Шевченка, Франка, Коцюбинського чи Лесі Українки, сповнені ідеалізму, великої шляхетности-гуманности. Українець ідеалізує ідеї волі, братерства, посвяти, ідеалізує побратимство, ідеалізує

жінку-матір, а почуття любови-кохання завжди у нас ідеальне, а не змислове, сексуальне. Навіть негативні характери в творах української літератури не такі вже погані (наприклад: зрадниця віри і своєї народності в думі „Маруся Богуславка” чи покритка Катерина у Шевченка, або Чіпка — герой роману Мирного „Хіба ревуть воли, як ясла повні”. Їх вчинки якось виправдовуються або автором, або ми їх стараємось вибілити...).

Третя прикмета — це індивідуалізм. Українці, з природи речі, великі індивідуалісти у своєму щоденному і збірному житті, в своїх діях і способі мислення. Ми не любимо, коли заперечити право одиниці в ім'я загального добра і строго бережемо своїх індивідуальних вольностей. В ім'я цього ми схильні відкинути такі форми життя спільноти, які вимагають суворої дисципліни чи абсолютного послуху навіть, якщо це може привести до шкідливих наслідків. У нас людина-одиниця існує сама для себе, а будь-яка спільнота, громада — це ніщо інше, як тільки сума, добровільний союз одиниць індивідуалістів. Ми схильні працювати в товариствах-громадах, але ми готові завжди залишити дану громаду, якщо наша персональна свобода чимнебудь загрожена. І в цьому відношенні ми діаметрально різнимось від росіян і їх традиційної структури, т. зв. „миру”, тобто спільноти, якій бездушно треба підпорядкуватись як вищій силі, бо росіяни, з природи речі, колективісти. Історично, ще далеко до насильної колективізації комуністичним режимом, російські селяни жили і працювали в збірних (колективних) господарствах, так званих общинах, і тому сталінську колективізацію російський народ у своїй масі прийняв без бунту, а ми, українці, — боролись усіма засобами і дуже дорого за це заплатили, бо заплатили масовими вивозами на Сибір „куркулів” і „підкуркульників” і жахливою смертю від семи до дев'яти мільйонів селян, замучених голодом 1932-1933 років.

Четверта прикмета — це глибока чутливість, емоційність, як противага до холодного розуму. Цією прикметою сповнена вся наша духовість, як, зрештою, і всіх слов'ян. Ми дуже схильні до великого ентузіазму, але дуже швидко попадаємо в якусь апатію, а навіть у безнадію. Велику пристрасну любов підмінюємо ненавистю, інколи без поважних причин. Окремою рисою нашої чуттєвості є любов і вона відіграє велику роль у нашому житті. Ми прагнемо чистої, ідеальної любови, незплямованої еротизмом, а матірня любов вивершена у нас до висот найбільшого ідеалу.

П'ята прикмета — це релігійність нашого народу, зрештою прикметна усім слов'янам. Але в той час, коли, наприклад, англійці чи французи або німці сприймають релігію більше розумово (раціонально), ніж чуттєво, слов'яни, зокрема ж ми, українці, сприймають релігію більш містично, і вона нас удохотворює.

Ось так у скороченні виглядає виклад поглядів Мірчука на природу української душі. Порядок, у якому ми навели ці риси, випадковий. Черговість тут не грає ролі і врешті всі ці прикмети можна б поширити чи побільшити та зілюструвати на прикладах,

але це не наше тут завдання, як теж не наше завдання беззастережно приймати їх, критикувати чи поповнювати або відкидати. Ми подали тільки сумаричний виклад оглядів одного з чільних представників української науки з-перед 30-ти років, поглядів, які, на нашу думку, майже нічого не втратили на своїй основній вартості.

IV УКРАЇНСЬКА ПСИХІКА У ПОГЛЯДАХ ОЛЕКСАНДРА КУЛЬЧИЦЬКОГО

Зовсім інакше підійшов до цього складного питання проф. О. Кульчицький. Це один із наших найкращих і найстарших віком психологів (помер тому кілька років), який вміло використав усі досягнення сучасної науки і створив доволі обґрунтовану і вичерпну теорію психологічного, расово-етнічного і соціального укладу нашої психіки, а „Енциклопедія українознавства” прийняла її на свої сторінки як найбільше авторитетну. В своїй праці „Риси характерології українського народу”, а теж в іншій студії під назвою „Світовідчуття українця”, він розглядає різні аспекти української психічної структури, а саме: 1) расові чинники, 2) геопсихічні, 3) історичні, 4) соціологічні, 5) культуротворчі і 6) глибинно-психічні (передаємо їх у значному скороченні).

Під українською психікою О. Кульчицький розуміє ідеальний, тобто тільки в ідеї-думці існуючий тип структури, на яку складаються розум, воля і серце. І ця структура мав в собі інші, тільки їй притаманні, відмінні від інших народів якості, які Кульчицький називає світосприймальними настановами. Є ними, згідно з психологією світоглядів (за Ясперсом), такі напрямки нашого 'Я', що рішає про те, як ми сприймаємо світ і яке в нас зображення світу, який наш світогляд, тобто цілість поглядів на світ”.

Перший аспект — расовий, тобто біологічний. Це пов'язаність тіла і душі (по-грецьки — соматопсихічний), тобто тілодушевний, бо назверхня постать людини виявляє в деякій мірі її душевну внутрішність. Кульчицький бере під розгляд дві панівні раси, до яких антропологи зараховують українців, а саме: динарську і остійську. З прикмет тих двох рас він робить висновки про такі чи інші риси характеру українців. І так, наприклад, остійська заокругленість тіла і обличчя вказує на психічну схильність „залишитись у собі”, замикатись у своєму нутрі, керуватись настроями. Динарській расі притаманні вибухові ситуації, вибухи пристрастей, захоплення чи гніву або радості. Це люди афективні. Не достає їм холодного критичного розуму. Динарське обличчя має в собі щось з драматичної маски, витисненої переживаннями, а цьому відповідає схильність до театрального мистецтва і музики. В обидвох випадках маємо перевагу почувань — емоцій над холодним розумом.

Другий аспект — геопсихічний. Це зв'язок людини з природою і вплив природи на неї; це внутрішнє злиття людини з краєвидом, серед якого вона живе. В українському випадку — це безкрай степ

чи лісостеп, це почуття певної безкрайності — безконечності, яке не стимулює до активної настанови, а скоріше заставляє до мрійництва-рефлексії.

Третій аспект — історичний. Він розглядає психіку українця в площині так званих межових ситуацій. Історичні обставини примусили українську людину жити на окраїнних землях між Сходом і Заходом, в загрозливих межових обставинах, в яких вона виставлена, в ситуаціях, у яких можна вести подвійне життя — або максимальне — тобто повне пригод життя козацького стилю, або мінімальне — тобто повне загроз і небезпеки від ворога. Отже матимемо до діла з повним активності і ентузіязму життям, хоч не позбавленим певного ризику, або з життям прихованим, що веде до відступу себе самого, до внутрішньої замкненості.

Четвертий аспект — соціологічний. Цей аспект виявляє селянську структуру народу, схильність жити в малих інтимних групах (типово українське історичне хуторянство), в спільнотах, що характеризуються почуттям близькості, взаєморозуміння, отже знову життям, побудованим більше на чуттєвості, ніж на раціональних підставах.

П'ятий аспект — культуротворчий. Він бере під увагу вплив різних культурних течій на психіку нашої людини. Такими творчими чинниками культурного змісту треба вважати приналежність і тяжіння українців до західно-європейського кола. Була ним західно-європейська ідея староримського ОРДО (тобто порядку чи упорядкування життя), похідною тієї ідеї можна вважати католицизм. Був ним ренесанс, що приніс відродження людини і її активізацію творити культурний процес. Був ним врешті XVIII вік — вік просвіченості, культу знання, що дає силу панування над світом, дає знання, що формують людину, а в осередку його є ідеї правди-волі-долі. І цей чинник, на думку Кульчицького, відіграв велику роль в творах таких провідних постатей нашої історії як Грушевський, Липинський, Драгоманів чи Франко.

Шостий (і останній) аспект — глибинно-психічний. Тут велику роль відіграє фактор несвідомого і він особливо динамічний в українській психічній структурі. Наш дослідник має на увазі т. зв. „персонально-несвідоме”, що є невід'ємною частиною української психіки і проявляє себе в комплексі меншевартості, що може з'явився у нас в наслідок історично-політичних умовин нашого життя. Куди сильніше за індивідуальне є колективне несвідоме, тобто збірне, яке зрештою впливає на кожний нарід. В українському випадку — це колективне несвідоме спирається на збірному віковому досвіді і співжитті хліборобського народу-селян з доброю матір'ю землею, що співіснує з людиною і їй сприяє.

У своїх остаточних ствердженнях Кульчицький приходить до висновку, що в цілому психічна структура української людини визначається емоційно-почуттєвим характером, зосередженим довкруги серця (кордоцентрична). І не дивно, що один з небагатьох

українських філософів Памфіл Юркевич, що жив у половині XIX століття, назвав свій основний філософський твір „Філософією серця”.

V. ВПЛИВ ЖІНКИ І РОДИНИ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПСИХІКИ

Докладну і при тому критичну аналізу психотворчої системи Кульчицького і структуральних чинників української національної психіки дав нам Богдан Цимбалістий у своїй більшій студії „Родина і душа народу”. Цимбалістий в основному приймає тези Кульчицького, хоч до деяких ставиться з застереженням, мовляв, деякі твердження треба глибше обґрунтувати. Теорію Кульчицького він доповнює одним дуже важливим чинником, а саме ролею матері в українській родині, матері-піклуни і виховниці дитини та її великим впливом від колиски до зрілого віку на процес формування характеру людини. На думку цього солідного дослідника перевага в українців саме почувань над розумом чи волею має своє джерело в підсвідомих, матір'ю з раннього дитинства зашцеплених, таких рисах характеру, як доброта, лагідність, ніжність, сердечність, хоч і від цього бувають винятки. В загальному — каже Цимбалістий — жінка-мати в ментальності українців має особливе значення і спогади українських мужчин про їх дитинство не завжди включають батька, а якщо включають — то блідо-випадково. Зате образ матері завжди яскравий, свіжий, сповнений добра і теплоти та краси душі. Ба, щобільше, психологи ствердили, що українець при виборі подруги свого життя шукає у своїй жінки дещо з матері. І в наших поетів Україна — це мати-ненька і в нашому релігійному — культ Бого матері особливо наголошений. А коли батько навіть справді ніжно і тепло ставиться до своєї дитини і є для неї психологічно доступний, тоді і він самий стає дуже материнським. Його ідеальні риси — добродушність, лагідність, ніжність — стають типово жіночими настановами. Навіть в історії козаччини батько-отамин, як ідеал — це не тип німецького чи англійського відважного строгого провідника-ватажка, маломовного з нахилом до аскетизму, але це отаман, що всіми опікується, дбає і виrozumілий для всіх, це батько-отаман з материнськими рисами. Деякі західні чужинці, — каже Цимбалістий, — які привикли бачити іншу поведінку мужчин, характеризували українців як добросердечних, смирних і боязких ягнят, боязких перед зовнішнім світом і з тенденцією жити лише у своєму гурті. Безвольній, сантиментальній психіці українців свідомо і доцільно протиставила Леся Українка своїх героїв — мужніх, сильних і відважних, готових до великих посвят ради великої справи. Таких же типів сильних і вольових, навіть жінок, виводить у своїх творах Микола Хвильовий, що можна б інтерпретувати як протест проти тієї соціально-культурної спадщини в нашій психіці, символом якої є в поезії Маланюка „степова бранка”, насилувана чужим кочовиком-монголом. І ось тут вся драматична символіка: Маланюк наче б то прагнув відкинути безвільну „жіночу країну” і

замінити її твердою мужеською, а зразком жінки-володаря для Маланюка була київська княгиня Ольга. З цього жіночого комплексу української вдачі Цимбалістий робить ще один дуже оригінальний висновок. З того факту, що українська дитина виховується передусім матір'ю, а батько від раннього дитинства стоїть далеко від неї: він строгий і його треба боятись, — цей дослідник робить висновок, що печать материнства домінує над психікою українців теж і негативно. А дедукція його така: якщо батька треба боятись і йому у всьому повинуватись, то батько стає уособленням влади вдома — в громаді. Тоді в дитини виявляється послух до батька лише **зовнішньо**, бо **внутрішньо** дитина прагне вирватись з-під впливу батька — вирватись з-під його влади. Отже вона кориться його волі зі страху, а не з душі. Ця непокірливість владі і бунт проти неї скріплюються в умовах чужої державної системи, яку ми схильні теж поборювати, а якщо слухаємо її, то тільки під терором чи насильством, — отже знову зі страху. Коли ж чужа влада падає, серед українців родиться анархія, і тоді вони ніякої влади не хочуть, бо всяка влада для українців є тільки насильством. Тому краще, коли кожен собі самий пан і всі ми рівні між собою. Воно краще, коли ми всі „сини однієї матері“ (країни), всі собі рівні і не треба допустити, щоб один з цих рівних вибився понад інших... Це може переяскравлений приклад, але в ньому криється одно з джерел анархічності українського народу, невміння встановити свою владу, а якщо б вона і була встановлена, то невміння її втримати. Очевидна річ, все це гіпотези, які вимагають перевірення, а це без глибших студій — неможливе.

* * *

А втім на закінчення можна б коротко повторити те, що було відмічено на початку: удача людини змінлива, залежно від часу і обставин різного порядку. Так само змінлива удача спільноти-нації. Тим більше нашої нації, яка не мала можливостей довгими віками виплекати в собі і практикувати певні основні ідеали, які нормують і визначають шляхи її розвитку. У всіх нас, без уваги на територію, владу, під якою ми жили, і різні обставини, є щось спільне, що нас єднає. І ці спільні риси старалась схопити українська наука, яка все таки, не дивлячись на цілий ряд цікавих і глибоких дослідників, ще не сказала свого останнього слова і остаточно не визначила усіх расових, культурних, соціопсихічних і інших прикмет українців, як однієї національної спільноти.

ІСТОРІЯ ПОВТОРЮЄТЬСЯ

Написав МИХАЙЛО ЛОЗА

Повторення фактів досить часто трапляється в нашій загальній історії, а вже дуже наглядним воно є в житті української еміграції в ЗСА. Розгляньмо цю справу на прикладах.

Найстаршою українською організованою одиницею вважають Український Народний Союз (початкова назва: Руський Народний Союз), який постав 90 років тому, тобто в 1894 році. Але УНС має свою передісторію.

Українське організоване життя в ЗСА — як у церковному, так і в світському відношенні — набрало розмаху після приїзду українського католицького священика о. Івана Волянського в 1884 році. За його старанням зорганізовано в короткому часі першу допомогову братську організацію в місцевості Шенандоа, в Пенсильванії. Таких клітин зорганізовано згодом більше — так, що зайшла потреба створити для них централю. Це й зроблено в 1887 році. Основана тоді централю прийняла назву „Сполучення Руських Братств” (Деякі джерела подають цю назву так: „Сполучення Братств Руських в Америці”. *)

Після о. Івана Волянського прибували до ЗСА інші священики, переважно із Закарпаття. В 1894 році було вже 30 священиків, з них — 26 із Закарпаття, а чотири з Галичини. Отець Іван Волянський спровадив до ЗСА кілька світських освічених молодих людей для ведення культурно-освітньої роботи. Першим з них був Володимир Сіменович — рідний брат Олени Кисілевської. Володимир Сіменович приїхав до ЗСА до Шенандоа в березні 1887 року.

В ЗСА закінчив він згодом медичні студії і вів лікарську практику в Шенандоа, Шомокіні, а пізніше в Чикаго. Володимирові Сіменовичеві о. Волянський передав редагування газети „Америка”. Цієї газети не треба змішувати з теперішнім щоденником „Америка”. Газета, що її започаткував о. Іван Волянський в 1886 році,

* За давнім правописом слово „Сполучення” писали — „Сполучене”. * Автор статті о. Панятишин мав на увазі 10-ту Конвенцію, яка відбулася в 1908 році у Філадельфії. На тій Конвенції єпископа Ортинського іменовано почесним членом і покровителем УНСоюзу.

виходила до 1890 року. Її існування припинилося коротко після виїзду о. Івана Волянського із ЗСА до „Старого краю”. Заходить питання: чому о. Іван Волянський виїхав із ЗСА? Д-р Матвій Стахів у книжці „Наше минуле й майбутнє в Америці” (Скрентон, 1950) справу виїзду о. Волянського із ЗСА пояснює тим, що митрополит (Сильвестер Сембратович) відкликав о. Волянського до Старого краю через його демократичні і радикальні погляди (стор. 30). В дійсності причина була не та. Д-р Лука Мишуга у статті „Як формувався світогляд українського іммігранта в Америці”, поміщений у „Пропам’ятній Книзі”, виданій з нагоди 40-ліття УНС, Уважає, що о. Івана Волянського відкликано із ЗСА на домагання римо-католицької ієрархії в Америці. У названій статті дослівно сказано так: „До цього треба ще додати перешкоди, які робили о. Волянському й іншим нашим священикам айриські (ірландські) єпископи, що на доноси польських священиків забороняли їм сповняти священичу службу. Агітація йшла головню з тої причини, що українські священики жонаті, а тут католики такого не чували і навіть не хотіли про те чути. І не хотіли знати, що була якась Унія з Римом, та що греко-католицьким священикам вільно женитися”.

А далі д-р Мишуга за спогадами о. Н. Дмитрова ще додає:

„До таких самих учених, а можезлюбних мудрагелів, належав айриський архієпископ Патрик Раєн з Філядельфії. Цьому то архієпископові поїхав представитись о. Волянський, а юридикції від нього не жадав, бо мав її від свого митрополита С. Сембратовича. Єпископ Раєн, довідавшись, що о. Волянський жонатий священик, не тільки не хотів його знати, але ще наказав своїм римо-католицьким священикам у Шенандоа, польському, литовському й айриському, щоб його з амвони викляли. І так виглядав перший акт любови і толеранції латинського клеру супроти нашого законного священика, супроти нашого обряду, супроти нашого народу. Це був перший крок до переслідування латинськими властями церковними нашої церкви, обряду і нашого народу” (стор. 39).

Неприхильно наставлена до українського духовенства (жонатого) римо-католицька ієрархія в ЗСА домоглася від Риму розпорядження, на підставі якого заборонено греко-католицьким жонатим священикам перебувати на території ЗСА. Це була фактично причина відклику о. Івана Волянського до Старого краю.

В наслідок згаданого вище розпорядження настало між греко-католицькими священиками і українськими емігрантами взагалі замішання. Деякі священики не хотіли підкоритись римському розпорядженню і, щоб залишитися в ЗСА, переходили на православ’я, перетягаючи туди і свої парафії. Витворене замішання відбилось дуже погано на цілому житті української еміграції. Потерпіло, само зрозуміло, і згадуване вже „Сполучення Братств Руських в Америці”. Потерпіло воно головним чином через те, що не

стало будівничого цієї організації о. Івана Волянського, який — як знаємо — покинув Америку. Вкінці „Сполучення” перестало існувати. Окремі клітини, які належали до „Сполучення”, стали переходити до словацьких союзів. Членство в цих чужих союзах не давало однак задоволення українським емігрантам, які потребували не тільки матеріального забезпечення у вигляді асекурацій, але й своєї української атмосфери, свого рідного духу, свого тепла. Конечність вимагала, щоб створилася нова своя централя. Її створено в 1892 році. Нова централя братських товариств одержала назву: „Соєдиненіє Греко-Католических Русских Братств Сіверной Америки”. Незабаром після того став виходити орган цього „Соєдиненія” — „Американскій Русскій Вѣстник”. З назви централі і з назви газети видно, що характер цих новостворених одиниць не був український, а московфільський. Не диво, що в цьому „Соєдиненію” швидко дійшло до непорозуміннь.

Насамперед виникли непорозуміння між священниками з Пряшівщини і тими, що походили з околиць Мукачева. Згодом непорозуміння зарисувалося між закарпатцями і галичанами. Братські товариства з Галичини виступили вкінці із „Соєдиненія”: виступили і ті товариства, що стояли на національно-українській платформі, і ті, що були московфільського напрямку. Ті братські товариства, що виступили із „Соєдиненія”, стали думати про створення нової централі. Цією централею став „Руський Народний Союз” — оснований 22-го лютого 1894 року. Органом РНСоюзу став часопис „Свобода”, що почав виходити рік скоріше. Руський Народний Союз змінив згодом назву на Український Народний Союз. Сталося це на 13-ій Конвенції, яка відбулася в Баффало в днях від 7-го до 12-го вересня 1914 року.

Як було вже сказано, РНСоюз створено спільно з московфілами. Великим мінусом було те, що РНС відсепарувався від Закарпатських русинів, чи руснаків. За спілку з московфілами заплачено поважними уступками, а саме: прикметник „Руський” в англійському тексті назви перекладено на „Литтл Рашен”, а „Свобода” почала друкуватися етимологічним провописом, щоб уподібнити мову газети до російської мови. Спілка з московфілами не вийшла на добро РНСоюзові. Не диво, що за декілька років прийшло до поважної кризи.

На 7-ій Конвенції РНСоюзу, яка відбулася в 1902 році в Джерзі Сіті, московфіли настільки вважали себе сильними, що пробували перебрати керму в свої руки, але це їм не вдалося. Після перемоги свідомих українців над московфілами РНСоюз скріпився. Показником сили РНСоюзу був зріст членства і майна. Виглядало, що РНСоюз, отрясшись із впливів московфілів, не матиме вже жодних перешкод на шляху свого дальшого існування. Але не так сталося, як здавалося. В 1910 році, на 11-ій Конвенції РНС, що відбулася в Клівленді, РНСоюз пережив чергову кризу, яка потягнула за собою

дуже прикрі наслідки. Причини згаданої кризи потребують докладнішого в'яснення. Постараємося його дати.

Дуже важливою в тому часі справою для українців було домогтися призначення єпископа для Української Католицької Церкви в ЗСА. У змаганні за цю справу РНСоюз відіграв немалу роль. Вкінці єпископа таки призначено. Став ним Владика Сотер Ортинський.

Прибув Владика до ЗСА в 1907 році. З його прибуттям почався новий період в житті української еміграції в ЗСА. Становище єпископа Ортинського на початках його урядування було дуже складне. Поперше, єпископ не мав спочатку повної юрисдикції над українськими священиками, а був залежний від римо-католицького єпископа; подруге — закарпатські русини не хотіли признавати над собою влади єпископа Ортинського через те, що він був свідомим українцем. Тому то РНСоюз рішив підтримати авторитет єпископа всіми силами. Газета „Свобода” завжди брала єпископа в оборону перед нападами з боку мадярської й російської преси.

На 10-ій Конвенції РНСоюзу, що відбулася в 1908 році у Філадельфії, іменовано єпископа Ортинського „Почесним членом і покровителем РНС”, обіцявши при тому давати йому всесторонню поміч. Але ця добра воля з боку РНС, — як зазначає о. Петро Понятишин у своїй статті „Українська Церква й УНСоюз”, поміщений у „Пропамятній Книзі” (стор. 287-299), мимохіть стала причиною непорозумінь. „Треба знати, — пише о. Понятишин, — що УНСоюз (початкова назва РНСоюз, — прим. М.Л.) був наскрізь світською народною організацією; значить, до нього могли вступати як українці католики, так і православні, або й зовсім безконфесійні. Тому йменування владика Ортинського покровителем УНСоюзу ставило його в досить неприємне положення, бож відомо, що католицький єпископ з природи свого становища не може бути покровителем такої організації, що до неї можуть належати теж не-католики. Виринула тоді думка, щоб змінити статут УНСоюзу в цім напрямку, щоб на будуче членами УНСоюзу могли бути тільки українці греко-католики. За цей плян вхопилися головні священики, бо саме в агітації проти єпископа наші угоруси почали були воювати тим аргументом, що, мовляв, єпископ Ортинський став покровителем організації, що ставиться байдуже до Католицької Церкви” (стор. 291).

Цей плян мав бути зреалізований на 11-ій Конвенції РНСоюзу, яка відбулася в Клівленді 1910 року. Кажемо „мав бути”, бо Конвенція ухвалила зміну статуту, але практично ця зміна не увійшла у життя.

Але вернімося до 11-ої Конвенції. На Конвенції був присутній Владика Сотер Ортинський не тільки як почесний член і покровитель, але й як голова Статутової комісії. Як голова Статутової комісії єпископ Ортинський предложив Конвенції такі пропозиції:

1. Назву „Руський Народний Союз” треба змінити на „Греко-католицький Руський Союз”.

2. Дотеперішній „Народний Союз” тратить свій громадський незалежний характер і відтепер має перемінитися на таку організацію, яка була б підчинена раз назавжди кожночасному єпископові.

3. В кінці предложено ще таку додаткову пропозицію щодо зміни статуту: Делегатом на Конвенцію може бути лише Русин-католик, а духовний отець Союзу має берегти того, щоб кожний член Союзу обов'язково сповняв великодню сповідь. (За працею д-ра Матвія Сѣхова „Наше минуле й майбутнє в Америці” стор. 35-36).

В іншому джерелі сказано, що за проектом нового статуту „Русином-католиком” мав бути не тільки делегат на Конвенцію, але взагалі кожний член Союзу. (Гл. „Пропам'ятна Книга УНС”, стаття о. Петра Понятишина „Українська Церква й УНСоюз”, стор. 291).

Статут формально змінено, дарма що багато делегатів виступали проти такого потягнення, перестерігаючи перед шкідливими його наслідками. Коли ж прийшло до голосування, проєкт єпископа пройшов, бо голосування не було тайне. Предсідник Конвенції, а був ним тоді о. Лев Левицький, зарядив поіменне голосування із записанням до протоколу, хто голосував за прийняттям зміни статуту, а хто був проти зміни. Не дивно, що в таких обставинах деякі делегати прямо не мали відваги йти проти волі єпископа і голосували „за”. Як згадано вже вище, зміна статуту практично не увійшла у життя, назви Союзу не змінено: він далі звався Руський Народний Союз. Все одно намагання зміни статуту наробило багато лиха в дальшому житті української еміграції в ЗСА.

Делегати, які були проти зміни статуту, зараз же таки в часі 11-ої Конвенції в Клівленді вибрали Комітет, який мав зайнятися опротестуванням ухвали Конвенції. (Щось на зразок Комітету За Правопорядок). Комітет засягав поради у адвокатів, але вони не давали надії на уваження постанов 11-ої Конвенції, коли б справу віддати до суду. Адвокати висловлювали погляд, що суд вважатиме постанови Конвенції легальними. Супроти цього в Союзі наступив розлам. Ті, що стояли в опозиції, оснували в жовтні 1910 року в Скрантоні новий Союз з тою самою назвою: Руський Народний Союз. З огляду на те, що тоді в тому перехідному часі існували два Союзи з однаковою назвою, будемо різніти їх прикметниками „старий” і „новий”.

Першим головою нового РНС став Іван Ардан. Ця постать вамагає, щоб сказати про неї декілька слів. Це був український католицький священик з Галичини. В 1897 році на 4-ій Конвенції РНС (старого) був вибраний він головним секретарем, а на черговій Конвенції 1899 року — головним контролером. Займав він становище радатора „Свободи” (1900-1907). В 1902 році о. Іван Ардан помістив у „Свободі” статтю під назвою „Скажім собі правду в очі”, в якій поставився критично до трактування римо-католицькими

єпископами УКЦ і українських священників. Свою статтю о. Іван Ардан закінчив кличем „Проч з Римом”. За цю статтю римокатолицький єпископ Гобан із Скрентону, якому підлягав о. Іван Ардан, екскомунікував о. Ардана. Після того о. Ардан жив і діяв уже як світська людина. Помер в 1940 році. Чи о. Іванові Арданові повернено права священника після створення українського католицького єпископства в ЗСА, — не знаю.

З огляду на те, що старий РНС не увів у життя постанов Клівлендської 11-ої Конвенції, єпископ Сотер Ортинський оснував у 1912 році третю асекураційну організацію — Союз Українців Католиків „Провидіння”. Два роки пізніше, в 1914 році, постала ще одна асекураційна організація з назвою „Народ на Поміч”, яка в 1926 році змінила назву на „Українська Народна Поміч”.

Коли ми вже при зміні назв, то слід згадати, що старий Руський Народний Союз прикметник „Руський” у своїй назві заступив прикметником „Український”. Сталося це на 13-ій Конвенції 1914 року, в Баффало.

Знову ж новий Руський Народний Союз, побачивши, що старий Союз не зрезигнував із прикметника „Народний”, перезвав себе на „Український Робітничий Союз” (1918 року), а кілька років тому — на „Український Братський Союз” (1978 рік).

Крім названих чотирьох Союзів потворилися були ще й інші асекураційні організації, але вони не встоялися. З них досить помітною була організація соціалістичного напрямку „Гайдамаки”. Енциклопедія Українознавства дає такі інформації про цю організацію: „Гайдамаки” — організація з Нью Йорку, заснована 1907; 1910 перетворена на допомогову; радикально-соц. напрямку під головуванням І. Бородайкевича; орган-газ. „Гайдамаки”. Організація існувала в Нью Йорку до 1918, рештки її в м. Трентон — до 1925. Деякі відділи „Гайдамаків” перейшли до Українського Робітничого Союзу, інші включилися до комуністичного руху”. (Том 1, стор. 336)

М. Настасівський у своїй праці „Українська Іміграція в Сполучених Державах”, Нью Йорк 1934, про долю організації „Гайдамаки” пише так:

„1910 року поступова частина імігрантів засновує напів-соціалістичну запомогову організацію ‘Гайдамаки’. Такої ж назви орган тієї організації повстав був вже два роки скорше. Ця організація відрізнялася від інших тим, що носила соціалістичний характер. Існування тої організації на іміграції позначилося більше з політичного боку, ніж із боку асекураційно-запомогової організації. ‘Гайдамаки’ як запомогова організація не могла розгорнути широкої діяльності, число членів не перевищало 3000 і в часі епідемічної хвороби інфлюенції 1918 року ця організація збанкрутувала. Слід додати, що організація політично була збанкрутувала ще до того часу, власне в часі революції в Росії” (стор. 66-67).

Із усього змісту згаданої праці видно, що її автор — М. Настасівський був комуністичних поглядів.

Значно довше від „Гайдамаків” проіснувала асекураційна організація „Згода Братств” з осідком у Оліфант, Пенсильванія, створена в 1914 році. В 1938 році ця організація приєдналася до Українського Народного Союзу.

Як бачимо, встоялися і досьогодні проіснували чотири асекураційні організації: Український Народний Союз, Український Братський Союз, Союз Українців Католиків „Провидіння”, Українська Народна Поміч.

Найсильнішою з цих організацій є Український Народний Союз. Цей Союз і Український Братський Союз роблять тепер старання об'єднатися в одну організацію. Такі старання не нові. З боку УНСоюзу була добра воля поладити конфлікт значно раніше. Наприклад, на 15 Конвенції УНС, що відбулася в 1920 році у Філадельфії, прийнято односторонню резолюцію в справі злуки всіх українських заповомових організацій в одну велику й сильну організацію, а до переведення в життя цієї резолюції вибрано навіть комісію. Комісія пробувала домовитися з іншими асекураційними організаціями про злуку, але з цього нічого не вийшло. Ще раніше була спроба створити загальногромадську централю, але цю справу обговоримо пізніше. Міркуючи над роздорами в українській громаді, які витворилися після 11-ої Конвенції УНСоюзу (колись РНС), о. Петро Понятишин у своїй статті „Українська Церква й УНСоюз” висловив такі думки:

„Як поглянути тепер на це непорозуміння з віддалі вище двох десятків років (стаття друкована в 1936 році. — прим. М.Л.), то справді треба дивуватися, чому воно взагалі зчинилось. Бл.п. єпископ Ортинський був безперечно гарячий український патріот і ніколи навіть на думку йому не приходило брати народну роботу виключно у свої руки або йти наперекір роботі наших світських інтелігентів в Америці. З другого боку наші світські передові люди були теж щирими патріотами та рівночасно добрими членами української гр.-кат. Церкви. Вони признавали вагу Церкви в національному житті та шанували авторитет влади.

„Коли ж таке непорозуміння між пок. Сотером і УНСоюзом було взагалі можливе, то підставової причини треба шукати в цій обставині, що ні самий владика, ні священники, його дорадники, ні тодішні урядники УНСоюзу не подумали наперед серйозно, чи воно було розважно іменувати католицького єпископа почесним членом і покровителем організації, що зовсім не мала віроісповідного католицького характеру. А коли філадельфійська конвенція у своїм захопленні українським єпископом обсіпала його гонорами, то цим треба було вже й вдоволитись і зовсім не домагатися зміни УНСоюзу на церковну віроісповідну організацію, УНСоюз, або краще його орган 'Свобода', не підкопувала віри, не ширила деморалізації, ані взагалі не ставилася ворожо до Церкви. Зрештою

УНСоюз мав тоді в головнім уряді духовного отця і навіть священника директором друкарні, то й обидва ці священники могли аж надто добре 'цензурувати' 'Свободу', щоб у ній не появилася якась 'ересь'. Але, як видно, помилка має до себе те, що часто любить мститися... Так сталося й тут. Бачучи дуже ворожий настрій великої частини делегатів уже з самого початку Конвенції в Клівленді проти переімени УНСоюзу на віроісповідну організацію, я радив бл.п. Владиці полишити УНСоюз у спокої. Та сталося інакше". (стор. 292).

Вибух Першої світової війни примусив американських українців подумати про створення якоїсь одної центральної організації, яка могла б з кращим успіхом заступати інтереси України. Адже ж на допомогу української еміграції в Америці Край покладав великі надії! На початку серпня 1914 року у Львові створилося політичне представництво з назвою Головна Українська Рада. Рада вислала до ЗСА свого представника в особі Семена Демидчука, щоб у такий спосіб нав'язати тісніший зв'язок з еміграцією. Тим часом в ЗСА йшли заходи відносно створення загальнополітичної організації. В серпні 1914 року головний уряд УНСоюзу створив тимчасовий комітет для організування Української Народної Ради. Цей комітет виконав покладені на нього обов'язки, опрацював відповідний проект і предложив його 13-ій Конвенції УНС, що відбулася того ж таки 1914 року, у вересні, в Баффало. Конвенція остаточно оформила Раду з 10-ти членів — з тим, що ці члени мали право дібрати собі ще інших членів з Союзу й з-поза Союзу, щоб ця політична організація була справді загальнонародною.

Але незабаром ініціатори створення Української Народної Ради самі прийшли до переконання, що шлях, який вони обрали для переведення свого проекту в життя, є не відповідним. Треба було шукати іншого способу творення Ради, коли вона мала бути дійсно всегромадською. Супроти цього на день 8-го жовтня 1914 року скликано до Джерзі Ситі нараду представників центральних заповомогових організацій — УНС, УРС, Провидіння, Гайдамаків, Української Громади та представників пресових органів цих організацій. На цій нараді постановлено покликати до життя Тимчасовий комітет, а цей комітет мав зайнятися створенням Постійного комітету, який допровадить до скликання Першого Українського Союму в Америці. Справа скликання Союму не пішла, однак, гладко. Проти цих заходів виступив єпископ Сотер Ортинський.

Автор статті „Розвій політичного світогляду українського імігранта" Омелян Рев'юк вважає, що причиною спротиву єпископа Ортинського була стаття „Чорно-жовті партіоти", поміщена у „Свободі" 20-го серпня 1914 року. Автор цієї статті критикував єпископа за його проавстрійське становище. (Див. „Пропам'ятна Книга УНС", стор. 316).

Єпископ Ортинський почав організувати окрему політичну

організацію. За його старанням на день 8-го грудня 1914 року скликано до Філядельфії З'їзд (переважно духовенства), на якому створено „Руську Народну Раду”.

Хоч тоді вже приймалася назва „український”, „українська”, єпископ Ортинський залишив для новоствореної організації прикметник „руська” у її назві, сподіваючись у такий спосіб приєднати до організації закарпатських русинів.

Тимчасом активізувалася також і справа скликання Першого Українського Союму в Америці. Був він скликаний на дні 30-31 жовтня 1915 року. Вудбувся він у Нью-Йорку при участі 295 делегатів, що заступали 457 товариств і організацій. Крім офіційних делегатів присутніми були ще й гості в числі коло 600 осіб. На Союмі створено загальнонародську організацію під назвою Федерація Українців в ЗДПА. У Федерації, на жаль швидко настав розлом. Згадуваний уже Омелян Рев'юк про цей розлом писав так:

„Між урядниками й керманичами Федерації Українців, нової політичної організації, створеної на Першому Українському Союмі, виринули з часом різниці. Делегат Загальної Української Ради у Відні (мова тут про Семена Демидчука. — прим. М.Л.) зайняв становище, ідентичне зі становищем цієї Ради. Інші вважали це становище, хоч для організації на території під австрійською владою самозрозуміле, не підхоже для америкаських українців. Вони не вважали непорадним, щоб американські українці заявлялися за Австрією. (Слово „непорадний” треба тут розуміти як „доцільний”. — прим. М.Л.). Для противної групи, що створилася коло делегата Ради, не заявлятися за Австрією було однозначне з допомогою для Росії. Урядники одної і тої самої організації розділилися скоро на два табори, що себе взаємно поборювали. Кожний з них мав свої пресові органи, а за кожною газетою стояла її організація. Боротьба розбила іміграцію на два табори. Більшість української іміграції з Галичини стояла на австрофільському становищі. Прихильники цієї орієнтації з часом виступили з організації, залишаючи її в руках противавстрійської групи, а зате сполучилися з групою Руської Народної Ради і створили Український Народний Комітет у Злучених Державах (там же, стор. 317-318).

На чолі Комітету станув о. Петро Понятишин, який після смерті єпископа Ортинського був призначений адміністратором Української Католицької Церкви в ЗСА (1916-1924).

В квітні 1917 року Америка приступила до війни проти Центральних Держав по стороні Антанти. В такій ситуації Українському Народному Комітетові незручно було продовжувати проавстрійську політику своєї попередниці Руської Народної Ради. І хоч Комітет змінив свою орієнтацію і тим самим затер основну різницю між собою і Федерацією Українців, то до згоди між цими двома організаціями не прийшло. Правда, в основних українських справах Федерація і Комітет були однозгідні.

По Першій Світовій війні зросли між українською еміграцією в

ЗСА прокомуністичні настрої, а це тому, що еміграція була розчарована ставленням Антанти до України, до її політичного визволення. Невдача українських змагань приневолила патріотичне громадянство (очевидно — українське) в ЗСА добре продумати витворену ситуацію і взятися за обнову громадського життя, взятися за консолідацію українських громадських сил.

З тією метою відбувся в жовтні 1922 року у Філадельфії загальноукраїнський З'їзд, на якому створено Об'єднання Українських Організацій у Злучених Державах. Об'єднання проіснувало до 1941 року. Його функції перебрав Український Конгресовий Комітет Америки, створений 24-го травня 1940 року у Вашингтоні. На жаль, і цю центральну українську організацію стрінула доля її попередниць, і вона мусить переживати кризу. Але чи справді мусить?

Кажуть: „Історія є учителькою життя”. Біда в тому, що ми так мало хочемо вчитися від неї, а особливо мало хочуть вчитися лідери, які керують українським політичним і суспільним життям. Коли б ми солідніше вивчали наше минуле, ми прийшли б до висновку, що однією з головних причин наших невдач у минулому був брак згоди. І хоч часто користуємося словами української приповідки: „Згода будує, незгода руйнує”, то в практичному житті чомусь тієї істини не придержуємося. А шкода, і то велика!

ПЕРШИЙ ВИСТУП БАНДУРИ В АМЕРИЦІ

Написав СТЕПАН КУРОПАСЬ

*Раз почув я кобзи душу —
Не вмирать, а жити мушу,
Щоб почуть її ще раз
І згадать козацький час*

В. Коромілович

В останній декаді відійшов зі сцени кобзарського мистецтва віртуоз-бандурист маестро Василь Ємець (1890-1982), який прожив добрих 92 роки, бо ще з гімназійних часів з Богодухівської гімназії, коло міста Ахтирки, закохався в бандуру, яку тоді популярно звали кобзою. Я знав його з Академічної Громади в Празі, в роках 1920-25, як студента музичного факультету.

Кажу — я його знав; але артисти — це такі люди, що звичайно пристають до артистів, а я приставав до політиків. Заходами Василя Ємця постала в Празі перша капеля бандуристів, що зібрала 39 членів, чи не половина з них були родом з Кубані — козаки запорізького роду, з тих запорожців, які повернулися з-за Дунаю. На концерти студенти йшли грімляльно (разом); як хто не мав грошей на вступ, то позичав або продавав квиток на обіди. В Америці такі „квитки обідові” відомі, як „food Stamps”; дають ці „stamps” тут переважно чорним; наші люди їх не потребують.

Сталося так, що мій друг Осип Кочан з містечка Джоліет біля Чикаго їхав літом 1929 року до міста Калуша в справі одруження. Повертаючись вже з дружиною до Америки, вступив він до Праги і був на концерті кобзарської капелі. Там він зустрів маестра Василя Ємця. Осип Кочан так захопився бандурою, що всюди, де бував і з дружиною давав мистецькі вистави, то включав до програм бандуру заходами Василя Ємця. Осип Кочан листувався з В. Ємцем, і ось маестро висловив бажання відвідати Америку. Осип Кочан не був багатим, але він мав деякі ощадності; якось у розмові зі мною, бо він кожної неділі приїздив з дружиною до Чикаго до церкви, запитав мене, що я думаю про приїзд кобзаря-бандуриста? Я йому порадив

спровадити Ємця до Америки, хоч я сам тоді бідував щойно по двох роках перебування тут. Треба було фізично тяжко працювати, і хоч така праця — як кажуть — ушляхетнює людину, то чехи до такого вислову додавали, що вона „ломить спину”.

Ми мали такий плян: за дорогу для маестра кораблем (ще не було літаків) заплатить Кочан. Ємець тимчасово замешкає в домі Кочанів, а як лише приїде до Чикаго, — підготуємо концерт бандури в престижному „Сивік” - театрі. Ємець мусів би спершу дати дебют бандурі, мусів би познайомити з нею Америку, а відтак поїхав би в подорож по наших громадах, як це робив, наприклад, Василь Авраменко, який за два роки перебування за океаном мав уже тисячі танцюристів і якимсь оплачував видатки. Я став пресовим референтом і приготував українську громаду до запланованого Концерту бандури в газетах „Свобода”, „Народна Воля”, „Америка” і „Народне Слово”. Всі чекали на приїзд Ємця.

Відвідали ми в цій справі пароха о. Тарнавського з парохії о. Миколая, а він сказав: „Людина в Америці не загине, а хто має якийсь фах, то виплине, як дошка з води; але треба бути терплячим. Я поможу, оголошу в церкві”.

Відвідали ми і православного пароха о. Коцана і єпископа Іоана, який тоді перебував в Чикаго. Василь Ємець був за переконанням гетьманцем, так що я мав співпрацю цієї громади, бо владу тут мали гетьманці, а націоналісти щойно починали вилазити, як гриби з трави.

І так перший виступ бандури відбувся 2-го лютого 1930 року в Civic Theater — Downtown за участю 500 людей. Були кореспонденти газет, були журналісти і критики, бо про це подбала директор театру Берта Отт.

Як на початок, всі новоприбулі зразу мусять бідувати, але як привикнуть, то вийдуть переможно, в Америці і Канаді — не загинуть!

Поплатили ми всі видатки за концерт, не було недобору, навіть лишилося „кілька” доларів, але початок вдався. За славою і грішми треба їздити, треба організовувати виступи. Ємець приїздив до Америки три рази і створив славу бандурі і собі. Балетмайстер Василь Авраменко міг робити масові виступи, бо скоро міг навчити молодь танців, а гра на бандурі вимагає більше вправи, як писав тоді з першого виступу місцевий часопис „Наш Стяг”, що бандура „плаче, вона сміється, вона співає”. Бандура здобувала міста і оселі Північної Америки і про виступи В. Ємця писала українська, англійська, французька і всіх слов’ян преса.

Львівське „Діло” писало, що в історії української еміграції в Америці Василь Ємець буде записаний, як черговий амбасадор нашого народу і його культури. Або другий раз писало „Діло”, що по містах З’єднаних Штатів Америки їздить з концертами відомий український бандурист Василь Ємець, і що його концерти прохо-

дять з великим успіхом, притягаючи великі маси не лише українців, але й чужинців.

„Свобода” у свій час писала: „Мистецьке виконання бандуриста проф. Василя Ємця годі описати. Коротко — це артист, якому мабуть тепер нема пари на Україні. Його пальці ходять по струнах так, що очам не ймеш віри, що це грає чоловік”. Інші газети — „Український Голос”, „Новий Час”, „Час”, „Січ”, „Українське Слово”, „Канадійський Фармер”, „Український Стрілець”, „Тризуб”, „Америка”, „Новий Шлях”, в суперлятивах відзначали тріумф бандури і бандуриста. „Народна Воля” писала: „Ємець перший витягнув з базару та ярмарку кобзу-бандуру, убрав її в гарну концертну одіж і виніс її не тільки на українську, але і естради Європи та Америки”.

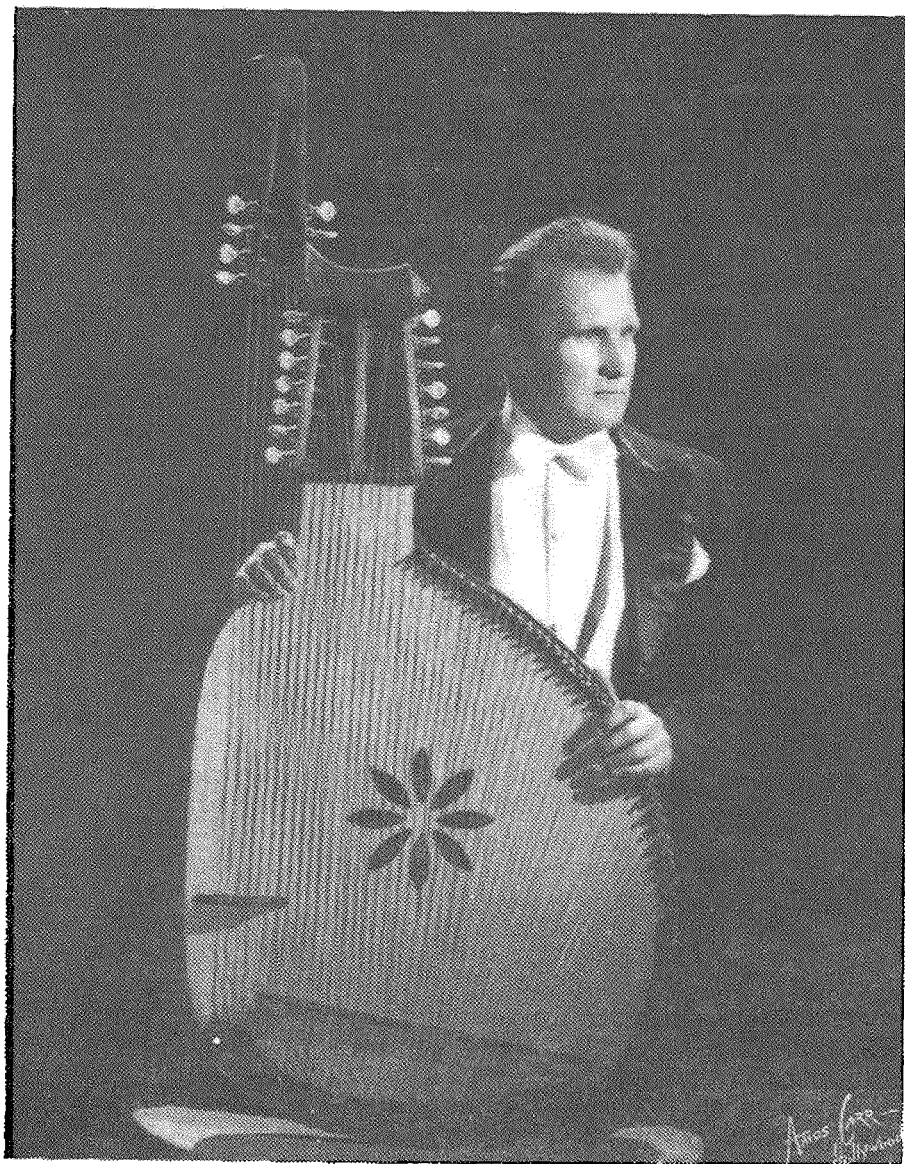
По концерті 2-го лютого 1930 року в Чикаго заговорила про нього преса — литовська, польська, бельгійська, канадська, словацька, німецька і німецька з Данцігу. „Чикаго Гералд Амерікен” писав: „Ємець дав докази щодо технічного, майстерного володіння своїм інструментом, бо добував тони і темп в контрастах висловів і правди”. Газета „Данцігер Нойсте Нахрістен” писала: „В тоні його інструменту була виявлена душа українського народу і його степів!”

Гратуляції присилали свої і чужі люди: музики, політики і майстри друкованого слова. Хорватський музиколог д-р Сакаї писав: „Хай живе нарід, що створює такі інструменти!”

Але були і неприємні речі. Після першого турне по Канаді Василь Ємець приїхав до мене і розповідав, як то не раз важко було бандурі добувати славу і гроші. Приїхав від до однієї багатой фармерської громади в неділю, бо там священик давно вже заповів концерт. Голодний, ніде не знайшов ресторану в степу, вкритий порохом; стара „гара”, якою їхали, дихає вогнем, води треба. Назустріч вийшли два фармери, поглянули на бандуру, порадилися з рештою громади і заявили, що „таким малим інструментом концерту не можете дати. Минулої неділі був у нас циган з медведем. Мав великий бубон і, як вдарив у бубон, медвідь почав танцювати і співати, а ми з ним; мали ми 'гуд тайм', хоч забракло горілки і пива”, — пояснили фармери Ємцеві.

Таких сцен було кілька, — розповів мені більше про них маестро, але на закінчення вистачить оця одна. По Другій світовій війні приїхав до Америки відомий кобзар-бандурист Григорій Китасти́й. Він, у протилежність до Ємця, організував Капелю бандуристів і масові виступи бандур. За його проводом українська бандура дійсно здобула Європу, а відтак Америку. Григорій Китасти́й міг би сміло вжити латинського речення: „Veni — Vidi — Vici!” Прийшов, побачив, переміг. Так, він переміг, бо лишив насліддя. Лишив по собі людей по обох боках океану, які будуть ширити мистецьку і політичну вартість нового амбасадора України, що йому ім'я бандура. До грона славних наших культуротворців — музик в Північній Америці, — Олександра Кошиця і Василя Ємця, долучився ще один велетень музики і співу — Григорій Китасти́й.

За третім приїздом до ЗСА Ємець одружився з панною Марією Готра-Дорошенко. Вони замешкали в Голлівуді, Каліфорнія, де 4-го січня 1982 року він і помер. У 1961 році вийшов Альманах про його діяльність на 381 сторінку під назвою: „Василь Ємець у Золоте 50-річчя Службі України і про Козаків-Бандуристів”.

Василь Ємець

ПИСЬМЕННИК-ГУМОРИСТ ІВАН КЕРНИЦЬКИЙ

Написав ОСТАП ТАРНАВСЬКИЙ

Іван Керницький — письменник-гуморист, який — як це він сам сказав — поставив собі завдання „зігнати смуток бодай з одного скорбного серця чи навіяти погідну усмішку на чийсь уста”. Вся його літературна діяльність насичена відображенням смішного в життєвих обставинах і людських характерах з доброзичливим наміром, що його маємо у фолкльорі, у народній творчості, та й немає у ній уїдливої сатири, що у протилежності до гумору ставить собі ціллю гостру критику, висміювання і засуджування негативних явищ у різних ділянках особистого, суспільного і політичного життя. Ця доброзичливість у письменника не йшла в парі з його важким життям, що проходило у бідності і несприятливих обставинах, не даючи йому багато нагод для радостей та усмішок. Вже від найпершої молодости письменник мусів пробиватися самотужки, з трудом здобуваючи освіту та скромні засоби, щоб присвятитися вповні літературі.

Народився Іван Керницький у селі Суходолі, біля Бібрки, в Галичині, у тій висуненій на захід частині української землі, що в час його народження належала до Австро-Угорської імперії, 12-го вересня 1913 року. Батьки — незаможні селяни, в яких було, крім Івана, ще троє дітей, мусіли промишляти крамарством. Ще дитиною переїхав Іван з батьками до недалекого села Водники, де його мати вела малу крамничку.

Село Водники, як це гарно написано в довідниках, притулилось, мов гніздо ластівки, до східних схилів плато, що обривається крутим стометровим уступом до Водниківської кітловини, яка являє з себе частково забалочену рівнину, вкриту луками і порізану осушувальними каналами, а частково — розорану. З південного сходу ця кітловина облямовується пасмом узгір'їв Гологори, що тягнуться ланцюгом до Золочева. Посеред рівнини лежить село, а радше — колишнє місто та ще столичне Звенигород, якихось три

кілометри на північ від Водник — стародавня столиця Звенигородського князівства і столиця Галицької землі ще перед Галичем і Львовом. Згадка про укріплене місто Звенигород є в літописі під роком 1087; правив у ньому правнук Ярослав Мудрого — Володимирко.

Так із Суходолу може й тому, що там було засухо, Керницькі перенесли ближче давньої княжої столиці, вже й за назвою на вологі терени, де міг краще розвиватись письменницький талант майбутнього письменника, бо гумор — це за точним перекладом, ніщо інше, як волога, чи рідинá. Історично Водники — як записано у літописі — славні були з того, що постачали воду для замку, може не так для самого князя і бояр, як для їхніх коней, бо на княжому столі напевно воліли вино з недалеких Винник.

Правда в той час, коли по вологих Водниках ступав босими ногами малий Івась, Водники дивились радше у сторону Бібрки — містечка, що теж згадується в давньому літописі пізніше за Звенигород; воно залишилось і притягало довколишніх мешканців своїм промислом і ярмарками, бо навіть стало повітовим осередком. Іван Керницький постійно гордо підкреслював, що він уродженець Бібрецького повіту, то може і йому, мовляв, колись відкриють бодай пропам'ятну кімнату побіч тих, які там вже є, а саме Уляни Кравченко та близького їй Івана Франка.

Але вихід у дальший світ не йшов крізь Бібрку, куди не доходив залізничний шлях, і самим бібрецьким міщанам треба було йти чи їхати до станції аж до Хлібовиць. Керницькому шлях у світ відкривало село, ще й із назвою Старе село, бо тут теж зупинявся на шляху Львів-Станиславів. Старе село, хоч і звалось селом, завжди ним не було. Збереглися там ще мури, кріпосні стіни і зруйнований замок з XVII сторіччя, побудований в роках 1642-1654 у стилі ренесансу. Замок цей належав князям Острозьким. На одній із стін був вставлений герб роду Острозьких. В 1668 році козаки здобули цю фортецю, потім вона ще витримала облогу турків у 1672 році.

Та не старий замок притягав увагу Івася Керницького, а маленька залізнична станція, звідкіль за неповну годину можна було дістатись до галицької столиці, до Львова. З цієї станції і почалася мандрівка Івана Керницького у світ і перший етап був Львів, де йому було приречено стати письменником.

Письменником став Іван Керницький дуже скоро, як тільки навчився писати і став вправлятися у письменницькому ремеслі. У сільській крамничці дістав олівець і папір, що був призначений до загортання краму, вирізував цей папір у рівні квадратики і ниткою зшивав у зошит, у якому дрібним каліграфічним письмом випишував різні історії, що їх почув чи побачив у селі. Сторінки цього саморобного записника ще й прикрашував рисуночками, що їх виводив так само уважно, щоб його історії були зрозумілі і тим, хто не знав письма.

Батьки помітили цей талант Івася і постановили післати його

дали у школу. У Водниках була лиш початкова школа, тільки чотири відділи; наука відбувалася в одній навчальній залі, тож прийшлося Івасеві вирушати на науку до міста. Так вперше виїхав він із станції Старе село у Львів, де батьки вписали його до української народної школи, що носила ім'я Бориса Грінченка, на Городецькому передмісті. Тут Іван Керницький закінчив семикласову школу ім. Грінченка і записався до торговельної школи. Проте торговельна наука не дуже припадала до серця молодому селякові, що не тільки мріяв про село, але й частенько втівав, бодай на суботи й неділі, до своїх рідних Водник і там продовжував списувати власноробні зошити своїми оповіданнями.

Коли одного дня такий оздоблений рисуночками рукопис з'явився в редакції „Господарсько-кооперативного часопису”, бо цей часопис, що був органом Ревізійного Союзу Українських Кооператив, поширювався на селах, тож був доступний молодому адептові літератури, — редактор цього часопису Василь Софронів Левицький подумав, що це напевно веселий фейлетон і передав його Романові Купчинському, що тоді став популярний завдяки своїм фейлетонам, що їх друкував під псевдонімом Галактіона Чіп-ки у щоденнику „Діло”.

Але треба було аж мистця-сатирика Едварда Козака, редактора сатиричного журналу „Зиз”, щоб у цьому прикрашеному рисуночками творі пізнати нового українського письменника. Оповідання появилось друком у „Господарсько-кооперативному часописі”, воно звернуло увагу на молодого автора, якого запросили до Львова і дали йому „посаду” у пресовому концерні Івана Тиктора. Так почалась кар'єра Івана Керницького.

У пресовому концерні Тиктора дістав він, щоправда, не редакційний стіл, а малий столик, за яким доручили йому складати малі новинки до тижневика „Наш прапор”, то й платня його була така ж маленька — всього сорок злотих у місяць. Але це був великий успіх для юнака, який мав талант і хотів посвятитися письменству. Він увійшов у середовище, де пізнав і письменників і журналістів, і де міг розвивати свій талант. Вже в 1934 році вийшла окремою книжечкою збірка оповідань Івана Керницького під назвою „Святоіванські вогні” у тому ж видавництві Тиктора, і ця книжечка була паспортом, з яким Керницький входив у письменницький світ. А це був час, коли у Львові дуже поживалося літературне життя. Щойно недавно Улас Самчук презентувався першим томом „Волині”, і почав розцвітати наш поетичний городець, коли в 1933 році появились такі видання: „Три перстені” Богдана Ігоря Антонича „Барви і лінії” Святослава Гординського, як теж вийшла нова книга Євгена Маленюка „Земна Мадонна”. Тоді теж почав виходити у Львові „Вісник” під редакцією Дмитра Донцова, як теж став появлятися літературний двотижневик „Назустріч” під редагування Михайла Рудницького.

Іван Керницький був наймолодшим у плеяді нових письмен-

ників, а тим самим — свіжий і новий. Його оповідання — короткі історії з життя села — повні безпосередньої обсервації та сердечного несплямленого ліризму, ще й забарвлені легким усміхом автора, що вмів бачити смішні ситуації у щоденному побуті. Критика прийняла похвально дебют молодого письменника і виводила його родовід від селянських письменників Галичини — його попередників, що їх записано в історії української літератури під іменем „Покутської Трійці”.

Іти по слідах майстрів оповідання „Покутської Трійці” — нелегке завдання. Письменників цього тріомвірату споріднювало не тільки їхнє селянське походження, приятелювання і радикалізм політичної думки, але й мистецькі засоби творчості. І Василь Стефаник, і Лесь Мартович, і Марко Черемшина стали на один і той самий шлях літературної діяльності: це представники нової селянської інтелігенції, що бажала винести проблему українського села з темного забуття на поверхню життя, і в літературному і політичному аспекті. Вийшли вони з-під селянських стріх, здобули вищу освіту і включилися у суспільну й літературну працю під впливом тих ідей, що їх несли старші діячі-письменники, головню Франко і Павлик.

Як і у Франка, у них не було вже ідеалізації села, ні давнього ідилічного трактування селянської тематики. Вони бачили село іншим — живим, повним тих контрастів, що їх несло життя. Їхній герой — це не підмальований ідилією персонаж, але жива особа, що існує повним життям у різnorodному світі почувань. І форма вислову цих селянських письменників інша, ніж їхніх попередників. Коли Франко змальовував широкі картини українського села у формі епічної розповіді, то Стефаник, Мартович і Черемшина клали наголос на внутрішні переживання героя, користуючись психологічною методою розсліду з застосуванням імпресіоністичної техніки мистецького вислову.

Менера, що її випрацювали ці три покутські майстри, знайшла багато наслідувачів. В цій манері почав писати й Іван Керницький, хоч і помітний на його творчості вплив і інших галицьких письменників, головню Осипа Маковея, що теж поєднував письменницьку діяльність із журналістикою і запредентував себе майстром фейлетону, використовуючи велике відчуття для гумору з примішкою тонкої сатири, а теж і Богдан Лепкий — талант повний внутрішнього спокою і сердечної теплоти, що ними теж — вже через подібність характерів — відзначався і Керницький.

Не будемо тут розбирати, хто з тих усіх галицьких письменників мав найбільший вплив на творчість Івана Керницького. Треба тільки підкреслити, що Керницький швидко зрозумів головну силу свого таланту — свіжий і щедрий гумор, і зумів використати це багатство свого таланту у своїй творчості. Не можна поминути безпосереднього впливу, що на молодого автора мусів мати сусід у редакційній кімнаті широкообдарований мистець, письменник-

сатирик, журналіст Едвард Козак. Керницький відчув у Козакові приятну душу та почав „зизувати” спершу до „Зиза”, а далі до „Комаря” — вельми почитних у Львові гумористично-сатиричних часописів, що їх редагував Едвард Козак. Він навіть вибрав собі псевдо для гумористичної творчости „Гзимс”, але з цим „Гзимсом” йому не виходило, бо це занадто нагадувало міську вулицю, на якій син села не почувався дуже певно.

Письменницьку кар’єру перервала на два роки військова служба, що зобов’язувала кожного молодика на двадцятьпершому році життя у тодішній польській державі. Як показує фото з 1936 року, Іван Керницький був у ранзі звичайного стрільця в адміністраційній компанії 55-го полку піхоти в місцевості Лешно, далеко на заході в Познанському воевідстві. Військова служба не принесла Керницькому радості. Його спокійна вдача зовсім не відповідала суворій і часто безгуманній дисципліні, що її вимагає військо, та ще й до того набрався він там від невилікуваної перестуди дихавиці, що переслідувала його потім ціле життя.

Але ці роки не були зовсім утрачені, хоч про них Керницький не любив згадувати, бо вже в 1938 році бачимо його на відпочинку в Гребенові (підліковував свою початкову астму), й у тому ж році вийшла друга книжка оповідань під назвою „Мій світ” знову у видавництві Івана Тиктора, в концерні якого Керницький продовжував працювати.

У цій новій збірці оповідань Керницький виявив уже свій власний стиль. За зразками „Покутської Трійці” Керницький писав оповідання з селянського життя, короткі, змістовні картини з побуту галицького села, використовуючи мелодійність народної мови з усім її діалектичним багатством з підмішкою легкого гумору, немов споглядаючи на події і людей — як говорив Маковей — „прижмуреним оком”. Так Іван Керницький випрацював свій власний стилістичний кольорит, в якому міг говорити оригінально і по-мистецьки. На добрих зразках, у постійній праці над собою він виріс на оригінального письменника-гумориста, який вмів написати коротке оповідання і вмів у цьому оповіданні показати героя і змалювати подію так, щоб викликати у читача усмішку. Проте найбільша прикмета таланту Керницького — це його увага до людей і подій, що відбуваються поруч нього, що їх він може обсервувати; увага до простої людини і її щоденних переживань і турбот. Він, немов хронікар, оглядає події, він бачить простих людей, що заплутані у ці події, бачить життя з безпосередньої обсервації, намагаючись знайти ті моменти, що можуть зацікавити, зворушити і викликати погідний настрій у читача.

Перший цикл творчости замикає книжка оповідань „Село говорить”, що вийшла друком у Києві в 1940 році. Вона є в основному передруком оповідань, що увійшли до двох попередніх збірок, як картини з життя галицького села перед Другою світовою війною.

Наступна книжка вийшла вже на еміграції у Мюнхені в 1947 році;

її назва — „Циганськими дорогами”. Це маленька книжка, всього 48 сторінок, та ще й з ілюстраціями, правда вже не самого автора, як це він колись практикував у початках своєї кар’єри, але майстра карикатура мистця Едварда Козака-Ека, а в ній десять коротких оповідань. Та тематика цих оповідань трохи інша. Тут не селянський побут, а картина з життя переселенців у таборах в Німеччині. Але і ці оповідання написані в тому самому кольориті, що його випрацював Керницький ще в час довоєнної творчості. Це картини з життя у таборах, розповіді про звичайних людей, безпосередні і щиро-сердечні, з тим ласкавим усміхом, що його вживає автор не для того, щоб висміяти, але радше викликати усмішку в читача. Правда, в той час у таборах йшла розмова про „велику літературу”, тож і один з критиків, Володимир Державин, дозволив собі на репліку під адресою автора „вкрай спримітивізований письменник”, але сам письменник не задумував ставати до змагу за велику літературу, а в передмові до цієї ж збірки він точно заявив, що ці його оповідання „задумані, самособою, як це кожний і сам помітить, не в ‘аспекті вічності’ та без претенсій, щоб їх зараховувати до ‘великої літератури’”.

Це радше знову ж таки хроніка життя отих простих людей, що їх вперше зустрів Керницький у своєму рідному селі, доля яких завела у далеку чужину і тут вони переживають нові звичайні чи теж часом комічні, а то й трагікомічні ситуації, що дають письменникові тему для розповіді. Іван Керницький майже єдиний з наших письменників, що їм суджено було вийти на еміграцію, який написав на тему життя наших переселенців у таборах в Німеччині. Про це було сказано і під час наукової конференції, що її організував університет в Торонто в 1983 році під назвою „Ді-Пі експеримент” де відзначено Керницького, як єдиного письменника, що вже в таборі зважився писати на тему таборового життя.

Саме у збірці „Циганськими дорогами” бачимо той специфічний жанр, властивий Керницькому, — форму короткого оповідання про побутові турботи простих звичайних людей, що їх доля погнала у чужий світ; турботи, що їх автор бачить у кривому дзеркалі під прожектором легкої сатири та з повною симпатією для своїх розгублених у новій дійсності героїв. Пуанта у цих оповіданнях не так сатирична ущипливість, як радше виrozumіння і прихильне співчуття, що вказує на людинолюбну, повну сердечності філософію письменника.

Наступна книжка Керницького появилася вже на американській землі. Це збірка оповідань „Перелетні плахи”, що вийшла друком у видавництві Юрія Тищенка в Нью Йорку в 1952 році. Автор подав пояснення під заголовком на титуальній сторінці, вияснюючи зміст книжки: „Довші та коротші, менше і більше веселі історії, в краю, на скитальщині і на гостинній землі Вашингтона написані (1942-1952)”. У передмові від видавництва є ще докладніше вияснення змісту цієї книжки; там пишеться: „Герої Івана Керницького, ці вічні ‘перелетні

птихи', далі мандрують широкими світами. Покинувши 'рідні обніжки', скитаються по таборах ДП, переселяються з великими перешкодами в заморські країни, а врешті осідають і пробують вдомашнитися на землі Вашингтона". Ось так і вияснено, що Іван Керницький замаркував у своїй творчості три головні періоди життя своїх героїв, з якими довелося йому самому коротати скитальську долю: життя в рідному селі, життя на скитальщині в таборах переселиних осіб і врешті початки вrostання у новий ґрунт на вільній американській землі.

Життя теж визначило жанр письменника — коротке оповідання, бо воно найкраще підходило до його хронікарського запису з обсервації самого життя. Оповідання-гумореска, що поволі перетворилося у фейлетон, — бо таке було запотребування у новій дійсності, — стала головною формою творчого вияву письменника Керницького. З приїздом до Америки він почав систематично писати фейлетони до щоденника „Свобода”, замінивши на пості фейлетоніста у цьому найстарішому у світі українському щоденнику старшого колеґу-письменника Галактіона Чіпку (Романа Купчинського), що почав цей жанр ще перед війною на сторінках львівського щоденника „Діло”.

Праця в газеті, та ще й у щоденній газеті, не сприяє розвоєві письменницького таланту. Правда, ще в перші роки вrostання в американський ґрунт Керницький знаходив час і снагу для продовження письменницької праці. У висліді маємо талановиті оповідання, як ось „Стара газета”, що вказує на знайомство з американським майстром короткого оповідання О'Генрі (Віллем Портер, що теж поєднував журналістику з літературою, і починав свою письменницьку кар'єру від праці в газеті, як і Керницький, правда, в гумористичній газеті). Як і О'Генрі, Керницький попробував свого таланту не тільки в короткому оповіданні, а зважився на повість. Повість „Герой передмістя” задумана дещо з закроєм на Конан-Дойля, хоч персонажі — це ті ж самі сучасники Керницького, що з ними він зустрівся, щоправда, вже не на селі, а у місті, у Львові, що став для нашого письменника близьким і рідним. Якби інші обставини та не зобов'язуючий анґажемент у фейлетоністиці, Керницький міг був виправдати себе як добрий повістяр, нехай бодай на міру Сарояна, що вмів картини з побуту його невеликого середовища подати у формі доброї повістярської розповіді.

Як і О'Генрі, Керницький був зв'язаний щотижневим зобов'язанням фейлетону для „Свободи”, а теж поглиnutий співпрацею у сатиричному місячнику „Лис Микита”, що його почав випускати Едвард Козак-Еко, продовжуючи традицію передвоєнного „Комаря”, чи теж ще ранішого „Зиза”. Співпраця Ікера, бо це псевдонім, що ним підписував Керницький усі свої фейлетони, з Еком, разом з Бабаєм (Богданом Нижанківським), дала у висліді таке дивовижне явище, як існування впродовж уже понад трьох десятиріч гуморис-

тично-сатиричного журналу, що його дехто називає „найповажнішим” нашим пресовим органом в еміграції.

Іван Керницький не обмежився у своїй літературній діяльності до жанру короткого оповідання чи короткої прози. Він — автор багатьох віршованих куплетів, співомовок чи епіграм, що їх поміщував постійно у „Листі Микиті”, чи й в інших виданнях. Та Іван Керницький теж автор сценічних творів, що не тільки були написані й надруковані, але й виставлені на сцені українських театрів. За драму „Сіль землі” отримав він ще у Львові нагороду від Українського Видавництва. Фрагменти цієї драми були друковані у різних виданнях. Він теж автор сценічної картини для молоді з життя Івана Франка під назвою „Малий Мирон” і таких побутово-історичних картин на одну дію, як „Листопадова ніч”, чи „Яворівський решітник”.

Окрасою його сценічної творчості є п'єса „Король стрільців”. Перша її назва була „Муза на офсайді”; вона побачила була світло рампи ще до війни в театрі „Заграва” і постановці режисера Володимира Блавацького. Це жива картина з того періоду, коли в Галичині не тільки продовжувало процвітати культурне життя, разом з літературою, але розгорталося і економічне життя українського населення, затисненого польським окупаційним режимом. Почало також ровиватись, ба навіть поживавило життя у спорті.

Ця п'єса не втратила актуальності і була в деякій перерібці, з доданими пісенно-музичними вставками, поставлена Українським Драматичним Ансамблем „Заграва”, що його веде адміністратор Володимир Довганюк в Торонто, в постановці Марії Левицької. Вона йшла кількома новорічними під час сезону 1981-82 років не тільки в Торонто, але і в інших містах Канади й Америки.

Вже на американській землі Керницький підготував для театральної групи Йосипа Гірняка — Олімпії Добровольської комедію Кропивницького „Пошились у дурні” в актуальному перелицьовані з багатими вставленим купюрами. Ця вистава мала великий успіх в постановці Йосипа Гірняка. Той же Йосип Гірняк виставив сценічну картину Керницького „На ріках Вавилонських”. Для цієї ж театральної групи Гірняка — Добровольської Керницький написав нову п'єсу з життя українських поселенців під назвою „Тайна доктора Горошка”; п'єса йшла у різних американських містах в постановці Гірняка з великим успіхом. Якщо б так еміграції можна було утримати постійний український театр, то Керницький напевно був би пліднішим драматургом і помітнішим.

В 1973 році вийшла в Нью Йорку добірка оповідань, гуморесок і фейлетонів Керницького під фірмою Об'єднання Українських письменників „Слово” під назвою „Будні і неділя”. Ця збірка дає найкращий перегляд творчості письменника Івана Керницького, презентує його досягнення в жанрі, що він його обрав головним. Анна Горбач у рецензії на цю книжку в місячнику „Сучасність” у ч. 12, за грудень 1974 року, так і стверджує, що у цій збірці Керницький

зумів відтворити життя „маленьких людей” і то людей українського Львова, як і емігрантів-вигнанців у таборах післявоєнної Європи та їхні мандрівки, і врешті — життя на поселеннях у заокеанських країнах.

Це дає змогу поставити твердження, що Іван Керницький списав неначе хроніку життя української людини в один період, починаючи від тяжких, але все ще щасливих, бо пережитих на рідній землі, років передвоєнного часу, потім мандрівку „циганськими дорогами” скитальщини, аж до часу, коли, мов „перелетні птахи”, могли вони емігрувати на постійне поселення на американській землі. Як у випадку О’Генрі, що його критика хвалить не тільки за геніальний талант розповіді, але й за те, що він відбив правдивий побут тогочасної Америки, так і у випадку Керницького — його оповідання — це не тільки мистецькі формою та багаті в притаманний йому щиросердечний гумор літературні твори, це теж і документ-літопис життя української людини, що її чужа займанщина й воєнні дії вигнали з рідної хати. Фейлетони Керницького, що він їх написав понад півтори тисячі, не тільки звеселяли кожної неділі українського читача після тижневої праці для заробітку, але й залишаються списаною письменником-майстром хронікою життя поселенців, і в цьому їхня зйняткові вартість.

Всі ці фейлетони — це почитний матеріал, — їх загально читали і читали радо. І завдяки їм Керницький став чи не найпопулярнішим і найбільш любленим письменником на еміграції. До того причинились і його постійні виступи на різних імпрезах, не тільки літературних вечорах, але й під час різних святкувань та зборів-з’їздів; і ця безпосередня зустріч з читачами тільки сприяла популярності Керницького.

Завжди погідний, усміхнений і ввічливий, він і у творчості використовував свій талант гумориста-сатирика не для того, щоб висміяти чи навіть посміятись, але для того, щоб викликати усмішку у читача, а з тим і погідний настрій. Ця прикмета вкладалась у його життєву філософію, що відзначалась примирливістю, доброзичливістю і толерантністю. За це він здобув собі не тільки пошану і признання, але й любов і прихильність широкого читача. Доказом цього сердечного відношення до письменника був його багатолюдний похорон, коли велика українська громада з ближчих і дальших околиць Північної Америки прощала Івана Керницького не тільки як талановитого і любленого письменника-майстра виплеканого жанру короткого оповідання з посмаком легкого гумору, але перш за все близьку і порядну людину, щиросердечну і доброзичливу, що не мала у собі ні дрібки злоби, ба навіть не було у неї професійної заздрости.

ЧЕРЕВИК ЗА 350 ДОЛЯРІВ

(Гумореска)

Написав МАКСИМ БУЛЬКА

Минулого тижня обходив я не будь-який ювілей. Застукало в мої двері 35-річчя з того часу, як мене привезло „ІРО” на примусового політичного емігранта до Америки.

Я з породи консерватистів. І хоч у світі у міжчасі заіснували астрономічно-політично-атомові зміни, мене це все в ніякому разі нічим не заторкнуло. Відколи я приїхав до Америки, живу в тому самому домі, в тому саміському місці і нічого мене не всилі звідсіль рушити, чи пак „вимуфувати”, хіба тільки одинока атомово бомба.

Колись поруч, точніше над мною і під мною, жили спокійні і статечні співсусіди. Але за останні роки тут не лишився ні один з них. Щезнули і пропали всі до одного, немов їх проковтнула якась стихія...

А на їхньому місці поселилися тепер нащадки колишніх еспанських конкістадорів зі славетного острова Пуерто Ріко.

Не знаю точнісько, якого росту були їхні бойові предки, але оці, що понаїздили з Пуерто Ріко — то, не в обиду їм кажучи, така дрібнота, що, як це колись приказували у старому краю, — кожного з них „перескочила б кульгава жаба”... Коли оце, бува, дивишся згори на такого пуерторіканського конкістадора, як він розмашисто маршує вулицею, то половина його висоти скривається під капелюхом, і з-під нього мелькають тільки куценючки ноженята.

Ці сучасні-теперішні конкістадори — це Богом благословенний народ. Вони люблять тільки дві речі: музику і дітей. У кожного є неодмінно свій громоголосний радіопатефон і півтори тузени дрібного людського хмизу, тобто дуже приманливої дівтори.

Вчора мій сусід, що живе надо мною, відправляв чергові хрестини. Десяті, або може і тринадцяті. Не второпаю точно. Ціле моє життя я бідкався і був дуже слабеньким математиком.

Всю ніч танцювала нагорі розрадувана і під випивкою конкістадорська мила братія. А що вони народ темпераментний, — то так вибивали закаблуками, що зі стін і зі стелі облітала намастка. Я

ввесь час потерпав, що наш старий домище розсиплеться на дрібне шкamatтя.

І так воно сталося. В одному моменті проломилася стеля від цієї гульні. Це сталося точнісінько так само, як це іноді показують у кінофільмі сцену зі землетрусу. Розкололася біла стеля і я побачив у великій щілині живу людську ногу. Хтось поспішно сів у нею — нога щезла, а з неї впав із лоскотом у їдальню на мій стіл жовтий мужеський півчеревик. Не зважаючи на цей випадок з ногою, гулянка продовжувалася аж до білого ранку.

Я не спав усю ніч і почував себе кепсько. В голові мені, здавалося, що гайвороння розкльовувало з криком мозок, а в роті такий посмак, немов у ньому ночувало 34 качки.

Якраз у хвилині, коли я оглядав у дзеркалі підпухлі та підсинячені очі з недоспаної ночі, хтось різко постукав у двері. Відкриваю, дивлюся, а це мій конкістадор-сусід із „надголів'я", що так гучно відгулював христини свого нового нащадка.

— Вам чого? — спитав я, але мабуть із таким неввічливим виразом обличчя, що він від переполоху мало що не вліз у стіну.

— Я... я... я... Я прийшов по мій черевик, який вчора впав до вашої кімнати. Віддайте, — лебедить він, — а то немає в чому піти на роботу.

Підняв я черевика з долівки і, тримаючи в руках жовтого покорбленого шкрабака, почав промовляти до нього ламаним еспансько-англійським жаргоном:

— Дорогий сеньйоре, достойний конкістадоре і собачий сину, що спускаєш сусідам на голови свої старі шкраби... Еге ж віддам, бо якже ж не віддати чужого добра?.. Зверну тобі твою власність і то навіть із виявами найбільшої сусідської ввічливості. Я тарахну тебе (він був фізично слабший від мене) оцим шкрабом так ніжно по лобі, що тобі від цього позеленіє в очах, а в вухах затьохкає солов'ями! Капішто? (чи розумієш?).

А надворі, дивлюсь, мов у раю. Сонце у всій своїй пишноті впливає із-за овиду, а крізь відкриті вікна вливається громова музика із радіопатефона: — „Сеньйоріта, ча-ча-ча, сеньйоріта, ча-ча-ча!"...

— Але тому, — продовжую далі ввічливо до мого сусіда, — що твій черевик впав мені на голову неначебто з неба, — виходить, що йому призначила лукава доля ходити цією самою повітряною дорогою. — І я, із поденервуванням розмахнувся і жбурнув черевик у вікно на вулицю.

Через мить я почув надоліни крик, вереск і лямент. Виходило, що черевик впав і поцілів у якусь живу істоту.

Я до вікна, а з вулиці поліцист киває палкою-дубинкою до мене, мовляв: — „Ой зійди-зійди, ясен місяцю, та на долиноньку"...

Скоряюся законові, точніше грубезній і всевладній поліцейській дубині, і сходжу на вулицю. А там купа замурзаних і напівголих підлітків, між ними і цей нещасливець, що я потрапив у

нього черевиком. Тримається обома руками за голову і ляментує на всі можливі тони.

Пішла справа до суду, а я пішов за порадою до мого адвоката. Сиджу в адвоката, а він дораджує і вияснює:

— Постарайтеся, мовляв, полагодити і затушувати всю цю справу із батьками потовченого хлопчиська, бо в Америці, навіть у всій її архіліберальній конституції, ще немає такого додатку до закону, який дозволяв би спускати взуття з другого поверху співгромадянам на голови.

Обійшовся мені цілий цей „бизнес” відносно дешево. Адвокат взяв за раду тільки 50 доларів, а батьки пошкодованого хлопчиська — трохи більше...

Вчора телефонував я вже втретє до адвоката: — Допоможіть, — прошу його, — видістати із судового архіву хоч того черевика, що коштував мене аж 350 доларів!

— Та на якого біса він вам потрібний цей шкраб? — питає адвокат...

— Замовлю собі, — відповідаю адвокатові, — окремий срібний постумент, поставлю на ньому цього „епохального” черевика та приміщу на видному місці у вітальні. Хай пишається моя скромна хата цією прикрасою, що буде тепер завжди у моїй українсько-американській колекції!

УКРАЇНСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ В ЮГОСЛАВІЇ

Написав ІВАН ЛУЧЕЧКО

НАЦІОНАЛЬНОСТІ ЮГОСЛАВІЇ

Сучасна Югославія побудована Маршалом Тітом на подоби Советського Союзу після Другої світової війни; це не нація, а державна федерація. Це національна, мовна, релігійна і культурна мозаїка, зліплена з шістьох республік, двох автономних провінцій та коло п'ятнадцяти націй і національностей, які разом начислюють приблизно двадцять три мільйони населення: вісім з половиною мільйонів сербів, чотири з половиною мільйони хорватів, по два мільйони словінців і босняцьких мусулманів, не цілі два мільйони мекедонців і один мільйон монтенегрів. А далі по-величині так звані національні меншини: понад півтора мільйона альбанців (яких у Югославії майже стільки, що в Альбанії), півмільйона мадярів, а тоді турки, словаки, болгары, українці, чехи, італійці, жиди і цигани.

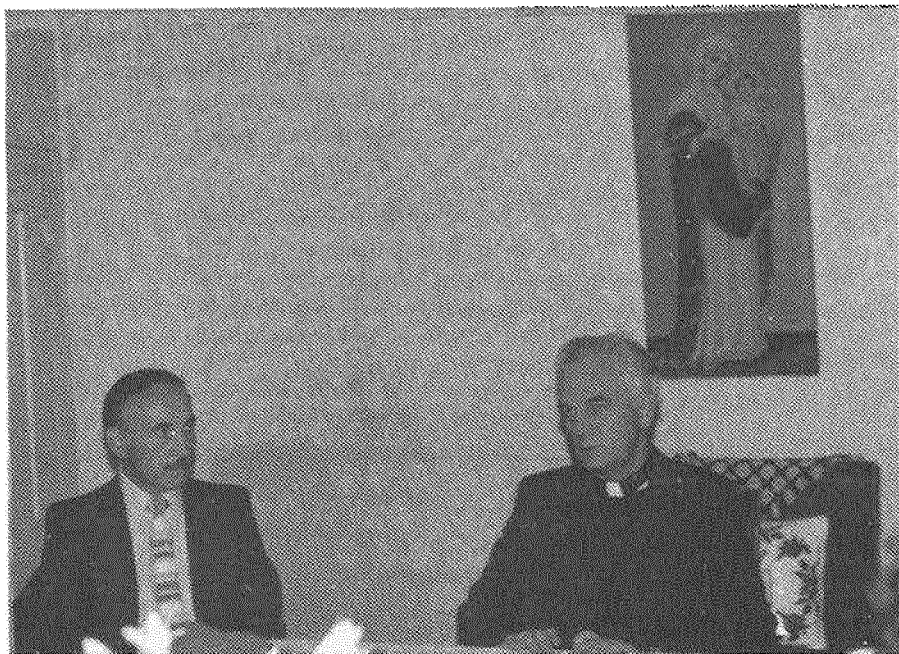
Під релігійним оглядом, східня Югославія православна і вживає кирилицю (42 відсотки населення); західня — католицька з латинською абеткою (32 відсотки населення), а центрально-південна частина — ісламська (13 відсотків населення). А все це вказує на бурхливу минувшину Балканів і віддзеркалює столітні впливи трьох імперій: Римської, Візантійської і Турецької.

ЗАКАРПАТЦІ Й ГАЛИЧАНИ

На території сучасної Югославії живе біля п'ятдесяти тисяч нашого русько-українського люду. Їхні предки почали переселятися туди в половині XVIII століття з різних прикарпатських сіл і селищ, вздовж прикордонної смуги сьогодишньої Румунії, Мадярщини Чехо-Словаччини й Польщі — околиць, які в ті часи належали до Австрії й Угорщини.

Ось як описує цих піонерів Юліан Колесар з Нового Саду у своїй статті, „До історії югославських українців”.
(Альманах УНС, 1970.):

„Вимучені бідом, худі, пелехаті, зодягнуті у розписані

Автор допису Іван Лучечко і Владика Славомир Мікльовш (Загреб 1983 р.)

кожухи й широкі грубі холошні, покидали вони свої підгірські селища і з клунками в руках зорганізовано або й самотужки прямували на рівнину, до Бачки і Банату, де могли дістати землю на обробіток. Спускались гірськими переходами найбільшій мешканці Югаші, Барнове, Горняки й інші”.

В різні часи переселалися наші люди на ті землі. Перша і найбільш чисельна колонія заснувалася в Бачці, в селі Руському Крстурі 1746 року, нашими поселенцями з Закарпаття і Лемківщини, переважно з Пряшівщини й околиці Горлиця. Сьогодні та громада начислює 7,000 душ, а їхня парафія св. Миколая є найстаршою, найбільшою і найбагатшою в Югославії. Дальші по старшині поселення Бачки — це Куцура (1765), Новий Сад (1780), Врбас (1848), Дюрдово (1870), Господиці (1780), Куля й інші.

Це, так би мовити, перша група наших поселенців у Югославії. Вона, як було згадано, складалася з закарпатців і лемків, яких тепер часто звуть „бачванськими русинами (від околиці Бачка), і які розмовляють стародавнім пряшівським діалектом — мовою, привезеною сюди їхніми предками.

Другу групу поселенців і віншу пору становили галичани. Вони поселилися в Боснії і Славонії на переломі XIX — XX століть, за австрійського цісаря Франца Йосифа. Найперше вони замешкали в

Прняворі, а пізніше у Дерветині, Хорвачанах, Бані Люці, Вуковарі, Сремській Митровіці, Сараєві і відтак у Загребі. Вони розмовляють нашим галицьким діалектом, звать себе українцями і в загальному їхня національна свідомість вища від закарпатців.

Мимо злиднів і нужди, від яких вони втекли, вони дуже тужили за своїм краєм і своїми людьми, і держали тісний зв'язок з Галичиною за Закарпаттям. Деякі, грамотніші з них, а головню галичани, держали також зв'язок з товариством „Просвіта” у Львові, спроваджували книжки, календарі й часописи, звідкіля черпали національну свідомість, а згодом навіть заснували собі свою „Просвіту” на поселеннях. Але найважливіше й найцікавіше те, що без огляду на їхній інтелектуальний рівень всі вони відразу бралися до організування парафій, будування церков і шкіл, спровадження з батьківщини, а згодом виховування своїх власних священиків. Вони міцно держалися своєї віри, церкви й українських традицій. Цього навіть доказувати не треба, бо за цим голосно, виразно промовляє їхнє майже 250-літнє існування.

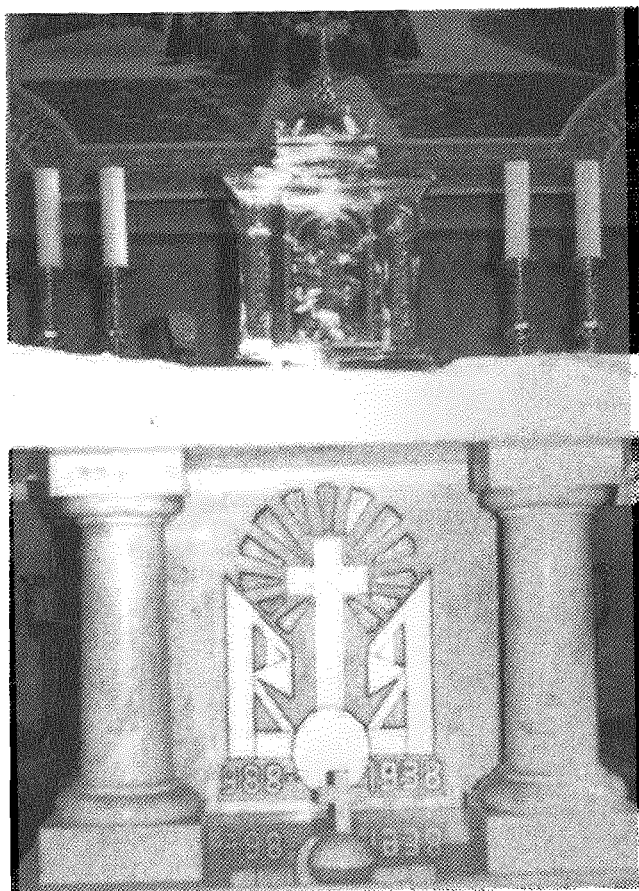
Сьогодні в основному українська громада в Югославії далі згуртована навколо нашої Церкви. Вона тепер начислює 26 парафій, розкинутих майже по цілій країні, 15 монастирів і 55 священиків. З 1777 року Греко-Католицька Церква в Югославії завершена Крижевацькою єпархією, яку після 30-літнього керівництва блаженної пам'яті Владикою Гавриїлом Букатком рік тому очолив многонадійний Владика Славомир Мікльовш, у хіротонії якого брали також участь наші Владики Стафан і Василь з Америки.

МОВА, ГРАМОТНІСТЬ І ВИДАННЯ

До Другої світової війни наші поселенці переважно займалися рільництвом і ремісництвом. Інтелігенцію майже виключно творили сільські учителі і священики. Тому за 250 років їхнього існування в Югославії вони майже ніякого тривалого сліду по собі не залишили: ні музею, в якому зберігалася б наша культурно-етнографічна спадщина, ні бібліотеки, ані важливих видань. До Другої світової війни, наприклад, тут, крім календарів, журналів і газет, не появилася майже ніяка публікація гідна уваги.

Від Другої світової війни ця справа повільно кращає, а головню завдяки постійному зростанню і свідомості наших професіоналістів і культурних діячів молодшого покоління: письменників і поетів, мистців, музиків, артистів, а де-не-де навіть лікарів, дентистів, інженерів і професорів університету.

Рівнож після Другої світової війни вже появилися тут деякі книжки й брошури, як „Народні приповідки бачванських русинів”, „Збірник народних і побутових пісень”, а також релігійні книги, шкільні підручники тощо. Однак все це скромні видання загальнонародного і льокального характеру. Поважних праць з української історії, літератури і культури посьогодні немає. І тому не дивно, що

Головний престіл у церкві „Успення Пресвятої Богородиці” в Куцурі (1983 р.)

навіть провідна і національно свідома верства югославських українців з цих ділянок дуже мало начитана.

З періодичної літератури тут заслуговують на згадку колишні тижневики „Рідне Слово” (1932-1940) і газета „Думка” (1936-1944) та сучасні, які досьгодні публікуються:

а) газета-тижневик „Руске Слово”, яка виходить від 1922 року, і до 1941 року звалася „Руске Новіни”;

б) літературний журнал-квартальник „Шветлосц”, що появляється з деякими перервами від 1952 року;

в) дитячий журнал-місячник „Пионирска Заградка”, який публікується від 1937 року, і до Другої світової війни звався „Наша Заградка”;

г) місячник „Літературне Слово”, який виходить від 1965 року і є додатком до газети „Руске Слово”.

З огляду на те, що закарпатці прибули туди перші, що їх є більше від галичан та що видавничим центром до 1966 дорку був Руський Крстур, велика більшість, якщо не всі видання, видавалися т.зв. „бачванською говіркою” або, як деякі кажуть, „гutoryцьким діалектом” за правилом: пиши, як чуєш, а читай, як бачиш. Але, як пише Степан Женецький у статті „Українці в Югославії” („Свобода”, 27-го липня 1967), ухвалою конференції „делегатів усіх груп наших людей, поселених в Югославії”, з 1965 року розпочато поступово вводити в писанні українську літературну мову і називати себе русинами-українцями. Про це згаданий вже раніше Юліян Колесар каже так:

„Русини радо прийняли таку продовжену назву свого наймення, бо хоч його не вживалося офіційно до 1966 року, наш світ завжди мав на серці власну думку і почування свого походження з української землі”.

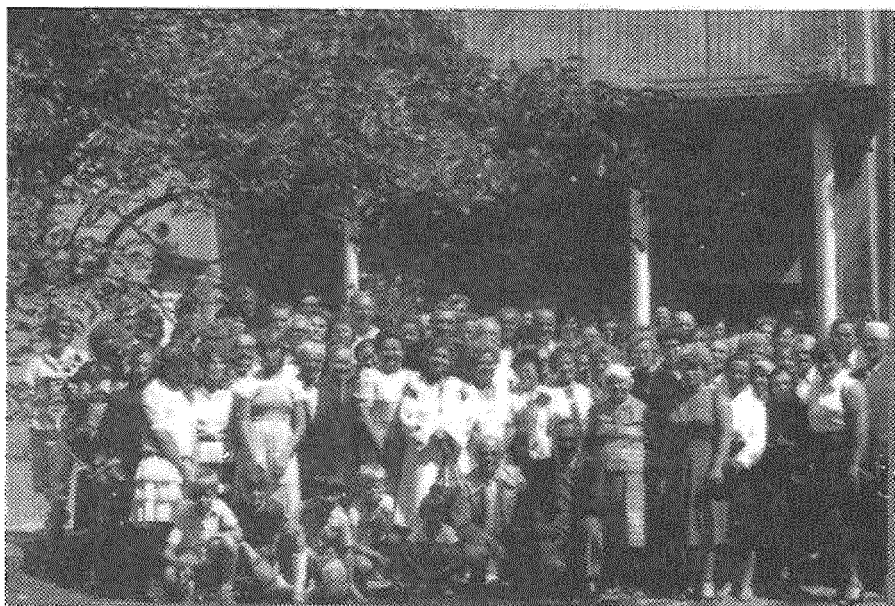
Доля наших карпатських русинів-українців — це доля „гороху при дорозі”, пише Іван Гвань у філіядельфійському „Шляху” з 22-го січня 1984 року. Це народ зі складною історією, якого століттями підкоряли, поневолювали, визискували і асимілювали наші сусіди. В різні часи й по-різному його називалося русини, рутенці, карпатці, підкарпатці, закарпатці, угорські русини, угорські українці, карпатські українці, а може й ще інакше.

Між іншим, на протязі історії за деякі з цих назв чужі їх зневажали або й карали, а свої тепер, тут і там, за це саме з патріотичних мотивів їх критикують і принижують. А це вказує на брак справоздання з двох важливих фактів:

1. коли 250 літ тому наші закарпатці поселялися на території сучасної Югославії, тоді Івана Катляревського (першого письменника, що почав писати сучасною українською мовою), Маркіяна Шашкевича (пробудителя Галицької землі), Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі України, Дмитра Донцова й інших скульпторів української нації і різьбарів української самостійницької думки, на яких ми виховувались, ще на світі не було;

2. до Другої світової війни майже половина населення Югославії була неграмотна, в наслідок чого багато нашого люду в Югославії до сьогодні не вміє читати ні писати.

На підставі цього можна припускати, що мабуть багато з нас сьогодні казали б на себе, що ми „рускині” і „руснаци”, якщо б наші предки були покинули свої закурілі стріхи і, „вимучені бідом, худі, пелехаті, зодягнуті у розписані кожухи й широкі грубі холошні”, переселилися до Бачки за Марії Тереси (1740-1780). Наша „Свобода” ще на початку ХХ століття писала у своєму підзаголовку, що це

Українська парафія в Бані Люці з парохом о. деканом Зиновієм Саґадином (в центрі) й українцями з Америки (1983 р.)

„часопис для руского народу в Америці“; а слово „русин“ вживалося по деяких галицьких селах ще й у 1930-их роках.

ВИСНОВКИ

Про сучасну дійсність: сьогоднішня Югославія — це репліка Совєського Союзу, з дещо зміненими порядками, яких не раз важко збагнути навіть самим югославам. Це країна, де населення має свободу рухів і може виїздити за кордон як туристи на працю або й на стале перебування, де, як привило, закордонним туристам молитовників і біблій на кордоні не відбирають, валіз не переглядають і навіть їх не відкривають.

Але це також країна, якою тепер колективно радят Тіта челядники: де має право на існування лише комуністична партія, де політична опозиція і всякі зібрання у праватних домах заборонені, де дискусія про недостачі країни небажана, а розмови про внутрішню національну політику небезпечні, де в теорії існує свобода релігії, а в практиці релігія стоїть на перешкоді в праці й кар'єрі, де існує цензура письма і слова, і вимагається, щоб проповідь прибулого з закордону священика було заздалегідь злогошено.

Про економію: життєва стопа у Югославії дещо вища, ніж у деяких її т.зв. соціалістичних сусідів, але брак товарів першої

потреби (мила, зубної пасти і т.д.) населення дошкульно відчуває. Безробіття минулого року становило 900,000 осіб (12 відсотків), а 700,000 душ (8 відсотків робочої сили) працювало на тимчасових роботах у країнах Західної Європи, — разом 20 відсотків робітництва Югославії. Державна заборгованість виносить 20 більйонів доларів, а це на особу тричі більша, ніж у сусідній Болгарії. Минулорічна інфляція досягла 60 відсотків, один гальон бензини коштує 2.50 долара (5 доларів на чорному ринку), і на авто можна дістати всього 10 гальонів бензини.

Пересічна заробітна платня робітника виносить від 70 дол. місячно у найбільш економічно відсталому Косово, до 100 дол. місячно у найбільш індустріялізованій Словенії.

Про політичну ситуацію: під політичним оглядом Югославія — це годинникова бомба. Вона вибиває свій час і, якщо не буде впору знеутралізована, то її експльо́зія може спричинити хаос і пожежу типу сьогоднішного Ливану. На це є слідуючі дані:

а) віковічні національні суперечки і поррахунки, в яких до нині грають велику роль територія, мова і релігія;

б) політичні заворушення альбанців в Косово, куди в 1981 році було покликано 20 тисяч війська і невідоме число тайної і уніформованої поліції, де було 12 вбитих, 657 ранених 23 альбанців засуджено за сепаратизм, та звідкіля за останні три роки (за офіційними даними) втекло 13,000 сербів (неофіційне число 70,000);

в) поважна національна ворожнеча між македонцями і альбанцями в Македонії, де альбанці становлять коло четвертини населення;

г) ріст мусулманського націоналізму в Боснії, де мусулмани домагаються, щоб Боснію проголосити ісламською республікою, та де минулого року в Сараєво засудили за цю справу 12 осіб;

г) дальші територіяльні претенсії Болгарії і Альбанії до Мекедонії, а Мадярщини — до Бачки і Банату;

д) мрії харватських націоналістів про незалежність, де під сучасну пору начислюється коло 60 політичних в'язнів, засуджених за сепаратизм, або за зв'язки з хорватським терористами закордоном;

е) і на кінець, зацікавлення Балканами великодержав з огляду на його військово-стратегічне значення.

Про наших поселенців: коли мова про наших братів у Югославії, то вони щиро люблять своє — українське, до нас признаються, до нас горнуться і нас потребують. В багатьох з них великі родини, деякі мало або й взагалі не грамотні, а ще інші без роботи — не працюють і бідують.

Я вважаю, що наші громадські, церковні, а то й особисті зацікавлення і зв'язки з цим призабутим нашим народом повинні бути кращі і сильніші, ніж дотепер були. Але ці зв'язки повинні бути речеві, резолютні і без великого галасу в пресі, щоб через нашу неуважність і легковажність їм у майбутньому не покутувати.

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛІЗАЦІЮ СВІТУ

Написав ЛЕВ ЯЦКЕВИЧ

В одному товаристві приявні провадили жваву розмову на тему гіпотетичної світової виставки, на якій кожний народ нашої планети, без уваги на статус його державної підметовости, мав би змогу виставити три зразки своїх найбільших досягнень, що збагатили скарбницю світової цивілізації.

Згідно з ходом дискусії, народи з довгою традицією своєї державної незалежності не мали б великих проблем у доборі своїх досягнень на цю виставку. Але що виставила б Україна?

На цю тему розгорнулася довга та завзята дискусія. Песимісти твердили, що ми взагалі не маємо з чим „пхатися” на таку виставку. А оптимісти були тієї думки, що досягнення українського народу, головню, в ділянці мистецтва, не гірші за досягнення других народів, хоч і в інших ділянках ми не відстаємо набагато від них.

Вкінці стануло згадане товариство на тому, що українські досягнення найкраще репрезентуватимуть на тій уявній виставці три речі: „Кобзар” Шевченка, скульптури Архіпенка та Енциклопедія кібернетики.

А тепер питання, чи поза цими трьома речами є визначні досягнення нашого 50-мільйонного народу у світовому масштабі? Спроба відповісти на те вагоме питання лягла в основу цієї статті. Більшість прізвищ і даних в статті, зібрані автором на швидку руку, не мають претенсії бути абсолютним критерієм їх вартости. Але це не применшує ні основної мети цієї статті, ні вагомости досягнень українських учених, мистців та винахідників, що, скинуті вітрами історії з колісничі власної держави, мусіли працювати, творити та збагачувати своїм інтелектом чужі народи та чужі культури.

Заки почну детальний розгляд та аналізу їх досягнень, хочу наперед уточнити, що під українським інтелектом ми розуміємо творчий талант тих всіх творців матеріальної і духової культури, що в їх жилах струмувала чи струмує українська кров, без уваги на їх

національне визначення та без уваги на те, як вони були чи є записані у всяких енциклопедіях та довідниках.

Огляд почнемо від ділянки простірних полетів, що лягла в основу сьогочасної космічної доби. Засновниками цієї доби вважаються три вчені: росіянин (?) Константин Ціолковський, німець Герман Оберт та американець Роберт Годдард. Перші два були теоретиками космічних полетів з допомогою ракетного рушія, а третій був дослідником цього рушія на рідке пальне.

Всіх трьох об'єднувало спільне учительське звання математики та фізики.

Константин Ціолковський (1857-1935), якого „Большая Советская Энциклопедия” і „Українська Радянська Енциклопедія” вважають російським вченим, в дійсності був сином зубожілого польського шляхтича Едварда Ціолковського, який працював лісничим у Богом забутому містечку Рязанської губернії. По прочитанні повісті Жюль Верна „З землі на місяць”, перекладеної, до речі, на російську мову нашою письменницею Марією Марковичевою, молодий Ціолковський так повістю захопився, що присвятив ціле своє життя теоретичним дослідям космічних полетів з допомогою багатоступінчастих ракет. Вислід своїх дослідів він опублікував в двох книжках: „Вільний простір” (1883) та „Дослідження світових просторів реактивними приладами” (1903).

Двадцять років пізніше д-р Герман Оберт, син німецького колоніста в Румунії, незалежно від К. Ціолковського, розробив теорію полетів у надземні простори в книжці „Ракетою в міжпланетні простори” (1923), яку пізніше поширив та видав в Берліні під заголовним „Шляхи космічних полетів” (1929).

Американська наука вважає Роберта Годдарда засновником ракетного рушія, не згадуючи при тому ні словечком про справжнього творця ідеї ракетного рушія, що ним був наш земляк Микола Кибальчич (1853-1881), на чотири роки старший за Ціолковського. На жаль, передчасна смерть не дала йому змоги розвинути його блискучого технічного таланту. М. Кибальчич, син українського священика на Чернігівщині, студіював у Інституті Шляхів та в Медично-Хірургічній Академії в Петербурзі, де став членом анархістичної партії, для якої виготовляв бомби. Одна з них вбила в часі атентату російського царя Олександра II, за що Кибальчича разом з атентатчиками заарештовано та засуджено на смерть.

Чекаючи присуду у в'язниці, він опрацював теорію та проєкт ракетного рушія з порухом вибухових речовин. Можливо, що ідея цього великого задуму пішла б з ним до гробу, якщо б не те, що частина його записок збереглась у старих поліційних актах до сьогодні. Тут цитую з них малий уривок: „Уявім собі залізний циліндер, герметично замкнений з усіх сторін, за винятком маленького отвору на його дні. Коли наснажимо цей циліндер стрільним порохом і запалимо, то випродуковані гази натискатимуть на внутрішні стінки циліндра, але будуть взаємно зрівноважені

(збалансовані) за винятком маленького отвору на дні, крізь який гази будуть вільно протікати в простір. У висліді незбалансованих сил на дно циліндра, він піднесеться вгору”.

Сьогодні теорію дії ракетного рушія знає кожний учень в середній школі, але сто років тому—це була революційна теорія, яку перший у світі розробив та обоснував українець Микола Кибальчич. В доказ великої ваги тієї теорії названо його іменем один з кратерів Місяця, поряд із кратером імени К. Ціолковського та М. Коперніка. Вже після його смерті виник спір щодо першенства його наукової ідеї, але науковий з’їзд у Празі перед Першою світовою війною визнав Миколу Кибальчича автором ідеї ракетних рушіїв, з порухом вибухових речовин. Також видатний німецький ракетний спеціаліст Вернер фон Браун у двох своїх статтях згадав про Миколу Кибальчича, як провісника нової астротехнології. Про Миколу Кибальчича згадує також престижева Енциклопедія Братанніка. Мені відомо, що внучка Кибальчича проживає тепер у Канаді.

В історії летунства згадується імена таких експериментаторів, як Отто Літєнталь, Блеріо та брати Райти. Чому б не згадати поруч із ними нашого земляка Олексу Можальського, старшину військової російської фльоти, що в 70-их роках минулого сторіччя будував моделі експериментальних літаків з порухом парового рушія. Один з таких літаків він назвав „Літаючим змієм”.

Полетами в космічні простори цікавився також українець Юрій Кондратюк (1900–1942), родом з Волині. Студіював він математику в Київському університеті, але також, як Германа Оберта, його уяву полонили міжпланетні польоти. Маючи 19 років життя, він опублікував власним коштом книжку „Про польоти у позаземні простори”. В книжці він порушив теоретичні та технологічні питання, зв’язані з космічними польетами. На жаль, його передчасна смерть у Другій світовій війні не дала йому змоги розгорнути ширше крил.

Товариство Українських Інженерів Америки зробило велику прислугу українській громаді, публікуючи цю книжку в ЗСА.

В 1966 році советське радіо повідомило світ про несподівану смерть від розриву серця інж. Сергія Корольова, видатного вченого, який фактично керував усією советською астронавтикою, від запуску в надземні простори „Спутніка” (1957).

Сергій Корольов — українець, народився у 1906 році в Житомирі. Студіював він у Політехнічному Інституті в Києві та у Вищій Школі будови літаків у Москві; в 1953 році став він членом Всесоюзної Академії наук.

Характеристично, що в ділянці астронавтичних наук працює в Советському Союзі під сучасну пору багато видатних учених українського роду, згадати б тільки ракетного інженера, що причинився до значного поліпшення дії ракетних рушіїв, Валентина Глушка, а далі — Василя Іваненка, Володимира Писаренка та покійного Володимира Чолопся, члена Академії наук, який керував вичальною станцією ракет у Казахстані, проф. Люльку та генерала

Петра Радченка. Крім них українці мають вже декількох астронавтів, які брали активну участь у запуску в космос та полетах експериментальних ракет в Советському Союзі, як полковник Павло Попович, космонавт на ракеті Восток 4, Юрій Береговий, космонавт на ракеті Восток 3, та Юрій Добровольський, який трагічно загинув разом з усією залогою дослідної ракети в 70-их роках.

Але й на терені ЗСА не бракує українських учених та інженерів на високих становищах. Згадати б тільки д-ра Харики, президента корпорації „Комсат” (комунікаційних сателітів) у Вашингтоні, чи д-ра інж. Михайла Яримовича, колишнього директора НАСА та технічного представника Уряду ЗСА до НАТО в Парижі, а тепер — заступника президента фірми „Раквелл Інтернешенел” у Каліфорнії. „Раквелл Інтернашенел” здобув собі міжнародний розголос побудовою космічного корабля „Колюмбія”. Думаю, що таких осіб на високих наукових та технологічних становищах у ЗСА та в Канаді багато більше.

В 1901 році одержав у Стокгольмі нагороду Нобеля з ділянки фізики маловідомий професор Вюрцбурзького університету д-р Вільгельм Рентген за відкриття променів „Х”, які сьогодні популярно називають рентгенівськими променями. При кінці XIX сторіччя вчені фізики почали експерименти з катодними променями, що їх вони витворювали у вакуумних лампах, наповнених розрідженим газом. Тими експериментами займався Вілліам Крукс, англійський вчений та винахідник вакуумних ламп, проф. Тітгоф і наш земляк Іван Пулюй, в тому часі доцент фізики Віденського університету. Маючи деякі труднощі з вакуумними лампами, Пулюй почав виготовляти лампи власної конструкції, які пізніше опатентував та продавав іншим ученим для наукових дослідів, між ними — В. Круксові та В. Рентгеніві. І саме, експериментуючи з вакуумною лампою конструкції І. Пулюя, Рентген наклав її одного дня чорним картоновим папером, щоб перевірити, чи катодні промені перейдуть крізь нього. На його велике здивування декілька кристалів хемічної сполуки барію, платини та соліціанистої кислоти, які він випадково залишив на другому кінці столу, виявили сильну флюоресценцію. Рентген знав, що катодні промені не в силі пройти крізь таку далеку відстань, тому на основі логіки прийшов до висновку, що це мусять бути нові промені, які він назвав математичним символом невідомого „Х”.

Якщо б Пулюй не перервав на деякий час своїх експериментів з катодними променями, що сталося через його переїзд до Австрійської академії у Фіюме (сьогодні місто Река в Югославії) на посаду викладача електротехніки, то можливо, що він став би винахідником рентгенівських променів та першим українським Нобелівським лавреатом, хоч факт, що Рентген зробив своє епохальне відкриття з допомогою флюоресцентної лампи Пулюя повинен забезпечити Пулюєві по-справедливості нагороду Нобеля поряд із В. Рентгеном.

Але Пулюй не тільки не дістав жодної нагороди, але ніде навіть

немає згадки про його співучасть у якійнебудь формі в цьому великому відкритті. Справді — горе переможеним і бездержавним!

Професор Іван Пулюй зробив докторат з фізики в Страсбурзькому університеті і був призначений звичайним професором фізики в Політехніку в Празі. Хоч доля не дала йому змоги працювати для рідного народу, Пулюй віддав йому свою дань у формі популярно-наукових книжечок, які українська „Просвіта” видавала перед Першою світовою війною багатьма накладами. Пулюй, крім своєї природничої освіти, мав також завершені теологічні студії, і спільно з Пантелеймоном Кулішем зробив переклад Святого письма на українську мову, що став правзором його всіх пізніших перекладів і видань.

З-поміж українських учених з ділянки стислих наук слід згадати також Івана Горбачевського, професора Віденського і Празького університетів та Українського Вільного Університету, видатного дослідника в ділянці органічної хемії. Він здобув собі світову славу, як перший учений, що перевів синтезу сечової кислоти (1882 рік), встановив методу синтезу креатину та визначення азоту в тваринних речовинах. В технічній літературі він залишив низку наукових праць і підручників хемії чеською та українською мовами.

Справжніх верших світової слави добилися українські вчені з Надніпрянської України, між якими на першому місці слід поставити інж. Степана Тимошенка, колишнього професора Політехнічних інститутів у Києві та Петербурзі, Політехніки з Загребі в Югославії, Мишиґенського та Стенфордського університетів у ЗСА. Професор Стапан Тимошенко, світової слави знавець з ділянки коливань і міцності технічних споруд та метаріялів, згадується в усіх енциклопедіях та технічних подручниках світу, поряд із такими світочами технічних наук, як Рейлі, Гук, Дан Гартоґ чи Фепплъ.

Недалеко за Тимошенком крокує Юрій Кістяковський, колишній професор Гарвардського університету, світової слави вчений з ділянки хемії, співторець атомної бомби та технічний дорадник президента Двайта Айзенгавера. Батько Юрія Кістяковського — це колишній міністер внутрішніх справ в уряді гетьмана Павла Скоропадського та спітворець Української Академії Наук (1918) поруч із професором С. Тимошенком.

В ділянці металюргії слід відмітити Івана Феценка-Чопівського, колишнього професора металюргії в Гірничій академії в Кракові, видатного спеціаліста в галузі зміцнювання сталі. За центральної Ради в Києві (1917-18 роки) Феценко-Чопівський займав становище міністра торгівлі та фінансів.

Декілька років тому оббігла сторінки світової преси вістка про смерть у Західній Німеччині світової слави ученого-біофізика Бориса Раєвського (1893-1974). Борис Раєвський, народжений у Чернігові, був професором фізики та директором Інституту біофізики Макса Планка у Франкфурті (перед Другою світовою війною Інституту біофізики називався іменем Кайзера Вільгельма).

У світовій науці він вважається основоположником біохемії й одним з найбільших спеціалістів у ділянці фотохімії та фотобіології.

Не можна закінчити огляду українських вчених стислих наук, не згадавши про світової слави математики проф. Стапана Банаха (1892-1945). Стапан Банах вважається одним із чільних учених в ділянці т.зв. ріманівської математики та одним з творців функціонального аналізу. Його іменем, до речі, названі повні лінійні, нормовані простори.

Про престиж, яким втішається Степан Банах у ЗСА, я мав нагоду переконатися особисто в часі моїх студій на Делаверському університеті. На одному з викладів математики мій професор згадав з великою щанобою Стапана Банаха, як одного з невизнаних геніїв математики, та спитав присутніх студентів, чи хто з нас зустрічався з цим прізвищем? Тоді я сказав, що Стапан Банах — це мій колишній професор з Львівської Політехніки, який читав у нас лекції загальної механіки. На доказ моїх слів, я витягнув з кишені свій індекс (книжечку студій) і показав у ньому підпис проф. Банаха. Я ніколи не забуду тієї сенсації, яку цей підпис счинив у викладовій залі, та пошани, якою я з того часу втішався між своїми американськими колегами.

Польська Енциклопедія та УРЕ вважають Стапана Банаха польським ученим; в дійсності — він нащадок українського священничого роду в Галичині. Багато читачів може мати застереження до моєї методи „ревіндикації” українських учених, але якщо ЗСА всіх своїх небелівських лавреатів вважає американцями, без уваги на їх національне походження, то чому би нам не можна вважати українцями тих усіх учених і мистців, що в їх жилах пливла або пливе українська кров?

Йдучи по цій лінії, слід також згадати про академіки Петра Капицю, чи пак Капіцу, який у 1978 році одержав Нобелівську нагороду з ділянки фізики. Капиця офіційно визнаний „російським ученим”, але про його родове коріння інж. Стапан Процюк перевірив ретельний дослід („Сучасність”, квітень 1980) і довів, що Капиця і по стороні батька і по стороні матері походить зі старого українсько-білоруського роду Копців.

Капицю вважають творцем атомної бомби в Советському Союзі та ініціатором побудови окремого міста для вчених „Академгород”.

„Дніпрельстан”, перезваний у 1930-их роках на „Дніпрогес” (акронім слів: Дніпровська гідроелектростанція), потужністю 650.000 кінських сил, був побудований біля порогів Дніпра під керівництвом американських та українських інженерів у роках 1927-1932. На той час це була найбільша гідроелектростанція Європи.

В січні 1971 року в Єгипті на ріці Ніл відбулося офіційне відкриття Асванської греблі та гідроелектростанції, побудованої советськими інженерами і техніками, між якими велику частину становили українці. Це типовий внесок українського інтелекту в цивілізацію світу.

Про участь українських інженерів і техніків у побудові Асванської греблі свідчать їхні імена та прізвища, вирізьблені їхніми руками на фундаментах греблі та на стінах сумежних будинків. Про те оповідають майже всі українські туристи, що оглядали згадану греблю під час групових чи індивідуальних поїздок до Єгипту.

В цілому світі опубліковано тільки одну Енциклопедію кібернетики, написану українською мовою спеціалістами Українського Кібернетичного Інституту в Києві; це також вагомий внесок українського інтелекту в цивілізацію світу.

Перший гелікоптер сконструював у 1937 році наш земляк Ігор Сікорський, уродженець Києва, що заснував у Стретфорді, Коннектикат, першу фабрику гелікоптерів у ЗСА.

Кінчаючи огляд визначних учених стислих наук, слід ствердити з гордістю, що, не зважаючи на хліборобський характер нашої батьківщини, наш внесок у ці науки, а посередньо — і в цивілізацію світу, пропорційно великий.

З представників гуманістичних наук на першому місці треба поставити корифея української історії, колишнього професора Львівського університету, голову Наукового Товариства ім. Шевченка, головного редактора „Українського Літературно-Наукового Вісника”, Президента України — голову Центральної Ради та керівника Історичного відділу Всеукраїнської Академії наук Михайла Грушевського. Пішовши по несміло прокладених історичних стежках свого професора з Київського університету Володимира Антоновича, Грушевський відкрив у гушавині історичних фактів і документів чітко накреслений шлях історії українського народу, шлях, що його він науково оформив у 10-томовому (властиво, одинадцятитомовому) епохальному творі „Історія України-Руси”. В „Історії” Грушевський довів самостійний історичний розвиток українського народу та кинув виклик доцьогочасній російській історіографії та зформований під її впливом — світовій історіографії. Своєю „Історією” Грушевський дав українському народові візитну картку нашої національної ідентичности, здобуваючи цим для себе одне з найпочесніших місць у пантеоні України.

Підважуючи доцьогочасний традиційний погляд російської історіографії про злиття трьох націй у всеросійському казані, Грушевський здобуває поступово світове визнання та обумовлює у багатьох випадках ревізію панівного у світовій науці історичного погляду про розвиток народів Сходу Європи.

Другим істориком, якого можна поставити поряд із Грушевським, є Вячеслав Липинський (1882-1931). Це тип модерного історика-соціолога, вихованого на західноєвропейських наукових зразках, який у своїх історичних монографіях („Україна на переломі” та „Михайло Кричевський”) поставив українську історію на модерні рейки. Липинський — це засновник української державницької школи та творець української модерної історіогра-

фії. Без його наукового внеску наша історіографія не була б належно збалансована, а реконструкція нашого минулого — непевна.

На жаль, твори Липинського мало відомі не тільки Західньому світові, але і українській суспільності. Але це не применшує блискучої логіки його державницьких ідей, ні його історично-соціологічного візіонерства. Липинський — світового масштабу історик та державницький ідеолог, який чекає ще на своє відкриття.

Якщо йде мова про галузі культури, то українці і в тій царині „не пасуть задніх”.

По битві під Полтавою, а також ще перед нею, майже вся інтелектуальна верхівка України, на чолі з професорами Могилянської Академії, переїхала — частково добровільно, а частково під тиском, до центру нової імперії, яку почав будувати Петро Великий, а продовжували його спадкоємці — російські царі. Все, що було краще й цінніше на Україні, було втягнене, мов : пирососом, до Москви. В 1759 році за наказом імператриці Єлизавети був забраний з міста Глухова з України до Петербургу та приділений до співацької капелі молодий хлопець Дмитро Бортнянський, якому було приречено стати світової слави композитором. Коли диригент капелі італієць Галюппі від’їздив до Італії, він забрав зі собою найздібнішого члена своєї капелі 18-літнього Дмитра Бортнянського на дальші музичні студії; за 10 років перебування в Італії Дмитро Бортнянський став відомим композитором, автором низки опер та музичних творів на релігійні теми. Але його справжній музичний талант замерехтів щойно по повероті до Петербургу, де його призначено капельмайстром придворної капелі, а пізніше — композитором і клавісиністом наслідника царського престолу. На тому становищі він виявив свій геніальний музичний талант, перекомпонувавши майже всі церковні богослужбні пісні на український лад.

Всі його композиції — це перлини музичної творчості, які можна поставити поряд із творами найбільших композиторів того часу, а головню — Палестріні. Церковні твори Бортнянського поширені в Греції, Болгарії, Румунії, Югославії, Чехо-Словаччині, Німеччині та Америці. Кілька місяців тому я дістав платівку славного болгарського баса Бориса Хрїстова, соліста катедрального хору в Софії, який, між іншим, співає також композиції Д. Бортнянського.

Всі композиції Бортнянського були видані в XIX сторіччі за редакцією Петра Чайковського. Петро Чайковський (1840-1893) записаний у всіх енциклопедіях світу, так як Бортнянський, Березовський і Ведель, російським композитором. Але в дійсності він українського роду. Його музична спадщина є однією з вершин світового мистецтва. Хоч за нього нам доведеться змагатися з росіянами.

Пояснення „українськості” Чайковського можемо знайти в статті В.Євстаховича „Зв’язки Петра Чайковського з Україною” („Наша Культура”, додаток до „Нашого Слова”, Варшава, за місяць

листопад 1980) і в нотатці в журналі „Сучасність” за січень 1980 р. Згідно з інформаціями, поданими в цих джерелах, композитор Петро Чайковський походив з козацького роду з Полтавщини. Прадід композитора Федір Опанасович Чайка був сотником козацьких військ та брав участь у битві під Полтавою. Вдова по ньому — Анна Чайка мешкала у Слободі Миколаївській, Омельницький сотні, Миргородського полку, де вона ввійшла у список людности в переписі Лівобережної України (1765-1679). Це перший слід родинного кореня композитора. Зміна прізвища з Чайки на Чайковський пішла від діда композитора Петра Федоровича Чайки, що закінчив студії медицини в Київській Академії.

Дмитро Бортнянський і Петро Чайковський — це музичні генії. Але поруч з ними маємо цілу плеяду видатних українських композиторів, що нічим не поступаються великим композиторам Західного світу. Згадати б тільки Миколу Леонтовича, Василя Барвінського, Станислава Людкевича, Миколу Лисенка, Лева Ревуцького, Віктора Косенка, Бориса Лятошинського, Коса-Антоського, Георгія Майбороду чи Пилипа Козицького. Але найбільшим композитором виявився сам український народ, що створив неперевершену народну музичну культуру у формі безсмертних народних пісень і дум, у яких дрімає український Бетговен і український Моцарт, і український Шопен, і український Гріг.

Музична культура українського народу дала свій вияв у великій кількості співаків-солістів, з яких рекрутувалися спочатку майже всі церковні хори у Москві та Петербурзі, на чолі з козаком Олексієм Розумом, пізніше Графом Розумовським, чоловіком російської цариці Єлисавети (вони одружилися таємно, бо це був мезальянс; володарів так зване морганатичне подружжя).

З професійних співаків слід згадати оперового співака Семена Гулака-Артемовського, композитора популярної української опери „Запорожець за Дунаєм”; Олександра Мишугу, Ореста Руснака, Модеста Менцінського, Михайла Голинського, Івана Козловського чи Михайла Донця, а із співачок — Соломію Крушельницьку, Оксану Петрусенко та Беллу Руденко.

Світових вершин слави добилася у нас Соломія Крушельницька (1897-1944), сопрано, яку музична критика визнала рівною з Карузо, Шаляпіном чи Тіто Руффо, найвизначнішою співачкою світу. Подібне можна сказати про Беллу Руденко, лірично – колоратурне сопрано, лавреатку Всесоюзного Конкурсу в Москві та Міжнародного Конкурсу вокалістів в Тулузі, у Франції (1957).

З усіх родів мистецтв театр має в нас найбільш блискучу традицію. На жаль, впродовж багатьох сторіч він не мав змоги й овставин розгорнути своїх крил, як це зробили західноєвропейські театри. Але навіть у дуже обмежених рамках наш театр зумів виростити першорядні таланти, яких би не посоромились великі європейські сцени. Згадати б тільки Марію Заньковецьку, яку російська критика порівнювала до Сари Бернар та Елеонори Дузе,

Миколу Садовського (М. Тобілевича), Саксаганського (Опанаса Тобілевича), Марка Кропивницького, родину Стадників, родину Рубчаків, Бенцалів, Володимира Бавацького (Трача), Йосипа Гірняка чи Леся Курбаса. Цей останній добився великої слави не тільки як актор, але також як театральний режисер, що, стоячи на експресіоністичних позиціях, впроваджував у інсценізацію п'єс багато новаторства та притаманну своїй особовості інтерпретацію театральної дії, головню у новооснованому ним театрі „Березіль”. Курбас, подібно як колись російський режисер Станіславський і менше відомий, бо українець, Немирович-Данченко, створили нову театральну школу в Москві. Немає сумніву, що коли б обставини для творчості Леся Курбаса були свободніші, його система вільної акторської гри зробила б переворот у світовому театрі, як колись зробила театральна система Станіславського.

Український народ дав світові геніяльного кінового режисера в особі Олександра Довженка (1874-1956). Його найкращими фільмами вважають „Звенигору” та „Землю”, яка в 1958 році на Всесвітньому Конкурсі в Брюсселі була визнана одним з найкращих фільмів світу. До речі, „Земля” вивчається сьогодні як фільмовий клясик.

Українське образотворче мистецтво не може похвалитися такими прізвищами, як Рафаель, Тіціан чи Рембрандт, бо і на це склалася низка причин, головню — швидка втрата державної незалежності, яка зумовила перехід української провідної верстви на сторону займанців. В тому часі, коли творив Рафаель та Тіціан, український нарід був окупований і не мав змоги ні обставин присвятитися творчому мистецтву, якщо не брати до уваги іконописців та архітектів, з яких деякі виявили високий мистецький талант (Візантійські ікони та козацьке барокко). Тоді, коли Рембрандт творив свої малярські шедеври, український народ кривавився у великому козацькому повстанні проти Польщі під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. А пізніше прийшло 200 років російської неволі та втеча нашої інтелектуальної верхівки на службу до Росії. Все ж таки навіть у часах, здавалося, безнадійних для росту муз, українські мистці, хоч і на службі чужих культур, створили речі не гірші за їх європейських колег.

Хочемо згадати на тому місці про таких визначних український мистців, як Дмитро Левицький (1735-1822), світової слави маляр-портретист, який розмалював Андріївську церкву в Києві та виготовив коло ста портретів, між ними — портрет французького філософа Дідро, цариці Катерини II, польського короля Станіслава Лещинського та багатьох інших. Його творчість знаменує одне з найбільших досягнень мистецького реалізму; Антін Лосенко (1733-1773), маляр академічного клясичного напрямку, родом з Глухова, професор і ректор Академії Мистецтв у Петербурзі; Володимир Боровиковський (1757-1825), уродженець Полтави, один з найбільших малярів-портретистів, спроваджений Катериною II до Петербургу, де він поряд з А. Лосенком та Д. Левицьким поклав основи

під російське мистецтво в європейському розумінні. Іван Мартос (1754-1835), видатний український скульптор, учень славного Антонія Канови в Римі. По переїзді до Петербургу Мартос став професором Академії Мистецтв та творцем таких пам'ятників, як пам'ятник Мініну і Пожарському в Москві, Катерини II в Катеринослові та Е. Рішельє в Одесі.

З новіших мистців слід згадати Юрія Нарбута, Сергія Васильківського, І. Труша, П. Холодного, О. Сластіона, О. Новаківського, братів Кричевських, А. Петрицького, М. Глуценка, О. Грищенка та багато інших. Були у нас і такі мистці, які покинули свій народ, як, наприклад, славнозвісний Ілля Ріпін (Репін), Юліян Коссак та інші.

Але вершин світової слави добився беззастережно Олександр Архипенко (1887-1864), український скульптор-новатор та ізгой, який прожив поверх півсторіччя поза межами України. По завершенні мистецьких студій у Києві (1908 рік), він виїхав до Парижу, в якому перебув 13 років. Цей французький етап становить найплідніший період його мистецької творчості, в якому на виставках французьких авангардистів здобув він пошану й визнання з боку нечислених, та кпини — з боку більшості.

Його революційна на той час мистецька творчість знайшла більше розуміння в Німеччині, куди він переїхав з Парижу (1921) та одружився з німецькою скульпторкою Ангелікою Бруно-Шліц. В 1923 році Архипенко приїхав до ЗСА, до речі, на паспорт, виданий Українською дипломатичною місією Української Народної Республіки у Швейцарії. В Нью Йорку він відчинив мистецьку студію і школу та навіязав контакт з українською громадою, для якої виготовив три скульптури: Івана Франка, Лесі Українки та Тараса Шевченка. На жаль, українська громада в ЗСА не зуміла створити ані української галерії його творів (на яку Архипенко дав свою згоду), ані не доручила йому виготовлення пам'ятника Т. Шевченка у Вашингтоні, що впровадило б ім'я геніального українського поета до історії світового мистецтва. Таку галерію його скульптур створили натомість жиди в Тель-Авівському музеї, що включає приблизно 30 найкращий праць Архипенка раннього французько-німецького періоду. На думку Доналда Каршана, дослідника його творчості, Архипенко — це один з найбільших новаторів мистецтва з генерації післяроденівських скульпторів.

Українець Микола Гоголь та українського походження Федір Достоевський — це два світочі російської літератури. На жаль, у творах Достоевського майже немає нічого українського (хіба покликання на філософію Григорія Схвороди), зате Микола Гоголь виявив свою українську душу головню в першому періоді своєї творчості, в якому він брав сюжети виключно з українського життя, виявляючи в них велику любов до української історії, українського народу, його побуту та звичаїв. Згадати б тільки такі збірки, як „Вечори на хуторі біля Дикаки“, „Миргород“ — оповідання, чи безсмертну повість „Тарас Бульба“.

Всі його твори повні типового українського гумору та глибокого піризму; вони здобули широку популярність серед українських читачів навіть зденационалізованих, та причинилися у великій мірі до відродження їхньої національної свідомости. З вдячності за те Тарас Шевченко присвятив йому свою поезію „Гоголю”, „За думою дума роєм вилітає”.

Микола Гоголь — це великий літературний таланти, що недарма здобув собі почесне місце у світовій літературі. Хоч він вважається формально російським письменником з уваги на російську мову його літературної творчости, але по крові та по душі — він українець. З переїздом до Петербургу на посаду професор-ад'юнкта загальної історії тамошнього університету (1834), Гоголь під впливом свого російського оточення переставив свою творчість на російську тематику („Ревізор”, „Ніс”, „Мертві душі”, „Арабески”), сповнену гострої сатири на сваволі і деспотизм поміщицької верстви та хабарництво й нездарність російської бюрократії. І тут почалися його проблеми.

Те, що Гоголь виявив своє правдиве національне обличчя в „Тарасі Бульбі”, російське суспільство могло йому вибачити в ім'я його великого таланту, але те, що він висміяв імперську націю, цього російські інтелектуали не могли йому простити. Коли реакція проти нього набрала небезпечних і ворожих виявів, Гоголь за порадою своїх найближчих приятелів виїхав з Росії до Риму (1842) з наміром виїмігрувати на-постійно до ЗСА. Але Гоголь „хворів” на хронічний брак грошей подібно, як його сучасник, французький письменник Бальзак, та багато інших мистців. І це було причиною, що Гоголь не тільки не виїхав до Америки, але „продав свою душу московському Мефістофелеві” не за вічну молодість, як Фавст, а за гроші від своїх поклонників, і за надію таки проламати ізоляцію та вороже ставлення до нього російського суспільства.

Акт „продажі” його душі відбувся у Франкфурті в Німеччині (1841) в часі зустрічі з В. Жуковським, колишнім учителем царя, в приватності якого Гоголь начебто власноручно спалив рукопис комедії з українським сюжетом, „Зголені вуси”, немов символічно зриваючи з українською тематикою. Ще не розвіявся добре попіл з цього рукопису, коли Гоголь взявся виправляти, чи радше переробляти під смак цензури, перше видання „Тараса Бульби” з 1835 року, вкладаючи в уста своїх героїв гасла та доктрини XIX сторіччя про майбутні успіхи російського православ'я та непоборність царя і Росії. (Див „Ідеологічні обертони в 'Тарасі Бульбі' Гоголя”, Василь Сірський „Український Квартальник”, осінь 1979 р.).

І так один з найталановитіших синів України сам зіпсував власний український шедевр своєї ранньої творчости та замінив лояльність козацького братерства і любов до своєї батьківщини — України на лояльність до її поневолювача-окупанта; але не він один відрікся своєї батьківщини за славу та почесі. Таким же шляхом

пішли й інші: Федір Достоевський, Володимир Короленко, Анна Ахматова (Горенко) та багато-багато інших.*

Бельгійський адвокат, бджоляр та письменник Моріс Метерлінк одержав у 1911 році нагороду Нобеля за книжку „Синій птах”, герої якої подорожують дивними шляхами крізь нереальні країни манулого і майбутнього. Герої п'єс Миколи Куліша „Народний Малахій” та „Пететична Соната” подорожують також крізь країни нереальності, але їх подорожі сповнені трагізму людини і суспільства, які в плетиві Кулішевої творчої візії доходять до вершин літературної наснаги. Але ні за „Народного Малахія”, ні за „Патетичну Сонату” Куліш не одержав нагороди Нобеля з уваги на те, що обидві ці п'єси, як і Шевченковий „Кобзар” чи творчість „набільшої поетки світу” Лесі Українки, для вільного світу були й будуть незрозумілі. Але відсутність такої нагороди в ніякій мірі не применшує вартості ані величчя Лесі Українки, як і Кулішевого внеску в скарбницю світової культури.

Вадим Скуратовський, колишній критик київського „Всесвіту”, вважає Шевченка одним з найвидатніших поетів світу. На його думку, Шевченко перший в історії людства перетворив крик упосліджених на повноцінне літературне слова та став творцем нового літературного стилю у світовій літературі. Своєю творчістю Шевченко започаткував процес демократизації світової літератури та повсюдне оновлення його етосу. Так, як вежа Айфеля стала символом Франції, так і Шевченко став символом України. Деякі порівнюють Шевченка з Пушкіном чи з Міцкевичем, але це порівняння неспівмірне, Міцкевич бо описував життя гнобителів, а Шевченко життя гноблених. Після Пушкіна, в російській літературі було багато письменників і поетів, які не поступалися його талантові, але Шевченко залишився досі вершиною-Айфелевою вежею української літератури й українства. (Див. Вадим Скуратовський: „Шевченко в контексті світової літератури”. Київ, „Всесвіт”, ч. 3, березень 1978 р.).

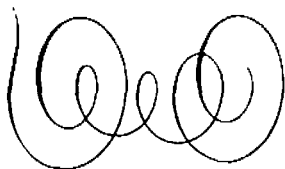
Проте Шевченко був не тільки геніальним поетом, він був також національним елланом та сонцем, в променях якого вирощувалася нова українська література, досягали нові літературні таланти. Українська література видала довгий ряд видатних поетів, прозаїків, драматургів, есеїстів та критиків, що на чолі їх слід поставити Івана Франка, Лесю Українку та багатьох-багатьох інших.

Ми не маємо українського Канта, Шпенглера чи Гегеля, але маємо зате українського мандрівного Сократа, найбільшого філософа Сходу Європи Григорія Сковороду, що глибиною та діапазоном свого інтелекту дорівнює найвидатнішим філософам

*Наприклад. Видатний російський письменник Олексій Толстой, автор „Аеоліти” та „Ходіння по муках”, — нащадок морганатичного подружжя Олексія Розума-Розумовського (брата гетьмана Кирила Розумовського) з царицею Єлизаветою.

світу. Професор Дж. Клайн, видатний критик філософії, вважає Сковороду (дарма, що він жив в пізнішому часі) репрезентантом інтелектуального клімату ранішнього періоду Києво-Могилянської Академії. На його думку, Г. Сковорода намагався впродовж цілого свого життя створити синтезу платонізму, стоїцизму та західно-європейського схолятизму, забарвленого містикою Сходу Європи. З уваги на те Сковорода становить унікальну постать поміж усіма філософами світу.

Цей короткий і неповний огляд українських досягнень у ділянці науки, технології та культури повинен переконати навіть тих серед нас, хто має комплекс неповноцінності у відношенні до інших народів, що ми маємо чим пишатися. Свідомість цього стане і джерелом національної гордості і поштовхом до дальшої творчої праці, що єдина залишає слід по людині і по народові у перспективі часу.

ДУХОВИЙ ПРОЦЕС ТВОРЧОСТИ ТАРАСА Г. ШЕВЧЕНКА

ДО 145-РІЧЧЯ ПОЯВИ ПЕРШОГО „КОБЗАРЯ”

Написала ВАЛЕНТИНА ЄРМОЛЕНКО

У 171-ші роковини народження Тараса Шевченка ми маємо вже досить замітні вклади в історію української літератури про життя і творчість нашого Кобзаря. Велич Шевченка безсумнівна, але спадщина його недостатньо передана українському народові й іншим народам світу. Причин на те було досить багато. Творчість Шевченка до цього часу розглядалася в двох напрямках: філологічному і політичному. Філологи досліджували і досліджують зараз мову творів Шевченка, їхню стилістику, ритміку, композицію і все інше, що відноситься до теоретико-літературного аспекту. Політичний — інтерпретує твори Шевченка під кутом різних політичних поглядів інтерпретаторів. Але дуже мало хто досліджує дух творчості Шевченка за психологічними принципами.

В Шевченкові ми бачимо виразне втілення і душі нашого народу і духа нашої нації, бо його твори віддзеркалюють духовість, яка є питома нашому мистецтву і нашій літературі. Багато і часто говориться про дух, який протиставлять матерії, про духовість, боротьбу духа і матерії. Часто чуємо вирази: дух животворить, дух сильніший за матерію, тіло немічне, сильні духом, незламний дух і т.п. У чому ж полягає духовість, яку ми протиставимо матеріалізові? Відповідь на це дають релігії, а особливо християнська релігія. Християнство дало тим, що „мають вуха”, все, що можна пізнати з духовости.

Для того, щоб зрозуміти те, чого вчить нас релігійна мудрість, треба дійсно мати і духові очі, і духові вух. Як спортсмен вправляє певні м'язи свого тіла, так і учень духовости має вправляти свої духові органи. „Ум гостри, насталюй волю” — казав І. Франко. Треба розвинути в собі ті духові сили, які в людині є, як малий натяк на „образ і подобіє Боже”. Одні розвивають у собі духові здібності шляхом впертої аскези, святого життя і сталого контакту шляхом молитви з Богом. Але є люди, яким Бог посилає ці здібності спонтанно. Те, що кожен може досягти роками вправ і самовиховання, їм дається, як неоціненний дар з неба. У Шевченка ми бачимо

якраз цю посвяченість з неба, і не дармо казала княжна Варвара Репніна, що муза Шевченка „не земна, а небесна, крилата і чудова, як перемога”.

У творах Шевченка ми постійно зустрічаємо, як він по власному надхненню виявляє цю свою посвяченість у духові науки і вміння користатися методами для розвинення в собі духових здібностей — тобто вміння розуміти символи, алегорії, притчі, байки — тієї криптографії („таємного письма”), якою користувалися древні вчені спіритуалісти. І це не диво. Шевченко походить кров від крові і кість від кости нашого народу. Батько — син безмежних степів України, а мати з Бойків, з крові карпатських верховинців. Він мав з природи цю здібність у душі. Бо де ж, як не в українського народу, заховалося це вміле користування символами. Майже кожна наша пісня починається з символу — як передмовою, що вводить слухачів у певний настрій і дає зрозуміти, про що йтиме мова: „Стелися, барвінку, низенько, Присунься, козаче, близенько...” (любовна пригода).

„Ой, що ж бо то та й за ворон, Що над морем криче...” (трагічна подія).

„Чорна хмара з-за Лиману...” (про війну) і т.п.

„Де ж Катрусю пригорнула? Чи в лісі, чи в хаті?” („Катерина”)

„Совині очі — не добре проти ночі” — говорить народна символічна мудрість. І цей вислів і той у „Катерині” відразу вводить нас у настрій Катерини, що йде шукати шлях у Московщину, і дає передчуття трагічної розв’язки цієї поеми.

Образ хмари у Шевченка визначає військо чи ворожу навалу і зв’язане з ними лихоліття:

*Встає хмара з-за Лиману,
А другая з поля;
Зажурилась Україна —
Така її доля!...*

або

*Виростають нехрищені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані,
Без попа ховають,
Запродана жидам віра
В церкву не пускають... („Тарасова ніч”)*

Образ дійсно пророчий і може бути віднесений як до часів з-перед Хмельниччини, так і до сучасного „советського раю” в Україні. В деяких поемах Шевченка, як „Іван Підкова”, хмара не є образом поразки, але виявляє також настрій перед боєм: „Чорна хмара з-за Лиману Небо, сонце криє...”

...Висипали запорожці Лиман човни вкрили...

Другим символом у піснях Шевченка є зозуля та чайка, символ бездомности, безпритульности чи символ самотности:

*В Путивлі гряді вранці-рано
Співає — плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жалю додає.
„Полечу, — каже, — зигзицею,
Тією чайкою — вдовицею...*

Або „Ой, біда чайці небозі”, чи Закувала зозуленька В зеленому гаї; Заплакала дівчинонька — Дружини немає’.

Ще характерним символом у Шевченка є тополя, хоч в українській народній символіці з’явилася вона порівнююче пізно — десь у XVIII віці. Шевченко у своїх творах цим образом користується для виявлення самотності покинутої дівчини, одинокої вдови тощо: У тумані на могилі, Як тополя, похилилась Молодиця молодая. („Наймичка”).

Так само у вірші „Тополя” цей образ поданий так: „Одна - одна, як сирота На чужині гине!”

Або знову в поемі „Черниця Мар’яна”: „Вітер в гаї нагинає Лозу і топлю...”

Або

*Коло гаю, в чистім полі,
На самій могилі,
Дві тополі високії
Одна одну хилить...*

Тут образ двох дівчат, що їх обох злегковажив козак. Той самий образ бачимо й у вірші:

*Не топлюю високою
Вітер нагинає —
Дівчинонька одинока
Долю зневажає.*

Таких нововведених Шевченком образів в українську символіку зустрічаємо в „Кобзарі” дуже багато. Поет дуже часто використовує народну і тваринну символіку. Нічні птахи: пугач, сова, сич, є здебільшого вістунами недоброго.

*Ой, заплакав сивий пугач
В степу на могилі,
Зажурились чумаченьки
Тяжко зажурились: („Хустина”)*

Або

*...Як у полі на могилі
Вовкулак ночує,
А сич в лісі та на стрісі
Недолю віщує; („Княжна”)*

Ціла поема „Сова” у Шевченка пересякнена сумним настроєм і сам заголовок уже „не добре” віщує. Веселі і життєрадісні образи:

барвінок, ромен, калина. Сумні або чарівні: осика, верба; чи знову — сили й здоров'я, як дуб, стало вживаються поетом у їх народному прадавньому значенні:

*Росте в полі на могилі
Осика заклята;
Отам відьма похована, —
Хрестіться, дівчата! („Відьма” або „Осика”)*

Кожен знає з народного фолкльору, що Юда Іскаріот повісився на осиці й тому її сріблясте листя й досі тремтить від жаху перед спогадом про цей найгірший злочин-зраду. Тому й зветься осика „заклятим деревом”.

*На городі коло броду
Барвінок не сходить,
Чомусь дівчина до броду,
По воду не ходить.*

Барвінок є символом шлюбу, бо часто вживають вінець з барвінку замість „золотого” вінця. Коли з барвінком зле, то і будуче неясне. Так само калина є доброю ознакою, якщо вона цвіте і розцвітає, і злою ознакою — якщо сохне і в'яне:

*Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина - дитина.*

*Не прийнялись три ясени,
Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зів'яла...*

Не вертаються три брати...

Крім того Шевченко часто вживає в образі хлопця-козака дуб, ясен, явір, ромен: Ой у полі ромен цвіте, Долиною козак іде...

Варто також згадати образ гусей, який у народній символіції є завжди символом балаканини, поговору, обмов:

*Ой, крикнули сірі гуси
В яру на ставу;
Стала слава на все село
На тую вдову*

*Не так слава, не так слава,
Як той поговір...*

Не раз Шевченко вживає в своїх творах образ орла-царя птахів для образу славного отамана героя:

*Літа орел, літа сизий
Попід небесами, —
Гуля Максим, гуля батько
Степами, пісами.
Ой, літає орел сизий
А за ним орпята...*

Прикладів образів-символів у творах Шевченка можна знайти безліч, всіх їх тяжко навести, але це показує на вміння Шевченка мислити образами, що є ознакою атавістичною, тобто Богом даної посвяченості. До того Шевченко, як маляр, дуже легко сприймав ці „образи-думки” і тому його вірші, наче живі, стають перед нашими очима.

Шевченко міг мислити в снах образами-символами. Це є одним із результатів духових вправ вміти затримувати певну свідомість під час сну. Матеріалістичні науки ще не знайшли задовольняючої відповіді на те, що є сон, хоч і вміють викликати, завдяки анестетичним лікам, штучний сон. Вживається також гіпноз в офіційній медицині, але й це явище не вистачає для того, щоб з'ясувати свідомість у сні. Лише духово вправлені окремі особи можуть заховати у сні таку ж свідомість, як і на яву, і їм не заважає добре відсвіжитися здоровим сном. Шевченко в поемі „Сон” пише:

*Отакий то на чужині
Сон мені приснився!
Ніби знову я на волю,
На світ народився.*

Чи дійсно Шевченко бачив у сні те, що описує у своїх „Снах”, але вже сам факт, що він свої серйозні й глибоко-мудрі твори заплюбки називає „Снами”, наводить на думку, що він мав і цю здібність у стані сну свідомо сприймати образи. У сні Шевченко бачить чарівні пейзажі України, її „гори високії, не так і високі, як хороші, хорошії, блакитні здалека”, бачить Переяслав і Трахтемирів, і сивочолого діда, який „і дивиться і дума”. І разом з ідилічним краєвидом, де „хатки біленькі виглядають, мов діти в білих сорочках”, у сні не покидає Шевченка думка про те, як...

*Котилися
І наші козачі
Дурні голови за правду,
За Віру Христову... („Сон”)*

Бачить Шевченко селянку кріпачку, що:

*На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитеє кричало...*

*...І сниться їй: той син Іван
І уродливий, і багатий...
Уже не панський, а на волі,
І на своїм веселім полі...
(„Сон”)*

Глибокого духового змісту, пророчого передбачення та гострого протесту є інший „Сон”:

*Та й сон же, сон, напрочуд дивний,
Мені приснився:
Найтверезіший би упився,...
Отаке то
Приснилось диво!
Чудне якесь!.. („Сон”, „У всякого своя доля”)*

Гнів не покидає Шевченка у цьому „Сні” на тих, хто „...отечество так любить,/ так за ним бідкує,/ так із його, сердешного,/ кров, як воду точить!... І на тих, що мовчать собі й кажуть: „може так і треба”.

Шевченко набирає нових сил для протесту ще й досі нездійсненої кари, коли кличе в „Заповіті” „Вражою злою кров'ю волю окропити!” І поет бачить минуле України, бачить в сні персональне щастя, яке так і не здійснилося:

*Присняться діточки мені,
Веселая присниться мати,
Давне-колишній та ясний
Присниться сон мені!... і ти!... („Ликері”)*

Другою дуже корисною і конечною вправою є так звана медитація, тобто гостра концентрація думки на однім. Шевченко мав і цю здібність і то розвинену у високій мірі. Це помітно в його малярських творах і в писаннях. Як маляр, Шевченко умів зосередити свою увагу чи на портреті, чи на пейзажі. Його твори дають відчутти свою внутрішню якість, відкривають душу. Вони не лише майстерно намальовані, а й глибого продумані (як приклад можна взяти портрет Ганни Закревської, княгині Кейкуатової чи князя Репніна або його пейзаж „Церква в Суботові” чи безліч краєвидів з Арапської експедиції). Те саме бачимо і в писаннях, особливо в уступах до більших поем. Медитація особливо цінна, коли людина в повному душевному спокої міркує про „бренність” і переходовість усього в житті, порівнює розквіт і зів'яння квітки, схід сонця та схід місяця, що викликає певне почуття. В творах Шевченка передача цих відчуттів майстерно виявлена, наприклад, у „Причинній”: Реве-та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива...

В описі природи бачимо зловісні елементи, що вводять читача в трагічну баладу:

*І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав, —
Неначе човен в синім морю,
То виринав, то потопав.*

Тут бачимо медитацію сполучену з символікою. Опис природи наводить Шевченка маляра на думку про людські переживання і, як у народних піснях, подає настрій змісту балади.

Багато поем і більших творів Шевченка починається з символічних образів. які, свідомо чи з інтуїції, переведено з усіма вимогами духових вправ. Вступ до поеми „Іван Підкова” є виразною медитацією про минуле і сучасне:

*Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати!*

*Панували добували
І славу і волю, —
Минулося: осталися
Могили по полю!...*

А внук косу несе в росу...

Ця медитація викликає яскравий образ козацького морського походу. Це не важливо, чи ходив Іван Підкова морем на турків, чи ні. Це справи істориків. Шевченко дає нам картину, яку бачить духовим оком і передає душевний настрій і козаків і їх отамана.

Вступ до „Гайдамаків” — це також медитація, проведена, так би мовити, за всіма приписами духових наук:

*Все йде, все минає — і краю немає...
Куди ж воно діпось? Відкіля взяпось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умирає... Одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло...*

*І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало,
І зорі червоні, як перше плили,
Попливуть і потім; і ти, біполиций,
По синьому небу вийдеш погулять...*

Це роздумування про ріст, розквіт, схід сонця і його захід, занепад, схід місяця дає змогу думкам складатися в духові образи, лінії і фігури. Це дає також змогу прозирнути в душі почуттів, у імпульси людей живих чи давно вмерлих. І таке роздумування приводить Шевченка до видіння:

Отак, сидя кінець стола,
Міркую, гадаю:
Кого просить? Хто поведе?
Надворі світає;
Погас місяць, горить сонце.
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,
Кругом мене стали...

Або ще перед цими словами йшли такі:

...а тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами,
І гетьмани, — всі в золоті,
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
І про Україну
Розмовляють, розказують:
Як Січ будували,
Як козаки на байдаках
Пороги минали,
Як гуляли по синьому,
Гріпися в Скутарі...

І далі йдуть потрясаючі образи — яскраві, повні життя і, нехай не історичної, але імагінативної правди. Серед наших сучасних письменників таке бачимо в Юрія Липи, коли він писав свої „Козаки в Московії”.

Сильна медитація є в початку „До Основ'яненка”:

Б'ють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходив...
Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив.

Тут бачимо виразний настрій минулості, вмирання, що його викликає схід місяця:

На тім степу скрізь могили
Стоять та сумують;
Питаються у буйного:
— Де наші панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарились?...
Вернітесь!...
— Не вернутесь! —
Загуло, сказало
Синє море:

Глибокий біль протинає весь вірш і виривається благання до уявного кобзаря — співця народного (в даному випадку — до Квітки-Основ'яненка):

*Утни, батьку, щоб нехотя
На весь світ почули,
Що діялось в Україні...*

Те саме бачимо у вірші „Чигирин”, у вступі до „Невольника”. Поет завдяки інтуїції проводить високе міркування про силу крові:

*Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне.
І вицідять сукровату
І наплюють живої
Козацької тії крові,
Чистої, святої!*

Тут людська кров стає чистою, святою, як пурпуровий сік троянди під впливом сонця, і сльози стають не ознакою горя і безсилля, а живучою водою, що кличе до героїства і перемоги.

Також дуже вимовними є мотта, які бере Шевченко зі Святого Письма для своїх поем, як наприклад, до поеми „Сон” („У всякого своя доля”) — (подаю у перекладі): „Дух правди, що його світ прийняти не може, бо не бачить його та не знає його” (Євангелія від св. Іоана гл. XIV ст. 17).

Або до поеми „Великий Лях”: „Ти нас нашим сусідам віддав на зневагу, на наругу та посміх для наших околиць, Ти нас учинив за прислів'я поганам, і головою хитають народи на нас...” (Книга псалмів 43, 14-15). Так само і до „Кавказу”, „Посланія”, або „Неофітів”: — „Так говорить Господь: Бережіть правосуддя й чиніть справедливість, бо незабаром прийде спасіння Моє, і появиться правда Моя.” (Книга пророка Ісаї 56, ст. 1).

Варто лише пригадати кінець „Неофітів”, цієї потрясаючої поеми, щоб зрозуміти всю продуманість у виборі цього мотта:

*І ти осталася одна
На березі. І ти дивилась,
Як розстипалися, стелились
Круги широкії над ним,
Над сином праведним твоїм!
...І помолилась в перший раз
За нас Розп'ятому. І спас
Тебе розп'ятий Син Марії,*

*І ти слова Його живії
В живу душу прийняла...*

Перші християни з безмежної віри в Бога Христа безстрашно йшли на муки, бо дійсно знали, що „Наблизилося спасіння моє”. Це, видно, знав і Шевченко. Шевченко, як бачимо в формі медитації, свідомо чи з Божої ласки, досягнув великого духового вдосконалення. Досить згадати цілу низку його переспівів чи „подражаній” псалмам, які без сумніву, були темами його глибоких роздумувань. Видно, що не лише в дитинстві, „у бур’яні”, Шевченко списував Сковороду або „Три Царіє со дари”, але й пізніше, а особливо в неволі, в солдатчині (1847 рік), коли він мав до читання лише Біблію.

Не можна не згадати ще одного вірша Шевченка, останнього вірша, в якому він передбачає свою передчасну смерть.

Передчуття власної смерти чи смерти когось із близьких є однією з ознак високорозвиненої духовості. Сковорода незадовго до своєї смерти викопав собі могилу. Шевченко в своєму зверненні до Музи з іскорками народного гумору виразно каже:

*Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать
Та заходиться риштувать
Вози в далекую дорогу?
На той світ, друже мій, до Бога
Почимчикуєм спочивать...*

Вірш цей був написаний одинадцять днів перед кінцем його життя.

Помимо того, що в цьому вірші Шевченко подає класичні образи потойбічного світу (перевізник Харон, доля — Парка-Прялка, яка відмірює літа; ріка Лета, бездомна і каламутна; Флегетон і Стикс), ми натрапляємо на те, що в духових науках зветься „побудування хати”, яке відбуває душа людини після очищення в чистилищі.

*Понад самим Флегетоном,
Або над Стиксом, у раю,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджую...*

Це наводить на думку, що Шевченко, крім своєї християнської ерудиції, мав знання з теософської філософії. Це і не дивно, бо кирило-методієвські братчики цікавилися теософією, і були всі дуже високо духово розвинені. Були поширені ці зацікавлення і серед польських приятелів Шевченка на засланні, в колі яких Шевченко постійно перебував.

Беручи до уваги лише ті твори Шевченка, які знаходимо у „Кобзарі”, можемо вивести з них ряд ознак „езотеричности” нашого найбільшого поета. В образах-символах ми бачимо його вміння мислити образами і глибоке розуміння того, що в науці звуть криптографією або гієрогліфікою (письмо умовними знаками), — все це є ознаки високої „посвячености”, дуже розвиненої і вправної духовости.

ЗЕМЛЕТРУСИ, ЇХ ПРИЧИНИ, РОЗМІЩЕННЯ І НАСЛІДКИ

Проф. Іван Олексин

При кінці квітня 1984 року часописи повідомили про два землетруси, які занотовано на просторі З'єднаних Штатів Америки. Один з них був на Великдень, 22-го квітня 1984 року, в годині 9.36 ввечері і тривав тільки кілька секунд; його відчуло багато людей на просторі штатів: Пенсильванія, Мериленд, Делавер, Вірджинія, Нью Джерзі, Нью Йорк і Коннектикат. Найбільше дрогання земної кори було в околиці місцевості Пекві, приблизно 24 кілометри (15 миль) на південь від міста Ланкастер у південносхідній Пенсильванії, де саме був епіцентр цього землетрусу, а його сила на шкалі Ріхтера була 4.1.

Другий землетрус занотовано два дні пізніше, себто 24-го квітня ц.р., о годині 4:16 по полудні східнього часу. Епіцентр цього землетрусу був 19 кілометрів (12 миль) на схід від місцевості Сан Хозе, приблизно 80 кілометрів (50 миль) на південний схід від міста Сан Франсіско в Каліфорнії. Сила його на шкалі Ріхтера була 6.2. Цей землетрус, який тривав приблизно 30 секунд, спричинив багато вогнів у лісах і пошкодив деякі дома в околиці.

(Епіцентр — це місце на поверхні Землі понад гіпоцентром, себто місцем в земній корі (літосфері), де відбувся поштовх, який спричинив землетрус).

Тому, що землетруси є однією з ділянок геології, науки про Землю, постараюся бодай у загальному нарисі подати деякі відомості про Землю як цілість і дрогання земної кори.

Земля — це одна з невеликих планет нашої Сонячної системи, промір якої на рівнику дорівнює приблизно 13,420 кілометрів (7,927 миль), а вздовж її осі, навколо якої обертається Земля, — 13,375 км. (7,800). Один оборот Землі навколо її осі триває 23 год. 53 хв. 4 сек. і це астрономічна доба. Рух Землі по орбіті навколо Сонця триває один астрономічний рік, себто приблизно 365 днів і 6 годин, тому для вирівнювання що чотири роки є переступний рік, або високосний рік, який триває 366 днів. Вісь Землі нахилена до площі орбіти під

кутом 23,5° градуса і це спричинює зміни пір року і довжину дня і ночі під час року.

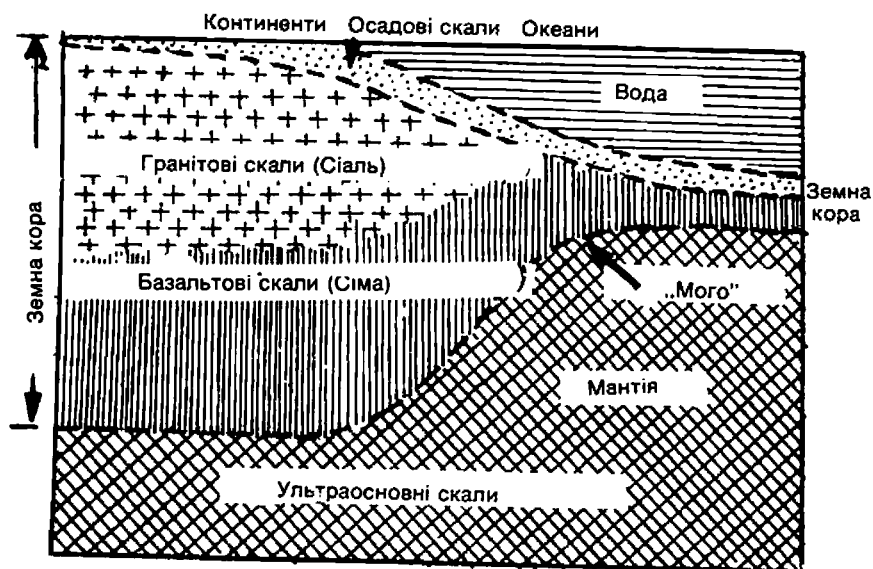
На основі поширювання швидкості сейсмічних хвиль, спричинених землетрусами, розрізняємо три сфери Землі: перша — земна кора, або літосфера, друга — мантія і третя — ядро.

Земна кора, або літосфера — це зовнішня цівка поволока Землі, відмежована від нижче залягаючої мантії т.зв. заломання Могоровічіча, де нагло змінюється швидкість поширювання сейсмічних хвиль, спричинених землетрусами, які проходять крізь Землю. (Назва ця походить від прізвища сейсмолога Могоровічіча в Югославії, який перший звернув увагу на цю зміну швидкості в поширюванні сейсмічних хвиль в Землі). Товщина (глибина) земної кори є різна, на просторі суші (континентів) вона є багато більша, як під океанами. На суші вона вагається між 35,4 км (22 миль), а 56,3 км (35 миль), а в деяких місцях навіть дещо більше, під океанами вона є багато менша, в деяких місцях на північному просторі Тихого (Великого) океану земна кора досягає всього 5 кілометрів (3 миль). Приповерхнева полоса земної кори є збудована переважно з гранітів і гранодіоритів та їх похідних — клястичних скель, а теж відкладів хемічного й органічного походження, магмових інтрузивних скель, себто застиглих всередині земної кори, й екструзивних скель повсталих з лави, яка застигла на поверхні Землі. Питома вага цих скель приблизно 2,7. Внизу ці скелі переходять повільно в базальти, питома вага яких є приблизно 5,7.

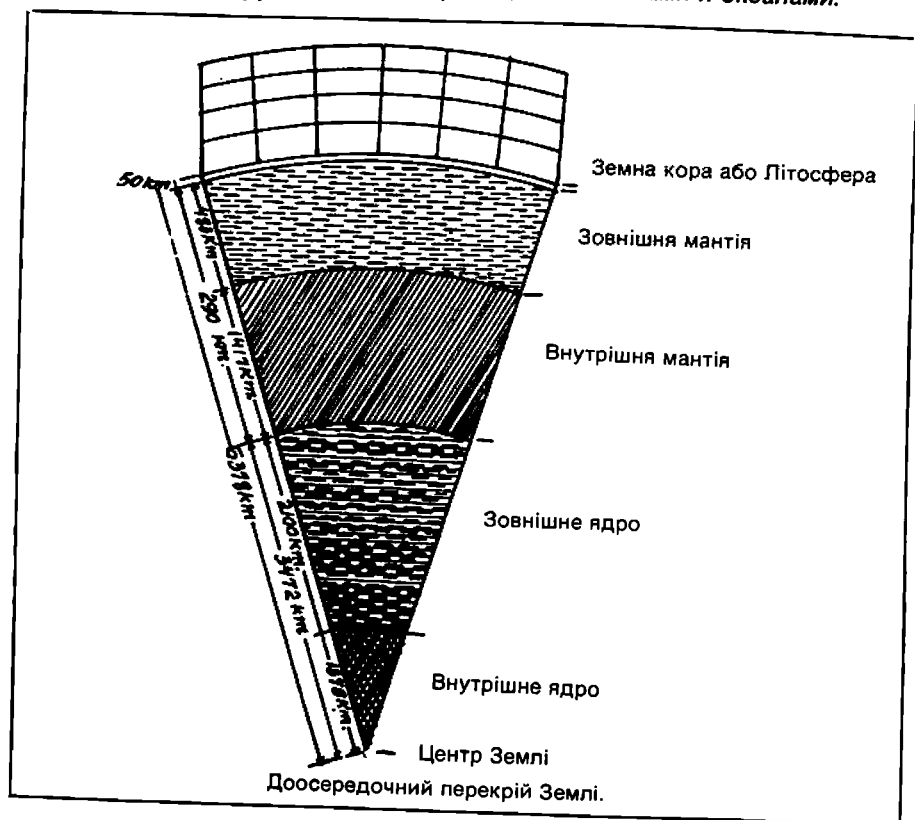
Мантія — це сфера, яка залягає під земною корою, або літосферою, і досягає глибини приблизно 2,900 км (1,800 миль). Хемічний склад мантії дотепер докладно невідомий. Піднімання магми в щілинах земної кори, застигання її в різних місцях земної кори або виливання її, як лави, на поверхні Землі й формування складчастих гір на Землі вказують, що зовнішня полоса мантії до глибини приблизно 483 км (300 миль) — пливка. Сейсмічні хвилі в цій полосі мантії поширюються зі швидкістю приблизно 4,8 км (2,9 миль) на секунду. Нижче цієї глибини швидкість сейсмічних хвиль збільшується, що вказує на існування твердої полоси мантії.

Ядро — це внутрішня сфера Землі, яка простягається від долішньої межі мантії до центру Землі на глибині 6,378 км (3,963 миль). Ядро також збудоване з двох полос: зовнішньої пливкої полоси, глибина якої сягає 2,100 км (1,313 миль), і внутрішньої полоси — твердого ядра промір якого досягає 1,378 км (850 миль). Тверде ядро збудоване зі суміші заліза (коло 80 відсотків, нікелю (коло 8 відсотків) і кобальту (коло 2 відсотків), тому питома вага його приблизно 15.

Землетруси — це дрягання земної кори на малому або на великому просторі Землі. Розрізняємо легкі струси земної кори, які охоплюють звичайно невеликий простір, і дійсні землетруси, які охоплюють широкі простори на Землі, вони часто є пагубні в своїх наслідках, особливо на густо залюднених просторах.

Різниця в глибині земної кори під континентами й океанами.

Невеликі дробання земної кори на її поверхні можуть бути спричинені зовнішніми чинниками, наприклад, розривом гарматних стрілен, ручних ґранах, бомб, розриванням скель у каменоломах, копальнях, тунелях, вибухом газів у копальнях, переїздом тягарових авт, залізниць та подібними поштовхами, яких звичайно не беремо до уваги.

Залежно від природних причин землетруси поділяємо на три групи: обвальні, вулканічні й тектонічні.

Обвальні землетруси бувають спричинені переважно обриванням склепін у печерах, створених підповерхневою водою, в гіпсових, вапнякових і дольомітових скелях, та в покладах різних солей; обсуванням ґрунту по довготривалих дощах, або під час розтопів снігу на весні, й обсуванням снігових лавін, разом із скельними відломками на стрімких схилах високих гір. Гіпоцентри цієї групи землетрусів залягають неглибоко в земній корі, або збігаються з епіцентром, тому навіть при великій силі удару їх поширення в просторі не велике.

Вулканічні землетруси є в тісному зв'язку з вулканічними процесами, а саме — з переміщенням магми у відокремлених скупченнях у її внутрішній полосі земної кори, під час яких постають щілини в земній корі, крізь які магма (себто розтоплені скелі, разом з різними газами, такими як сірчаний, вуглекислий, азот, водень, і деякими іншими в малій кількості, та великою кількістю водної пари, а також скельні відламки з гирла й схилів кратеру вулкану, або з довгої щілини в земній корі) видістається на поверхню Землі. Землетруси цієї групи, звичайно, не дуже великі, вони охоплюють невеликі простори довкола кратеру вулкану, або довгої щілини в земній корі, наприклад, в Ісландії, а сила їх залежно від кількості газів у магмі й густоти магми буває іноді дуже велика, тому заподіяні шкоди можуть бути дуже великі й пагубні для людности на густо заселених просторах.

Тектонічні землетруси спричинені тектонічними (горотворчими) процесами. Їх супроводять розломи в земній корі та пересування окремих плит земної кори.

Швидкий розвиток геофізики, одної з найновіших галузів геології, починаючи з половини ХХ століття, і примінення її метод в досліджуванні внутрішньої будови Землі, виявили, що земна кора складається з багатьох плит, які, неначе криги льоду у воді, повільно пересуваються на півплинній масі астеносфери, себто зовнішній (горішній) полосі мантії, яка залягає безпосередньо під земною корою.

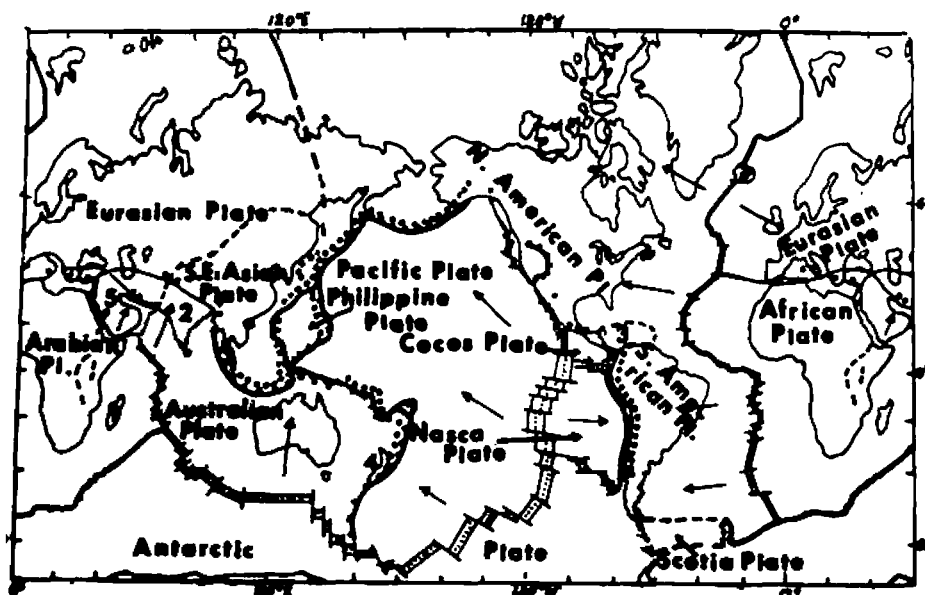
Коли приглянемось фізичній карті Землі, то зауважимо, що серед поодиноких океанів є довгі мілководні полоси, посередині яких піднімаються підводні гірські хребти, найвищі вершки яких вистають понад рівень води у формі островів, наприклад, Ферерські острови між Шотляндією й Ісландією, Азорські острови, острови св. Павла, Асценсіон, св. Олени й багато інших менших серед Атлантийського океану.

Середатлантийський підводний хребет був збудований магмою, яка продісталась щілинами на поверхню земної кори, як лява. По охолодженні цієї ляви творились базальтові скелі, що постійно збільшувались у ширину, відпихаючи від себе Північну й Південну Америку від Євразії і Африки. Ці континенти до кінця палеозойської ери, себто до кінця пермського періоду перед 230 мільйонами років, творили одну велику сушу, т. зв. „Пангеу”, доказом чого є не тільки подібність рослинних видів, що росли на північних просторах цієї суші під час кам'яновугільного періоду, себто приблизно перед 280-345 мільйонами років, але також подібність геологічної і структуральної будови на просторах, які під час середньо-тріасової епохи, приблизно перед 200 мільйонами років, почали віддалятися від себе. Доказом розламання суцільної континентальної маси й віддалення від себе обох масивів суші є відповідність сучасних південносхідних берегів З'єднаних Штатів Америки й північнозахідних берегів Африки, та відповідність східного простору Бразилії і Гвінейської затоки (біля західних берегів Африки). Тому, що біля берегів цього океану не було в минулому і немає тепер довгих тектонічних западин, де обидві океанічні плити (бльоки) Атлантийського океану могли б обнижуватись, ці плити, поширюючись на боки від Середатлантийського підводного хребта, відпихають від себе вищезгадані континенти на боки без формування складчастих гір і вулканічної діяльності на них.

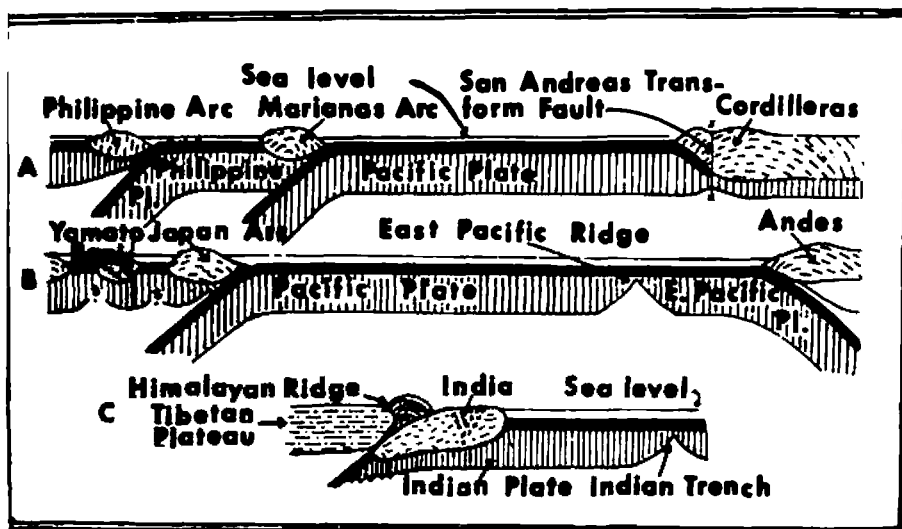
Приглядаючись карті Тихого океану, завважуємо серед нього Тихоокеанський підводний хребет з центральною тріщиною, який поділяє цей океанічний басейн на дві частини. На захід від цього підводного хребта розташована велика Тихоокеанська плита й одна мала Філіппінська плита. На південний схід від цього підводного хребта розташовані дві Східно-Тихоокеанські плити: одна мала Кокосова плита на півночі й більша від неї Наска плита на півдні. Нова базальтова океанічна земна кора, яка твориться в центральній щілині Тихоокеанського підводного хребта, збільшуючись у ширину, розсуває згадані океанічні плити земної кори на боки, поширюючи дно Тихого океану.

Тому, що океанічні плити збудовані переважно з тяжких базальтових скель, а континентальні плити — з легких скель: гранітів, гранодіоритів і їх похідних — клястичних осадових скель, а також хемічних і органічного походження осадів, магмових інтрузивних та екструзивних скель, океанічні плити, збільшуючись у ширину в тріщинах середокеанічних хребтів, по зіткненні з тектонічними западинами, розташованими біля континентів, обнижуючись у тих западинах і підсуваючись під легші континентальні плити, спричинюють велике тертя проявляється в землетрусах, формуванні складчастих гір, розломах земної кори й вулканічній діяльності.

Велика Тихоокеанська плита, поширюючись у північно-західному напрямі по зіткненні з Алеутською, Курильською і Японською тектонічними западинами, розташованими на дні Тихого океану

Розміщення поодиноких плит земної кори й напрямки їх пересування та розміщення вулканічних полос на Землі.

Розширювання дна океанічних басейнів і підсування океанічних плит (тяжчих) під континентальні плити (легші), поставання розломів в земній корі й творення гірських пасем в місці зудару.

вздовж гористих островів східньої Азії, а далі на півдні в Мікронезії з Маріанською тектонічною западиною, а ще далі на півдні в Океанії з тектонічними западинами Тонга й Кермадек, обнижуючись у них під легші континентальні плити Азії, Мікронезії і Океанії, спричинюють тертя, яке проявляється в частих землетрусах, горотворчих рухах, розломах у земній корі й вулканічній діяльності на цих просторах. Цю океанічну плиту, що обнижується у цих тектонічних западинах, повільно ковтає астеносфера. До більш відомих вулканів на цьому просторі належать Ключевська Сопка на Камчатці, Фуджіяма в Японії та багато інших.

Мала Філіпінська океанічна плита, обнижуючись у Філіпінській і Формозькій тектонічних западинах, спричинює також землетруси, горотворчі рухи, розломи в земній корі й вулканічну діяльність на островах цієї самої назви.

Продовження Тихоокеанського підводного хребта в північному напрямі, починаючи від побережжя Мехіко, покрите Північно-Американською континентальною плитою, яка постійно пересувається в західньому напрямі на тяжку Тихоокеанську океанічну плиту. Доказом продовження Тихоокеанського підводного хребта під прибережною полозою Північної Америки є розломи в земній корі, наприклад, розлом св. Андрія в Каліфорнії, часті землетруси й багато чинних і сплячих вулканів у Каскадових і Прибережних гірських хребтах, наприклад, св. Каталіни, Лассен Пік, гора св. Гелени, гора Шаста, гора Гуд, гора Адамс, гора Бейкер та багато інших. Вулкан св. Гелени в останніх кількох роках був дуже активний.

На південний схід від Тихоокеанського підводного хребта розташовані дві океанічні плити. Одна плита на півночі, т. зв. Кокосова плита, й більша від неї на півдні — т. зв. Наско плита. Обидві плити, пересуваючись у східньому напрямі й обнижуючись в тектонічних западинах, розташованих вздовж гористого побережжя Південної Америки, спричинюють часті землетруси, формування гірських хребтів Андів, розломи в земній корі й вулканічну діяльність у цих горах. До замітніших вулканів у пасмі Андів належить Чімбаразо й Котопаксі в Еквадорі й Аконкагуа на пограниччі Чіле і Аргентини.

На південь від плити Наско розташована велика океанічна Антарктична плита, обрамована на сході вулканічними островами Південної Шотландії і Палмерським півостровом, який є північним виступом Антарктиди.

Землетруси й вулканічна діяльність дуже часто появляється вздовж розломів у земній корі на південних просторах Європи, Азії і північнозахідньої Африки в полосі молодих складчастих гір Альпійсько-Гімалайської системи, починаючи від Португалії аж до островів Суматра й Ява в південносхідній Азії. Землетруси й вулканічна діяльність на тому просторі спричинені пересуванням багатьох малих тяжких плит земної кори на просторі давнього басейну т. зв. „Тетиди“, залишкою якого є сучасне Середземне море,

та великої Індійської плити, що, пересуваючись у північному напрямі під південний простір легшої континентальної Тибетської плити, спричинила постання молодих гір Гімалаїв і багато розломів земної кори на цьому просторі, з якими є зв'язані часті землетруси й вулканічна діяльність. До більше відомих належить: Везувій в Італії, Етна на Сицилії, Олімп в Греції, де колись був осідок мітичного грецького бога Зевеса, Арарат на східньому просторі Туреччини, де мала начебто осісти Арка Ноя під час біблійного потопу; на просторі Месопотамії; Кракатау в протоці між островами Суматра й Ява.

Ще інша вулканічна полоса й зв'язані з нею землетруси простягається в розломах земної кори на просторі тектонічного обниження на східньому просторі Африки, починаючи від ріки Замбезі на півдні до Етіопії (Абесінії) на півночі, де ці розломи розгалужуються на два рамена — одно з них продовжується в Червоному морі, Акабській затоці, Мертвому морі, долині річки Йордан, а ще далі на півночі — в долині річки Ассі. Друге рамя простягається через Аденську затоку, Арабське море, а відтак вздовж річки Інд у Пакистані, перетинає гірське пасмо Каракорум і простягається далі в північно-східньому напрямі Байкальського озера, а відтак звертає на схід в напрямі Тихого океану. В полосі цих розломів у земній корі часто бувають землетруси й проявляється вулканічна діяльність у вулканах, таких як Рунове й Кіліманджаро в Танганьїці, Кенія в Кенії, Синай на півострові цієї самої назви, який є складовою частиною Єгипту, де Мойсей одержав десять заповідей Божих, і багато інших.

Якщо візьмемо до уваги розміщення землетрусів і прояви вулканічної діяльності на Землі, то приблизно 80 відсотків припадає на Тихоокеанський перстень, себто на побережжя Тихого океану; 15 відсотків на Середземноморсько-Південноазійський простір на просторі Альпійсько-Гімалайської горотворчої системи, а тільки 5 відсотків припадає на острови середокеанічних гірських хребтів і Антарктиду.

Землетруси — дуже часте явище на Землі; їх кількість під час року, як це занотовують сейсмографи, перевищує 10,000. Більшість з них — це легкі струси земної кори, тому їх не відчують. Їх занотовують високочутливі прилади т. зв. сейсмографи. До винаходу сейсмографів сили землетрусів класифіковано по тих явищах, які люди спостерігали під час землетрусів.

Одною з таких класифікацій була 10-ступнева шкала Россі-Фореля, якою послуговувались від 1874 до 1931 року; пізніше цю шкалу заступлено 12-ступневою шкалою Меркаллі, яка подає таку класифікацію:

1. Струси земної кори людина звичайно не відчуває, але їх занотовують дуже чутливі прилади — сейсмографи;
2. Легкі струси земної кори відчують деякі люди, які перебувають у спокої на вищих поверхах будинків; предмети, що висять, починають коливатись;
3. Струси земної кори відчують люди, які перебувають внутрі

будинків, особливо на вищих поверхах, але багато з них не знають, що це землетрус; люди, які є в русі, їх не відчують;

4. Струси земної кори відчують люди, які є в русі, а ті, які сплять, пробуджуються зі сну; посуда на столах і полицях, шиби у вікнах та двері тремтять, а предмети, які звисають, коливаються;

5. Струси земної кори відчують всі люди, посуда падає зі столів і полиць та розбивається; меблі пересуваються, шиби у вікнах розбиваються; маятники стінних годинників зупиняються; дерева й стовпи нагинаються;

6. Люди в переполосі прокидаються зі сну, завішені дзвони самі починають дзвонити, тинк зі стін і стелі відпадає; деякі високі комини валяться; легкі пошкодження в будинках; листя дерев шелестить, як під час сильного вітру;

7. Окремі предмети перевертаються, навіть великі дзвони самі починають дзвонити, між людьми постає переполох, будинки слабкої конструкції зазнають деяких пошкоджень;

8. В будинках постають щілини; комини, колони й пам'ятники валяться; пісок і болото відпадає від поверхні Землі; авта в русі зазнають пошкоджень;

9. Часткове руйнування будинків; на поверхні Землі постають щілини; обсуваються скелі на стрімких схилах гір і горбовин;

10. Руйнування будинків; творення великих щілин на поверхні Землі; обсуви великих скельних бльоків у горах; вигинання залізничних рейок;

11. Творення великих цілин і розломів на поверхні Землі й пересування великих скельних бльоків уздовж цих щілин; переривання водопроводів і газопроводів, які є в землі;

12. Повна руїна будинків, мостів. Творяться великі щілини й пересуваються великі бльоки земної кори; настає переривання комунікаційних шляхів, потоків та багато інших пошкоджень.

Обидві вищезгадані скалі величини землетрусів були складені на підставі сприймання цих явищ людьми. Відомим є, що різні люди різно реагують на ті самі явища в тому самому середовищі, тому ступені обох скаль землетрусів не точні. Коли сконструйовано перший сейсмограф, себто дуже чулий самозаписуючий прилад для мірювання величини й сили землетрусів, Ріхтер у 1935 році, беручи до уваги віддалення від епіцентру землетрусів, числа вбитих людей і матеріальної шкоди, спричиненої землетрусами, визначив приблизно таку скалю їх інтенсивности:

Струси земної кори за цією скалею 1 — 2.5 так малі, що тільки деякі люди їх відчують;

Струси земної кори в силі 2.5 — 3.5 вже більш сильні й кожна людина їх відчуває;

Струси земної кори в силі 3.5 — 4.5 вже спричинюють невеликі пошкодження в будинках, постають щілини в коминах і цегляних стінах будинків слабкої конструкції та побудованих на схилах горбовин, піскових і багнистих ґрунтах;

Струси земної кори в силі 5 спричинюють ще більші пошкодження, особливо у високих будинках слабкої конструкції;

Струси земної кори в силі 6 спричинюють руйнування на деякому просторі навколо епіцентру;

Струси земної кори в силі 7 — це вже сильні землетруси, які спричинюють великі руйнування;

Струси земної кори в силі 8 і більше спричинюють дуже великі спустошення.

Землетруси за шкалою Ріхтера в силі 5 виділяють стільки енергії, як атомові бомба, яку скинено 16-го липня 1945 року на Гірошіму в Японії. Різниця тільки в тому, що енергія цієї бомби була сконцентрована на невеликому просторі, а енергія землетрусу розкладається на великий простір.

Сполучуючи на карті простору, охопленого землетрусом, точки, в яких сила землетрусу є того самого ступеня скали, одержимо лінію однакових струсів т. зв. ізосейсту. Ізосейсти — це замкнені криві лінії, залежні від геологічної будови простору, діткненого землетрусом, тому що сила поштовхів проходить не однакою в різних скелях.

Один з найбільш нищівних землетрусів був на побережжі острова Гонсю в Японії в днях 1-го і 2-го вересня 1923 року, під час якого три найбільші міста: Токіо, Йокогама й Йокосука були зруйновані пожежею, яку спричинив цей землетрус. Тоді загинуло коло 73,000 людей.

Під час землетрусу в околиці міста Мессін на Сицилії в 1908 році загинуло понад 83,000 людей.

Під час землетрусу в околиці Лісбони в Португалії дня 1-го листопада 1755 року загинуло понад 30,000 людей. Під час землетрусу в Чіле в 1960 році загинуло коло 5,700 людей. Під час землетрусу в Каліфорнії 18-го квітня 1906 року загинуло коло 700 людей. Під час землетрусу на рідко заселеній Алясці в 1964 році загинуло 114 людей. Під час моретрусу т. зв. „тсунамі“ біля Гавайських островів у 1946 році загинуло 150 людей.

Щоб зменшити смертність людей і матеріальні шкоди, що їх спричинюють землетруси, дораджується не будувати домів на стрімких схилах гір і горбовин, на пухких (піскових) і болотнистих ґрунтах. При будівництві слід уживати сильний кам'яний матеріал і більше пластичний цемент. Фундаменти й будівлі повинні бути круглої форми, а стіни, що є під кутом до себе, повинні бути зв'язані металевими шинами. Слід також уникати бальконів, карнизів та інших звисаючих прикрас. Не вказано теж будувати високі будівлі, які під час землетрусу швидше підпадають руйнуванню.

*Підтримуйте
Українські
Установи
Організації
і Підприємства*

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ —
НЕОБХІДНА КНИЖКА ДОМА І В ШКОЛІ!

*ПОДБАЙТЕ,
щоби в кожній публічній бібліотеці була
повна і стисла двотомова*

Енциклопедія України
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE
— A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

UKRAINE
— A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

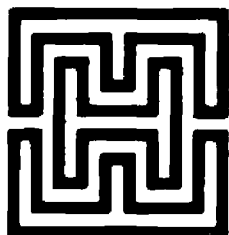
ЦІНА:

Том I	\$ 75.00
Том II	\$ 85.00
Хто замовить ОБА ТОМИ платить	\$140.00

включно з пересилкою

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М. О.) слати:

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА в Америці

**НАЙСТАРША І ДОВШИЙ ЧАС ОДИНОКА
УКРАЇНСЬКА НАУКОВА УСТАНОВА**

*сердечно вітає нашу найповажнішу і найбільш заслужену
установу в ЗСА, якою є*

Український Народний Союз

*і бажає йому надалі бути українській громаді
„Батьком-Союзом” та діяти головню на добро
української культури.*

*Щасти Боже УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ, який
згуртував у своїх рядах найбільше число зорганізованих укра-
їнських громадян та який, з'єднавшись з Українським Брат-
ським Союзом, стане ще сильнішою і тривкішою Заморською
Твердинею України.*

Д-р Ярослав Падох
голова

Д-р Леонід Рудницький
науковий секретар

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! • ЧИТАЙТЕ! • ПОШИРЮЙТЕ!

СВІТЛО THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО
ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬ-
КОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 11.00 ДОЛ. РІЧНО
КАЛЕНДАР „СВІТЛА” — \$6.00 ДОЛ.

Адреса:

The Basilian Press

286 Lisgar Street ■ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ■ Tel.: (416) 535-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь
рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для
них „СВІТЛО”.

• • •

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі дру-
карські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ, КНИЖ-
КИ, ВІДОЗВИ, АФІШІ, ЛЕТЮЧКИ, КАНЦЕЛЯ-
РІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ
ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ У ДВОХ АБО Й БІЛЬШЕ
БАРВАХ, ТОЩО.

The Basilian Press

286 Lisgar Street ■ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ■ Tel.: (416) 535-6483

ЦЕНТРАЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ АМЕРИКИ (ЦУКА) UKRAINIAN NATIONAL CREDIT UNION ASSOCIATION

2351 W. Chicago Ave. • Chicago, Illinois 60622

312/489-0050

УКРАЇНСЬКІ КООПЕРАТИВИ — ГОРДИСТЬ НАШОЇ ГРОМАДИ ТА ЇХ ВЕЛИКІ ДОСЯГНЕННЯ.

КООПЕРАТИВИ

- полагоджують всі роди банкових услуг
- платять вищу дивіденду як банки й щадниці
- видають всі роди позичок на нижчі відсотки як банки й щадниці
- кожний член має безплатне життєве забезпечення:
 - а) на вкладах до 2.000
 - б) на позичках до 10.000
- ощадності кожного члена забезпечені Федеральною Агенцією — NCUA до суми 100.000 дол.
- служать всіми родами інформацій в українській і англійській мовах.

КООПЕРАТИВИ Є СПІЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ УСІХ ЧЛЕНІВ.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЧІКАГО ІЛЛ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
САМОПОМІЧ
НЮ ЙОРК, Н. Й

Українська Православна Кредитова Кооператива
НЮ ЙОРК, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ДЖЕРСІ СІТІ Н. ДЖ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
НЮАРК, Н. ДЖ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
РОЧЕСТЕР, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ТРЕНТОН, Н. ДЖ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ДЕТРОЙТ МІШ

Українська Стейтова Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПАРМА, ОГАЙО

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
СВ. АНДРІЯ
С. БАВНД БРУК, Н. ДЖ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЕЛІЗАБЕТ, Н. ДЖ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
ГАРТФОРД КОНН

Українська Кредитова Кооператива
„ОСНОВА“
КЛІВЛЕНД, ОГАЙО

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
БАЛТІМОРЕ МД

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
СУМА
ЙОНКЕРС, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
САМОПОМІЧ
ФІЛДПЕЛЬФІЯ, ПА

Українська Кредитова Кооператива
ВАШІНГТОН, Д. К

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЧЕСТЕР, ПА

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
САМОПОМІЧ
СІРАКЮЗИ, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПАССЕЙК, Н. ДЖ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПІТСБУРГ, ПА

Українська Кредитова Кооператива
МІННЕАПОЛІС, МІНН

Українська Кредитова Кооператива
„БУДУЧІСТЬ“
ДЕТРОЙТ МІШ

Українська Кредитова Кооператива
МІЛВОКІ, ВИС

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
БЮФАЛО, Н. Й

Українська Кредитова Кооператива
ЛОРЕЙН, ОГАЙО

Українська Братська Кредитова Кооператива
СКРЕНТОН, ПА

Українсько-Американська Кредитова Кооператива
МАЙАМІ, ФЛА

Українська Братська
Федеральна Кредитова Кооператива
БОСТОН, МАСС

Українсько-Американська
Кредитова Кооператива Аризони
ФІНІКС, АРІЗ

Українська Кредитова Кооператива
„ТРИЗУБ“
КАНТОН, ОГАЙО

Українська Кредитова Кооператива
КЕРГОНКСОН, Н. Й

Українська Кредитова Кооператива
ЛЬОС-АНДЖЕЛЕС, КАЛІФ

Українська Харчова Кооператива
САМ ОДОПМОГА“
ЧІКАГО, ІЛЛ

Українська Видавнича Кооператива
„ЧЕРВОНА КАЛИНА“
НЮ ЙОРК, Н. Й

Вільне Слово

«ВІЛЬНЕ СЛОВО» — (давніше «Український Робітник») — незалежний тижневик. Заложений в 1934 році. Видає Видавнича Спілка «ВІЛЬНА ПРЕСА» в Торонті. Голова Дирекції — д-р Василь Бойко; головний редактор (з 1960 року) — д-р Степан Росоха.

Річна передплата в Канаді — \$20.00. В Америці і всіх інших — \$22.00

ВИДАННЯ «ВІЛЬНОГО СЛОВА»:

1. Проф. К. Біда «НА ВЕРШИНАХ ІДЕЙ» — вичерпано.
2. Інж. М. Приходько «ДАЛЕКИМИ ДОРОГАМИ», двотомова повість, вичерпано.
3. Проф. В. Шелест «КНЯЖА УКРАЇНА В СЛОВІ О ПОЛКУ», 40 стор. \$3.00
4. Проф. В. Андрієвський «МИКОЛА ЛИСЕНКО», монографія, 24 стор. 2.00
5. Збірник статей «ТАРАС ШЕВЧЕНКО», 32 стор. 3.00
6. Інж. А. Хушинський «ТРИЗУБ З ХРЕСТОМ І БЕЗ ХРЕСТА», 16 стор. 2.00
7. Проф. Е. Жарський «УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА», 16 стор. 2.00
8. Д-р Ю. А. Данилів «УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ», англ. видання, 28 стор. 3.00
- 9—29. Д-р С. Росоха «КАЛЕНДАРІ—АЛЬМАНАХИ «СЛОВО», 20 річників, по . 5.00

ВИДАННЯ «ПРОБОЕМ»:

30. С. Н. Будко «ТАВРО МЕФІСТОФЕЛЯ», п'єса на 3 дії, 32 стор. 3.00
31. Б. Ромен «ОСТАННІЙ РЕЙС НА ВОДАХ ОКЕАНУ», вичерпано.
32. С. Н. Будко «ВЕСНА», три п'єски для дітей, 32 стор. 3.00
33. С. Н. Будко «КАЗКИ ДЛЯ ДІТЕЙ», 32 стор. 2.00
34. Ю. Сірий «ЧАРІВНИЦЯ», новеля, 32 стор. 3.00
35. М. Ласовська «ПІД ЧОРНИМ НЕБОМ», роман, 207 стор. 7.50
36. Проф. П. Стерчо «КАРПАТО—УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА», 288 стор. 15.00
37. Інж. В. Прохода «ЗАПИСКИ НЕПОКІРЛИВОГО», книга перша, 434 стор. 15.00
38. В. Рибак «ЗМОВА НА ЖИТТЯ ПРЕЗИДЕНТА КЕННЕДІ», вичерпано.
39. М. Шарик «З ВІДДАЛІ 50 ЛІТ», піонери в Канаді, книга перша, 432 стор. 15.00
40. С. Росоха «21 ДЕНЬ В ЄВРОПІ», II видання в друку
41. В. Рибак «ОСТАННЯ ЦІСАРЕВА», історичний ілюстрований монтаж, 192 ст. 12.00
42. М. Шарик «ВАЖКИМИ ШЛЯХАМИ КАНАДИ», книга друга, 520 стор. 16.50
43. Проф. А. Штефан «ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ», спогади, книга перша, 352 ст. 15.00
44. Peter Stercho, Ph.D. «DIPLOMACY OF DOUBLE MORALITY»
Europe's Crossroads in CarpathoUkraine 1919-1939, стор. 495, вел. формат .. 25.00
45. Проф. А. Штефан «ПРЕЗИДЕНТ АВГУСТИН ВОЛОШИН», моногр., 238 ст. 15.00
46. Т. Морріс Лонгстрет «НА ГРАНІ СМЕРТИ», вклад українських піонерів
у Західній Канаді, переклад з англійської мови В. Скорохода, 175 стор. 7.50
47. Проф. А. Штефан «ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ», 384 стор. 15.00
48. М. Вербицький «ЛЮДИНА У СВІТЛІ ПРАВДИ», психологічно-моральна
студія, 150 стор. 5.00
49. М. Логуш-Ігнатишин «З СЕРЦЕМ НА ДОЛОНІ», спогад, 32 стор. 3.00
50. Маріян Коверко «ПІВСТОЛІТТЯ В КАНАДІ», спомини і переживання, 94 ст. 5.00
51. М. Ласовська «ДЗВІНКА МОЛОДІСТЬ», том перший: «ДІВЧАТА ТИХ ДНІВ»,
роман, 152 стор. 7.50
51. М. К. Святослав «ЗА НАШУ ПРАВДУ І УКРАЇНУ», про чехосл. бригаду
в СССР, в друку.
53. М. Ласовська «ДЗВІНКА МОЛОДІСТЬ», том другий «БУРУНИ», в друку
54. М. Шарик «НЕСПОВНЕНІ НАДІЇ», спомини, книга третя, в друку.
55. С. Росоха «ПІВСТОЛІТТЯ РЕДАКТОРОМ», спогади, в друку.
56. В. Рибак «ОКУПАЦІЯ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ», ілюстрований монтаж, в друку.

Замовлення надсилати на адресу «Вільного Слова». Хто замовить на більшу суму, отримав відповідну знижку\$

«VILNE SLOVO», 196 Bathurst Street,
Toronto, Ontario, M5T 2R8, C a n a d a

A Ukrainian perspective on the news...

dissident news•commentary•politics•editorials•interviews
reviews•community news•the arts•scholarship•church
sports•preview of events•special features

Can you afford not to subscribe?

I would like to subscribe to The Ukrainian Weekly
for ____ year(s).

(Subscription rates: \$5 per year for UNA members,
\$8 for non- members.)

Name _____

Address _____

City _____ State _____ Zip _____

UNA member: ☐ yes
☐ no

☐ Payment enclosed
☐ Bill me

THE
Ukrainian Weekly

30 Montgomery St. ■ Jersey City, N.J. 07302

**КАСА „САМОПОМІЧ”
ЧІКАГО**
ДАЄ ВАМ ВСІ БАНКОВІ УСЛУГИ

ОЩАДНОСТІ

Звичайні ощадністі конті

Сертифікати
Пенсійні конті IRA
Маркет Шер конті
Ческові конті
Траст конті
Дитячі конті

ПОЗИКИ

Особисті позики
Позики на автi
Позики на напpаву домів
Відкритий кредит
Моргеджові позики
Комерційні позики
Студентські позики

ІНШІ УСЛУГИ

Грошові перекази
Подорожні чеки
Вогнетривалі скриньки
Полагоджування трансакцій поштою
Вплати за газ, електрику, воду, телефон
Вимінювання державних бондів
Безпосередній пeселив пенсійних чеків на конті
Нотаріальні завірення
Фінансові поради

„САМОПОМІЧ” — ЧІКАГО
SELFRELIANCE FEDERAL CREDIT UNION

2351 W. Chicago Avenue

Chicago, Illinois 60622

Tel.: (312) 489-0520

ОКРУЖНА УПРАВА ВІДДІЛІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ у Чикаго, Ілл.

вітає

*УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ
з НАГОДИ ЮВІЛЕЮ
І БАЖАЄ ДАЛЬШОГО РОСТУ ДО КРАЩОГО*

ЗА УПРАВУ:

Михайло Ольшанський, голова

Яків Берестянський, секретар

Едвін Блідий, касир

**Сидять зліва: Іван Гавалюк, заступник голови; Гелен Олек-Скат, головна рада
УНС; д-р Мирон Куропась, заступник головного підприємця УНС; Михайло
Ольшанський, голова Округи; Г'юрія Пашен, заступниця головного підприємця
УНС; інж. Анатоль Дорошенко, контролер УНС; інж. Степан Куропась,
почесний член УНС.**

**УКРАЇНСЬКА
ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА
„САМОПОМІЧ”
в Нью Йорку**

**це найстарша та найбільша українська кредитова кооператива на вільній
землі Вашингтона, яка дає своїм членам усі основні банкові услуги
на найбільш корисних умовах.**

- Платить значно вищі відсотки від звичайних ощадностей, чим якийнебудь банк чи шадниця.
- В додатку до того, дає зовсім безплатно життєве забезпечення до висоти \$2,000.00.
- Видає всякого рода ощадностейі сертифікати, як інші банки, чи шадниці.
- Приймає вплати до індивідуального пенсійного забезпечення.
- Відкриває для своїх членів "Share Draft Account", — що є рівнозначним зі звичайним чековим контом і платить відсотки від нагромаджених вкладів на цьому конті.
- Всі ощадності забезпечені до висоти \$100,000.00.
- Уділює, на дуже догідних умовах сплати всякого рода позички, даючи зовсім безплатне забезпечення на випадок смерти чи сталої непрацездатности довжника до висоти \$10,000.00.
- Дає всякого рода інші услуги — видає грошові перекази, подорожні чеки — та приймає безпосередні депозити соціального забезпечення.
- З чистого зиску уділяє рік-річно нашим школам, молодечим, культурним, мистецьким чи іншим громадським організаціям — допомоги, що уможливають їхнє існування та їхню працю.

Бюро кредитівки, приміщене у власному будинку в дуже догідному місці, відкрите кожного дня в тижні за виїмком понеділка, як також, що є самозрозумілим, за виїмком неділі й святочних днів.

**SELF RELIANCE (N.Y.)
FEDERAL CREDIT UNION
108 Second Avenue ■ New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 473-7310**

**ВИДАННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ТОВАРИСТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

- СЛОВНИК СЛІВ, У ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НЕ ВЖИВАНИХ** проф. І. Отієнка з передмовою проф. П. Ковалева, 162 ст., тверда оправа, ціна \$7.00, 1973 р. (вичерпаний).
- КОРОТКИЙ СЛОВНИК СІНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ** за редакцією писем. В. Волкова, проф. Наталії Пазуняк, д-ра К. Т. Церкевича та інших. 225 ст., 12 тис слів, (близько 4,500 синон. рядів), тверда оправа, ціна \$10.00, 1975 р.
- ПРАВОВИСНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ** за ред. проф. Яр. Б. Рудницького і д-ра К. Т. Церкевича, 800 ст. друку, близько 65 тис. слів, тверда оправа, ціна \$18.00, 1979 рік. (Опрацьований за „харківським” правописом).
- ЯК МИ ГОВОРИМО (І ЯК ТРЕБА ГОВОРИТИ)** Б. Антоненка-Давидовича за ред. К. Церкевича і В. Павловського, 288 ст., тверда оправа, ціна \$12.50, 1980 рік.
- НЕБЕСНИЙ ЗМІН** Докії Гуменної. Фантастична повість на тлі праїсторії. 272 ст., тверда оправа. Ціна \$12.00.
- НЕЗАБУТНЄ І НЕПРОЩЕНЕ** д-ра Ю. Мовчана, 188 ст. 1982. Історія опії української селянської родини між двома війнами. (Спогад). Ціна \$7.00.
- ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ** Докії Гуменної, 2-ге видання. Роман у чотирьох томах, опрацьований у дві книги, 768 ст., 1983. Ціна \$25.00.
- ДОВІДНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ** за ред. К. Церкевича і В. Павловського, 300 ст., тверда оправа, ціна \$15.00, 1982.
- РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ПРАВНИЧОЇ МОВИ** за ред. А. Ю. Кримського, 2-ге видання доповнене за ред. К. Церкевича і В. Павловського. 256 ст., тверда оправа, ціна \$15.00, 1984.
- МОЇ ПОДОРОЖІ НАВКОЛО СВІТУ** д-ра Юліана Мовчана, 320 ст., тверда оправа, ціна \$13.00, 1984.
- ВІД ПРАГИ ДО МОСКВИ** інж. Ісаака Десяка, 192 ст., спостереження очевидця, тверда оправа, ціна \$10.00, 1984.

Науково-Дослідне Т-во Української Термінології — НДТУТ — це наймолодша українська установа в США, заснована в 1971 р., продовжує працю Інституту Української Наукової Мови при ВУАН у Києві, що в 30-их роках був заборонений радянською владою.

НДТУТ об'єднує українських мовознавців і професіоналістів, зацікавлених студіями української мови і термінології, з метою складання англійсько-українських і українсько-англійських термінологічних словників. Крім цього НДТУТ сприяє і допомагає українським науковцям видавати свої твори.

Засоби для реалізації своїх наукових плянів НДТУТ черпає з пожертв і переписаних спадщин членів НДТУТ і громадян. Всі пожертви можуть бути відтягнені від податків.

НДТУТ закликає всіх громадян до співпраці з НДТУТ шляхом вписування в члени, шляхом несення матеріальної підтримки для здійснення наукових і видавничих плянів НДТУТ.

За об'єднанні організації:

Кость Церкевич — голова НДТУТ

**Зоря Малаховська — голова
Комітету Культурної Спащини**

**Іван Струк — голова
Української Інформативної Служби**

Research Society for Ukrainian Terminology, Inc.

166 First Avenue • New York, N.Y. 10009

UKRAINIAN SAVINGS AND LOAN ASSOCIATION

1321 West Lindley Avenue ■ Philadelphia, Pa. 19141
Tel.: 329-7080

8100 Roosevelt Boulevard ■ Philadelphia, Pa. 19152
Tel.: 331-1166

WE TAKE CARE OF ALL YOUR BANKING NEEDS
AT BOTH CONVENIENT OFFICE LOCATIONS

Office hours:

Daily: 9 a.m. to 3 p.m.

Friday: 9 a.m. to 7 p.m.

Saturday: 9 a.m. to 12 Noon

Українська Федеральна Кредитова Кооператива

„САМОПОМІЧ”

в Ньюарку, Н. Дж.

*існує для добра і користей
своїх членів.*

- платить 7½% дивіденди від ощадностей
- видає коротко- та довготермінові сертифікати на високих відсотках
- уділює різного рода позички на догідних умовах сплати
- оплачує життєве забезпечення для членів до висоти 2,000 дол. на ощаднос-
тях та 10,000 дол. на позичках
- провадить щадничі пенсійні конта

ЩАДІТЬ ТА ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ

За інформаціями телефонуйте (201) 373-7839
Адреса:

SELF RELIANCE (NEWARK, N.J.) FEDERAL CREDIT UNION
734 Sanford Avenue ■ Newark, N.J. 07106

UKRAINIAN FESTIVAL COMMITTEE

proudly announces

11th ANNUAL UKRAINIAN FESTIVAL U.S.A.

at the

Garden State Arts Center, Holmdel, N.J.

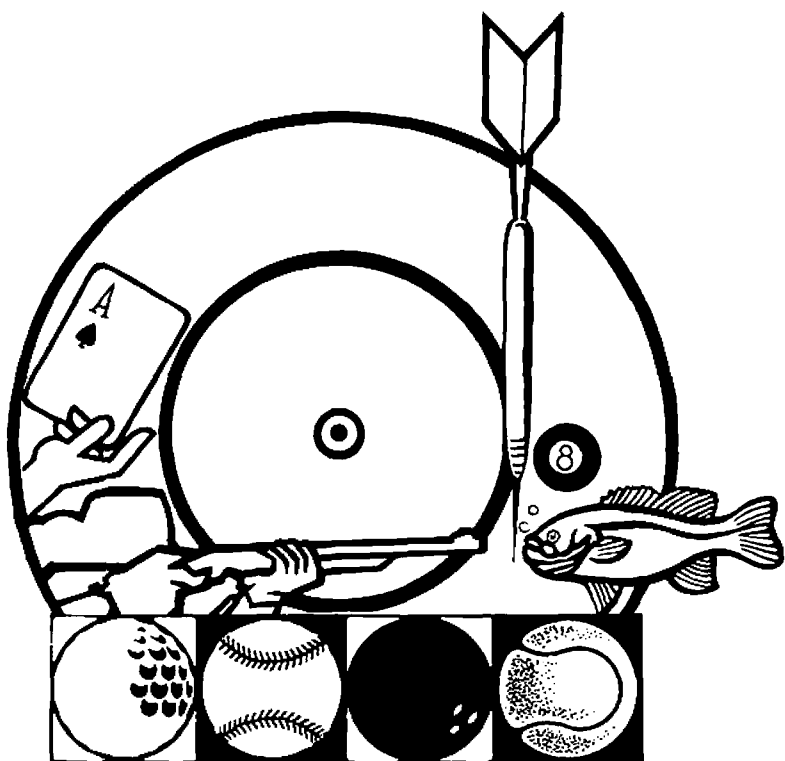
Saturday, June 15, 1985

Featuring: exciting sports competitions, magnificent cultural exhibits, delicious Ukrainian foods, and in the evening a Broadway-type show with a dazzling array of top Ukrainian performers.

DON'T MISS IT!

The Sportsman's Tavern

245 outwater lane garfield, nj 478-9885

КОНСТАНТИН СТРУК

(215) 544-9292

Est. 1947

UNA Supreme Advisor

WILLIAM J. PASTUSZEK
REAL ESTATE

SALES ■ INVESTMENTS ■ APPRAISALS

UNA Champion 1982

9 S. Chester Road

Swarthmore, Pa. 19081

ALEXANDER R. PASTUSZEK

GENERAL CONTRACTOR & BUILDER

CONCRETE SIDEWALKS & CURBS
BLACKTOP DRIVEWAYS & SEALING
HOME IMPROVEMENTS
NEW GARAGES & COMMERCIAL BUILDINGS

(215) 328-2777

415 Dartmouth Avenue
Swarthmore, Pa. 19081

SUNNYSIDE DELICATESSEN

1963 OAK TREE ROAD
EDISON, NEW JERSEY

Phone: 548-7676

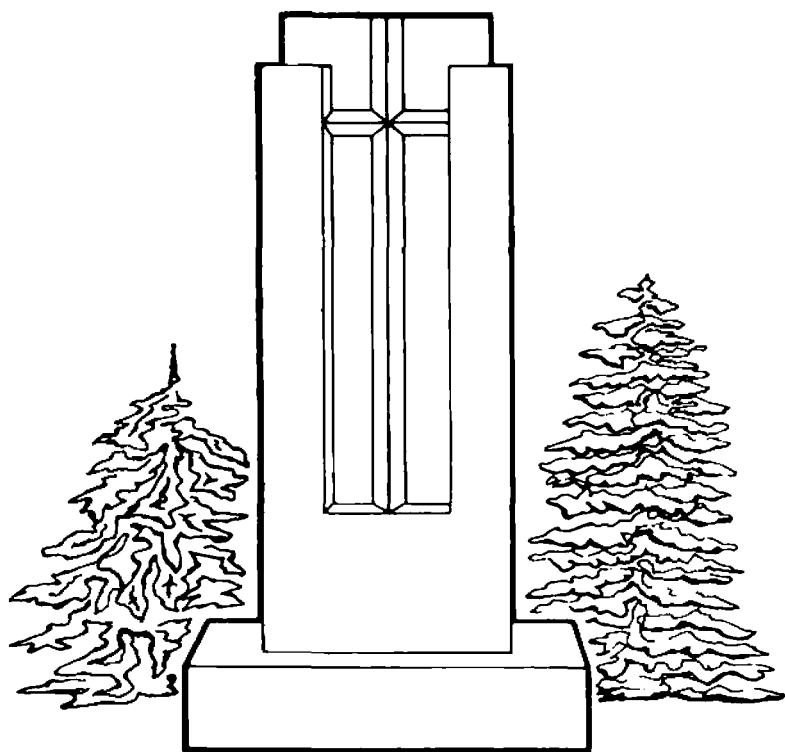
Catering For All Occasions

**If you're planning a Big Affair,
Call Sunnyside Deli.
We'll Prepare.**

Prop. JOHN and HELEN JAREMA

Tel.: (201) 246-0549

Tel.: (201) 469-6288

SOUTH BOUND BROOK MONUMENT CO.

Власник Ю. БЕЗСОНІВ

- Авторизовані репрезентанти виконавців гранітних робіт пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні.
- Приймаємо замовлення й ставимо гранітні пам'ятники, мавзолеї, статуї, огорожі й лави на всіх цвинтарях.

Office and Residence: Box 445, Cedar Grove Rd., Somerset, N.J. 08873

(напроти „Українського Села“, у віддалі 3-ох хвилин від Церкви-Пам'ятника)

Mailing Address: P.O. Box 316, So. Bound Brook, N.J. 08880

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

В

BRONX — BROOKLYN — NEW YORK — QUEENS

І ОКОЛИЦЯХ

ПОНАД 75 РОКІВ СОЛІДНОЇ ОБСЛУГИ

**КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ**

Phone (212) 674-2568

Established over 75

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

OVER 75 YEARS OF DIGNIFIED SERVICE

AIR CONDITIONED CHAPELS ■ CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCATION

129 East 7th Street

New York City, N.Y. 10009

The Management of the Ukrainian National Memorial Cemetery

4111 Pennsylvania Avenue, S.E.
Washington, D.C. 20746

*extend an invitation to all Ukrainians, their families and
friends to become*

BUILDERS-OWNERS.

THE UKRAINIAN NATIONAL MONUMENT MAUSOLEUM

BEING BUILT

Its founders, the management, initiators and builders-owners decided to adopt the slogan

IF WE DON'T BUILD IT — WHO WILL? IF NOT NOW — WHEN?

They count on the support of all Ukrainians and invite all to become co-owners by purchasing crypts and burial spaces in advance.

A royal resting place in the Monument-Mausoleum (including transportation) cost less than the burial space in your local cemetery.

Further information (without obligation) may be obtained by

- either visiting the Cemetery office at the above address,
- or by telephoning collect during office hours (Monday through Friday, 10 A.M. to 4 P.M.) 301-568-0630, or after hours: 301-855-8864,
- or by sending this coupon to:

Ukrainian Memorial Inc., P.O. Box 430, Dunkirk, MD 20754

CONSTRUCTION UNDERWAY...

Please send free information (without any obligation) about burial spaces at the
Ukrainian National Memorial Cemetery or call me.

In the Mausoleum In Ground

Name

Street

City State Zip

Telephone: Area Code Number

Phone: (201) 964-4222

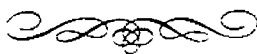

LYTWYN & LYTWYN

Ukrainian Funeral Directors

UNION FUNERAL HOME

**1600 Stuyvesant Avenue (corner Stanley Terr.)
Union, N.J. 07083**

AIR CONDITIONED • ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА

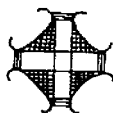
- Our Services Are Available Anywhere in New Jersey.
- Також займаємося похоронами на цвинтарі в Бавнд Бруку і перенесенням Тлінних Останків з різних країн світу.

*Compliments
to
Ukrainian National Association*

**A. A. BOOK and
PAMPHLET BINDERY, INC.**

125 MERCER STREET, NEW YORK, N. Y. 10012

Telephone: 925-2537-8

VINCENT KULINSKI MEMORIALS

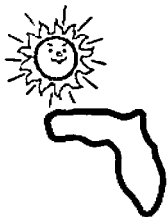
809 S. Main Street

Manville, N.J. 08835

MONUMENTS ERECTED IN ALL CEMETERIES

Tel.: (201) 722-3130

Evenings: (201) 469-0299

Sunnyland Realty

855 N. Park Avenue Apopka, Florida 32703

Stephen Kowalchuk - Realtor

(305) 886-3060

Member of:
National Association of Real Estate Boards
Florida Association of Realtors
Orlando-Winter Park Board of Realtors
National Institute of Farm and Land Brokers
Apopka Area Chamber of Commerce

„КЛАПТИК УКРАЇНИ” на ФЛОРІДІ

Де квіти цвітуть цілий рік, де сонечко гріє, трава зеленіє, тут мінеральні джерела — скупаетесь і почуєтесь неначе в Черчу біля Рогатина в

Українському Селі.

Тут розвагові атракції світової слави Дізіні Ворлд, Ебкот Сентер, Де Ворлд, Сиркус Ворлд, Голл оф Фейм та інші, які відвідують мільйони туристів з цілого світу.

Наша околиця розбудовується скорим темпом — одна з найшвидших у Америці. В околиці цих, світової слави, атракцій та близько нашої Централі, побудовано заходи та заплановано будову спільних домів „Кондомініум”.

Доми будуть муровані, чотириродинні з усіма модерними вигодами. У склад кожного помешкання входять: 2 спальні, 2 лазнички, вітальня, кухня-їдальня, кімната для підручного користування та веранда. Також буде побудований басейн для плавання, розвагова площа та дім для загального вжитку мешканців.

Початкова ціна за одну мешканеву одиницю (Unit) — \$47,900.

Для власника передбачається податок \$350 річно, подвійно, якщо мешкання буде винаймлене.

Також маємо інші продажі, купна та інвестиції в Українському Селі та околиці.

Степан Ковальчук

Розалія Ковальчук Генд

ПАМ'ЯТНИКИ

з різних ґранітів, ставимо на цвинтарях св. Андрія в Бавнд
Бруку, св. Духа в Гемптонбургу, та інших.

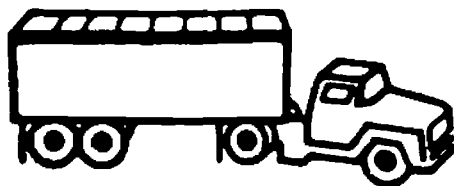
ВІДОМА СОЛІДНА ФІРМА

Cypress Hills Monuments

**ВЛАСНИК — УКРАЇНЕЦЬ
ВОЛОДИМИР БІЛЯНСЬКИЙ
WALTER BILANSKY**

**800 Jamaica Avenue ■ Brooklyn, N.Y. 11208
Tel.: (718) 277-2332**

- Відкрито кожного дня, в суботу включно, від 9-5 по пол., в неділю від 10-4 по пол.
- На бажання і для вигоди клієнтів радо заїдемо до Вашого дому з проектами й порадами.

J. P. SERVICE UNIT, Inc.

TRAILER REPAIR SHOP

**P.O. Box 2249
Northlake, Illinois 60164**

JAROSLAW S. PERUN

(312) 343-2240

BEST WISHES FROM

GENETREX INC.

WORTH AMERICAN MANUFACTURERS OF **JANEX** and **OPTIMEX**
HIGH-TECH. CHEMICALS

Eugene Luczkiw, President

P.O. Box 277
Grimsby, Ont., Canada L3M 4G5

For children ages 2-7

СОНЯ І ОЛЕКСАНДЕР

NIMO

A unique, 24-page childrens book written by Vera Wedmedyk-Kap, & beautifully illustrated, in full-colour, by Mary Trach-Holadyk.

Teach your child simple Ukrainian vocabulary by following the summer adventures of Sonia & Alexander.

To order: Complete the coupon below & mail, along with your cheque or money order payable to:

AlexSon Publishing Inc., 685 Rockwood Drive, Akron, Ohio 44313

Allow 4 weeks for delivery.

\$6.50/book

Canadians **\$7.80/book**

NAME

ADDRESS

CITY STATE ZIP CODE

PHONE

Please send me books (\$6.50/book)
(Cdn. \$7.80/book)

AlexSon
PUBLISHING INC.

Total

685 Rockwood Drive, Akron, Ohio 44313

**НАЙСЕРДЕЧНІШІ ПОБАЖАННЯ
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ**

пересилає

**42-ий Відділ УНСоюзу ім. Тараса Шевченка
в Пассейку, Н. Дж.**

Іван ХОМКО — президент; Ростислав ГАЛАБУРДА — заступник президента;
Іван БЛИХА — фінансовий секретар; Варвара ТИЖБІР — касир;
Василь МАНУЩАК — рекордовий секретар; Петро ГОЛОВАЧУК, член управи.

Опікуни хворих: Анастасія МАНУЩАК — Володимир ОЛІЯРНИК

Прапорщики: Станіслав КОВАЛЬ — Гарасим РОМАНІВ

Мужі довіри: Теодор ХОМИШАК — Франко МАРТИН

Господар: Ангела СОВИН

Контрольна Комісія: Юлія КИТЛЯР — голова; Василь МОЧУЛА — член;
Тихон ШЕВЧУК — член

**KOBASNIUK
TRAVEL INC.**

Your leading Ukrainian-American Travel Agency

Established 1920

65th Business Year

**WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS ■ CRUISES ■ HOTELS
FOREIGN & DOMESTIC TOURS ■ CAR RENTALS**

**Immigration and Visitor Documentation
Ukraine and Eastern Europe Tour Specialists**

SEND FOR OUR 1985 TOUR BROCHURES

Vera Kowbasniuk Shumeyko
President

Anthony Shumeyko
Insurance Broker

157 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

(212) 254-8779

Now, a coast to coast
rainbow of services

PROVIDENT SAVINGS BANK. THE OLD BEEHIVE. JUST THINK OF US AS

THE PROVIDENT
SAVINGS BANK

Offices throughout New Jersey • Member FDIC

A MEMBER OF THE
1ST NATIONWIDE NETWORK

scope travel inc

845 Sanford Avenue, Newark, New Jersey 07106

Marijka Helbig, Pres.

Попагоджуємо всі справи подорожей поїздки в Україну та всі інші частини світу
— групові та індивідуальні.

За інформаціями просимо голоситися: **(201) 371-4004.**

ВЕСЕЛКА

*Журнал
для
української
дітвори.*

КОЛЬОРОВІ ІЛЮСТРАЦІЇ

ВИХОДИТЬ КОЖНОГО МІСЯЦЯ У ВИ-
ДАВНИЦТВІ „СВОБОДА” ЗАХОДАМИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Річна передплата становить у ЗСА — 8.00 доларів, у інших країнах — рівновар-
тість цієї суми. Для членів УНС — 5.00 доларів. Ціна окремого числа 75 центів.
Ціна подвійного числа — 1.00 долар.

Адреса:

“SVOBODA” — “VESELKA”

P.O. Box 346

■ JERSEY CITY, N.J. 07303 ■

U.S.A.

IMMIGRATION SERVICE • NOTARY PUBLIC • TRANSLATION • PARCELS TO POLAND

1984 TOURS TO - UKRAINE POLAND - EUROPE

Northwestern Travel Bureau, INC

849 North Western Ave. CHICAGO, ILL. 60622 PHONE (312) 278-8844 or 489-5353

Нема то як на

СОЮЗІВЦІ

оселі Українського Народного Союзу

- Найкраще місце відпочинку і вакацій в Кетскильських горах біля м. Кергонксон, Н. Й.
- Гірська природа, відновлені кімнати, домашня кухня, 8 тенісових кортів, відбиванкові площі, олімпійського розміру басейн, мистецькі і розвагові імпрези та багато інших угодінь.
- Ідеальне місце для товариських зустрічей, з'їздів, весіль і т. д.
- 10% знижки для всіх членів УНСоюзу!

SOYUZIVKA — Ukrainian Nat'l Ass'n Estate

Kerhonkson, N.Y. 12446

(914) 626-5641

Губиться мова... Тратиться Народ...

ДРУКУЙТЕ ПО-УКРАЇНСЬКИ!

ВИКОНУЄМО ВСЯКІ ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ:

Книжки ♦ Журнали ♦ Летючки ♦ Шкільні матеріали
Білету ♦ Афіші ♦ Програмки ♦ Стрічки
Фірмові друки ♦ Візитівки ♦ Образці

*Наша спеціальність — гравіровані весільні запрошення
з українськими взорами.*

Trident Associates Printing
P.O. Box 614
Buffalo, New York 14240

Українська Друкарня
„ТРИЗУБ” ®
у Бюфало, Нью Йорк

Phone: 716-691-8404

UKRAINIAN PRINTERS

Personal and Commercial Printing:

Books ♦ Journals ♦ Newsletters ♦ Educational Material
Tickets ♦ Posters ♦ Program Books ♦ Ribbons
Office Forms ♦ Business Cards ♦ Memorium Cards

Our Specialty:

Engraved wedding invitations with Ukrainian designs.

We Deliver — U.S. and Canada

Українська Федеральна Кредитова Спілка

Належати до своєї рідної установи — це шляхетна ціль і обов'язок всіх українських громадян.

УКСпілка є кооперативною фінансовою установою, яка працює для добра української спільноти в Рочестері. Вона організує, об'єднує і співпрацює з усіма українцями та завжди простягає їм свою допоміжну руку.

УКСпілка з'єднала у своїх рядах українську громаду, допомогла збудувати українські церкви і бизнесові підприємства своїх членів, дала членам безплатне життєве забезпечення на ощадності і позички, платить за ощадності вклади і сертифікати по можності найвищі дивіденди і уділяє позички на догідних умовах і найнижчих відсотках.

Що більше нас буде в кооперації, то більша буде наша збірна громадська сила.

ROCHESTER UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION

831 Joseph Avenue ■ Rochester, N.Y. 14621 ■ (716) 544-9518
(716) 338-2980

Не для зиску, не для милостині, але для обслуги!

Myron M. Bytz

REAL ESTATE APPRAISER & CONSULTANT
RESIDENTIAL & COMMERCIAL

(201) 267-2420

P.O. Box 67
Cedar Knolls, N.J. 07927

OVER **"69"** YEARS OF FAITHFUL SERVICE

MUZYKA & SON

FUNERAL HOME
Established 1915

278-7767
227-1222

2157 W. Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622

Tel.: 276-4575

KAPPA FUNERAL HOME

PETER KAPPA, Director

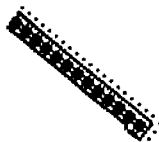

2321 W. Chicago Avenue

Chicago, Ill. 60622

**GENERAL
BUSINESS
EXCHANGE, INC.**

MICHAEL AHASZUK

17 E. Thomas Road, Suite #10

602/248-0102

Phoenix, Arizona 85012

Excellent Accommodations

Moderately Priced

CREST LODGE

3411 East Van Buren
Highways 60, 70, 80, 89

M. & H. AHASZUK
Manager

Phone 275-0860
Phoenix, Arizona 85008

На Бога почитання і молитву закликає ВСІХ

Українська Католицька Парафія

Успення Божої Матері

**у Фінікс, Арізона, в неділі, 8:30 і 10:00 рано
та**

Українська Католицька Парафія

св. Михаїла

у Тусан, Арізона, в неділі, 5:00 по пол.

Духовний Настоятель, Всесвітліший о. АНТІН М. ПАВЛЮК

ALL ADMINISTRATION IS AT THE UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH
OF THE ASSUMPTION OF BLESSED VIRGIN MARY, PHOENIX, ARIZONA

RECTORY

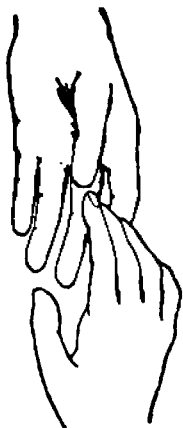
**4319 West Clarendon Ave.
Phoenix, Az. 85031**

PHONE

**(602) 278-9682
Rev. ANTHONY M. PAWLIUK**

Bel Isle Nursing Home

"A WARM FRIENDLY ENVIRONMENT WITH A SMALL HOME ATMOSPHERE"

— CENTRAL LOCATION —

- 24-HR LICENSED NURSING CARE
- FULL DIETARY PROGRAM
- DIVERSE RECREATIONAL & SOCIAL SERVICES
- OCCUPATIONAL PHYSICAL & SPEECH THERAPY BY ARRANGEMENT
- SENIOR ADULT DAY CARE LATE FALL '82
- EXPERIENCED IN WORKING WITH THE UKRAINIAN PEOPLE

602-266-4122

MEMBER OF: AMERICAN HEALTH CARE ASSOCIATION
ARIZONA NURSING HOME ASSOCIATION

720 E. MONTEBELLO AV. PHOENIX, ARIZONA, 85014

A.L. Moore and Sons, Inc.

Adams Street at Fourth Avenue

Phoenix, Arizona 85003

252-3411

A Family Helping Families Since 1906

LADY VENUS **COSMETICS**
with stabilized Aloe Vera

Lu & Alex Linevych
Consultants

1668 W. Campbell St.
Phoenix, Az 85015 (602) 274-8064

TV & FURNITURE RENTALS & SALES

"Serving Phoenix Since 1946"

SPECIALIZING IN APARTMENT GROUPINGS

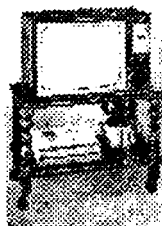
By the Month or Year

Living Room - Bedroom - Dinette

Rollaway Beds - Refrigerators - Washers

4206 N Central Ave. 277-0211

PHOENIX, ARIZONA 85012

To Order Phone: 275-8788

Stanley's
Homemade Polish Sausage

POLISH — GERMAN — ITALIAN

HUNGARIAN — SWEDISH

Pierogi — Hot Sandwiches — Pizza

S.J.A. KROZEL
2201 E. McDowell Road
Phoenix, Arizona 85006

Open 9 AM - 8 PM
Closed Sundays

CHAMBERS

ELECTRONIC COMMUNICATIONS

313 South 36th Street, Phoenix, Arizona 85034
24 Hour Service (602) 275-5496

**УКРАЇНСЬКИЙ
ТОВАРИСЬКИЙ КЛЮБ
Сан Ситі та Йонгтаун в Арізоні**

вітає

*УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ у ЮВІЛЕЙНОМУ РОЦІ,
та запрошує всіх, хто любить соняшні дні, зоряні ночі, простір
і сухе підсоння, ласкаво завітайте до нас.*

**УКРАЇНСЬКА
ПРАВОСЛАВНА
ЦЕРКВА
СВ. ПОКРОВИ**

**UKRAINIAN
ORTHODOX CHURCH
ST. MARY'S
PROTECTRESS**

1102 North 10th Street ■ Phoenix, Arizona 85006 ■ Tel.: 254-3752

Служба Божа відправляється щонеділі о год. 10-ій рано

Complimentary to
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION and the MEMBERS!

VIC'S BARBER SHOP

2333 E. Indian School Rd.

Phoenix, Az. 85016

NORTHWEST MORTUARY

Personalized & Distinctive Services
Serving the Ukrainian Community

JOSEPH PROPATI (Owner)

Phone (602) 266-8000

**4033 N. 19th Avenue
Phoenix, Arizona 85015**

Happy New Year Greetings!

Mack E. TARWATER

ATTORNEY AT LAW

AREA CODE 602
257-5656

2400 ARIZONA BANK BUILDING
101 North First Avenue
PHOENIX, ARIZONA 85003

LA RAYNADA
4426 North 19th Avenue
Phoenix, Arizona 85015

PHONE 248-9550

MEXICAN & AMERICAN FOOD

ORDERS TO GO
TRY OUR SPECIAL STEAK PICADO
HOME STYLE MEXICAN FOOD
CHILDREN'S MENU AVAILABLE

Diplomate
American Board of
Ophthalmology

Happy New Year Greetings!

Fellow
American College of
Surgeons

William Selezinka, M.D., MS., F.A.C.S

EYE PHYSICIAN AND SURGEON

Scottsdale Medical Pavilion
7331 East Osborn Drive, Suite 430
Scottsdale, AZ 85251
990-3133

McCormick Ranch
7349 Via Paseo Del Sur
Scottsdale, AZ 85258
990-3133

5013 N. 7th St.
Phoenix, AZ 85014

▷ *Müller's* for *Sausages* ◁
FRANZ MULLER

266-7085
Tues. thru Sat.
9 a.m. to 6 p.m.

ACME LAUNDRY &
DRY CLEANING CO. (602) 265-5403
Alterations • Wedding Gowns • Draperies (602) 265-8660

3316 N. 3rd Street
Phoenix, AZ 85012

UKRAINIAN ART CENTER

ELEGANT UNUSUAL HEIRLOOMS

DARIA CHAIKOVSKY

CERAMICS ■ ENAMELS ■ GRAPHICS ■ ICONS ■ JEWELRY ■ OILS
OCCAS CARDS ■ PYSANKY ■ WATER COLORS ■ WOODCRAFT

4315 Melrose Ave. ■ Los Angeles, Calif. 90029 ■ (213) 668-0172, 981-3196

Hours: Tues. through Sat. 11 a.m. — 3 p.m. or by appointment

WALT'S ACE HARDWARE

PLUMBING, PAINT & ELECTRICAL SUPPLIES
CUT GLASS & PIPE

GENE BOREK
KARIN BOREK

19th Avenue & Indian School Road
Phoenix, Arizona 85015
274-6503

SCHWINN BICYCLES

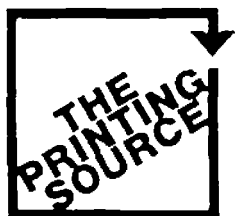
since 1912 in Phoenix

LANDIS CYCLERY, INC.

Phoenix, Az. ■ 712 W. Indian School ■ 264-5681

4615 W. Indian School ■ 269-3267

Tempe, Az. ■ 2180 E. Southern ■ 839-9383

248-8833

Quality Printing
High Speed Xerox® Copies
Bindery Services
Phototypesetting

A Full Service Printer

1825 W. Indian School Road • Phoenix, Arizona 85015

Arizona's Aquatic Supply
UGLIES UNLIMITED
 SWIMSUITS & ACCESSORIES

Uglies Unlimited
 6061 E. Broadway
 Tucson, AZ. 85711
 747-9006
 1617 East Highland
 Phoenix, AZ 85016
 (602) 264-7774
SPEEDO

CAPS
 GOGGLES
 HANDPADLES
 PULL BUOYS
 KICKBOARDS
 NOSE CLIPS
 EAR PLUGS
 T-SHIRTS
 TOWELS
 DECK SANDALS
 CARRY BAGS

Phoenix Music & T.V. Co.

TELEVISION - VIDEO RECORDERS
 FACTORY TRAINED COLOR SERVICE CENTER

274-3124

RALPH STENGER
H.G. STENGER

1910 WEST FAIRMOUNT
PHOENIX, AZ 85015

10% DISCOUNT WHEN YOU MENTION AD.

UKRAINIAN AMERICAN SOCIETY, INC.

TUCSON, ARIZONA

RECIPE BOOKS

Ukrainian & American Recipes
 \$5.00 plus \$1.50 postage & handling. Orders of 5 or more postage free.

UKRAINIAN AMERICAN SOCIETY

(602) 296-1646

8102 E. Malvern
Tucson, Arizona 85710

B/NORTH-WEST

Realty & Investments

1802 W. Grant Rd. Suite 110-38
 Tucson, AZ 85745

MLS

1-602 624-4604
 742-2026

Wasył Bobjak, Broker

ЗА ІНФОРМАЦІЯМИ ПРО АРІЗОНУ І ТУКСОН, ПРОШУ ЗАТЕЛЕФОНУВАТИ АБО НАПИШИТЬ ДО НАС.

BULLDOZER & SHOVEL SERVICE **EXCAVATING**
TOP SOIL — DRIVEWAYS INSTALLED

George & Bill Dworetzky, Inc.
LANDSCAPING AND GRADING

8-01 Lake Street
Fair Lawn, N.J. 07410

(201) 796-5134

REALTOR

BOHDAN HOLOWID

LICENSED REAL ESTATE BROKER

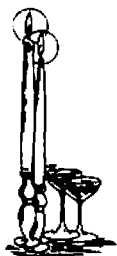
501 - 90th AVE N. ST. PETERSBURG, FLORIDA 33702 (813) 577-3848

Westchester Hudson

COAT, APRON, TOWEL & LINEN SUPPLY Co., Inc.

45 Taylor Avenue

Poughkeepsie, N.Y. 12601

Odessa Restaurant

1-17 & Deer Valley Road
Phoenix, Arizona 85027

Tel.: (602) 869-0924

Former Prop.: Ted & Stefa Oleksyn
New Management: Odessa Enterprises Inc.

LIVE MUSIC
LOUNGE
PATIO

MOTEL
DIESEL
CATERING

Бостон, Масс. і околиця! Рік основ. 1955

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ
„СЯН” в Бостоні, Масс.
4 Milford Street, Boston, Mass. 02118
Tel.: (617) 426-7268

Власник — **ВАСИЛЬ СТЕБНИЦЬКИЙ**
Має на складі: українські книжки, платівки, кераміку, різьбу, вишивки та мистецькі вироби.

Tax consulting and preparation for professionals, homeowners and small businesses.

FIRESIDE

TAX CONSULTING
SERVING THE UKRAINIAN-AMERICAN COMMUNITY FOR MANY YEARS
Michael Zaplitny, CFP, EA
909 Union Street
Brooklyn, N.Y. 11215
(718) 622-1560

(201) 333-3839

POWERS PRESS
PRINTERS ■ LITHOGRAPHERS

81 Montgomery Street
Jersey City, N.J. 07302

475-1351

JOHN HALAWAJ
LICENSED REAL ESTATE BROKER

Real Estate Sales

- INCOME HOUSES
- FAMILY HOMES
- COMMERCIALS
- APT. RENTALS

324 E. 9TH STREET
NEW YORK, N. Y. 10003

PHONE
OR 4-9609

EXCLUSIVELY
FRANCHISED

One HOUR
"MARTINIZING"
THE MOST IN DRY CLEANING

PHILBEE CLEANING CORP.
SAYDE & SARDI COLLETTI

74 Second Ave. New York, N.Y. 10003

SERVING THE LOWER EAST SIDE—100 YEARS

BLOCK DRUG STORE

SECOND AVE. CHEMIST INC.
101 SECOND AVE. (Corner of 6th St.)
New York, N.Y.

CARMINE J. PALERMO 473-1587
R.P.

(602) 264-4444

**DOROTHY'S
FLOWERS**

FLOWERS FOR ALL OCCASIONS

4727 North 7th Avenue
Phoenix, Arizona **MARI HATTON**

266-6622

Inc.

Sales and Service

Sewing Machines - Vacuum Cleaners
NEW AND USED

4636 N. 7th Avenue
Howard Blystone Phoenix, Az. 85013

**200-ий Відділ Українського Народного Союзу
Товариство „ВІЛЬНА УКРАЇНА” в Озон Парку, Н. Й.**

сердечно вітає

*Членство УНСоюзу, Головний Уряд УНСоюзу
та Читачів „Свободи”*

Проф. Тиміш Білостоцький
предсідник

Іван Пригода
секретар

Відділ УНСоюзу ч. 403 ім. Ольги Басараб

Біамзвіл, Онт., Канада

**Марія Нечай — організатор, секретар і всі члени та Управа
Відділу**

**Т-во „СВОБОДА”,
25-ий ВІДДІЛ УНСОЮЗУ
в Джерзі Ситі, Н. Дж.**

вітає

*Український Народний Союз
з Його Ювілеєм.*

Уряд і Члени

MICHAEL MATIASH

NOTARY PUBLIC, LIFE, ACCIDENT, HEALTH & TAXATION
GENERAL INSURANCE AGENT, BROKER

(201) 373-1688

173 Stuyvesant Avenue
Newark, N.J. 07106

BOHDANA A. SWYSTUN-RIVES D.M.D., D.D.S.

One Portland Avenue (corner Lexington Avenue)
Clifton, N.J. 07011
(201) 546-6697

Phones: AR 6-1414-1415

Free Delivery

OAKLEY
Rexall **PHARMACY Inc.**
I. CHASEN, R.Ph. — K. KAPUSTKA, R.Ph.

2252 W. Chicago Avenue
Near Oakley

Chicago, Ill.
DEA. AO 3874268

(914) 647-9100 ■ (914) 626-3971

Established 1867

SPRAGUE AND KILLEEN, INC. REAL ESTATE — GENERAL INSURANCE — LIFE

116 Canal Street
Ellenville, New York 12428

Main Street
Kerhonkson, New York 12446

BRODY MEAT PRODUCTS, Inc.

CHOICE MEATS, POULTRY AND PROVISIONS'
HOME MADE BOLOGNAS AND SAUSAGES

TEL: (212) 475-5052

96 SECOND AVE.
NEW YORK, N.Y. 10003

Telephone 473-3318

FRIENDLY PERSONALIZED SERVICE

Freipac Pharmacy, Inc.

116 Second Avenue
Corner Seventh Street
New York, N.Y. 10003

Irwin M. Pachter

Catskill Valley Pool and Chemical co. inc.

100 Flats Road
Athens, New York 12015
(518) 945-1190

- POOLS
- CHEMICALS
- HOT TUBS
- WATER
SOFTENERS
- INDUSTRIAL
CHEMICALS

Established 1920

Phone: 276-8100

Walter Papciak

2125-27 W. CHICAGO AVE.
CHICAGO, ILL. 60622

BEST WISHES FROM

PROSVITA SOCIETY, UNA BRANCH 16

Spring Valley, N.Y. 10977

John Darnobid — President

Lalisa Lilitka — Secretary

John Smolley — Treasurer

653-5793

CEBULA FUEL SERVICE

PLUMBING ■ HEATING ■ FUEL OIL

State Plumbing License: Theodore #434 — Michael #6844

Member of N.J. State League Master Plumbers; Gold Seal Associates Inc.;

Fuel Merchants Association of N.J.

163 Tonnele Avenue

Jersey City, N.J. 07306

EXPERT ELECTRICAL SERVICE, Inc.

INDUSTRIAL ■ COMMERCIAL ■ RESIDENTIAL

N.J. Lic. 511-N.J., Business Perm. 511-A.

Нові електричні праці, доповнення і направи в стейті Нью Джерсі.

Власник: ОСИП ГОЛИНСЬКИЙ

Tel.: (201) 374-1807

**50 Hillside Terrace
Irvington, N.J. 07111**

NEWARK TRADE TYPOGRAPHERS

John & Robert Wislocky

**177 Oakwood Avenue
Orange, N.J. 07050**

**SKYWAY PLUMBING,
CONTRACTING
& HEATING CORP.**

80 East 7th Street
New York, N.Y. 10003

Plumbing & Heating, Alterations and Repairs
Gas Boilers and Hot Water Heaters Installed.

Бувайте в Нью Йорку
Відайте Сурму.
Сурма Українська книгарня.
Сурма Український Музей.
Сурма Українська Інституція.
Сурма відчинена сім день в тиждень.
Власителі: Мирон Сурмач, старший,
Мирон Сурмач, син, Маркіян Сурмач,
внук. Три генерації, всі вам раді послужити. Просимо заходити.

SURMA

11 East 7th Street, New York, N.Y. 10003

(215) 426-0562

**MIKE ELKO —
HOME REPAIRS**

2923 Aramingo Avenue
Philadelphia, Pa. 19134

Plumbing ■ Electric ■ Painting
Carpentry ■ Carpets ■ Roofing

**L. WYRCIMAGA REAL
ESTATE BROKER**

Complete Real Estate Service, specializing
in farms & country properties

160 King Street East
Beamsville, Ont. L0R 1B0, Canada
Tel.: (416) 563-5188

Greetings from

**UNA BRACH 248
BOHDAN KHMELNYTSKY
SOCIETY**

Irene Pashesnik, Secretary
76 Gap Road
Coatesville, Pa. 19320

**PHILBEN LITHO
SUPPLY CO., INC.**

132 West 22nd Street
New York, N.Y. 10011

**B.L.B.
PROVISIONS INC.**

841 Elizabeth Avenue
Elizabeth, N.J. 07201

ІГОР І ІРИНА МЯКУШ

Flowers by **IRENA**

Floral arrangements & hand crafted gifts

939 N. Western Avenue
Chicago, Ill. 60622

278-7890

Відділ УНС ч. 488 Фінікс, Арізона

UNA BRANCH ■ 488 PHOENIX, Arizona

1953

**1668 West Campbell, Phoenix, Ariz. 85015
(602) 274-8064**

1985

488 Відділ УНСоюзу був заснований у 1953 р. Це одинокий Відділ УНСоюзу на Арізоні, у якому є забезпечені різними грамотами 54 дорослі члени та 11 членів молоді.

Відділ полагоджує всі формальності зв'язані з придбанням нових грамот для малят, молоді та для старших громадян до 65 р. життя. УНСоюз має 15 різних грамот забезпечення для своїх членів та грамоти акцидентового забезпечення. Термінові грамоти на 5 і 10 років можна набути до 55 року життя.

Полагоджуємо також справи як: зміна спадкоємця, зміна прізвища, зміна класи забезпечення та перехід членів з департаменту молодечого до департаменту дорослих.

У випадках смерті у Вашій Родині негайно полагоджуємо формальності виплати забезпечення. Радо приймаємо до нашого Відділу членів УНС, які переїхали на сталий побут до Арізони.

Даємо поради без жадних застережень усім Громадянам, які зацікавлені у справі забезпечень в УНСоюзі на вище поданій адресі або телефонічно.

**ЦЯ СТОРІНКА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СЛ. П. НАШИМ ЧЛЕНАМ,
які відійшли на вічний спочинок і цю дорогою висловлюємо наше
глибоке співчуття їхнім Родинам:**

сл. п. МАРІЯ МАМЧУК-МАРТІН

сл. п. ВОЛОДИМИР ШЕРЕМЕТА

сл. п. КАТЕРИНА Ф. ГЕЛЕТА

ВІТАЄМО НОВИХ ЧЛЕНІВ УНСОЮЗУ:

діти: Григорій М. Агашук, Стефан Х. Агашук
дорослі: Юрій Ілінський, Стефан Попович, Олександра Бакович, Андрій Р. Салук, Галина Агашук, Софія Попович, Іван Беш, І Надія Попович.

Від нашого Відділу їм щира подяка!

За Відділ:

Осип Бадинський, голова

Олександр Ліневич, секретар

Контрольна Комісія: Михайло Винничок, голова, Юрій Ілінський, І Ц. Родзіловський — члени.

Відвідайте і підтримайте наші українські і американські фірми, які оголошуються в нашому „Альманаху” на 1985 рік.

З М І С Т

КАЛЕНДАРІОМ	5
-------------------	---

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА І ЖИТТЯ В ПЕРЕСЕЛЕНЧИХ ТАБОРАХ

1. <i>Іван Кєдрин</i> : Великий Ісход	17
2. <i>Michael Palij</i> : The Problem of Displaced Persons in Germany 1939-1950	28
3. <i>Михайло Бойко</i> : Ви не самі	38
4. <i>Ostap Tarnawsky</i> : The DP Experience from a Personal Perspective	48
5. <i>Ярослав Климовський</i> : Українські театри в Західній Німеччині (роки 1945-50)	52
6. <i>Олена Федак — Ольга Кузьмович</i> : Воєнні зустрічі зі земляками	68
7. <i>Богдан Остап'юк</i> : Десять днів у Червоній армії	72
8. <i>Aksel Pedersen</i> : Taborova Poshta, Ukrainian Camp Post	78
9. <i>Ол. Іванченко</i> : Нагорода вища за Нобелівську	84
10. <i>Ол. Зозуля</i> : Шумейковий гай	92
11. <i>Ірена Ванчицька</i> : Молитва матері	99
12. <i>Євгенія Бойко-Дімер</i> : Лист	104

НА ПОСЕЛЕННЯХ

1. <i>Мирослав Семчишин</i> : Українська національна психіка	110
2. <i>Михайло Лоза</i> : Історія повторюється	122
3. <i>Степан Куропась</i> : Перший виступ бандури в Америці	132
4. <i>Остап Тарнавський</i> : Письменник-гуморист Іван Керницький	136
5. <i>Максим Булька</i> : Черевик за 350 доларів (гумореска)	145
6. <i>Іван Лучечко</i> : Українські поселення в Югославії	148

РІЗНЕ

1. <i>Лєв Яцкевич</i> : Внесок українського інтелекту в цивілізацію світу	155
2. <i>Валентина Ермоленко</i> : Духовий процес творчості Тараса Шевченка	169
3. <i>Проф. Іван Олексішин</i> : Землетруси, їх причини, розміщення і наслідки	180

ОГОЛОШЕННЯ	192
------------------	-----

Керівник друкарні: *Анатоль Домарацький*, заступник: *Степан Чума*
Складачі: *Галина Кузьма, Анна Лис, Данута Рігальська*
Верстальники: *Ярослав Сидоряк, Степан Чума*

Друкарня „Свободи”, 30 Монтгомері вул., Дзерзі Ситі, Н.Дж. 07302, ЗСА.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, Інк.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

P.O. Box 17a • 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07303

Telephones: (201) 451-2200

CANADIAN OFFICE

18 Leland Avenue

Toronto, Ont. M8Z 2X5

Tel.: (416) 231-4685

УКРАЇНСЬКИЙ
НАРОДНИЙ
СОЮЗ

UKRAINIAN
NATIONAL
ASSOCIATION

- Має 16 клас модерного забезпечення;
- Виплачує найвищу дивиденду;
- Видає щоденник „Свободу”, „Український Тижневик” і журнал для дітей „Веселка”;
- Уділяє стипендії студіюючій молоді;
- Удержує вакаційну оселю „Союзівку”.

- Offers 16 types of life insurance protection;
- Pays out high dividends on certificates;
- Publishes the "Svoboda" daily, the English language "The Ukrainian Weekly" and the children's magazine "Veselka" ("The Rainbow");
- Provides scholarships for students;
- Owns the beautiful estate "Soyuzivka"

Українська Будівля — Ukrainian Building

Headquarters of the Ukrainian National Association

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ
УНС!

ЗАБЕЗПЕЧИТЬСЯ
І БУДЬТЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕНІ!

JOIN THE UNA —
INSURE YOURSELF
AND BE SAFE!